

Viața Românească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

- Sp. Popescu Rătăcirile din Stoborâni (sfârșit).
 Iorgu G. Toma „Cântecul vrăjitoarei“ de Ernst von Wildenbruch.
 Radu Nour Eugenița.
 Mihai Codreanu Sonete (In Petto.—Potopul.—Pastorală.—O
 ruină.—Stilpul de sare).
 I. Russu-Șirianu Andrei Baron de Șaguna.
 Dr. N. Leon Cunoștințele noastre actuale asupra originii
 omului.
 C. Hogăș In munții Neamțului (sfârșit).
 Jean Bart Din al doilea jurnal de bord (In Creta).
 Gh. din Moldova In cămărită (Lui B. P. II).
 Izabela Sadoveanu Cronica literară (Profiluri feminine: Sibila
 Abramo).
 G. Pascu Cronica filologică (O carte a lui Albert Dauzat:
 „La langue française d'aujourd'hui. Exo-
 tation, Problèmes actuels“).
 Căp. N. Ionescu Cronica științifică (Apa de băut).
 A. Nour Serisori din Basarabia (Tendințele episcopului
 Serafim în fața opoziției hotărâtoare a preo-
 țimii moldovene-naționaliste.—Primele sim-
 ptome ale activității partidului basarabean de
 interese locale.—Moartea lui Pavel Crușevan).
 I. Russu-Șirianu Serisori din Ardeal (Memoriul medicilor ro-
 minii.—Crisa guvernului și deschiderea par-
 lamentului.—Izbânda dela Caransebeș.—Dela
 tenuniță).
 Gt. Serisori din Bucovina (Noua lege de salarizare
 a învățătorimii din Bucovina).
 P. Nicanor & Co. Miscellanea (Psihologie de...contramarcă.—Ilus-
 trul plagiator.—D. N. Iorga și familia Or-
 sini.—„Miorița“ și „sufletul iranic“).

Recenzii: I. Agărbiceanu. „In clasa cultă“; I. Ciocîrlan. „Vis de primăvară“; N. N. Beldiceanu. „Taina“; Iosif Puscariu. „Povestiri de ale lui Moș Barbă-Albă“; Căton Teodorian. „Calea sufletului“—I. S.—Tudor Pamfile. „Jocuri de copii“—G. P.—C. Cernășanu. „Biserica și Ro-
 minismul“—M. J.—V. Anestin. „Stelele“—M. S.—Edouard Driault. „Vue générale de l'histoire de la
 civilisation“—M. C.

Revista Revistelor: Convorbiri Literare, Lucașărul, La Revue du Mois, Nuova
 Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Revue, The North American Review.

I A Ș I

Redacția și Administrația: Str. Golia 52.

1909

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în
 țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei — Pentru învățători, preoți de sat ș.
 studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumă-
 tate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumă-
 tate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei
 Numărul 2 lei 50 b. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agîrbiceanu, C. Alimăneștianu, D. Anghel, A. Baltazar, Jean Bart, N. Bațaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocirlan, N. D. Cocea, G. Coșbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conța-Kernbach, Barbu Delavrancea, I. G. Duca, Pompiliu Eliade, Elena Farago, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, C. Hogaș, C. Hoiescu, G. Ibrăileanu, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, prof. univ. dr. N. Leon, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatiđe, Constanța Marino, I. Mironescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, D. Munteanu-Rîmnic, G. Murnu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, inginer N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, N. Petrescu-Comnen, prof. univ. A. Philippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca (O. Carp), dr. N. Quinez, Ioan R. Rădulescu, I. Raian, George Rannetti, Radu Rosetti, I. Russu-Șiriani, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, H. Sanielevici, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, maior Alex. Sturdza, dr. D. Tatușescu, I. Teodorescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Iorgu Toma, Al. Tzigara-Samurcaș, Dr. A. Urechia, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhuță, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARA:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	2 "

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor

trebul să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceștia pot plăti în trei rate a câte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni câte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

(vezi urmare pag. 3-a copertii)

● Mașinele de Cusut „SINGER” ●

===== SÎNT CELE MAI FOLOSITOARE =====

○○○○○○○

NUMAI DUPA ACEASTA EMBLEMA SE CUNOSC MAGAZINELE IN CARE SE VIND MAȘINELE DE CUSUT : „SINGER”

○○○○○○○

○○○○○○○

MAȘINELE NOASTRE N'AU NEVOIE DE RECOMANDAȚIE, VA RUGAM NUMAI A INGRIJI CA ELE SA FIE CUMPARATE DIN ADEVARATUL LOC

○○○○○○○

Societ. pentru comerțul cu mașini de cusut „SINGER”.

BOURNE & CIE BUCUREȘTI

CALEA MOȘILOR, 246. CALEA GRIVITEI, 84. CALEA VICTORIEI, 51.

===== BIROU STRADA I. C. BRĂȚIANU No. 28. =====

IAȘI :—No. 37, STRADA LAPUSNEANU, No. 37.

Sucursale în toate orașele principale din țară.

Reteaua Liniilor de Tramvae

===== DIN CAPITALA =====

Prima Societate Anonimă Română de Tramvaiuri

○○○○ TRAMVAIUL VECHIU ○○○○

TARIFUL : Pentru o secțiune oarecare : 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare : 5 bani

SOCIETATE ANONIMA ROMÎNA

Pentru Construirea și exploatarea de Căi Ferate pentru Tramvaiuri

○○○○○○ NOUL TRAMVAI ○○○○○○

TARIFUL : Pentru o secțiune oarecare : 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare : 5 bani

Să nu lipseasca din nici o casă

Franzbranntwein

Alcool de vin cu sare de D-ri KONIA și Fiu chimiști.
Fricțiune întăritoare, infalibită contra durerilor reumatismale și la Gută
Întreține sănătatea, puterea și frumusețea corpului.

FLACONUL ORIGINAL LEI 2

Franzbranntwein

CU MENTHOL: Dr. KONIA

Se distinge prin puterea sa antiseptică și răcoritoare. Ca atare este recomandat în special contra durerilor nevralgice, durerilor de cap și contra afecțiunilor catarale. Flaconul original 2.25

VINUL KONIA

∞ Tonic, Nutritiv și Reconstituant ∞

Cu principiile conținute în Kola, Coca, Guarana

și Cacao reunite.

Indicațiuni: Debilitate, Anemie, Chlorosa, Hipocondrie, Afecțiuni cardiace, Maladii nervoase, Convalescență.

PREȚUL BUTELIEI 4 LEI 50 BANI

A se cere preturindenii la Farmacii și Droguerii, cu marea „Fortuna” depusă și semnătura. Unde nu se găsește se trimite contra ramburs prin *Depozitul general*: Farmacia Curții Regale.

FRĂȚII Dr. KONIA, Iași

Cumpărați numai mașina de scris

Cele mai noi
distingțiuni la toate
Expozițiile din
lume!

YOST

Adoptată de
CASA REGALĂ
Toate autoritățile și
casele mari de
comert

Singura care scrie fără panglici!

Cereți mașini de probă! Cele mai mari înlesniri de plată!

Orice furnituri pentru toate mașinile de scris

BUCUREȘTI, No. 54—Calea Victoriei—No. 54

Telefon.

• Ciocolata • • Zamfirescu •

SPECIALITAȚI: SYLVA=ALUNETA=CREMANT

COLECTURA „VICTORIA”

==== BOTOȘANI, — STRADA MARE — Telefon —====

Vesteste pe clienții săi, că onorabila Direcțiune a loteriei prin certificatul eliberat, atestă în baza adevărului, că până astăzi nu a avut de înregistrat nici o singură reclamațiune din partea jucătorilor.

Această constatare oficială o îndreptățește dar, de a se bizui și pe viitor pe concursul onor. public.

Prețurile oficiale pentru toate clasele rămân neschimbate:

UN LOS ÎNTREG 160 LEI, JUMĂTATE LOS 80 LEI, UN SFERT
■ ■ ■ ■ ■ 40 LEI, UNA OPTIME 20 LEI ■ ■ ■ ■ ■

Comandele din țară, însoțite de contra-valoare se execută fără întârziere

Onor. public este rugat a nota adresa:

COLECTURA „VICTORIA”, BOTOȘANI

○ ○ ○ FABRICA DE TESATURI ○ ○ ○

==== FOASTA LEO GELLER & Co. —====

SOCIETATE ANONIMA, IASI

==== Capital deplin vărsat 800.000 Lei —====

Instalație modernă cu 400 războaie mecanice, Văpsitorie, Albitorie și apretură. Furnizează tot soiul de țesături de bumbac, in și cânepă. Furnituri militare. Zefiri. Uniforme școlare. Barcheturi. Flanelă de bumbac. Doguri. Americi diverse. Albituri. Mexicane. Croydoane. Pinze pentru cizmari. Etc.

DIN

LABORATORUL DE PARFUMERIE „BARNAR“

Se recomandă:

APĂ DE PĂR „PANAMA“

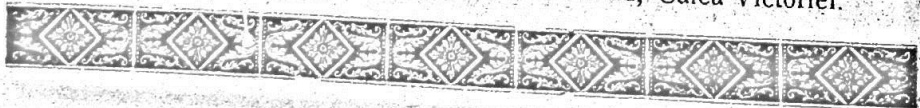
Compozițiune higienică ce curăță de minune mătreața, împiedică căderea părului și-i înlesnește creșterea.

APA DE COLONIE Extra concentrată.

CREME, POWDRE ȘI SAVON NELLY

„**Kalodol**“: Apă de Gură. Pastă de Dinți.

DEPOZT GENERAL: IASI: Magazin Universal, Str. Lăpușneanu.
BUCUREȘTI: Old. Scotland, Calea Victoriei.

==== SOCIETATEA ANONIMĂ ====

de **Basalt artificial** și de **Ceramică**
DE LA COTROCENI

BUCUREȘTI, STRADA CÎMPINEANU, 20

==== Capital social deplin vărsat Lei 2,500.000 ====

Cel mai bun material pentru învelit acoperișurile este numai placa de ardesie

== Eternit ==

Fabricată de Societate după brevetul Hatschek.

Material foarte ușor și ieftin

Rezistență absolută contra focului, vântului și intemperiilor

INFĂȚIȘARE PLĂCUTĂ. — DURABIL

Societatea mai oferă și celelalte produse ale sale, precum :

DALE ȘI PAVELE DE BAZALT ARTIFICIAL

CARELAGE

CARAMIZI SPECIALE, CARAMIZI REFRACTARE

Tuburi zmălțuite, Sobe de Teracotă

FAIANTERIE DE MENAGIU, DE FARMACIE

ASFALT ȘI BITUM. CARTON ASFALTAT

Cereți Prețurile-Corente speciale

Cumpărați numai dela :

Prima Franzolărie Națională de Lux

I. FORȘT

IAȘI, STRADA PĂCURARI, 3

MARMOROSCH, BLANK & CIE

SOCIETATE ANONIMA CU UN CAPITAL DE 10,000,000 LEI

STRADA LIPSCANI, 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI—BRAILA—CONSTANȚA—CALAFAT—GIURGIU
SULINA—TULCEA.

Efectuează toate operațiunile de bancă în general. Cumpără și vinde
efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor țărilor.

Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de transacțiuni fi-
nanciare.

Sucursalele din Brăila și Constanța afară de operațiile de bancă mai
sus citate, se ocupă și cu vinderea cerealelor în comision.

THE BANK OF ROUMANIA LIMITED

Mai înainte Banca României, fondată la 1869.

Capital Lire Sterline 300.000 deplin vărsat
Fondul de Rezervă Lire Sterline 154,679

SEDIUL: LONDRA. — SUCURSALA: BUCUREȘTI

COMITETUL CENTRAL:

The Earl of Bessborough. C. V. O., C. B.

Domnul E. W. H. Barry

Demetru de Frank.

Viconteles Goschen.

Sir R. Hamilton Lang. K. C. M. G.

Domnul P. Naville.

BUCUREȘTI: E. E. Goodwin Director, Al. Lucasiewicz Director-Adjoint.

CENSORI: Dom. Jean Kalandero, Dom. I. Ghica și Arthur Green

Libraria Franceza H. Kohn

fost director al Librăriei *L'Indépendance Roumanie*,
situată în Calea Victoriei, **Pasajul Romfu** No. 19—București.

Este cea mai bine asortată în cărți de literatură, medicină, fi-
losofie, sociologie, agricultură, etc. streine. Execută cu cea mai
mare promptitudine orice comandă de cărți ce i s'ar cere și
n'ar avea în depozit.

Toate revistele franceze se trimet la domiciliu chiar în ziua so-
sirei lor de la Paris.

Abonamente la toate ziarele și revistele străine.

Face abonamente la revista:

„**VIAȚA ROMINEASCA**“

și trimite acasă cu numărul la oricine i-ar face cererea.

Banca Națională a României

Situațiune Sumară

ACTIV

1908		1909	
9 August		1 August	8 August
	87 737 759	Reserva metalică Aur	
		90 424 813	
425 037 759	37 300 000	Reserva Trate Aur	120 931 178
		34 162 500	124 587 313
692 688	Argint și diverse monete	495 812	437 094
69 058 064	Portofoliu Român și Strain	64 385 371	70 578 983
9 146 900	*) Impr. contra et. publice	12 374 750	
47 951 509	" " " " in cont curent	18 547 163	
		30 353 708	30 921 913
11 999 924	Fonduri publice	11 999 924	11 999 924
15 480 553	Efectele fondului de rezervă	15 093 086	15 093 086
	" " " " amortisarea		
3 216 621	imob. și material	3 151 121	3 151 121
5 953 783	Imobili	5 979 132	5 979 107
700 099	Mobilier și Mașini de Imprimetrie	705 338	705 739
220 012	Cheltuieli de Administrațiune	145 744	162 089
110 446 409	Depozite libere	111 964 815	112 295 540
19 326 498	Compturi curente	37 612 328	33 425 645
25 333 287	Compturi de valori	28 949 964	28 893 308
414 564 106		431 767 521	438 230 863

PASIV

12 000 000	Capital	12 000 000	12 000 000
24 928 807	Fond de rezervă	26 727 618	26 727 618
3 734 034	Fondul amortisării imobil. și material	3 992 572	3 992 572
260 872 070	Bilete de Banca în circulațiune	274 474 900	280 526 070
2 190 642	Profituri și pierderi	2 237 648	2 237 648
392 144	Dobândi și beneficii diverse	369 968	451 415
110 446 409	Depozite de retras	111 964 815	112 295 540
414 564 106		431 767 521	438 230 863

Scomptul 5%

*) Dobândă 5½%

Planul Loteriei a cincea privilegiate pe clase a Regatului Român

60000 numere cu 30000 ciștiguri și 8 Premii

Clasa întâia Misa Lei 12 p. un bi- let întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Tragerea la 3/16 Iann- arie 1909		Clasa doua Misa Lei 20 p. un bi- let întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Trag. la 3/16 și 4/17 Febr. 1909		Clasa treia Misa Lei 36 p. un bi- let întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Trag. 24 și 25 Febr. (9 și 10 Martie) 1909		Clasa șasea Misa Lei 24 pentru un bi- let întreg (incl. chelt. de cancel. com. etc.) Trag. de la 27 April la 20 Mai (10 Mai la 2 Iunie) 1909.	
Câștigul cel mare în cazul norocos		Câștigul cel mare în cazul norocos		Câștigul cel mare în cazul norocos		Câștigul cel mare în cazul norocos conform § 10	
Lei	60000	Lei	70000	Lei	80000	Lei	900000
1 Prem.	40000	1 Prem.	50000	1 Prem.	60000	sau	890000
1 Ciștig	20000	1 Ciștig	20000	1 Ciștig	20000	Lei	890000
1 "	5000	1 "	5000	1 "	5000	sau	880000
1 "	2000	1 "	2000	1 "	2000	Lei	880000
1 "	1000	1 "	1500	1 "	1500	sau	870000
2 " à 500	1000	2 " à 1000	2000	2 " à 1000	4000	Lei	870000
4 " à 300	1200	4 " à 500	2000	5 " à 500	2500	sau	865000
5 " à 200	1000	6 " à 300	1800	10 " à 300	3000	Lei	865000
25 " à 150	3750	15 " à 200	3000	15 " à 250	3750	sau	865000
60 " à 100	6000	69 " à 150	10350	62 " à 200	12400	Lei	865000
1400 " à 40	56000	2400 " à 85	204000	2900 " à 130	377000	sau	865000
1500 Ciștig și 1 premiu	136950	2500 Ciștig și 1 premiu	301650	3000 Ciștig și 1 premiu	491150	Lei	865000
Clasa patra Misa lei 36 p. un bilet întreg (incl. cheltueli de cancelarie, com. etc.) Trag. la 17/30 și 18/31 Mart 1900		Clasa cincea Misa lei 32 p. un bilet întreg (incl. cheltueli de cancelarie, com. etc.) Trag. la 7/20 Aprilie 1909		Clasa șasea Misa lei 24 p. un bilet întreg (incl. cheltueli de cancelarie, com. etc.) Trag. la 27 Aprilie 1909		Clasa șaptea Misa lei 24 p. un bilet întreg (incl. cheltueli de cancelarie, com. etc.) Trag. la 27 Aprilie 1909	
Câștigul cel mare în cazul norocos		Câștigul cel mare în cazul norocos		Câștigul cel mare în cazul norocos		Câștigul cel mare în cazul norocos	
Lei	90000	Lei	100000	Lei	100000	Lei	100000
1 Prem.	70000	1 Prem.	80000	1 Prem.	80000	1 Premie Conf. § 10	500000
1 Ciștig	20000	1 Ciștig	20000	1 Ciștig	20000	1 Premie Conf. § 10	250000
1 "	10000	1 "	10000	1 "	10000	1 Premie Conf. § 10	100000
1 "	5000	1 "	5000	1 "	5000	1 Ciștig	50000
1 "	3000	1 "	3000	1 "	3000	1 "	40000
1 "	1500	1 "	2000	1 "	2000	1 "	30000
4 " à 1000	4000	4 " à 1000	4000	4 " à 1000	4000	1 "	20000
8 " à 500	4000	10 " à 500	5000	10 " à 500	5000	1 "	15000
15 " à 300	4500	20 " à 300	6000	20 " à 300	6000	5 " à 10000	50000
68 " à 250	17000	61 " à 250	15250	61 " à 250	15250	10 " à 5000	50000
1900 " à 170	323000	1400 " à 200	280000	1400 " à 200	280000	30 " à 3000	90000
2000 Câștig. și 1 premiu	462000	1500 Câștig. și 1 premiu	430250	1500 Câștig. și 1 premiu	430250	75 " à 2000	150000
						200 " à 1000	200000
						400 " à 500	200000
						18775 " à 200	3755000
						19500 Câștiguri și 3 Premii	5500000

Intrări

BILANT

Șșiri

60000	Losui Cl. I-a à 3 lei	Lei	480000	1000	Ciștig. Cl. I-a și 1	Premie lei	126950
58500	" II-a à 16 "	"	930000	2500	" II-a și 1	"	301650
56000	" III-a à 32 "	"	1792000	1000	" III-a și 1	"	491150
53000	" IV-a à 52 "	"	2760000	2000	" IV-a și 1	"	462000
51000	" V-a à 28 "	"	1428000	1500	" V-a și 1	"	430250
49500	" VI-a à 20 "	"	990000	19500	" VI-a și 3	"	5500000
		Lei	7322000				Lei 7322000

22.06.2015

Rătăcirea din Stoborâni.

(sfrșit).

Joi, 14 Martie, 1907. Umblă vorba prin sat, desdedimineață, c'a venit legea. Ei? dac' a venit legea—„Manifestul regal”—va să zică tot adevărată a fost să fie spusa alde Stanciu și Săracu, precum că adică pe ce pui mina e al tău! La urma urmei, pentru Stoborâni nici nu mai era nevoie să mai vie legea. Cînd ai pus mina pe două moșii și cînd li vorba că acuși-acuși vine inginerul să tragă moșiile, și ai pămînt berechet... ce nevoie mai ai acum de legea lor?! Or fi nevoi în alte părți, unde n'au creștinii cum să-și plece capul; dar la Stoborâni... cînd ai pus mina peste mai mult de patru mii de făci, ce nevoie mai ai de imaș, de loc de arătură, de tinețe, de dijmă, de invoeli, cum spune legea?!... Aleluia!... Pui căciula pe-o ureche, și-ți bați joc chiar și de Onceni, răzăși decînd lumea! Pentrucă, drept vorbind, cînd ai asemenea moșii, nu ești și tu răzăș get-beget? Ce are a face c'o bucată de vreme n'ai fost răzăș? Ai fost, nu-i vorbă, clacaș! Dar strămoșii tăi n'au fost răzeși? Se chiamă că ești viță de răzăș, și se cade să fi din nou răzăș, după spița neamului!...

Stanciu e cel mai mindru dintre toți muritorii din Stoborâni în dimineața asta. Aude singur, cu urechile lui, cum șoptesc toți și cum îl fericesc... c'a adus vorba, care se implineste acum aidoma. Au spus ei că vine legea?...—au spus; a venit legea?—a venit. Ei, dac' a venit legea... s'a isprăvit!... S'au procopsit Stoborâni cu pămînt!...

La nimeni nu le vine în gînd să bea în dimineața asta. E prea mare fericirea, pe care o simte fiecare, pentruca să se mai poată gîndi, chiar acum, la băutura.—Gițlan, cu toate că vine în urmă de tot, dupăce toată suflarea din Stoborâni s'adunase și cisluiase demult la primărie, vine și el, om întreg, teafăr; ba chiar, după stăruința nevesti-sa, ș'a schimbat și albiturile, și-a curățit hainele de glod, și-a spălat obrazul și s'a pieptănat. Sosirea lui e sărbătorită cu urări de noroc și de ceas bun, chiar și de lumea care nu luase parte la munca celor patru zile din urmă și care simte o grea muștrare de cuget și se teme c'ar fi învinovățită că vine numai la plăcinte gata.—Gheorghe Bardă,

✓ 35643

BIBLIOTECA IN PED
 PROIECTUL NAȚIONAL DE ARHIVARE
 (9-MARS 2015)

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

 0868742613

studentul, privește, ca un cocostirc între vrăbii, pe deasupra tuturor și, abia-abia, își dă de gol, sub mustața lui lălie, pusă cu fusul, un zimbet economicos, disprețuitor.

Firește, până vine inginerul, trebuie pus la cale lucrul cel mai de samă. Întâi și întâi, hotărâsc care parte din moșia lui Beteagu s'o păstreze pentru imaș, că doar pentru imaș au robii ei mai mult.... Că, de n'ar fi fost lipsa imașului, n'ar fi fost așa de simțită lipsa pământului de arătură. Că, de ce te leagă ciocoiul și-ți cere cit vrea pe loc de arătură?—din pricina imașului, că ai nevoie să-ți ții vitele și ești silit să primești orice invoială pentru loc de arătură. Semne bune! Nici-o-impotrivire, cind e vorba să oprească tăerea pădurii și să lase poenile pentru imaș în devălmășie. Ponoarele sînt sorocite pentru vii—c'asa au apucat ei, din strămoși... Se văd și azi cireși, nuci și vițe de vie, rămase din acele vremuri, în mijlocul pădurii.... Toate merg cu rînduială și sînt primite cu voe bună, cași cind s'ar fi pogorit Mintuitorul pe pămînt. Numai... de-ar veni mai iute inginerul, să-i dea cit o cere și să le tragă pămîntul!

— Armata, măaa!—s'aude, strigînd din depărtare, glasul dascalului Andone, care vine, să-i iasă sufletul din el, alergînd...

— ?!!...—cată unul la altul, încrămențiți; se întrebă prin semne și, cind își cetesc groaza unul pe fața altuia... într'o clipă, fără să-și spună vre-un cuvînt, o iau la sănătoasa și se mistue—de-ai crede c'a venit din nou poporul pe pămînt....

După vorba de eri a celor doi prefecți, unul din ei, anume cel din Galați, nu s'a ținut de cuvînt! În loc să plece din *Ipidența*—cum și-l închipuia Mohor, prefectul din Stoborăni—și să se ducă în Galați după inginer, el s'apucă și intră în vorbă cu generalul, comandantul corpului de armată! Un tren anume, milităresc, Jescarcă o companie de soldați la gara Foltești, de unde apoi, pe jos, mai mult în pas gimnastic, zoresc glodul de pe șosea toată ziua; iar sara, tîrziu în noapte, ajung în Oancea. Peste puțină de mers noaptea la Stoborăni. Mai întîi, soldații, cu ofițeri cu tot, sînt rupți de oboseală: nu-i glumă s'alergi și să frămînți peste treizeci de kilometri de glodărae și să mai ai în spate și toată muniția de războiu; apoi, la Stoborăni.... e groasă de tot! nu poți să te duci în halul în care te găsești acum!....

Se ține un fel de consiliu de războiu, pentruca să știe ce au de făcut dimineața. După cele ce știu Oncenii, la Stoborăni sînt strînse grămadă mai multe mii de oameni, care stau gata să plece la Galați și care pot sosi în Oancea, chiar noaptea asta. Până una-alta, trebuie aparată Oancea, ca nu cumva să năvălească Bujor—așa știu ofițerii că se chiamă banditul din capul norodului, strîns la Stoborăni. Bujori!... o fi oare urmaș al haiducului Bujor? De-o fi așa... e prea puțină armată, sosită în

Oancea ! Un urmaş de haiduc, în fruntea unei ordii de cîteva mii de țărani sălbateci... nu-i ușor de doborît, la vreme de noapte !...

Sînt chemați cu goarna toți șefii de căprării pentru paza de noapte din Oancea. Se îngrădește satul, jur împrejur, cu milițieni și străjeri. Alți milițieni patrulează toată noaptea prin toate drumurile satului, cu ordin că, de-or zări ceva, să dea de știre gorniştilor ca să dea „ alarma de războiu ”. Soldații, găzduiți de-a lungul șoselei din mijlocul satului, pe la casele oamenilor, a dorm îmbrăcați. Doi-cite-doi, alți milițieni, la depărtare de două sute de pași, patrulează pe șosea afară din sat, până la „ Pieptul Oancei ”, de unde se poate vedea, ori cel puțin auzi orice mișcare ce ar porni din Stoborani. În slirșit, pe un ocol depărtat de sat, străjuesc tot milițieni. Ordin că, până la ziuă, nimeni din Oancea n'are voie să iasă din casă; oricine s'ar găsi pe ulițiile satului va fi împușcat.

Firește că ordinul s'a ținut întocmai.

Dimineața, după multă chibzuială, după ce se întorc doi soldați cercetași dela „ Pieptul Oancei ” și spun că n'au pornit încă cei din Stoborani; după ce li se amintește soldaților de jurămîntul pe care și l-au dat, cînd au intrat în armată,—se dă ordin de plecare spre Stoborani. În urma armatei pleacă și Dumitrescu din Oancea.

Dascălul Andone, din clopotnița bisericii din Stoborani, cată în lungul șoselei spre Oancea, să vadă, cel întăi, trăsura prefectului cu inginerul. Baionetele soldaților, oglindă în virful puștilor, îi trimit știre, cu luciul lor făcut de soare, că vine armata și că pogoară coasta dela „ Pieptul Oancei ”. Se dă jos iute din clopotnița și dă fuga la primărie, de-i vestește pe Stoborani.

Cînd ajunge armata la moară, locotenentul dă ordin de oprire. Aici e vorba de luat cea mai din urmă și cea mai hotărîtoare măsură....

Mai este un kilometru până în Stoborani. Dacă nu se vede încă nici-o mișcare, asta însemnă că țărani stau la pîndă, piștiți prin case, și așteaptă să se arunce asupra armatei, cînd le-ori veni îndămină, fără veste, din toate părțile. Ordin să n'cărce puștile și să fie gata de atac. Cîțiva cercetași, c'un gornist, pornesc înainte spre sat până la poarta țarinii. Nimic. Armata înaintează și se oprește din nou la poarta țarinii. Un lanț de soldați încunjură Stoborani. Gornistul sună „ pas de atac ”. Soldații înainte, cu puștile gata de tras, ofițerii în urmă, în sunețul de războiu al gorniştilor și al toboșarilor, înaintează pe drumul din mijlocul satului, alergînd cu ochii în patru, ca să vadă cînd au să înceapă să fie atacați și să poată țînți bine în partea locului. Nimic. Doar cîinii din sat, stîrniți de goarne și de tobe, unii urlă plîngător, alții latră desnădăjduiți. Ajung la primărie, unde se dă ordin de oprire. Tipenie de om ! — Vătăjelul, bucuros c'a venit armata, începe să spue ofițerilor în ce primejdie au fost hirtile primăriei.

Locotenentul merge deadreptul la telefon și cere Galații. De-acolo primește ordin ca să cheme pe primar și să-i ceară pomelnicul celor din capul răsculaților. De cumva n'o vrea primarul să dea acel pomelnic, să-l ia, să se ducă la casa lui și, lață de el, să-i dea foc casei.

Ordin să vie primarul. Vătăjelul dă fuga... Vine Cîrță... cleiu!

— Ce-i aici, domnule primar?!—strigă locotenentul poruncitor lui Cîrță.

— Bine, domnule locotenent!—răspunde el, clipind, abia țintindu-se pe picioare.

— Ce bine, timpitule?!—strigă din nou locotenentul infuriat.

— ?.....

— Dă-mi lista lor!

— Ce listă, domnule locotenent?—întreabă Cîrță, rămânînd cu gura căscată, ca s'audă mai bine.

— Te-ai îmbătat, porcule, marși la arest! i-al sergent!

Locotenentul stă un moment la cumpănă. Să-i dea foc casei lui Cîrță acum cînd îi beat, ori să-l țină în arest, ca să se trezească mai întai? Se poate întimpla să-l cuprindă groaza măr tare în stare de beție, cînd și-o vedea casa arzînd; se poate întimpla însă și altfel! se prea poate... să nu-și dea sama de cele ce i se întimplă!—Ordinul însă... e ordin! trebuie implinit! și, deaceia, se hotărăște să meargă la casa lui Cîrță, să-i dea foc. În vremea asta, află dela șeful de garnizoană că, de dau foc lui Cîrță... arde tot satul... casele se țin una de alta și nu pot fi aparate, pentrucă-s învelite cu stuf.

Ordin să s'adune milițienii la primărie, pentruca să-i aibă la îndămină, cînd o fi nevoie de arătat casele celor din fruntea răsculaților. Mai pe urmă, locotenentul se încredințează că n'are nevoie decit de cîțiva milițieni...

Până una alta, trebuie să pună mina pe banditul Ghiță Bujor, al cărui nume îl are dela prefect.

— Ascultă, moșule!—spune locotenentul, destul de îngrijit, cum arată tremurătura vocii sale—s'arați casa lui Ghiță Bujor!

— Apoi, trăiți... nu cunoaștem pe nimeni în comună cu numele de Ghiță Bujor.

— Minciuni, porc bătrîn, ce ești!

— Pe crucea mea!—spune vătăjelul, făcîndu-și cruce.

— Te taiu, canalie!—face locotenentul, eșit din fire, scoțînd sabia și răsîndu-se la vătăjel.

— Tae-mă, omoară-mă... da' nu pot spune ce nu-i adevăr!—face vătăjelul, ingenușînd.

— Cine-a vorbit erî la telefon cu prefectul?

— Apoi, trăiți... a vorbit Ghiță Mohor!—spune vătăjelul, îngîndî vorba și gîndindu-se că cine dracul l-a pus pe Mohor să vorbească la telefon.

— Spui drept, moșule?!—face locotenentul, cam cu îndoială.

— Asta mi-i crucea!—răspunde vătăjelul, făcându-și cruce. Ordin. Cincizeci de soldați, în frunte c'un sergent-major, se pregătesc să pornească la casa banditului, cu puștile încărcate, gata de luptă.

— Apoi, trăiți... domnule căpitan, nu-i nevoie să se ducă soldații!—încearcă să spună vătăjelul, când vede că soldații încarcă puștile. Mă duc eu să-l chem și vine el singur!

— Aha!—gîndește locotenentul. Mizerabilul de vătăjel vrea să ne 'ntindă căpcană! Vrea să se ducă el înainte, să vestească pe bandit... ca să-și ia măsuri! Stăi, tu, canalie bătrînă, că ți-o fac eu!

Hotărăște ca vătăjelul să meargă alături de sergentul-major, pe care îl chiamă și-i dă ordin, în șoaptă scurtă și apăsată, ca să nu-l lase pe unchiăș să se miște de lîngă el, pînă ce nu i-o arăta casa banditului.

— Pluton înainte-e... marș!—comandă locotenentul, cu vocea stăpînită, ca să n'audă banditul, de cumva o fi avînd casa prin apropiere.

Mohor trebăluște pe la vite, sub șopron, când aude ciocnind la poartă. Pleacă iute spre poartă, cu furca de fier în mînă, cum îl apucase vremea. Vede că Ruxanda, nevasta lui, deschide poarta și că intră în ogradă zece soldați, cu puștile întinse, gata să dea foc, îndată ce-or primi comanda. Micșurează pașii, fără să vrea. Cată împrejur. Deasupra gardului, jur împrejur, vede pe ceilalți patruzeci de soldați ivindu-și capetele, cu puștile întinse în ogradă. Nu știe nici ce gîndește, nici ce face; simte doar că parcă de sub picioare i se prăbușește pămîntul și că i se deschide sub el o prăpastie amețitoare, fără fund, în care se tot duce fără sîrșit... și nici nu prinde de veste cînd îi cade furca de fier din mînă.

— Mergi cu noi?—îl întrebă hotărît sergentul-major.

— Cum să nu merg!—răspunde Mohor, abia descleștînd gura, înleceată dintr'o dată.

Ordin din partea sergentului-major să caute soldații prin casă, prin toate colțurile ogrăzii, prin pivniță și prin șoproane, ca să scoată pe toți cîți or fi stînd pitiți,—Dumnezeu știe cu ce gînd. Dacă vād că nu-i nimic, s'așază douăzeci înainte, douăzeci înapoi, cîte cinci pe de lături, Mohor în mijloc, toți cu puștile gata, și pornesc la primărie. Mohor abia are puterea să cate înapoi și să-i spue Ruxandei: „De-acum... cată de copii!”

— Tu ai vorbit eri cu prefectul?—întrebă locotenentul pe Mohor, clătînd din cap, și-și arată, fără să vrea, dezamăgirea prin care trece... că, în loc de o namilă de om, cît un munte... se află în fața unei pocituri.

— Eu!... păcătoșul de miné!—răspunse Mohor, tremurînd din tot adîncul firei lui.

— Așaaa!... face locotenentul revoltat. Apoi... na! să ții minte, să mai vorbești altădată la telefon cu prefectul....

Un pumn greu, încărcat cu inele butucoase, cade în capul lui Mohor, îi face o brazdă adîncă deasupra urechei și-l lungeste.

la pământ. Soldații îl iau de picioare și-l țin în arest, lângă Cișină. — S'aude apoi un țipăt groaznic înăuntrul arestului. Soldații, neștiind patima lui Mohor, când i-au legat minele la spate, i-au întins șgirciurile, care îi țineau minile cișe din coate tocmai din copilărie, și-au putut, în chipul acesta, împlini porunca locotenentului. „Operația“ aceasta îl trezește pe Mohor din toropeala loviturii din cap și-l face să țipe ca din gura șarpelui. Șeful de garnizoană înțelege de ce țipă Mohor și-i spune locotenentului, care dă ordin să-i slăbească legăturile și să-l aducă în primărie.

— Care-s capii răscoalei?—întreabă locotenentul pe Mohor.

— ?

— Sergent! treizeci de centuroane!—poruncește locotenentul.

Dela cea dintâi lovitură, Mohor începe să se roage de iertare, că spune tot ce știe. Ordinul însă, în ochii sergentului... e ordin. Când îl aduce din nou, plin peste tot de sînge, din pricina pustiului de cui de fier dela cătarama centuronului—sergentul găsește mai îndemnalie să dea loviturile cu partea cătaramă a centuronului—și cu degetele minelor despicate tot de același cuiu al cătaramii, vede bine Mohor că nu mai este loc de tăgadă și, deacea, începe să și deslege limba și să-i spună, rar și așezat, pe toți.

Rînd pe rînd, sînt aduși alde Bardă, Năsoiu, Stanciu, Brinză și ceilalți. Toți ar vrea să spună chiar după întâia cătaramă, dar... ordinul e ordin... și pace! Locotenentul însămnă, pe rînd, toate numele spuse de fiecare și bagă de samă că, dela o vreme, toate listele se potrivesc. Despre Brinză—Năsoiu și Stanciu, apoi Săracu și Gitlan spun că au fost îndemnați de dinsul să prade pe Ițic și să-i dărime casa... Mai spun apoi că, tot cu învoirea lui, ca să nu dea de bănuil, i-au desvălit colțul crișmei...și numai după aceia au plecat la Ițic.

Până în sară sînt aduși toți vinovații, cercetați, legați cobză și porniți la pușcărie.

Numai lui Bursuc, cel cu planul de a sparge casa de bani a lui Conu Petrache, n'au avut ce-i face. Când au început să s'audă țipetele cătaramii, pe ferestrele arestului, peste Bursuc, care șade lângă primărie, „a dat un vînt rău“. A căzut, așa dintr'odată... s'a lungit pe pat și-a început a bolborosi cuvinte fără înțeles. Când vin soldații să-l ia, abia poate arăta cu degetul, la limbă, că i s'a scurtat și nu poate vorbi; apoi arată, prin semne, că i s'au luat picioarele. Îi înjugă boii, îl pun în car și-l duc la primărie. Pace bună! Bursuc stă lungit, ca un mort, cu ochii duși peste cap; nici semne nu mai poate face! Îl trimite cu carul acasă. Ion Postelnicul, vecin cu Bursuc, când aude de întimplarea lui, se duce la el, îl pipăie la inimă, clatină din cap și se'ntoarce acasă.

— Sărace ciomag!—gîndește Postelnicul—ce mai minună

ai face ! Cum ar mai sări el și cum i s'ar mai deslega limba ! I'a chiorit bine !...

La telefon locotenentul primește ordin să rămână cu armata pe loc ; mine vine prefectul să facă ispașie stricăciunilor.

Și pornesc la Galați, cu escortă, șaptesprezece inși, vinovați de stricăciunile din Stoborăni.

* * *

Vineri, 15 Martie, 1907. Conu Petrache și Coana Veta Muleasa, cînd își văd halul în care se află gospodăriile lor, încep să se zmulgă de cap. Vin amîndoi, par'c'ar fi fost vorba, c'o falcă în cer și cu una în pămînt, la primărie, unde știau că se găsesc oșterii. Fac lista tuturor stricăciunilor și a lipsurilor pe care au avut vreme să le bage în samă, cum au sosit, unul de la Galați și altul de la Oancea. Fac apoi listă de „soma“ grînelor, pe care le-au avut în hambare și le-au fost furate. Ei arată că așa „somă“ de produse n'ar putea să fie luate numai de unul, ori de doi ; tot satul trebuie să fi furat. Tocmai se ncheie listele de pagube, cînd vine prefectul.

Prefectul dă ordin să s'adune tot satul, să stea de vorbă cu norodul, să-i asculte păsul și să-i întrebă ce i-au făcut să se tulbure și s'ajungă să facă năzdrăvăniile pe care le-au făcut. Pleacă vătăjelul cu dărăbana prin sat și striga pe la toate rîspintiile să s'adune lumea la primărie, c'a venit domnul prefect să facă dreptate. Nimeni nu s'arătă, par'c'ar fi satul pustiu. Numai pe ici-colo, de prin ogrăzile vecine cu primăria, se ițesc muerile și ascultă despre ce-i vorba lui Conu Petrache și a Coanei Veta. Se văd copii, tot în fuguliță, intrînd și eșînd prin case, dearîndul ; ei poartă vorba că au venit Conu Petrache și Coana Veta, că se roagă să caute soldații, din-casă-in-casă, și să le-adune grîncie furate. Fierbere mare și 'nfundată, din pricina asta, la cele mai multe case. Se hotărăsc să caute mai întăi lucruri și haine furate, iar dimineața următoare, Simbătă, să 'nceapă căutarea grînelor. Prefectul pleacă la Soreni.

Ei ? Ce te faci ! ? Mai gindeai tu... c'o fi vre-o întrebare cîndva ? unde să mistui tu, în grabă.. lucruri străine ? ! vermii să-i minține pe cine au stîrnit revoluție ! Tasia lui Gitlan trebuie să facă saltea. Coana Veta și-a cunoscut o rochie, pe care Tasia o mistuise în fundul podului.

Centuronul intră din nou în lucrare.

— Domnișorul !—face ea, zmuncindu-se friptă din minele soldaților, care o țin unul de cap și altul de picioare, cu fața în jos, în vreme ce sergentul numără centuroanele. Domnișorul !... mare-i fi, mic-ti fi, sărutăm minușițele și piciorușile !... nu da, mă rog, așa tare, că mare rău mai doare !...

Numărul trebuie împlinit ; sergentul n'are încotro.

Vin apoi la rînd altele, pînă se isprăvesc toate muerile, în casa cărora s'a găsit lucruri de furat.

Revizia tuturor boarfelor din sat și circuitul muerilor, prinse cu mița 'n sac, se mină pînă 'n sară.

Pentru noapte se orinduește pază strașnică de gărzi soldățești la cele trei porți ale țarinii. Ordin că cine o cerca să iasă din sat să fie împușcat. Soldații rămași în sat, morți de vinzoleala de peste zi, adorm butuc.

Acu-i-acu!... ori ești vrednic, ori infunzi pușcăria. Mini o să-ți caute grîne de furat. Ce te faci?! Nu-i vorbă, de frica gărzilor dela porțile țarinii... nici-o grijă. Prutul ce așteaptă? Șesul, plin cu bilhace și mocirlă, ce așteaptă? Să te duci tiptil, cu sacul plin în spate, și să-l deșerți în apă. Chiar așa! peste șanțul țarinii și pe coasta Prutului... loc de eșit din sat... cit lumea! Ce nevoie ai să te duci numaidecît pe sub nasul gărzilor!

Toată noaptea cară și infundă Prutul și bilhacurile de pe șesul Horniceii cu grînele și cu lucrurile furate.

Sîmbătă, 16 Martie, 1907. Ordin să nu iasă nimeni din sat. Pentru împlinirea acestei porunci, patrula de soldați dau ocol împrejurul șanțului, desdediminează. Alți soldați umblă prin sat și iau care de corvada pentru strinsul grinelor furate.

Coana Veta, c'o falcă 'n cer și cu una în pămînt, ridică primăria în sus și cere oșterilor să se grăbească: nu cumva hoții să aibă vreme să ascundă grînele luate dela dînsa. Conu Petrache, mai hotărit însă, se poartă cu oșterii cași cînd ei ar fi pus la cale spargerea hambarelor. Fiecare ține în mînă cite o listă cu numele celor la care trebuie să se găsească pagubele făcute.

Oșterii însamnă pe listă: griu—bob mare, curat; săcară ru-sească; orz—orzoaică; popușoi—bob mic, dat la machină; fasole—bob rotund, oloagă; mazere—cum s'o găsi—nici-un țaran din Stoborăni n'a avut sămînță; popușoi nebătuși—știuleți mici, hîngănești...—numai în hambarele lui Conu Petrache se găsea.

Dela început o mică incurcătură; dar se vede c'ășa'i croit lucrul să fie... cu incurcătură. Găsesc griu—bob mărunt, plin; săcară—fir subt; orz—nu miroasă a orzoaică; popușoi—bob mare, știuletele de-un cot; fasole—lungăreață; mazere—nici-un fir.

N'au ce face!... cum s'a întors lumea pe dos, dece adică nu s'ar fi schimbat și grînele de groaza răscoalei?!...

Coana Veta și Conu Petrache își iau de samă. Își amintesc bine c'au avut și grîne de cele care se găsesc pe la țării din Stoborăni...

Dacă-i așa... firește că numai încape vorbă de clacă. Ce să te mai uiți la sclinciturile unuia și ale altuia, precum că grînele sînt din munculița mînilor lui? Iai tot ce găsești, deardîndul.

Tabăra de care, purtată de soldați, descarcă toată ziua grămezi în curtea lui Conu Petrache și a Coanei Veta.

Duminică, 18 Martie, 1907. Cit pe ce să se facă și azi incurcătură. Țării din Stoborăni sînt puși să dreagă hambarele

Coanei Veta și ale lui Conu Petrache. După amiază, pun grămezile în hambare și... nu-i loc destul în ele, ca să cuprindă toate grămezile. Nu-i nimic !... Spaima, pe care au tras-o Coana Veta și Conu Petrache... face cit grămezile care nu încap în hambare !...

Luni, 19 Martie, 1907. De dimineață pleacă armata. Incep să iasă, unul câte unul, din casă și se 'ndreaptă spre primărie. O întorc ei și pe-o parte și pe alta, și găsesc... c'au fost prădați. Cei cu musca pe căciulă—cei mai puțini—nu prea s'ar învoi să dea iscălitură pe o jalbă, care s'ar face : se tem de mai rău ; cei nevinovați—cei mai mulți—dacă văd că nu-i unire, se tem de bucluc și nu mai dau nici ei jalbă...

— Așa a fost să fie !—face Ion Tăcutu, plecând îngândurat acasă—numai de-ar veni legea mai degrabă !...

Sp. Popescu.

Cîntecul vrăjitoarei

de Ernst von Wildenbröck.

La Hersfeld în mănăstire a vorbit
Priorul : „Medard e bătrîn și-a slăbit.
Se pare chiar ceasul din urmă să-i fie—
Duhovnice, du-te la ei în chilie
Și-ascultă spovada piosului frate,
Măcar că știu bine că n'are păcate.
Slujind mănăstirea cincizeci de ani grei,
Albitu-îa părul la umbrele ei,
Demult pregătindu-și, prin post și flagel
Amar, fericirea eternă cu zel,
Mai sfînt e ca noi și deaceia-i în stare
La Tatăl cerese el să așteptare.”
Duhovnicu 'ndată la ușa bătut—
Dar nici să-i răspundă Medard nu putu,
Duhovnicul, slujba sa totuși s'o facă,
Intră la Medard în chilia săracă.
Un ceas după altul, pe rînd, a zburat,
Monahii zădarnic l-au tot așteptat :
„Curat ca lumina cerescului soare,
Ce fel de păcate deslăinue oare ?“
Un clopot, sunînd de vecernie greu,
Chierea pe monahi la capelă mereu.
Monahii, plecați, pe genunchi se lăsară,
Și pentru Medard ei încet se rugară.—
Deodată 'ncepu să pătrundă ușor
Un cîntec lugubru și tînguitor.
Priorul atunci s'a sculat ascultînd,
Monahii trăgeau cu urechea zicînd :
„Cîntarea răsună din camera sa,
E însuși Medard cel ce cîntă așa“.
Sorbînd cu urechea ei straniul cînt :
„Nici rugi nu-s acestea, nici stihuri nu sînt,
Nu sună ca vorbe de grea profanare ?“
Deodată, în așa capelei apare

Duhovnicul inspăimîntat și grăbit :
 „Chiar diavolul în ospeție-a venit !
 Medard în ispit'a căzut și'n păcate,
 Și'n ghiara Satanei acuma se zbate !“
 Prioru-o lumină sfințită luă
 În mini, și-aprinzînd-o, îndată plecă ;
 Monahii făcură cu toții la fel,
 Și-apoi se porniră și ei după el ;
 Ci zidul și bolta se cutremurau
 De jalnica voce, cu care cîntau ;
 „De risul Satanei, de rele, păcat,
 Păzește-ne, Doamne, și fii lăudat“.—
 Pe patul său mizer zăcea în chilie
 Medard, vestejit, ca o mumie vie ;
 Spre rugă el minile sale 'nbinînd,
 Cu ochii de-o poftă nestînsă arzînd,
 Iar buzele lui înșirau gîngăvit
 Un cîntec sălbatec și fără sfîrșit.
 Și cîntecul lui așa străniu suna,
 Un dor ne'mpăcat sau o hulă părea ;
 Părea că zefrul, plutînd pe sub nori,
 Aduce-un parfum de exotice flori,
 Monahii făcîndu-și clătînară :
 „Satana dintr'însul să iasă, să piară“..
 Ei cruci clătînară, icoanele sfînte,
 Sălbatecul cîntec ținu înaintea,
 Și-adînc străbătut a în inima lor
 Cîntarea păgînă de jale și-amar.
 Trezînd în monahi cași doruri trecute,
 Și jalea amar'a vieții pierdute,
 La lucruri gîndeau ce odată le-avuse,
 La zilele dalbe acuma apuse.
 Și'n cetul cu'n cetu-al lor cor amuți,
 Iar ei ascultară mai far'a clipi.—
 Priorul, un vrednic bătrîn, ce era,
 De spaimă cuprîns, împrejur se uita ;
 Apoi i-a grăit lui Medard cu tărie,
 Minat de o dreaptă și sîntă minie :
 „Toți frații voești să-mi seduci, blăstămate ?—
 În iad ispășește-ți a' tale păcate !“
 Deodată Medard de pe pat se sculă,
 Iar fața-i cernită i se lumină,
 Privirea-i cu sete zbură 'n depărtare,
 Credeai că o dulce icoană-i apare ;
 El brațele 'ntîns-a 'nnainte zicînd :
 „Te-aud și sint gata să vin în curînd,
 Femea curată, ce-au zis c'ai vrăjit,
 Trup dulce, prin flacări de ei pingărit,

Voi buze 'nsetate, ochi plini de dulceață,
 Tu chip ingeresc, dătător de viață,
 Tu dulce ființă ce vrut-ai să fii
 A mea, dar pe care o disprețuii,
 Eu vin, după ani de pedeapsă cincizeci,
 Să fiu lângă tine de-acuma în veci !"
 El brațele 'ntins-a și-a-înțepenit. —
 Surd frații rostră ; „Medard a murit !“ —
 Trei zile cîntînd și trei nopți au umblat
 Monahii prin ziduri, în lung și în lat.
 Trei nopți în genunchi ei mereu au stătut,
 Rugîndu-se pentru-al lor frate căzut :
 „De cel ce cu vină din lume s'a dus,
 Ai milă și-l iartă, Părinte de sus.“ —
 La zarea luminii, în camera sa,
 Priorul vorbi cu duhovnicu-asa :
 „Ei, spune-mi acuma ce fel de păcate,
 Ce crime comis-a acel ce-a fost frate !“
 Făcîndu-și o cruce duhovnicul nost :
 „Viața lui sfîntă minciună a fost ;
 În zorile zilei, văzîndu-l zăcînd
 Pe recile lespezi, mătânii bătînd,
 Ziceai : „Imitați-l pe dînsul“. — Ei bine,
 Nevrednicul om te-amăgea și pe tine.
 Și iară-l văzuși ce privire fierbinte
 'Nalța la icoana Madonei preasfînte,
 Dar nu la Maria gîndea ei cu drept,
 Ci altă icoană-i umplea al lui piept.
 Văzutu-i-ai fața cea blind-visătoare,
 Nu inima-i dornică, clocotitoare,
 Cu părul său alb așa rece părea,
 Dar inima 'n flacări de poște-i ardea. —
 Un preot, — Imi zise Medard, — eu eram,
 Și evlavios breviarul-l ceteam,
 Cu frică-l ceteam și cu patimă, știu,
 Căci tînăr eram și cu singele viu.
 Din creștet curgeau, ca din aur turnate,
 Pe umere pletele mele bogate,
 Și cînd ei tonsura dintăi mi-au tăiat,
 Credeai că în iarbă cu coas'au intrat.
 Era chiar pe atunci cînd purta pe la noi
 Satana cu lumea un crîncen război,
 Făcînd din cînstite femei — țîitoare,
 Pe altele-arzîndu-le drept vrăjitoare.
 Pe-atuncia a fost, și eu singur fiind
 Pe-o noapte adîncă, la lampă cetînd,
 La ușă, cu zor, cineva mi-a bătut :
 „Hai, vino părinte, nu-i timp de pierdut“ .

Prin noaptea cea oarbă orcanul urla,
 Ci solul pe mine spre turn mă ducea,
 Adinc sub pământ, pe o şubredă scară—
 Credeam că deadreptul în iad mă chemară.
 O torţă în mină: apoi mi s'a dat
 Şi'n zid o deschidere mi-au arătat :
 „Aici vrăjitoarea-i, ce pină în zi
 În flacări păcatele-şi va ispăşi ;
 Cu dinsa 'mpreună te roagă şi-o scapă
 De-osinda de veci, cu nădejde-o adapă.“
 Paşind înaintea 'n scobitul pământ,
 Credeam că mă 'nnăduş de viu în mormint ;
 Deodat'auzii eu un slab fişit,
 Zingănit de lanţuri, suspin înghiţit,
 Şi'n zare văzui, în obscura chilie,
 Ca fiara ascunsă 'ntr'a ei vizunie,
 Un chip de femeie 'ndoit, tupilat,
 Cu capul spre pietrele ude plecat.—
 Deci torţa 'ntărind-o 'n inelul cel gros,
 Ce lung spinzura dela boltă în jos :
 „Întoarce spre mine-a ta faţă“—i-am zis—
 „Şi vino, n'ai înică, cu suflet deschis“.
 Cuvintele mele cu sete sorbind,
 Şi minile 'ncet de pe-obraz deslipind,
 Ea faţa-şi întoarse şi lung mă privi.
 Apoi, în genunchi lângă mine veni,
 Stringindu-mi genunchii cu golul ei braţ,
 Adîncii ei ochi mă priveau cu nesăţ,
 Şi cînd mă uitai eu prin zăre la ea,
 Văzui cit de dulce-a ei faţă era ;
 Atunci am simţit c'al meu piept se'ncălzeşte,—
 Că milă din ochii mei triste izvoreşte,
 Iar buzele mele-amuşiră 'n durere,
 Şi-am plins amîndoi învâliţi în tăcere.
 Cînd ea mă văzu şi pe mine plîngînd,
 În braţele-î dulci m'a cuprins tremurînd,
 Din piept slobozit-a apoi un suspin,
 Şi tremurătoare şoptitu-mi-a lin :
 „Tu poţi încă plînge şi-ai plîns de milos,—
 Şi eu te iubesc ca pe bunul Hristos!“
 Profana ei vorbă m'a înspăimîntat :
 „Gîndeşte la ceasul, la locul ce-i dat,
 Prin flacări tu mine-i muri'n suferinţă,
 Deci mîntuie-ţi sufletu 'n grea pocăinţă“.
 Atunci speriată la mine-a privit :
 „Dar ce să mă fac, cînd nimic n'am greşit ?—
 Părinţii mi-s morţi—în pădure-am crescut.
 Eu lingă bunica, ce-a fost al meu scut.

Bunica ştiea buruiene de leac,
 Şi-adesea fierbea pentru bolnavi ce zac,
 Dar ei pe bunica mi-au ars-o, zicînd
 Că umblă cu draci şi cu vrăji, fermecînd.
 Bunica un cîntec străvechi imi cînta,
 Iar eu l-am deprins, căci, vai, dulce suna.
 Ea 'ntr'una zicea că-i din ţări depărtate,
 Pe unde-s a'dragostei vrăji căutate ;
 N'am ştiut ce'nsamnă, dar eu l'am cîntat
 Şi 'n lanţuri nedrepte am fost aruncat
 Şi 'n turnul sinistru pieirii m'au dat ;
 Ei zic că in mine e dracu 'ncuibat,
 Şi cîntă din mine spre-a lumii pieire,
 Deci arde-m'or mine spre-a ei mintuire*.
 Urechea-mi cu buza-i zvicnînd' atingînd,
 Cu ochi sperioşi a mea milă 'mplorînd,
 Ea sinul ei gol de-al meu piept l'apăsă,
 Şi-mi zise : „De moarte scăpată mă lă !
 Ce dulce-i viaţa, ce-amar 'a muri,
 Şi moartea in flacări cumplită va fi !
 Pe nimene n'am supărat, nici mîhnit,
 De orice păcat şi de vrăji m'am ferit ;
 Ci lumea e crudă şi viaţa ţi-o frînge,
 Tu eşti însă bun şi tu poţi înă plînge ;
 Vezi, paznicul doarme, nu-i pasă de noi,
 Deci hai să fugim, să fugim amîndoi !
 Eşi-vom încet şi nimic n'om mişca,
 Vom stînge lumina şi nu ne-a trăda,
 Pe-a turnului poartă la cîmp vom eşi
 Şi 'n cale de nime opriţi nu vom fi ;
 Cînd mine cocoşul cînta-va voios,
 Noi fi-vom departe in codrul umbros.
 In codru 'ntuneric e, codrul e des,
 In el afli locuri de-ascuns, intr'ales,
 Cunosc eu acolo un loc neumblat
 Şi 'n el un tezaur demult ingropat,
 Cu zor căutîndu-l, noi l'om ridica,
 Şi 'n lume, departe, cu noi l'om lua,
 Trăînd lingă mine in veci numai tu,
 Şi 'n veci numai eu lingă tine de-acu !
 Tu nici o femece la piept n'ai avut,
 Şi-al dragostei farmec ţi-i necunoscut ;
 De-acuma 'n iubire-ţi va fi mai bogată
 Viaţa, cum n'a fost altîia vreodată.—
 Dar oarele-aleargă, vezi, fără să ştim,
 E timpul acuma, deci, hai să fugim !“
 Ca visorul, calda-i suflare ieşea,
 Cu braţul ei alb ea cuprins mă ţinea,

Ca aripa nopții, un păr de-abanos
 Bogat invelea al ei trup voluptos.—
 In creier atunci și 'n pept am simțit
 O poftă nebună, un dor nesfârșit;
 Plecîndu-mă, vrui s'o sărut cu 'nfocare,—
 Dar groaza izbitu-m'a cu 'nșiorare:
 „Tu vrei să săruși al ei chip diavolesc,
 Nevrednic ești dară de harul ceresc!“
 Pe buzele mele-atunci vorba pieri,
 Iar chipul ei inima mea 'l izgoni,
 Cu groază fugit-am din cameră 'ndată—
 Ci ea mă chema innapoi desperată;
 Pe pietrele goale căzînd ea invinsă,
 Plîngea innecat, de durere cuprinsă“.—
 Medard—cași moartea de palid—tăcu.
 „Deci, frate, i-am zis eu, ce frică ai tu?
 Ispitei te-ai împotrivit cu tărie,
 Rizîndu-ți de dracul și-a lui viclenie.“
 Dar cînd mîngîierea această i dădui,
 Un hohot zburci de pe buzele lui,
 Un hohot sălbatec și-atît de cumplit,
 Incît se părea că din iad a venit.
 Cu ochi rotitori, el, tîcînd, mă privi.
 In fine îmi zise: „Ei, ziua sosi—
 Tot cerul in flăcări de foc se topea,
 Norodul in pîlcuri mereu s'aduna,
 Iar rugul pe cîmp aștepta in neștire,
 Sînistră și posomorîtă clădire,
 Și toți se uitau înspre stîlpul hain—
 Sub el aștepta ea nevrednicul chin.—
 Ca paseri pîbege pe-al mării azur,
 Privirile ei lunecau împrejur;
 Atunci eu cu crucea m'am apropiat,
 Privirea ei caldă m'a înfășurat,
 Și-apoi o văzui pe furiș cum își pleacă
 Ea capul spre mine, un semn ca să-mi facă,
 Și-un zimbet pe față-i, drăguț, s'a ivit,
 Ca raza din urmă la soare-asfințit.
 Cînd gidele facla in sus ridică,
 Setosul ei ochiu într'al meu se scaldă;
 Văpaia încinse grămada cu foc,
 Pe mine ai ei ochi mă țînură in loc;
 Pocnînd, improșcau pîrînde scînteii,
 Zvîcnînd, tremurau însă buzele ei;
 Deodat' auzit-am eu sunete frînte,
 De sus de pe rug ea 'ncepuse să cînte;
 Ca freamătul ploii din noaptea de Mai,
 Așa mă pătrunse-al ei cîntec din rai;

Părea că zefirul, plutind pe sub nori,
 Aduce-un parfum de exotice flori,
 Părea ca o voce demult cunoscută,
 Vorbind de viața mea veșnic perdută.
 Văpaia-i incinse piciorul ei gol,
 Spre-un ultim salut se 'nchină ea domol,
 În juru-i fum negru 'n virtej se 'nvirtea,
 Iar cîntecu-i jalnic din fum răsuna ;
 Văpaia zbučni, vijlind cătră cer,
 Iar cîntecul ei tremura prin eter—
 Urechile-mi acoperii eu strigînd :
 „Vai, cîntecul, cînd inceta-va, ah, cînd ?“
 Cu groază fugii de-acel loc blăstămat ;
 Dar jalnica voce mereu m'a urmat,
 Oricît m'am ascuns și ori unde-am fugit,
 Ah, cîntecul, cîntecu 'n veci m'a 'nsoțit.
 De-am stat dormitînd, sau rugîndu-mă treaz,
 Și ziua și noaptea, eu făr' de răgaz
 Din ziua aceia, cînzeci de ani sînt,
 Intr'una aud numai jalnicul cînt !“ ?—
 Medard tresări și sălbatic privind :
 „Eu iar o aud—o auzi tu venînd ?
 Prin tîndă-i acuma—la ușă-i, ce zici ?—
 Pășește pe prag și—aice-i, aici !“
 Căzînd în genunchi, lingă bolnavul frate,
 I-am zis : „Ispășește-ale tale păcate,
 Pe tine Satana te ține în ghiare,
 Scornînd și-a femeii nebună cîntare !“
 Cu sila în pat pe Medard eu l-am pus,
 Dar el, ridicîndu-se repede 'n sus,
 Izbitu-m'a 'n lături, zicîndu-mi din grai :
 „O voce iubită străbate din rai !
 La traiul ferice, pe care-l pierdui,
 Mă chiamă, deschise-mi sînt porțile lui.
 Curgîndu-i pe față de lacrimi șiroi,
 Să cînte Medard început-a apoi —
 Un cîntec a fost cum eu n'am auzit
 Vre-odată din piept omenesc izbucnit,
 Cînd jalnic amar și cînd chiuitor—
 De groază atunci m'a străpuns un fior
 Și 'n fugă, nebun am eșit din chilie,
 Și-apoi v'am strigat, să vedeți ce-o să fie“ —
 Duhovnicul zis-a — prin geam se zări
 De ziuă — Priorul atuncea grăi :
 „Ce ochi omenești să cuprîndă nu pot,
 Pricepe-va cel ce 'nțelege el tot,
 El doară a zis : „Judecata-i a mea“ —
 Mergi, frate, te 'nchină și nu judeca“.

Iorgu G. Toma.

Eugenița.

Sunetele muzicii se revarsă în valuri tremurătoare și părechile încep să se legene înlanțuite:—fete tinere în rochii albe, cu obrajii aburiți, cu ochii strălucitori; cavaleri în haine negre, cu ținuta silită, cu zimbetele nehotărîte, cu priviri galeșe, ori aprinse...

Matei Verdeanu s'a retras pe un scaun dintr'un colț, și privește liniștit lumea aceasta, care furnică prin odea, plină de freamăt și de miros de toporași. Se simte așa de străin de tinereța și veselia din jurul lui, încît i se pare că e singurul punct negru în toată strălucirea aceasta de haine, de lumină și de priviri. Desigur, nu era locul lui aici, în lumea aceasta, pe care în cea mai mare parte nu o cunoaște.—dar a trebuit să facă acest hatir vechiului prieten, să-și lese orașelul lui tăcut, viața lui retrasă, și să vie și el la nunta Lizuței...

Din colțul lui, el privește mulțimea jucătorilor, curioasa varietate de chipuri, de staturi, de ținute. Părechile înlanțuite trec pe dinnainte-i în virtejul jocului, și el le urmărește pe rind, cum se perindează, rătăcindu-și privirea dela o păreche la alta. Un tinăr innalt, bine legat, poartă în sărituri repezi o față răsărită și subțire; după ei, cu mișcări potolite, un tinăr scurt, rotofeu, remorchează cu anevoe o domnișoară cam stătută, innaltă și grasă. La vederea acestora, un zimbet ușor flutură pe buzele lui Matei: așa serioși, tăcuți, gifuind de osteneală, cum trec prin fața lui, parcă îndeplinesc cine știe ce îndatorire grea la care au fost siliți și pe care caută s'o ducă cu bine la capăt l... Iar din urmă îi ajunge o păreche tinără de tot, doi copii aproape, care zboară parcă purtați de neastimpărul sufletelor învăpăiate. Și lui Matei i se pare că cetește pe fețele lor aburite, în ochii lor umezi și lucitori, fericirea care le umple sufletele, farmecul apropierei acesteia, cine știe de cînd dorită și așteptată. El se simte prins de înduioșare pentru începutul acesta de înțelegere și-i urmărește cu o privire caldă, părintească, până ce în cercul vederii lui se arată alți jucători.

Și părechile trec mereu, una după alta, în legănare liniștită, ori în vîrtejuri grăbite.

Matei privește cîtva timp aceste părechi, apoi privirea lui se oprește asupra Lizuței și a mirelui ei. În învîrtiturile repezi ale

jocului, el vede cînd fața miresei, rîzătoare, imbușorată, strălucitoare de fericire, cînd figura mirelui mai serioasă, mai stăpînită, de om care și-a văzut cu ochii visul îndeplinit...

Așa dar, copilița aceasta, pe care de-atîtea ori a jucat-o el pe genunchi, pe care a văzut-o cînd, sfioasă și nesigură, a făcut cei dintâi pași prin odae, pe care a auzit-o gîngurînd cele dintâi vorbe,—astăzi își ia zborul în lume, la brațul unui tînăr pe care-l iubește, în care și-a pus visurile ei de fericire l...

Ei alunecă acum ușor, într'o caldă îmbrățișare, printre părechile de jucători, și Matei se gîndește ce trebuie să se petreacă în sufletele acestea tinere, pentru care o cale nouă se deschide și în care dorul de viață stăpînește în deplină putere. N'a întreat pe vechiul lui prieten, dar își inchipue că tinerii vor pleca pentru cităva vreme în străinătate, ca să-și petreacă cele dintâi timpuri ale traiului împreună: tatăl fetei are bani și desigur că plecarea trebuie să se fi pus la cale.

El urmărește cu privirea tînăra păreche care acum s'a oprit din joc. Mirii se așază alături pe scaune și-și vorbesc de aproape, cu vorbe pe șoptite și cu priviri luminoase.

În străinătate l... se gîndește Verdeanu. Incurînd vor fi în trenul care trebuie să-i ducă un cîva, departe, în vre-un colț de lume, care să le tînuiască dragostea și visurile. Și parcă-i vede în gară, gata de plecare, încunjuțați de rude și de prieteni. Și parcă-i vede cuprinși de beția clipelor acelora de neastîmpăr, de tremurare sufletească, în care întristarea despărțirii se luptă cu bucuria zborului în lume, către fericiri necunoscute. Și se gîndește cu drag la frămîntarea aceia a sufletelor în amestecul acesta de veselie și stînjineală,—și la apropierea care se face de-odată mai puternică între cele două suflete, cînd trenul se pune în mișcare și pentru întăia dată, în clipa aceia de izolare, simțesc adînc acum cit de mult viața lor le e de-acîi înainte legată la o laltă...

În vremea asta, orchestra, după o scurtă pauză, a început un alt cîntec și tinerii au prins iarăși să vinture salonul...

Verdeanu lipetrece cu privirea, gîndindu-se la viața de fericire, care se deschide pentru Lizuța și pentru alesul visurilor ei. Și în mîntea lui prînd să răsără imagini din vremuri, care-au fost și pentru el cîndva fericite. Căci a trăit și el farmecul negrăit al rătăcirii aceștia în lumea largă, alături cu o femeie iubită; a avut și el zilele lui de fericire, a căror aducere aminte se strecoară în întunericul sufletului lui, ca o adiere mîngioasă de primăvară...

O odae mare, veselă, cu geamurile deschise, cu miros îmbătător de trandafir; o dupăamiază liniștită, cu cer senin,—și ei singuri acolo, departe, între străini... Privesc înlăntuiți depărtările albastre și sufletul li-i plin de farmecul singurătății aceștia și a liniștei care-i înconjoară; nici-o vorbă nu tulbură tainica înlăntuire a sufletelor lor. Numai mîna ei gingașă se primblă cu o mișcare lină pe fruntea și pe obrazul lui, pe cînd capul ei se razimă ușor pe umărul lui. Toate acestea au fost cîndva—apoi deodată, s'a stîns pentru totdeauna bucuria vieții lui... E rîndul altora acum să străbată înfiorați de plăcere drumul acesta plin numai de flori și de lumină...

Și, parcă pentru a-i arăta că înțeleg gândurile lui și sint gata să se avinte pe căile acestea fermecate, Lizuța și cu mirele ei trec înlanțuiți pe dinnaintea lui. Dar Matei Verdeanu îi urmărește din ce în ce mai puțin; gândurile lui rătăcesc aiurea, în depărtări azurii, și tinerii aceștia, care joacă, îi apar acum ca o altă păreche, care a fost cindva, demult... Ochii lui se pînjenesc, o dulce aromeală îi pătrunde făptura întregă, o moșeșală plăcută îl învalue... Figurile celor de-acum se șterg tot mai mult, se amestecă în mulțimea jucătorilor, care acum pare că e o apă în mișcare,—iar peste tot, plutesc cele două ființi străine de vremea și de locul acesta, cele două ființi care tot după o noapte ca aceasta de jocuri și de strălucire au pornit fericiți în lumea neștiută...

Muzica a încetat iarăși, și părechile oprite din joc încep să se primble la braț prin salon. Tăcerea aceasta îl readuce pe Verdeanu la realitate. Privirea lui, limpezită din nou, alunecă nehotărâtă asupra sălii și se oprește asupra Lizuței, care vine din partea cealaltă a odăii, la braț cu mirele ei... În cripitul glasului ei potolit el simte ceva din cripitul de altă dată...

Și icoanele din trecut încep iarăși să se desfășoare în mintea lui.

Iată, sint pe-o stradă a Vienei, la începutul călătoriei lor; merg braț la braț, lipiți unul de altul; ea rîde, vorbește, și el se bucură de bucuria ei copilărească, pecind glasul ei argintiu îi sună în urechi ca un cîntec de iubire... Privesc la geamuri mari, strălucitoare, intră în magazin, rîd și vorbeșc și nu se mai satură de privit... La cumpărat se incurcă amîndoi în limba aceia străină și rîd, se'ndreaptă unul pe altul și fac haz de greșalele lor, și negustorii rîd și ei cu zimbete bine-voitoare,—și-i veselie și lumină peste tot!... Apoi de odată, priveliștea se schimbă: amîndoi sint într'un muzeu de pictură, cu păreții încărcăți de tablouri și privesc uimiți bogăția de culori, de forme,—de viață, care se desfășoară în sălile mari și luminoase... Ei aleargă dintr'o sală în alta, dela un tablou la altul și se chiamă, își arată unul altuia ceea ce le pare mai minunat, își strâng minile fericiți și li se pare că plutesc într'o lume de visuri...

În salon se face iarăși mișcare; orchestra începe.

„Frumoasa Dunăre albastră“!... Cîntecul acesta îl duce într'o sală mare de concert, în care altă dată și-au petrecut ei așteia ceasuri de senină desfătare. Cu ce drag își aduceau ei a-minte, mai tîrziu, de sala de concert din orașelul de pe malul lacului și de orchestra ei minunată!...

...Și iată acum el revede limpede acele neuitate primblări pe lac, în amurg, cînd soarele sta să apue după coama păduroasă a muntelui, poleind cu raze aurii luciul liniștit al apei... Și dincolo, la Veneția, în gondola care alunecă nesimțit pe apă, pe care se culcă întunecate umbrele palaturilor medievale... și luna aceea, cum n'a mai văzut-o nici-odată... și melodia care răsună de undeva, de departe, în aerul liniștit al nopții... și miile de lumini care flutură pe pinza înfiorată a canalului... și fericirea care strălucește în ochii aceia iubiți...

Și multă vreme, în mintea lui pornită pe visare, icoane din trecut răsar puternice unele după altele, la întâmplare, revărsându-i în suflet farmecul duios al fericirilor apuse.

Intr'un tîrziu Matei tresare, ca trezit din vis, la auzul glasului tînăr care-i rostește numele aproape de el :

— Moșu Matei, știi că trebuie să joci cu mine ? Acum mi-am adus aminte ce mi-ai făgăduit odată, demult... Ai spus că ai să mă joci la nuntă !...

— O, bată-te norocul, draga moșului !, exclamă el fericit.

În fața lui stă Lizuța zimbitoare, îmbujorată, cu ochii strălucitori de veselie și de noroc...

* * *

În zorii zilei, după ce mulți dintre oaspeți începuseră să plece, Matei Verdeanu părăsește casa prietenului său și se îndreaptă spre gară, în tovarășia tînărului Ștefan Ionescu, pe care l-a cunoscut cîndva, demult, ca licean. S'au întîlnit acum la eșire, cînd se îmbrăcau, și, fiindcă drumul li-i același și merg amîndoi pe jos, au pornit împreună.

La început ei pășesc alături fără să vorbească. Matei se simte foarte bine acum. Aerul limpede și răcoros al dimineții îi mîngie fața obosită și îi înviorază trupul trudit, trezindu-l din aromeala în care îl adusese o ședere atît de îndelungată pe scaune, în aerul cald al odăilor. El își poartă în tăcere privirile peste casele înșirate pe cele două părți ale străzii. Cîtă schimbare s'a făcut de cînd n'a mai văzut el orașul acesta !... Tot case nouă, și tot mari și împodobite ; numai unde și unde cite una din cele vechi, cunoscute, se tupilează parcă rușinată, între tovarășele mari, strălucite, întortochiate...

Tovarășul de drum al lui Verdeanu pășește și el tăcut, cu gîndurile duse. Matei aruncă, din cînd în cînd, cite-o privire repede asupra lui. Nu-i place figura asta sclivisită, cu mustețile răsucite, ridicate așa de sus, cu pieptănătura așezată parcă fir cu fir ; nu-i place nici ținuta asta țanțoșă, nici privirea fără de expresie,—cum nu i-a plăcut nici tonul îndrăzneț și sigur, cu care i-a spus în coridor, la îmbrăcat, cînd au fost recomandați :

— A, eu cunosc de mult pe d. Verdeanu. Dumneavoastră nu mă mai cunoașteți ?

Ca și cum i-ar fi fost de mirare că Verdeanu nu mai cunoștea în el pe bășelul prizărit de altă dată !...

Ei merg cîtăva vreme fără să-și vorbească și în tăcerea aceasta numai zgomotul pașilor lor indesați pe pietrele pavajului răsună între zidurile înalte ale caselor, trezind liniștea adormită a dimineții...

— Da bine că s'a făcut și nunta aceasta !— aruncă, așa de-odată, tînărul Ionescu, răspunzînd parcă gîndurilor care îl frămîntă...

— Cum... bine că s'a făcut ?—întrebă mirat Verdeanu.

— Ce, nu știi ?

— Ce să știu ? Nu știu nimic.

— Ei, apoi a fost o halima întreagă cu nunta asta !... Era cit pe ce să nu se facă. Ce mai tălângăneală a fost !...

Și se opri mirat de uimirea pe care o citea în privirea lui Verdeanu. Păru că stă o clipă la gând dacă să vorbească ori nu.

Dar Matei nu-i dădu răgaz :

— Cum, domnule, ce spui dumneata ? Ce-a fost aici ? Că eu habar n'am de nimic !...

Și în glasul lui era atita emoție adevărată, atita uimire și interes, încit celălalt, asigurat, urmă :

— A fost multă vorbă pentru zestre... Știi cum e Cuconu Iancu... căm șgircit și prea... prudent... Nu voia să dea îndată toată zestrea ; zicea că lasă să se statornicească tinerii, să scape de grijile celor dintăiu vremuri ale întemeerii gospodăriei, că nu-i nici-o grabă, că, dacă o muri el, apoi tot lor le rămîne și ceia ce mai are... Înșfirșit... mofturi de astea... de bătrîn, care nu se 'ndură să se despartă de bani !. Se vede că nu prea avea încredere în Jenică. Și bietului băet îi crăpa măsaua după bani. Că încă ne spunea el : „Mai bine să-mi dea banii îndată și fata mai pe urmă !...“

Matei nu-și putu stăpîni o încreșitură de neplăcere. El făcu întrebător :

— Ei, și ?...

— Apoi s'au bălăbănit binisor... că se țineau tare și unul și altul !... Până acum cîteva zile nu s'au putut înțelege. Bătrînul spunea că iaca le dă acum, îndată după nuntă, cinci mii, ca să-și întocmească gospodăria, iar restul, până la treizeci de mii, îi ține el, ca să-i facă să fructifice și să le dea lor procente....

— Apoi foarte bine, niște tineri fără experiență...

— Da... foarte bine... înșină Ionescu, zimbînd cu înțeles ; foarte bine... dacă n'ar fi fost datoriile lui Jenică...

— Are datorii ?

— Apoi se poate altfel ? Care tînăr nu are ? Are și Jenică vre-o opt mii...

— Opt mii ?! Dar ce-a făcut cu-atita amar de bani ?

— Ei, ce să facă ? Chefuri, haine, femei... toate coastă !... Dacă n'a petrece omul cit e tînăr și fără griji, apoi cînd să mai petreacă ?

— Bine, da opt mii de franci is bani, nu glumă...

— Apoi tocmai de asta se și insoară... ca să scape de datorii, că se 'ncurcase rău, și să se mai astîmpere... Dacă nu erau datoriile, apoi curat că n'o mai lua el pe fata lui Cuconu Iancu !...

— Da dece să n'o ea ? Ce cusur are Lizuța ?

— A, nu de asta... dar a fost oleacă de picileală la mijloc. El auzise (i se suflase—mă 'nțelegi !...) că-i vorba de cincizeci de mii, și cînd colo bătrînul : că nu are decit treizeci !... Dar

Insfîrșit, asta, ca asta,— vorba lui Cuconu Iancu: tot lor are să le rămie... Da cu banii la tata-socru,—asta nu-i venea chiar deloc la socoteală lui Jenică!... Las'că nici n'avea haz—cum spunea și el: ce, frate, mă 'nsor ca să intru sub epitropie? D'apoi îl și strîngeau de gît creditorii!... Dar tot el a învins!...

— Bine, da' Iancu nu știe de datorii?—Intrebă mirat Verdeanu, pentru care datoriile acestea erau un semn foarte îngrijitor.

— Mi se pare că a simțit ceva—poate a fost vre-o anonimă... știi, cum e lumea în ziua de azi!...—dar nu cred să-și închipue că-i vorba de opt mii... Nu-i vorbă că, chiar de-ar fi știut, n'avea ce face bătrînul, că Jenică a lucrat cu schepsis: fata îi amorezată de el lulea—și bătrînul și-ar da și sufletul pentru dînsa!... A știut Jenică ce face!... Pe urmă, nici n'a vorbit de bani, pînă nu s'au început strigările și nu s'a făcut zvon de nuntă... așa că bătrînul nu mai putea da înapoi, că se făcea de ris... Dar tot s'a ținut Cuconu Iancu șașan!...

— Cum? a fost chestie pe față pentru bani?

— Ehei, și încă cum!... Ba a fost cași stricată logodna: vre-o două zile nu s'a mai dus deloc Jenică pe la ei... El lua masa la dînșii, în ultimul timp,—și, dacă i-a spus hotărît Cuconu Iancu că nu-i dă acum în mînă decît cinci mii, i-a spus și el că atunci nu-i mai ia fata, și nici n'a mai dat pe la dînșii... Ei, dar știuse el cu cine are de-a face!... Ce crezi, că a putut face bătrînul ceva? Cînd i-a spus fata că, dacă nu se mărită cu Jenică, se otrăvește ori se duce la mănăstire și că ea nu vrea să ajungă în gura țigului, nu știa acum bietul Cuconu Iancu cum să-l aducă înapoi pe Jenică... Noroc de M-me Giosanu, că s'a pus la mijloc de i-a împăcat... Altfel, ce-i păsa lui Jenică... fete de măritat nu-s?...

Matei Verdeanu asculta toate acestea uluit, cu sufletul cuprins de-o adîncă mîhnire... El pășea tăcut, prins de-o viedorință de a scăpa mai iute de tovarășul acesta.

Celălalt tăcu și el, și între ei se făcu de-odată răceala aceea, care de obicei se naște între oameni ce nu se cunosc bine și nu au nimic comun între dînșii.

Cotiră la dreapta, și în fața lor se deschise o stradă lungă, dreaptă—ulița gării. Un sergent de oraș, care sta pe-o bancă, răzâmat de zăplazul unei case mai răsărite, se ridică de-odată și duse mîna la chipiu, petrecîndu-i cîteva clipe cu privirea. Mai încolo, în mijlocul străzii, un podar, învăluit într'un nour de colb, purta un măturoidu lung dela un trotuar la altul, pășînd rar, cu mișcarea unui om care cosește. Lumina se făcea tot mai puternică, iar răceala dimineții se întărea din ce în ce. Undeva, departe, un cocș vestii cu strigătul lui prelung sosirea zilei; un altul îi răspunse în apropiere; apoi, ca repetat de un ecou multiplu, același strigăt se auzi pe diferite tonuri, cînd mai aproape, cînd mai departe.

Lui Matei nu-i mai eșau din minte vorbele tovarășului de drum și mai ales tonul cu care le spunea. Și, cu toată scriba

ce o simțea pentru el, îi veni de-odată un gând: să-l facă să vorbească, să-și arăte toate ascunsurile sufletului. Tot trebuia să mai meargă încă o bucată bunișoară împreună...

— Ei, da dumneata, pe cînd? N'ai de gând să te gospodărești?—Înterupse Matei Verdeanu tăcerea în care se afundase amîndoi.

— Apoi de, poate nu-i departe nici vremea aceea...

-- Cu noroc atunci...

— Mulțumesc, dar n'am așa grabă... am să mai aștept o bucată de vreme... Trebuie mai întîi să-mi trec licența, nu vreau să mă 'ncurc înapoi...

— Da, firește, întîi să mintui... să-ți iei grija—făcu Matei, ca să zică ceva.

— Anul acesta o trec, și vreau să mă duc la Paris, să-mi continuu studiile pentru doctorat. Dacă pot pune mina pe vre-o bursă, atunci mai stau și așa, neînsurat, că mi-i bine—slavă Domnului!... Dacă nu, atunci sînt silit să mă 'nsor, căci vreau numai decît să fac doctoratul la Paris: numai cu o licență de a noastră nu poți face nimic în ziua de azi...

— Și ai ochit vre-o bursă?

— Apoi nu; tocmai că deocamdată nu sînt burse libere, așa că, probabil, tot cu însurătoarea am să mă aleg... Dar nu mă pot hotări...

— Nu te poți hotări să renunți la viața de holtei, ori să-ți alegi o soție?

— Ah!... asta-i greu, de ales?—făcu Ionescu, rîzînd ca de-o naivitate. Doar tîrgul geme de fete!...

— Bine, dar nu ți-i dragă una în deosebi?—întrebă Verdeanu serios.

— Dragi mi-s multe... dar amoretzat pîn' pe-acolo, nu-s eu nici de una... Să mă prăpădesc după ochii unei fete? Asta-i bun pentru romane—în viața-i altă ceva... Dragostea-i de azi pe mîine, și însuratu-i pe toată viața... Trebuie să deschizi bine ochii cînd e să-ți vîri capul în jug...

— Apoi, dacă socoli că însurătoarea e un jug, un rău așa de mare, de ce te însori?

— Ce să fac? Bine, rău—asta oi vedea-o după ce mi-o pune pirosiile în cap... Dar de 'nsurat, trebuie să te 'nsori ca să ai un rol în societate. Altfel ești privit ca holtei și altfel ca om însurat,—parcă inspiri mai mult respect, ești luat mai în serios, nu știi cum, cînd ai gospodăria ta... toți te privesc mai altfel...

Apoi, după o clipă, adăugă zîmbînd:

— Se vede că bărbații, care s'au pîrlit-deja, nu pot erta celorlalți...

Și tăcu, încîntat de observația lui. Dar, spre mirarea lui, Matei parcă nici nu auzise gluma; el întrebă simplu:

— Apoi, dacă tot ești hotărît să te însori...

— De ce nu mă 'nsor îndată?—îi luă vorba din gură Io-

nescu. Apoi, vezi, lucrul nu-i așa de simplu. Eu vreau să mă duc la Paris pentru doctorat, și pentru asta ași trebui să mă 'nsor, pentrucă altfel nu am cum... Să aștept până se deschide o bursă, trec anii degeaba... și dacă nu reușesc? Dar, pe de altă parte, mi-ar părea rău să fiu silit să mă 'nsor înaintea de a-mi lua titlul din străinătate...

— Dar ce are a face? — făcu Matei nedumerit.

— Apoi are foarte mult. Uite, nu mai departe, Tică Răileanu...

— Răileanu? Care Răileanu?

— Feciorul fostului arhivar dela Primărie...

— Aha... a lui bietu Alecu... făcu Matei cu tristețe.

— Ei. S'a însurat după ce s'a întors din Paris doctor în științi fizice și-i candidat la o catedră de Universitate. Știi ce zestre a luat? Două sute de mii de franci, domnule!... Două sute de mii!... un băet ca dinsul—nici frumos, nici deștept, nimic.... Apoi, dacă se însura după ce a trecut licența aici, lua el măcar a zecea parte? Iaca ce 'nsamnă titlul!... Nu-i vorbă, a luat o fată mai în vristă decit dinsul și urită...

— Apoi...

— Dar ce are a face? — continuă Ionescu, care se inflăcărase. Bani să ai, că celelalte vin dela sine!... Ce-i pasă lui Tică Răileanu că are o nevastă, de să 'npungi codrii? Dumneata știi ce fetișcană are el în mahala? Numai optsprezece ani, domnule, și frumoasă—o floare, nu altceva!... Astă știe să trăiască, nu se 'ncurcă!...

— Cum? Și dumneata ai face una ca asta? — izbucni Matei, uimit.

— Eu... n'ași dori să fiu nevoit să fac așa ceva—răspunse Ionescu cu liniște. Nu pentru... respectul moralei curente; de asta îmi bat joc... Morala e pentru proști,—un prejudiciu, o presiune a celor mulți asupra individului... slab de inger... Pentru considerații de morală nu mi-ași calca eu interesele... Dar n'ași vrea să fac așa ceva, pentrucă poți să ai batae de cap și să-ți pierzi liniștea vieții... Cite încurcături n'au eșit din astfel de lucruri!... Ș'apoi nici nu e nevoie... Bine, Tică a luat o fată bătrână și urită—da ce putea să ia un prostălan și o sluțanie ca dinsul? Urmează numaidecât că un altfel de om nu ar putea găsi o femeie mai potrivită din toate punctele de vedere?

Apoi, după o pauză, silindu-se parcă să-și aducă aminte dela ce pornise, urmă:

— Deacea is incurcat și nu mă pot hotărî... Altăceva e să te 'nsori ca un pirlit de licențiat dela noi, și altă ceva ca doctor din străinătate!...

Și, fiindcă Matei pășea tăcut alături, cu fața întunecată,—ceia ce Ionescu luă drept preocupare cu greutatea situații lui,—el continuă:

— Așa, chiar acuma este una, care cred că ține mult la mine și care nici mie nu-mi displace... Apoi—dacă nu are mai

nimic!... Dacă Elena ar avea ceva mai mult, poate tot nu ași mai sta la gânduri... Dar azi viața-i grea. Zestrea—cîtă o are ea, Dumnezeu știe dacă ne-ar ajunge să trăim la Paris, până mi-oiu trece doctoratul. Dar, cînd mă'ntorc în țară, ce să fac? Iar datorii? Is sătul până 'n gît de sărăcie și de datorii!... Ș'apoi, cît ești holteiu, poți face datorii, că mai ai speranță în... tata-socru,—dar, după ce te-ai însurat, s'a isprăvit... trebuie să te nevoești singur cum poți...

Matei Verdeanu arunca, din cînd în cînd, cite-o căutătură mirată asupra tovarășului de drum. Destăinuirile acestea ale lui, făcute așa unui necunoscut, cu care întimplarea îl adusese să meargă împreună, îl uimea. Oare nu-și bătea joc de el sclivisitul acesta? Dar nu; pe fața lui se vedea cea mai deplină seriozitate; și părea în adevăr foarte îngrijit că s'ar putea întimpla să nu mai aibă bani la întorcerea în țară, după ce va fi cheltuit zestrea unei fete la Paris!... Ce suflete sînt acestea? Unul vede în iubirea unei fete numai un mijloc bun ca să stoarcă de la tatăl ei banii, cu care să-și plătească datoriiile.... altul vrea să se însoare cu o fată, oricare ar fi ea, pentrucă nu poate avea... o bursă!...

— Ei, dar mai am timp de gîndit—spune de-odată Ionescu, voind parcă să-și alunge gîndurile care-l neliniștesc. Pot să mai aștepte fetele până voiu trece licența... Cine știe ce noroc îmi pică până atunci!...

Și, oprindu-se din mers, întinde mina:

— Apoi eu am ajuns aici stau. Vă salut și vă urez drum bun.

Un simțimînt de ușurare năpădește în sufletul lui Matei; fără să-și dea samă, el iuțește pașul, parcă pentru a se depărta mai degrabă de omul acesta. Apoi gîndurile i se întunecă și un dezgust adînc se revarsă în sufletul lui, o descurajare chinuitoare... În ce mod brutal i s'a zmulos de pe ochi frumosul vâl, care îmbrăcase în poezie viața tinerilor acestora!... Ah, ce puțin cunoaște el lumea, din colțul lui retras!...

Un șuerat ascuțit străbate aerul limpede al dimineții. Matei tresare. Ce? trece deja trenul—il pierde? Și, îngrijit, își aruncă privirea înnainte pe linie; dar e o mașină, care manevrează în stație,—nu e trenul lui!... El scoate mașinal ceasul, își alunecă privirea pe el, fără să vadă cite ceasuri sînt, îl pune la loc și își urmează drumul ceva mai repede, cu sufletul cuprins de-o mîhnire adîncă. Trece prin șirul de trăsuri, care așteaptă sosirea trenului. Un birjar doarme răsturnat în trăsură, cu capul pe spate, cu gura deschisă; un altul stă ghemuit pe capră, cu capul plecat în piept, cu minile strînse subțioară; mai încolo alții, adunați în grupuri, cite trei-patru la un loc, vorbesc tare, fac glume și rîd cu zgomot... În fața ușei de intrare, cițiva tregheri îl privesc nepăsători, ca pe un om care vine pe jos și fără bagaje...

Matei își ia biletul și esă pe peron. Mai sînt citeva minute până la sosirea trenului. Citeva persoane, de toată mina, umblă

în sus și 'n jos, cu pași domoli. Omul nostru începe și el să colinde peronul dela un capăt la altul. În mintea lui gândurile se imbulzesc într'o frământare grăbită. Toate cite le-a auzit în drumul acesta îi revin în gând și o milă adincă îl cuprinde pentru Cuconu Iancu și pentru fiica lui. Bietul Iancu, ce năcazură au trebuit să dea pe capul lui, cită amărăciune s'a grămădit în inima lui !... Și Lizuța ! Copila asta nevinovată ce umilintă a trebuit să îndure, și cine știe ce dureri o așteaptă...

Și de-odată îi răsare în minte un gând cumplit.

Fața i se încordează și ochii i se aprind de-o strălucire ciudată. Copila lui !... Peste citiva ani... Ah, s'ar putea una ca asta ?... Eugenița lui, singura mîngiere a sufletului lui, singura lumină a vieții lui întunecate !... Să-i iasă în cale un ticălos de aceștia !... Să vie unul să i-o eie, ca să-și plătească datoriile, ori ca să-și fie să învețe !... Inima îi bate cu putere în piept, pumnii i se string, un fior îi trece prin tot corpul... Ar sfărma capul, ca la un pui de năpircă, celei dintăi canalii, care-ar îndrăzni !... Mai bine să nu se mărite niciodată — decît așa !...

El străbate cu pași iuți peronul, pe care lumea sporește mereu. În mintea lui agitată gândurile se frământă într'o învâlmășală iute și neregulată ; crîmpă de fraze îi umblă prin gând, apar și dispar cu repezeciune. I-i ciudă pe el însuși. Dece atîta slăbăciune ? Dece a răbdat să-i spue toate acestea ? Pentru ce nu l-a umilit pe nerușinatul acesta ? Și dacă n'ar fi folosit nimic ? Cel puțin vedea o clipă individul ticăloșia purtării lor ! Să-i fi batjocorit cum trebuie pe amîndoi ! Suflete meschine de negustori ! Oameni fără inimă !...

Toate cite ar fi trebuit să le spue lui Ionescu îi vin acum în minte, și, în năvala gândurilor turburate, în potopul de vorbe și de fraze aspre pe care, în minte, le aruncă tinerilor acestora, i se pare că sînt ceasuri decînd așteaptă trenul. Și nu mai poate de nerăbdare să se vadă mai repede acasă, lingă Eugenița lui, — parcă o mare primejdie o amenință în lipsa lui...

Radu Nour.

SONETE.

In Petto.

„Ea pune'n mers' superba majestate
Din clocotul talazurilor marii,
Și'i simt din agitatea respirații
Că-i toată numai nervi și voluptate.

In ochii ei dorm ape 'ntunecate
Ca'n infernalul fluviu al uitării,
Și de parfumul cald al sărutării
Sint buzele-i de-apururi insetate.

Iar zîmbetu-i e plin de-atîta soare
Cît pune primăvara 'n orice floare“....
— Așa vedea Hercul că e Omfala.

Dar lingă ea, torcînd, gema în sine =
„De n'ar fi fost așa, era mai bine,
Căci îmi păstram, fără de pată, fala“..

Potopul.

...Dar glas de tunete i-a spus cuvintul,
 Și-a poruncit torentelor să cadă,
 Cind Dumnezeu n'a mai putut să vadă
 Păcatele ce 'ntunecau pământul...

Și s'a pornit atunci, groaznic, vintul...
 Și fost-au norii trăsnetelor pradă...
 Și-a fost potop... Și-a turmelor grămadă
 Sub munți de valuri și-a găsit mormintul.

Apoi, înalta providenței voe
 S'a 'nduplecat și l-a iertat pe Noe,
 Ca'n veacuri să-și slăvească Dumnezeul;

Cu toate că haotica putere,
 De nu zvîrlea pe ceruri curcubeul,
 I-ar fi scutit urmașii de durere.

Pastorală.

„Cu bună-vremea, rumenă țelită!“
 Iar ea-i răspunde 'n treacă: „Bună fie!“
 Și fuge ca o ciută de zglobie,
 Pe cind zefiru-i tremură 'n altiță.

Flăcăul stă pe loc lângă porțiță,
 Cu plete lungi, musteață aurie,
 Cu pană de păun la pălărie,
 Cuțit la briu și fluturi pe bondiță.

E horă 'n sat. Flăcăi voioși și fete
 Răsar mereu în sgomotoase cete,
 Și crîngul tot e-un cîntec de sirene...

Iar eu, culcat în iarba cu sulcină,
 Mă uit ca'n vis la lumea asta plină
 De Feți-frumosi și mindre Cosinzene

O ruină.

Privesc ades c'o rece 'nfiore
 Un vechiu portret,—privire liniștită ;
 Suris pe buze ; fruntea descrețită :
 Sint eu, adolescentul. Ce schimbare !

Iar cel de-atunci se uită cu mirare
 La umbra lui de-acuma, istovită,
 Fantomă, palidă și veștețită...
 ...Și 'n cadrul său, portretul vechiu tresare.

— Ți-e milă poate, tinere, de mine,
 Ori poate că revolta fierbe 'n tine,
 Sau de dispreț tresari, ori de minie ?

Sau poate că'n sărmana mea ruină
 Vezi toată tinereța ta senină,
 Inmormintată 'n sufletu-mi de vie...

Stilpul de sare.

...Și-atunci... cetățile, străfulgerate
 De-a cerului sălbatică minie,
 Luară foc. Era o vijelie
 De trăsnete cu fum amestecate.

Fierbeau ca'n iaduri negrele păcate
 A unei lumi demult în agonie,
 Și zidurile pină 'n temelie
 Se mistuiau, de flacări consumate.

Vestit fusese numai Lot să plece,
 Căci „peste-ai săi o cumpănă va trece”,—
 Și el fugi. Spre geana aurorii,

Oprindu-se, privi cu groază 'n zare :
 Lăsase doar și el un stilp de sare
 În arderea Sodomei și-a Gomorei.

Mihai Codreanu.

Andrei baron de Șaguna.

La 20 Decembrie st. v. 1908, s'au împlinit o sută de ani dela nașterea marelui arhieru Andrei Șaguna. In congresul național bisericesc, ținut la Sibiu, in toamna anului 1906, s'a decis ca centenarul acesta să fie sărbătorit in toate bisericile ortodoxe romine din statul ungar. Așa s'a și făcut. In deosebi, in catedralele dela Sibiu, Arad și Caransebeș și in seminariile acestor diecese.

Și cu drept cuvint, pentru că preot mai sfint, decum a fost Șaguna, nu s'a apropiat de altar rominesc; inimă mai cultă n'a îmbogățit viața poporului nostru; minte mai luminată n'a străbătut cu razele sale, ca să imprăștie intunericul in care orbecasem veacuri dearindul; Român, care să fi avut o preocupare mai de-săvirșită numai pentru afacerile obștești, n'a fost; viață mai plină de activitate, cu rod îmbelșugat, nu inregistrează istoria noastră.

„Viața mitropolitului Șaguna e aproape istoria poporului rominesc însuși din Transilvania într'un păstor de secol, cit timp a condus el afacerile și destinele noastre naționale“, — spune episcopul N. Popea ¹⁾.

Iar unul dintre cei mai de frunte cugetători romini, regretatul profesor al seminarului din Sibiu, dr. D. P. Barcianu, zice:

„Greu și multă vreme ne-a încercat pronia cerească; dar, cind credeam că s'a umplut cupa amarului, cind ne vedeam ajunsți la marginea prăpastiei, tot ea a îmblinzit a oamenilor fire barbara; prin duhul schimbat al vremii, pre cei, care cu mindrie și dispreț căutau spre cei umiliți și desmoșteniți, i-a silit ca și acestora să le dee partea cuvenită din drepturile, ce patria datorește tuturor cetățenilor săi; iar nouă ne-a deschis calea spre o altă țară a făgăduinței și ne-a trimis pe bărbatul, care inimă să aibă, pentru a bate împreună cu a poporului său... Și pre acest bărbat l'am aflat noi in arhiepiscopul și mitropolitul Andrei Șaguna“. ²⁾

Cel dintăi, N. Popea, i-a fost secretar și colaborator la toate fap-

1) Andrei baron de Șaguna, discurs de recepție la Academia Română, 1900, pag. 4.

2) Cuvint roslit la 15 Iunie 1898, aniversarea a 25-a dela moartea lui Șaguna, pag. 8.

tele sale istorice; celălalt, D. P. Barcianu ¹⁾ deasemenea, a avut norocul să-l cunoască de aproape, ca puțini alții, căci, în afară de reședința sa din Sibiu, Șaguna nicăieri n'a petrecut mai cu plăcere, decât în casa învățatului preot din Reșinar, Sava P. Barcianu, tatăl d-rului D. P. Barcianu. Nimeni nu poate fi deci invocat mai cu dreptate ca autoritate pentru caracterizarea lui Șaguna, decât N. Popea și dr. Barcianu.

*

Congresul național-bisericesc, această supremă reprezentanță a bisericii noastre naționale, conform Statutului Organic, se întrunește înșă numai la trei ani odată. În urma hotărârii din sesiunea anului 1906 va sărbători deci, cu o pompă deosebită, memoria lui Șaguna numai în sesiunea ce se va deschide în Sibiu, acum, la $\frac{1}{14}$ Octombrie. În acest centru al ortodoxiei noastre, acolo unde Șaguna a pus temeliala unei mitropolii, care-i va nemuri, pe vecie, numele, iar neamului românesc li va fi un adăpost puternic, se fac mari preparative pentru sărbătorirea memoriei lui Șaguna. Se va scoate un volum, în care se va scrie istoria vieții și activității lui, se va oficia un mare parastas, se va face pelerinaj pios la Reșinar, unde marele arhiepiscop își doarme somnul de veci...

Cu acest prilej, atât Comitetul Național, al cărui președinte este George Pop de Băsești, cât și Clubul Parlamentar Român, al cărui președinte este dr. T. Mihali, amândoi greco-catolici, (uniți) în semn de solidaritate între fiii aceleiași neam, vor lua parte la serbare și vor depune o coroană la mormântul lui Șaguna, care prezidase, la $\frac{9}{15}$ Mai 1848, prima adunare națională și fusese pînă la moarte sufletul partidului național. E de sperat, că și biserica soră greco-catolică va fi reprezentată la această serbare, care trebuie să fie a tuturor Românilor, dupăcum și luptele purtate de marele arhiepiscop au fost naționale, iar nu de interes restrîns, numai ale unei singure biserici. Șaguna a fost un uriaș al gândirii și simțirii românești, iar nu un simplu reprezentant confesional; a fost un bărbat politic de o superioritate, care nu s'a mai ivit printre Români!

Peste un veac, două, cine dintre noi va mai fi amintit în viața poporului român? Ale cui opere se vor mai ceti și ale cui fapte vor fi slăvite? Cîți dintre luptătorii pentru renașterea națională vor mai fi rezistat vremurilor? Cine, dintre atîția epigoni, va mai ajunge amintit în vre-un șir, două, a istoriei naționale, dela 1848 încoace? Șaguna va umple un capitol întreg, cel mai luminos, cel mai înălțător; capitol, care se va ceti cu pietate și sfînt fior, cită vreme va trăi un Român pe lume....

Se poate oare, ca la centenarul unui astfel de bărbat să nu

1) Dr. D. P. Barcianu, ca profesor seminarial luase, parte la marea mișcare memorandistă, între anii 1890 - 1895, și, ca membru în comitetul național, a suferit 16 luni temniță de stat la Vat. A murit în floarea vârstei. Doborît de-o boală, contractată între zidurile umede ale temniței. Era nu numai bărbat învățat, dar un suflet de elită un caracter distinct.

prăznuiască *toți* Romnii ?! Doar niciodată n'am avut nevoie mai mare de însulețire, izvorită din solidaritatea de rasă, exprimată la centenarul celui mai clasic reprezentant al neamului....

*

Cit de mult am fost protejați de soartă, cite întâmplări și coincidențe norocoase au contribuit ca, prin Andrei Șaguna, să ni se schimbe întreaga viață amărită de pină atunci, se va lămuri din scurtele date biografice de mai la vale.

Născut în Mișcolț (oraș unguresc în nordul Ungariei), din părinți negustori macedo-romni, Atanasie Șaguna, (acesta-i era numele de botez), după moartea tatălui său, ajunsese în casa negustorului macedo-romin Grabovsky, din Budapesta. Este un înălțător poem, cum, pe vremea aceea, mămă-sa Anastasia luptase ca să-l poată crește în legea strămoșească, greco-orientală, pentru că tatăl său, sărăcind și voind să intre în grația arhiepiscopului dela Agria, trecuse cu familia întreagă la catolicism, așezînd astfel pe fiul său într'un internat catolic. Fără lupta eroică a acestei mame romne de model, cu siguranță, Șaguna s'ar fi maghiarizat și niciodată nu era să ajungă mitropolit al bisericii romine. Unchiul său, Grabovsky, era un bun Român, în legături amicale cu bătrînul Golescu, tatăl fraților Golescu, marii patrioți din Muntenia. Rominește aici a învățat Șaguna, și tot în casa aceasta se împrietenise cu baronul Iosif Eötvös, ministrul, care, la 1868, contribuise la crearea legii de naționalități și a subscris Statutul Organic. La 1829 Șaguna termină dreptul și se înscrie la teologia din Virșeț (reședință episcopoească *sîrbă*). Aici se distinge atît de mult prin sîrguința și bună purtare, încît, absolvînd seminarul, mitropolitul Stratimirovici îl duce la patriarhia din Carloviț, unde-l numește secretar consistorial și profesor de teologie. Avînd la dispoziție o bogată bibliotecă și arhivă, Șaguna și-a complectat aici studiile teologice și, din studiarea documentelor, pe care alt Român nici pînă atunci, nici d'atunci încoace n'a avut prilej să le vadă, tînărul profesor Șaguna primi convingerea dreptului ce-l au Romnii de a se desface de Sirbi și a-și chivernisi singuri afacerile bisericesti și școlare. Ideia aceasta îl luă de aici încolo cu desăvirșire în stăpînire, și cu toate că șeful bisericii sîrbești îi arătase multă dragoste, înaintîndu-l, în timp relativ scurt, pînă la rangul de arhiereu și arhimandrit, ¹⁾ el profită de primul prilej pentru a se desface de Sirbi și a se devota bisericii rominești. La 1845, murînd episcopul Moga din Sibiu, Șaguna puse în mișcare totul pentruca să ajungă episcop al Romnilor ardeleni.

„Prea lesne putea arhimandritul Șaguna să rămînă la Sirbi, înălțîndu-se treptat pînă la mitropolit sîrbesc; dar el n'a voit,

1) La 1 Noembrie 1833 se călugări în mănăstirea Hopova, primînd numele de Andrei; la 1842 este numit arhimandrit titular la susamintita mănăstire; iar la 1845 ajunge superior al mănăstirii Covil.

ci a preferat să vină la o episcopie săracă, pentru că era Român și, ca Român, avea o misiune înaltă de îndeplinit. Chiar și ca episcop al Ardealului s'ar fi putut el întoarce la dorința Sirbilor, la care era plăcut și stătea în mare vază, și să urmeze mitropolitului Rajacici în scaun, dar el nu făcu nici aceasta, ci mai bucuros rămase în eparhia sa romină, continuându-și lupta pentru recuștigarea drepturilor străvechi ale bisericii romine" — scrie biograful său, Nicolae Popea ¹⁾.

Vom înțelege lepădarea de sine a lui Șaguna și devotamentul său nemărginit pentru biserică și neamul românesc numai, amintindu-ne că, în calitate de episcop la Sibiu, abia avea din ce trăi, strictul necesar, și locuia într-o modestă casă, pe cînd ca mitropolit al Sirbilor ar fi dispus liber de averi, care aduceau anual un venit de 20 milioane. Și ceia ce e mai important, biserică romină nu avea vre-un drept înscris în nici-o lege, ci depindea cînd de fluctuațiunile dela Cluj, Pesta și Viena, cînd de intrigile dela Carloviț, cîtă vreme biserică sîrbă era în grația Vienei și se bucura de privilegii deosebite.

Ba încă, prin instrucțiunea (porunca) regală dela 1810, episcopul și întreg clerul *neunit* era declarat numai ca *tolerat* și însuși episcopul umilit pînă la așa grad, încît nu-și putea vizita preoții și bisericile decît asistat fiind de doi „comisari politici“, ori mai bine agenți de poliție... Iar biserică nu aveau voie Rominii să zidească la orașe decît în vre-o curte, dar nici acolo cu turn și clopote. Preoții trăiau din mila credincioșilor, a țărănilor *iobagi*, ori, în mare parte, duceau și ei viața de țaran; cei mai mulți nu știau nici carte.

În starea aceasta era biserică noastră la 1846, cînd Șaguna fu numit vicar general, iar la 24 Ianuarie 1848, episcop al Rominilor transilvăneni. Este interesant a se ști, că mai ales mitropolitul sîrb dela Carloviț stăruise și se ingerase chiar, pentruca Șaguna să fie numit; și sigur, nu din dorința de a-i ridica pe Romini, ci sperînd că Șaguna va fi un instrument docil pentru realizarea scopurilor sîrbești în Transilvania, dupăcum era episcopul din Arad în părțile bănățene și ungurene.

Ca să ne putem da și mai bine samă de starea deplorabilă de pe atunci a bisericii romine, vom aminti că prelații romini, episcopii din Sibiu și Arad, se hirotoneau la Carloviți de către mitropolitul sîrb. Ba, la Arad, ajunsese episcop sîrbul Procopie Ivacicovici, care nu știa romînește, ceia ce nu l'a împedecat ca, după moartea lui Șaguna, la 1873, să ajungă urmaș în scaunul marelui arhieru. Noroc că Sîrbii l'au ales patriarh la Carloviț, și astfel biserică romină a scăpat în curînd de rușinea de a fi cîrmuită de un Sîrb, care nu era în stare să țină o predică romînească, nici nu cunoștea trecutul și aspirațiunile noastre naționale; cu atît mai puțin, reprezenta aceste aspirațiuni... Congresul, care l'a ales mitropolit, nu prea a dat însă nici el dovezi că își cunoaștea menirea și datoria.

1) Op. citat., pag. 7.

De veacuri, singur Șaguna zisese, și se ținuse de cuvînt, că va lupta, ca „pe Rominii transilvăneni din adîncul lor somn să-i deștept și cu voie, cătră tot ce este adevărat, plăcut și bun să-i trag“¹⁾.

E prodigioasă munca ce a depus. În scurtă vreme ajunge conducător politic al întregului neam. Abia se instalează și izbucnește revoluția. Și, în timp ce barbații frunțași, aproape ai tuturor popoarelor din împărăție, își pierduseră, așa zicînd, busola, Șaguna, mai ales în acest timp viforos, dovedise bunul cumpăt și puterea de discernămint, care-l făcuse să devie un factor politic de cea mai mare însemnătate pentru monarhie și o autoritate necontestată între Romîni.

Programul său politic și l'a precizat în cîteva cuvinte chiar cu prilejul scaunului său episcopesc, cînd, primit fiind cu deosebit alai, la binecuvîntarea rostită de Simeon Bărnuțiu a răspuns: „Manifestațiunile de onoare ce d-voastră, precum se vede, le aduceți nu numai demnității, dar și persoanei mele, mă bucură foarte. Eu le primesc acestea sub acea condițiune, că d-voastră, precum până acuma, așa și în viitor, *toldeama veți rămînea credincioși Casei imperiale austriace*“²⁾.

Deci, așa zisa politică *tradițională*, înnaugurată, înaintea cu un veac, de marii apostoli naționali: Inocențiu Klein, Șincai și Maior, politică urmată instinciv, așa zicînd, de eroii Horea, Cloșca și Crișan și de întreaga țărănime, care își pusese nădejdea și credința în *Împărat*.

Într'un studiu, „Dinasticismul nostru“, publicat în *Viața Romînească*, am arătat pe larg motivele, pentru care strămoșii noștri s'au simțit îndemnați să țină cu *Împăratul*, chiar și cînd acesta ajungea în conflict cu guvernul patriei noastre, ba, mai ales atunci. Am arătat, deasemenea, luptele ce a purtat împărații de pe vremuri ca să ne ușureze soarta amară, creată de oligarhii maghiari.

Din cele ce vor urma se va vedea ce moment norocos a fost pentru noi, cînd Șaguna a reluat firul politicii tradiționale și cît bine a rezultat din această politică înnaugurată, pecînd Kossuth se credea stăpîn și la Viena, iar frunțașii din Principatele Romîne, în necunoștință de cauză, ne îndemnau să căutăm a ne înțelege cu Ungurii, care luptă pentru „libertate“(?).

Fără această manifestare a lui Șaguna cătră Casa imperială, desigur că Rominii nu ajungeau să țină memorabila *adunare pe Cîmpul Libertății* dela Blaj, în ziua de ⁸/₁₅ Maiu, 1848, nici *conferința națională* (compusă din frunțașii neamului), dela Sibiu, în ziua de ¹⁶/₂₈ Decembrie, 1848.

Despre rolul ce a jucat atunci Șaguna, iată ce scrie N. Popea: „E destul a aminti aici, că el (Șaguna) era sufletul, ade-

1) În vorbirea sa, rostită etad a fost hirotonit episcop în Carlovit, anul 1847.

2) Papiu-Ilarian: Istoria Romînilor, t. II, pag. 189.

văratul conducător, atât înăuntru, cât și înafară de adunare, față cu cei doi comisari ai regimului, cu generalul Schurter, comandantul miliției, trimise acolo pentru susținerea ordinei și cu comanda din Sibiu. El fu acela care, văzând starea cea critică a lucrurilor, înțelegând de timpuriu că miliția comandată la Blaj era numeroasă și că avea ordin să oprească orice exces cât de mic, îndată după sosirea sa din Carloviț, alergă la comandantul militar Puchner și-l rugă ca, spre încunjurarea oricăror neplăceri, să binevoiască a rindui de comandant al miliției din Blaj pe un bărbat inteligent și neinteresat, anume pe generalul Schurter, ceea ce Puchner îi și acordă. Căci ce nu se putea întâmpla, dacă nu se lua această dispoziție precaută¹⁾.

Insemnătatea acestei adunări naționale, în care pentru întâia oară se vedeau „Români din patru unghiuri” și în care se formulă programul național, o cunoaște oricare Român. Nu trebuie să mai insist²⁾.

De-acî incolo, până la moartea sa, îl vedem pe Șaguna în fruntea tuturor afacerilor politice. Întâi, conduce deputațiunea aleasă la Blaj, să prezinte împăratului Ferdinand petiția (Memorandul) națiunii române. Și, cum evenimentele se precipitau, în același an, Șaguna este însărcinat să conducă o a doua deputațiune la tron, de astădată *noului* împărat, lui Francisc Iosif I, căruia, nu numai că îi prezintă omagiile poporului român, „ci, în înțelegere cu *deputații români din celelalte provincii austriace*, stăruie la tron pentru rezolvirea favorabilă a petițiunii generale³⁾.

Iată-l deci pe Șaguna reprezentant autorizat nu numai al Bisericii române gr. orientale, ci al *tuturor Românilor din monarhia habsburgică*.

Dacă, după marea adunare de la Blaj, în timp de vară, n'a fost greu ca deputațiunea, în frunte cu Șaguna, să meargă la Viena, iar de-acolo la Innsbruck, unde se refugiase curtea imperială dinnaintea tulburărilor din cele două capitale, aceasta, a doua călătorie a lui Șaguna a fost o adevărată epopee, dintre cele mai mișcătoare. Neputînd trece prin Ungaria în plină revoluție, trebui s'o ia pela Turnul-Roș, spre București, de-acolo, de-alungul Moldovei, Bucovinei și Galiției, până la Olmütz, cea mai tare cetate a Moraviei, unde se mutase curtea imperială. N. Popea spune că episcopul Șaguna plecase cu atât de puțini bani de-acasă, încît „la Curtea de Argeș se văzu silit a-și vinde

1) Op citat, pag. 12.

2) Trebuie să constatăm, însă, că pe terenul politic prelații ce au urmat au dat îndărăt. Singur vicarul Popea, secretarul lui Șaguna, a mai luat parte la mișcările politice, prezidînd la 1881 constituirea partidului național, cum îl avem și azi; ceilalți prelați, terorizați de guvern, a-desea au luptat pe față încontra partidului național. La 1884, de pildă, au fondat și un ziar în Budapesta („Viitorul”), pentru a combate acțiunea partidului național. Iar în fruntea acestor prelați era mitropolitul Miron de la Sibiu.

Ce puțin vrednici de marele lor predecesor!

3) Popea, op. citat., pag. 13.

caii și trăsura proprie, ca să-și facă buni de drum¹⁾. Și mai mult îl măhni faptul că, ajungând la București tocmai la Crăciun, guvernul reacționar de atunci îl puse sub supraveghere polițienească, bănuindu-l că are legături tainice cu refugiații politici români din Principate. Mitropolitul Neofit l'a primit însă cu dragoste și încredere. Aceiași primire a avut-o la Cernăuți, în casa marilor patrioți Hurmuzachi. Aici i se dete ocazie să intervină cu rezultat pentru eliberarea lui G. Barițiu, care, incurcându-se pe-acolo, fusese arestat de Ruși ca „agitator periculos.“

Scrisorile ce a trimis din drumul acesta consistorului dela Sibiu, diferitelor comitete parohiale, precum și comitetului național dela Sibiu, nu sint numai relațiuni interesante despre greutățile ce a trebuit să invingă, dar și tot atitea probe despre grija sa pentru popor.

Iată un pasaj din pastorala sa dela Crăciun :

„Iubită în Cristos turmă, iară m'am depărtat de sinul tău, iată că iară sint în călătorie departe de tine, pe care întru atitate iubesc. Călătoresc, pentru că te iubesc, călătoresc după sfătuirea ce o am avut cu frații noștri, protopopi, preoți și naționaliști, către izvorul bunătăților, către înălțatul nostru, noul Impărat prea înalt, căruia, cu alți Români împreună, mă voi strădui din toate puterile a-i arăta neclintita credință cu care s'a deosebit prin veacuri întregi nația noastră română către părinții, moșii și strămoșii săi, și care e gata a-și vărsa sîngele pentru Prea Înălția Sa. Mă voi strădui iarăși cu alți frați ai noștri, ca să se înființeze și pună în lucrare petițiunile națiunii noastre din 15 Maiu și din 16 Decembrie a. c. Voiu face tot ce-mi va sta în putință pentru binele și fericirea neamului nostru, nepunind la uitare jalnică stare a plîngîndei noastre patrii s. c. l. Precum de altă dată, așa și acum se vor ivi pizmașii și clevetitorii mei și ai neamului meu și vor scorni clevete asupra mea, spunindu-vă că ași fi prins, chinuit și omorit; dară voi, nebagîndu-i în seamă, să fiți cu bărbăție și cu virtute!“

De fapt, guvernul maghiar dacă l'ar fi prins pe Șaguna, desigur îl impușca, ori spinzura²⁾. Și așa, pentru a-i desconcerta îndeosebi pe Români din Ungaria, a scos fel de fel de zvonuri, în urma cărora, mai ales prin comitatele Arad, Bihor, Sătmăr și Maramureș, o mulțime de Români s'au înrolat în oștirea lui Kossuth. Ba, în unele părți ungurene, rălăcirea—și desigur și teroarea—a fost așa de mare, încît la Chișinău, de pildă, protopopul a ținut sinod cu preoțimea și a adresat un „circular“ (apel) către „poporul și clerul român ortodox,“ îndemnînd pe „tot natul“ să țină cu Kossuth „desrobitor al popoarelor.“³⁾

1) Op. citat. p. 13.

2) Cînd trupele lui Kossuth, comandate de polovézul Bem, au ocupat, pe scurt timp, Sibiu, soldații au și alergat repede la episcopia română, nimicul tot ce-au găsit în locuința lui Șaguna și în birourile consistorului: arhiva și biblioteca!

3) Protocolul inedit despre aceste lucruri este în posesiunea vicarului V. Mangra.

Actele acestea de indisciplină națională erau însă izolate și, în tot cazul, mai mult urmări ale lipsei de conștiință și solidaritate națională, dar care, în urma neobositei activități a lui Șaguna, s'au schimbat în bine. Vestea că împăratul a primit în audiență întâi pe Șaguna, iar după aceea întreaga deputațiune română (în Februarie 1849), și că le-a făgăduit să cerceteze și apoi să lecuiască durerile neamului românesc, — a mers ca fulgerul și a produs o adâncă impresiune. Intervenirii lui Șaguna și spiritului general, care luă în stăpînire pe toți Romîinii, se poate atribui *înființarea oștirii naționale*, condusă de Avram Iancu și ceilalți eroi. Pentru întâia oară, Romîinii transilvăneni au armată națională și luptă împotriva Ungurilor, corp la corp, ca o națiune contra alteia. Conștiința noastră de neam se dezvoltase până la așa grad, încît, cînd comitele Clam-Galles, comandant al trupelor austriace și rusești (retrase în Romînia dinaintea revoluționarilor maghiari), se reîntoarse la Brașov și adresă proclamație numai către Sași, asigurîndu-i de scutul armatei imperiale, Romîinii dela Brașov și din împrejurimi protestară și invitară pe Șaguna să ceară satisfacțiune. Șaguna s'a și dus repede la împăratul, și rezultatul a fost înlăturarea dela comandamentul lui Clam-Galles.

Nici după acestea Ardealul n'a avut însă parte de un comandant, care să cunoască bine relațiunile dintre popoare și, mai ales, să știe a aprecia la justa lor valoare serviciile aduse de Romîni în tot decursul celor doi ani de revoluție. Așa că, Șaguna ajunsese hărțuit, mai ales sub regimul absolutist militar. Insuși Wohlgemuth îndrăznise să-l acuze și să-l amenințe, iar ceilalți fruntași ajunseră cu adevărat prigoniți. După ce Șaguna protestă la guvernator, dar fără rezultat, alergă iar la împăratul, în 1850, care-i dete dreptate și disgrația pe Wohlgemuth.

Tot dela împăratul mijloci o rebonificare de 24.000 florini, cît s'a cheltuit cu trupele naționale în anii de revoluție; mijloci, apoi, reparația „Gazetei Transilvaniei“, interzisă de cenzura regimului absolutist. Mai tirziu a exoperat dela stat, pe sama bisericii, suma de 37.000 fl., odată și pentru totdeauna, iar apoi, 54.000 fl. anual.

La 1852, împăratul i-a conferit titlul de *baron* și consilier intim.

La 1860, i se dete prilej să joace un rol politic în Senatul Imperial din Viena, unde fu chemat ca reprezentant al Romînilor, și ieșise victorios dintr'un conflict avut cu Majláth și Iacob, reprezentanții Ungurilor. De-aici încolo, atît în Senatul Imperial din Viena, cît și în Dieta dela Sibiu și Cluj, și în Casa Magnaților din Budapesta, se distinge ca un prelat cult și cu tact, ca un bărbat de stat dîstins și, mai ales, ca un cald și înțelept apărător al Romînilor.

*

În mijlocul tuturor acestor frămîntări, preocuparea lui de căpetenie era însă biserică. Deja la 1851, în plin regim militar,

el află mijlocul cum să înduplece pe guvernatorul Vohlgemuth a se învoi la convocarea unui sinod eparhial, *cel dintâi* sinod al Românilor ortodoksi, începutul sinodalității noastre, pasul cel mai important pentru crearea unei situațiuni legale și recunoscută de factorii competenți.

„Istoria bisericii gr. orientale, în Ardeal, a fost un șir de nevoi și de suferinți grele, înfățișând tipul unei sclave, care, ferecată în cătușe, numai din grația tolerării își mai duce viața în amărăciune”—zice el în recursul ce-a înaintat Împăratului, la 1 Decembrie 1855.

Cătușele erau uneltirile și ierarhia bisericii sirbești. De acestea trebuia Șaguna să-și scape biserica, ceia ce nu se putea însă decit printr'o independență, printr'o autonomie proprie, deci *despărțire de patriarhia dela Carloviț* și, în același timp, *reînființarea vechii mitropolii române ortodoxe*.

La 24 Decembrie 1864, izbuti să facă și asta. Atunci, apără în naltul decret, împărătesc, prin care episcopul Șaguna este numit mitropolit al Românilor din Transilvania și Ungaria. Cu patru ani mai târziu, încoronează toate operele sale, având concesiunea să convoace la Sibiu un *congres național-bisericesc*, în care se făcu „*Statutul Organic*”; acesta, încurind, se înscrise ca articol în legile țării și ne făcu, astfel, stăpîni peste tot avutul nostru național, peste biserici și școli.

Rămîne o chestie, pîntre cele mai interesante, de discutat, anume dacă n'ar fi fost bine să se realizeze și o altă dorință a lui Șaguna: *bisericește, frații din Bucovina să fie încorporați în aceeași mitropolie cu noi!*? Fruntașii Bucovinei n'au acceptat-o și acum iată-i pe frații din Bucovina la un loc cu Rutenii! E mai bine așa?

În tot cazul, e cert că Șaguna privea cu multă pătrundere și judecată în viitor, și orizontul său de bărbat politic și naționalist nu era îngrădit de Carpați, cu atît mai puțin se mărginea la o singură confesiune, ci, dacă nu putuse aduna la un loc pe toți Români ortodoksi din monarhie, și-a dat o extraordinară sîlință să întrefină cele mai bune relațiuni cu frații uniți. Și, după cum la adunarea dela Blaj, alături de el, prezida și mitropolitul unit Lemeni, tot așa, pe teren cultural, a mers mină în mină cu mitropolitul dela Blaj. Așa se și explică avîntul ce a luat „*Asociațiunea*”, singura noastră societate culturală, fondată la 1862 tot de Șaguna, al cărei primpreședinte i-a fost.

Numai pe teren cultural dacă ar fi muncit, și tot rămînea nemuritor. Barișiu îi consacră pagini elogioase pentru meritele ce le-a avut în privința înființării „Asociațiunii”;¹⁾ Popea remarcă că „Șaguna a fost cel dintâi care a introdus limba română în oficiu față de jurisdicțiunile civile și care a primit și introdus literile latine în oficiul său, după sistemul ortografic al Comisiunei filologice, la adunarea generală din Brașov, în 1862”;²⁾

1) „Transilvania” din 1876, Nr. 2, p. 24.

2) Op. citat., pag. 33.

iar Cipariu, în „Actele privitoare la urzirea Asociațiunii“ (pag. 85), îl prezintă ca pe urzitorul și ocrotitorul „Asociațiunii“.

Pentru primenirea intelectuală a Românilor, fondă, încă la 1850, tipografia arhiepiscopescă din Sibiu, în care el singur a tipărit 37 cărți rituale și didactice, --dintre care, cele mai multe se întrebuintează și azi în biserici și în seminarii¹⁾; alte 26 cărți s'au tipărit de diferiți autori, din îndemnul și însărcinarea lui însă!... În aceeași tipografie văzu apoi lumină, în 1853, „Telegraful Român“, ziar politic, redactat de Aron Florian, îngrijindu-se totodată de un fond, din care se susțin, până în ziua de astăzi, atât tipografia, cât și ziarul.

Seminarul și școala normală (preparandia) din Sibiu sînt deasemenea operele lui Șaguna, dimpreună cu fondurile din care se întrețin. Catedrala mareață dela Sibiu, ridicată pe locul bisericii vechi, fără turn cu clopote, va vesti și ea, în veacuri, numele lui Șaguna, căci el a lăsat fondul menit pentru clădirea acestui sfînt lăcaș dumnezeesc. Baza acestui fond au fost cei 1000 de galbeni pe care i-a dat Impăratul la 1857, și alte sume însemnate pe care le-a colectat atunci Șaguna în Viena, Triest, în Sirmiu, în tot Banatul și Ungaria, ducîndu-se pela toți amicii personali și binevoitorii bisericii romine.

Din sumele ce a colectat la diferite ocazii, și din banii dați dela dînsul, a înființat 14 fonduri, care se ridică azi la mai multe milioane, iar la moartea sa a lăsat arhiepiscopescii 300.000 fl.

Dacă a fost firesc ca un prelat, cu atîtea înalte însușiri și atât de activ, să se bucure de toată grația împărătească, cum nici pînă atunci, nici d'atunci încoace, nu s'a întîmplat cu alt prelat român, tot așa de firesc a fost ca el să aibă trecere și între naționalitățile, ale căror drepturi le apăra în Senatul Imperial, împotriva atacurilor maghiare. Deaceia, pe cînd Impăratul i-a conferit cele mai înalte ordine²⁾, Slovacii din Ungaria i-au adresat și ei omagii, și pînă și acea mină de Romîni, rătăciți și trăind izolați în Moravia, s'au deșteptat la răsunetul vocii lui Șaguna.

Cu atât este mai firesc să fie sărbătorită memoria marelui prelat în mitropolia, pe care a restaurat-o, și în sinul celei mai înalte corporațiuni bisericești ce a creat.

Iar fi fost foarte ușor lui Șaguna, să nu-și mai bată capul și să-și facă de lucru cu congresul, ci, după cum este în bisericile greco-catolice, capul suprem să fie suveran. El, prevăzînd că va avea urmași slabi, institue, și în cele cano-nice, și în cele administrative—corporațiuni, fără votul cărora nici mitropolitul chiar să nu poată face nimic de capul său. În vorbirea de deschidere a întăului congres,³⁾ el a zis:

„Depun cu desăvîrșită odihnă sufletească toată competența legislativă și administrativă a bisericii noastre naționale în minile congresului prezent și ale celor viitoare, care, singurele, sînt

2) Crucea ord. Leopoldin. La 1867, Marea Cruce.

3) Compus din 90 deputați, cite 30 de fiecare diecesă (Sibiu, Arad, Caransebeș), fiind două treimi mireni!

3) Compendiul de Dreptul Canonice, Istoria bisericească, etc.

reprezentanțele legale și canonice ale întregii noastre provincii mitropolitane....

„Să fiți riivnitori legii, să dați sufletele voastre pentru legătura părinților voștri; aduceți-vă aminte de lucrările lor, care le-au făcut întru generațiunile lor, ai căror următori sîntem noi, și veți lua mărire mare și nume etern. Amin!“.

Școalele noastre primare, precum și liceul dela Brașov, și gimnaziul inferior dela Brad, tot lui Șaguna își datorează existența....

E tristă coincidență că, în aceeași sesiune a congresului, în care vom prăznui centenarul nașterii marelui arhiepiscop, sîntem chemați să ne rostim și asupra soartei școalelor primare: le mai susținem cu jertfele mari și cu umilirile impuse de guvern?! Sărbătorind pe Șaguna, cu ce inimă să facem prohodul celei mai mari operi ale sale, *învățămîntului poporal național?*... Ori, găsi-vom mijlocul să salvăm ceia ce el, cu atîta dragoste și muncă, a creat? Ști-ne-vom împotrivi duhului distrugător al legii lui Apponyi din 1907?....

Hotărîrile congresului din acest an ne vor da răspunsul.

În tot cazul, atît actualii prelați, cit și deputații din congresul național-bisericesc numai atunci se vor arăta demni de *arhiepiscopul care toate ne-a creat*, dacă vor da dovadă de spirit de jertfă și de *bărbăție* în lupta, ce tocmai acum se desfășoară între guvernul unguresc și mitropolia noastră.... Cînd generalul Clam-Galles, prin manifestul său adresat *numai* Sașilor, nesocotise pe Romîni—parcă n'ar fi apărut și ei tronul!—Șaguna se duse repede la Împăratul și obținî satisfacție.... Oare, cînd ministrul Apponyi, pe căi piezișe, vrea să ne răpească drepturile garantate în *Statutul organic*, prelații și întreg congresul nu se simt ei dator să atragă atențiunea bătrînului monarh asupra chipului cum guvernul unguresc nesocotește sancțiunea prea înaltă, iscălitura ce-a dat *Statutului Organic*?!

Desigur, Congresul național-bisericesc își va spune cuvîntul asupra legii școlare a lui Apponyi, și acest cuvînt trebuie să fie demn și bărbătesc.... Dela cavoul lui Șaguna deputații se vor duce și la biserica cea veche din Reșinari, în apropierea căreia este o căsuță țărănească, odinioară reședință episcopescă!... Strămoșii noștri cu vlădicii lor, în mijlocul acelei sărăcii și persecuțiuni, au știut să-și apere legea străbună... Oare noi—căroră Șaguna ne-a lăsat și bogății, încît am ridicat palate, și drepturi înscrise în lege—cînd sărbătorim centenarul lui Șaguna, să fim atît de slăbiți și decăzuți, încît să răbdăm ca un ministru maghiar să ne impună în școli până și *Tatăl nostru* în limba ungurească?

Ioan Russu-Șirianu.

Deputat în Congresul național-bisericesc.

Cunoștințele noastre actuale asupra originii omului.

Omul a fost creat de D-zeu după chipul și asemănarea sa—ne spune tradiționala dogmă bisericească. Această concepție a fost prezentată sub o formă științifică de *Linne*, *Cuvier* și *Agassiz*; ea este cunoscută sub numele de teoria creațiunii.

O altă teorie este teoria transformismului, care ne arată că omul este rezultatul unei transformări succesive naturale ale unei serii de strămoși mamiferi. Această teorie a fost fondată de *Lamarck*, *Darwin* și *Haeckel*, și este astăzi acceptată și susținută de majoritatea naturalștilor. Dacă mai sînt astăzi încă unii oameni cuțți, care cred în dogma creațiunii, cauza este puterea tradițiunii conservatrice, deoarece, din cea mai fragedă copilărie, li s'a imprimat această credință.

Analizînd în mod obiectiv aceste două teorii, a creațiunii și a transformismului, constatăm că aceia care ne satisfac mai mult curiozitatea asupra originii noastre este teoria transformismului, singura compatibilă cu rezultatele științifice. Probe, așa numite *directe*, nu ne oferă nici-una din ele, deoarece nimeni n'a văzut vreodată nici crearea unei specii, nici transformarea ei.

Teoria transformismului însă ne oferă un număr imens de probe *îndirecte*, fapte paleontologice, anatomice, fiziologice și psihologice, care nu pot fi explicate decît prin teoria transformismului, dar care rămîn enigme pentru teoria creațiunii.

Paleontologia ne arată aparițiunea graduală a animalelor în perioadele succesive geologice. *Labirynthodontii*, de exemplu, de formațiune carboniferă, permiană și triasică, formează trecerea între peștii ganioizi și batracienile cu coadă; *archeopterix lithografica*, din șisturile jurasice de Solenhofen (Bavaria), stabilește trecerea între reptile și păseri. Dar cea mai importantă dintre toate descoperirile paleontologice recente este scheletul petrificat a „omului maimuță”—*pithecanthropus erectus*—descoperit în lava, în 1894, de *Eugen Dubois*, medic militat o-

landez. Prin acest document, paleontologia ne dovedește până la evidență că „omul descinde din maimuță“.

Anatomia comparată ne arată că toate organele omului și ale maimuțelor superioare, ca: *gibbonul*, *urangutanul*, *șimpanzeul* și *gorilul*, sînt constituite la fel până în cele mai mici detalii, și că deosebirea dintre om și aceste maimuțe este mult mai mică, decît între ele și maimuțele superioare. Dacă organele care constituiesc corpul maimuțelor antropoide sînt identice cu acele ale omului, afară de mici deosebiri, fără îndoială că și funcționarea lor nu poate să prezinte mari deosebiri. Nutrițiunea noastră, digestiunea, circulațiunea, respirațiunea, toate au ca bază aceleași fenomene fizice și chimice, cași la antropoide. Menstrele, de exemplu, la femelele antropoide, prezintă aceleași fenomene fiziologice, cu mici deosebiri, cași la femeia umană. Procesul reproducțiunii, în tot complexul lui, este la fel la antropoide, cași la rasele superioare umane.

În timpul din urmă, s'a mai arătat înrudirea consanguină care există între om și maimuțele antropoide. *Gruenbaum*, procurîndu-și o cantitate mare de sînge de gorilă, șimpanzeu și urangutan, a reușit să dovedească că serul animalelor, injectat cu sînge de om, dă un precipitat nu numai cu acest sînge, dar și cu acel al maimuțelor antropoide, mai sus numite. Pe de altă parte, i-a fost imposibil de a distinge precipitatul, din punct de vedere calitativ și cantitativ, de acel care se obține cu sînge de om.

Pentru a controla acest rezultat, *Gruenbaum* a preparat serul animalelor, injectat cu sînge de gorilă, șimpanzeu și urangutan. Aceste trei feluri de ser dădeau precipitate cu sîngele acestor trei maimuțe și, în același grad, cu sîngele omului.

Mult timp s'a crezut că este o deosebire între inteligența omului și a celorlalte animale; astăzi, psihologia comparată ne arată că fenomenele psihice umane, și ele, s'au dezvoltat în mod filogenetic dela animalele inferioare, că ele nu diferă calitativ, ci numai cantitativ. Facultățile intelectuale, ca oricare funcțiuni, se influențează mutual cu organul respectiv, ele rezultă din adaptațiunea lentă și progresivă a creierului, iar în urmă se fixează prin acțiunea perzistentă a eredității.

Popoarele cele mai primitive, Negrii, de exemplu, din Australia, nu sînt cu mult mai inteligenți decît maimuțele antropoide; săbaticii superiori ne conduc puțin cîte puțin, trecînd prin stadiile intermediare de barbari, la popoarele civilizate și dela acestea—la națiunile perfect civilizate.

* * *

Cel dintăi naturalist, care a susținut că omul descinde din maimuță, a fost marele biolog francez *Lamarck*. El a tratat această teorie, în

1809, în două volume a lucrării sale magistrale: „*Philosophie Zoologique*“, în care arată cum tipul se menține constant în cursul generațiilor prin *ereditate*,—iar speciile se transformă pe nesimțite prin *adaptăriune*. Arată, apoi, modificările de perfecționare, pe care maimuțele antropoide le încearcă până la om; cum stațiunea verticală, diferențierea picioarelor și a mâinilor, dezvoltarea limbajului articulat și a formelor superioare ale rațiunii nu sînt decît rezultatul adaptațiunii.

Cu toată expunerea clară, opera lui *Lamarck* a rămas mult timp uitată, din cauza marii autorități pe care o exercita în acel timp rivalul său, *Cuvier*, reprezentant al teoriei creațiunii. Numai tîrziu de tot, după 50 de ani, cînd *Darwin* a scos monumentală sa operă: „*Originea speciilor cu ajutorul selecțiunii naturale*“, atunci deabia au eșit la iveală meritele lui *Lamarck*; iar lumea științifică a fost nevoită a-l recunoaște ca cel mai mare dintre premergătorii lui *Darwin*. Franța, anul acesta, a ridicat o statuie în bronz marelui *Lamarck*.

Darwin a descoperit *principiul selecțiunii*—cauza directă, după el, a transformării speciilor—principiu, pe care *Lamarck* îl scăpase din vedere. *Darwin* a arătat, apoi, că factorul care realizează selecțiunea naturală este „*lupta pentru trai*“.

În prima sa lucrare, *Darwin* n'a vorbit nimic despre originea omului; iar cînd *Wallace* l-a întrebat dacă nu are de gînd să trateze acest subiect într'un mod mai profund, el a răspuns: „Cred să suprim întreg capitolul, căci el atinge prea multe prejudeții; deși eu recunosc pe deplin că este problema cea mai înaltă și mai interesantă pentru un naturalist“.

Darwin, în mod intenționat, a lăsat la o parte, în 1859, capitolul referitor la originea omului, pe care însă l-a dezvoltat mai tîrziu (1881) în cele două volume: „*Strămoșii direcți ai omului și selecțiunea sexuală*“. În acest interval însă, amicul său *Huxley* (1863) a scos un studiu intitulat: „*Locul omului în natură*“, bazat pe fapte paleontologice, anatomice și embriologice, în care arată că omul descinde din maimuță. Această concepție era atunci împărtășită și de *C. Gegenbaur*, reprezentantul cel mai eminent al anatomiei comparate.

Ernst Haeckel, marele naturalist german, profesor la universitatea din Jena, a făcut prima încercare în opera sa: „*Morfologia generală*“, (1866) stabilind, pe baza cercetărilor anatomice și ontogenetice, principiile teoriei descendenței. El este primul naturalist care a reprezentat în această lucrare sistematică înlănțuirea organismelor prin arbori genealogici, dînd înrudirea lor consanguină.

În volumul al doilea al „*Morfologiei generale*“ se ocupă de „*locul omului în natură*“, insistînd asupra faptului că legea biogenetică fundamentală își păstrează întreaga sa valoare și asupra omului. La om, cași la toate celelalte organisme, există relațiunea cauzală cea mai intimă, bazată pe ereditate, între ontogenie și filogenie, între istoria germinului individual și acel al seriei strămoșilor.

Propoziția că omul descinde din vertebrate inferioare și direct din maimuțe, zice Haeckel, este un caz particular al silogismului deductiv, care rezultă, cu o absolută necesitate, în virtutea legii generale de inducțiune a teoriei descendenței.

Primele sale încercări filogenetice, din anul 1866, au fost în urmă dezvoltate în diferitele edițiuni ale „Istoriei creațiunii”, care se distinge prin frumuseța formii și claritatea argumentării. Aceste încercări, grație progresului biologic, au fost ameliorate în ediția a cincea a „Anthropogeniei”, — iar în mod strict științific, refăcută în partea a treia a „Phylogeniei”.

În cursul acestor patruzeci de ani dela aparițiunea primei publicațiuni asupra teoriei lui Darwin, au apărut un număr mare de scrieri de popularizare, care au contribuit la răspîndirea transformismului și la clasificarea situații pe care omul o ocupă în natură.

Astfel sînt: *L. Buchner, E. Krause, E. Haeckel, C. Vogt, G. Balche*, etc.

Pe de altă parte, numeroase polemici au avut loc între partizanii și adversarii teoriei transformismului. Dintre aceste polemici, una, care a contribuit mult la răspîndirea transformismului în marele public, a fost aceia dintre *Haeckel* și *Virchow*. În 1877, Haeckel a ținut la München o conferință asupra „Teoriei actuale a evoluțiunii, în raporturile sale cu celelalte științe”. În această conferință el a dezvoltat părerile sale asupra teoriei descendenței. Două zile după aceea, *Virchow* a ținut o altă conferință, tot în München, intitulată: „Libertatea științei în statul modern”, un fel de critică a conferinței lui Haeckel, în care spunea că teoria evoluțiunii este primejdioasă pentru stat, cerînd să fie scoasă din învățămînt, susținînd tot odată că nu avem dreptul de a propăvădui în școli descendența omului din maimuță.

În 1878, *Haeckel* scrie vestita replică, intitulată „Știința liberă și învățămîntul liber”, pe care Darwin cetînd-o, i-a scris următoarele rînduri:

Scumpul meu Haeckel,

Terminînd lectura traducerii engleze a lucrării d-tale: „Libertatea în știință” etc., dă-mi voie să-ți spun cît te admir. Este o încercare foarte interesantă, și eu sînt de perfect acord cu ideile pe care le exprimi. Conduita lui Virchow este rușinoasă, și sper că el o va simți odată. Cît este de amuzantă prefața lui Huxley!...

* * *

Inrîdirea consanguină a omului cu celelalte animale a fost, pentru prima oară, reprezentată de Haeckel sub formă de *arbore genealogic* în „Morfologia lui generală” (1866).

Rădăcina arborelui genealogic este reprezentată prin cele mai sim-

ple animale, *protozoarii*; *viermii*, care s'au dezvoltat din protozoari, reprezintă tulpina; *echinodermii*, *moluștele* și *artropodarii*, care s'au dezvoltat din viermi, sînt reprezentați prin ramuri care se ramifică direct din tulpină; iar *tunicatele* și *vertebratele* sînt reprezentate prin ultimile ramuri, cele mai tinere. Ramificațiunile ramurii *vertebrat* sînt reprezentate prin *mamifere* și *antropoide*, iar frunzele, prin *rasele umane*.

Științele pe baza cărora se poate stabili asemenea arbore genealogic sînt: *anatomia comparată* și *ontogenia*.

Cu cît două animale se asemănă mai mult din punct de vedere paleontologic, anatomic și ontogenetic, cu atîta ele sînt mai înrudite și cu atîta ele ocupă locuri mai apropiate în arborele genealogic.

Ontogenia ne arată că atît omul, cît și celelalte animale pluricelulare descind din o singură celulă *ovulul*. Pe de altă parte, se știe că *ontogenia*—adică evoluția individului—nu este decît recapitulațiunea abreviată a evoluțiunii paleontologice, efectuată de seria strămoșilor, în timp îndelungat,—ceia ce ne autoriză să conchidem că atît omul, cît și celelalte animale pluricelulare descind din organisme unicelulare. Cu alte cuvinte, cele șapte mari diviziuni (încrîngături, sau tipuri generale) ale regnului animal: *vertebratele*, *tunicatele*, *moluștele*, *echinodermele*, *viermii* și *celenteratele* descind din o formă comună unicelulară—*protozoarii*.

Protozoarii sînt animalele cele mai inferioare, a căror corp nu este diferențiat în țesături. Unii din ei au corpul atît de simplu, încît nu ajung nici măcar la diferențierea unei celule; aceștia sînt *monerieni*, a căror corp este constituit din o simplă particică de plasmă, nediferențiată în nucleu și citoplasmă. Forma moneriană a luat naștere prin *generațiune spontanee* din materia anorganică. Protozoarii, care descind din monerieni, s'au diferențiat într'un timp îndelungat în *amoebieni*, prin diferențierea plazmei în *citoplasmă*, care îndeplinește funcțiunea de nutrițiune și adaptațiune și în *nucleu*, care îndeplinește funcțiunea reproducțiunii și a eredității.

Amoebienii, în lupta pentru trai, s'au asociat între ei, constituind aglomerate de celule—*moreadele*. Celulele moreadei, toate și fiecare în parte, voind a se nutri pe contul lor propriu, s'au retras cătră exterior, luînd astfel forma unei vezicule, care rămîne goală în interior, devenind astfel *blasteadă*.

Din grupa aceasta a blasteadelor trăesc astăzi *catalactele*, reprezentate prin genul *magosphaera*, vezicule alcătuite din un număr de celule piriforme, care se unesc cu părțile lor subțiate în centrul veziculei, prezentînd cili vibratili la suprafața ei, datorită cărora se mișcă, plutînd la suprafața apelor.

Modul cum blasteadele erau constituite dădea loc la o repartiizare neegală a substanțelor alimentare. Sfera celulară plutea la suprafața apei, mișcată de cili vibratili ai celulelor piriforme. Alimentele veneau

din partea curentului, și celulele din această parte erau cele mai bine nutrite.

Prin invaginațiune s'a făcut trecerea dela *blasteade* la *gastreade*. Gastreadele sînt animale, reprezentate astăzi prin genurile *haliphisema* și *gastrophisema*. Corpul lor se poate reduce la acel al unui sac cu pereți dubli: un pãrete extern, *ectodermul*, care funcționează ca organ de relațiune, și unul intern, *endodermul*, care funcționează ca organ de nutrițiune.

La obiecțiunea că este neînțeles ca un gastread, care este un organism pluricelular, să descindă, în decursul veacurilor, dintr'un organism unicelular, precum sînt amoebienii, răspundem că acest miracol se îndeplinește la fiecare moment sub ochii noștri. Urmãrind ontogenia unui gastread, care nu este decit repetițiunea abreviată a evoluții strămoșilor săi în timp, vedem că fiecare individ începe existența sa prin a fi *ovul*, din cauză că repetă faza strămoșilor amoebieni, acesta se segmentează în 2, 4, 8, 16, 32, 64, etc., transformîndu-se într'un aglomerat de celule, numit *morulă*, fiindcă repetă faza strămoșilor *moreade*. *Morulă* se transformă într'o veziculă deșartă, cu pãrete celular, numită *blastulă*, fiindcă repetă faza strămoșilor *blasteade*. *Blastula* se invaginează, transformîndu-se într'o larvă saciformă, pentru că repetă în scurt faza gastreadelor.

Transformarea speciilor: *amoebieni*, *moreade*, *blasteade* și *gastreade*, în timp de miliarde de ani, devine foarte explicabilă, cînd vedem că ea se efectuează la indivizi sub ochii noștri, în cîteva oare: *citulă* (ovul) *morulă*, *blastulă*, *gastrulă*.

Primul animal care s'a dezvoltat din protozoare a fost un gastread.

Să vedem mai departe cum din gastreade s'au dezvoltat celelalte animale pluricelulare—*metazoarele*.

Metazoarele sînt constituite unele după tipul *radiat*, altele după tipul *bilateral*.

Radiate sînt *celenteratele*, la care părțile constituante se dispun în mod regulat și la egală distanță față de o axă ideală (centroaxonia).

Bilaterale sînt: viermii, echinodermii, artropodarii, moluștele, tunicatele și vertebratele. La toate aceste animale, părțile constituante ale corpului lor se dispun în mod regulat și la egală distanță de o parte și de alta a unui plan (centroplane).

Radiatele sînt cu mult inferioare bilateraliilor, ele au un singur orificiu care funcționează și ca orificiu bucal și ca orificiu anal, sînt lipsite de cavitare viscerală și de aparat circulator, pe cînd bilateralele au căpãtat în lupta pentru traiu un tub digestiv mai perfecționat, cu un orificiu anterior (gura) și unul posterior (anus), au o cavitare viscerală, în care sînt situate celelalte organe, și au și un aparat circulator. Toate tipurile, atît cele radiate, cît și cele bilaterale, în timpul dezvoltării lor ontogenetice, trec prin forma larvară, numită *gastrulă*. Haeckel, obser-

vînd acest fapt și bazat pe legea *biogenetică*, a dedus existența în timpul perioadei laurențiene a unui tip primitiv analog gastrulei, servind ca trunchi comun tuturor tipurilor (încrîngăturilor) mari zoologice. El numește acea formă primitivă *gastraea*.

Gastraea era sferică, ovoidă sau cilindroidă; ea avea o cavitate, care era tubul digestiv rudimentar. La una din extremitățile axei sale longitudinale, se află un orificiu, care servea la introducerea elementelor. Corpul animalului, care era în același timp părăteala intestinală, era constituit din două pături celulare. O pătură lipsită de cili—endodermul—sau o pătură intestinală și alta ciliată—ectodermul—sau pătura cutanee.

Prin ajutorul acestor cili gastraea se mișca, înotînd în mările din perioada laurențiană.

Gastrea de astăzi aparțin formei ipotetice *gastraea*.

Diferențierea radiatelor și a bilateralelor din gastraea este datorită modului deosebit de motilitate a acestor două diviziuni. *Gastrea*, care au evoluat în radiate, cînd au ajuns în stare de gastrule, unele s'au fixat cu polul aboral pe stîncile din fundul mărilor, iar altele au plutit la suprafața mărilor, fără a avea o *direcțiune determinată*.

Din cauza aceasta, ele s'au păstrat forma *monoaxială* (gastraea *monoaxonia*), sau cel mult forma radială.

Pe cînd *gastrea*, care au evoluat în bilaterale, cînd au ajuns în stare de gastrule, au început a se țîri, acomodîndu-se astfel la o motilitate cu o *direcțiune determinată*.

Din cauza aceasta, s'a produs o diferențiere între fața gastrulei, care venea în atingere cu solul și fața opusă; cea dintîi a devenit partea ventrală a animalului, iar cea opusă partea dorsală.

Tot astfel s'a diferențiat partea, cu care gastrula înaintează și care era menită să vie cea dintîi în atingere cu corpii străini, partea de dîndărăt. Cea dintîi devine partea anterioară a animalului, cea de-a doua partea posterioară.

Prin țîrire, gastraea a dobîndit o formă *dipleură* (gastraea *dipleura*), cu parte anterioară, posterioară, dreaptă, stîngă, ventrală și dorsală, cu trei categorii de axe: *principală, laterală și dorso-ventrală*.

Cel mai simplu tip din diviziunea bilateralelor sînt *viermii*, care cuprind un număr infinit de animale bine deosebite unele de altele, din punct de vedere a sistematicii.

Din grupa viermilor au evoluat celelalte bilaterale: echinodermii, moluștele, artropodarii, tunicatele și vertebratele. Pe noi nu ne interesează decît tipurile acelea care formează firul de succesiune dela gastraea pînă la amfioxus.

În grupa viermilor deosebim: *viermi inferiori*, precum sînt: *plattodele* (tulbelariații, trematozii și cestozii), care se apropie mai mult de celenterate prin aceea că nu au decît un singur orificiu, care servește ca bucal și anal, nu au sînge, aparat circulator și nici cavitate viscerală,—și *viermi superiori*, care, din contra, se apropie mai mult de vertebrate, fiind-

că au sînge, aparat circulator, cavitate viscerală, orificiu bucal, orificiu anal și un sistem nervos centralizat.

Partea cea mai obscură a arborelui nostru genealogic este cea dela gastree până la amfioxus, cel mai superior dintre vertebrate. Cu toate acestea, s'a găsit între viermii superiori o grupă mică, *enteropneusții*, reprezentați prin genul *balanoglossus*, care se înrudește, pe de o parte, cu *nemertinii* dintre viermii inferiori, iar pe de altă parte, cu *tunicatele* superioare.

Balanoglossus are, cași *nemertinii*, o trompă, la baza căreia se află orificiul bucal, trei vase sanguine longitudinale, unul dorsal și două laterale, sexurile deosebite și suprafața corpului acoperită cu cili vibratili.

El a cîștigat însă în lupta pentru trai caractere, care-l apropie de tunicate (ascidii) și anume: partea anterioară a tubului digestiv, care funcționează ca aparat respirator, e identică cu cea a ascidiilor.

Ascidiile sînt animale maritime, cu corpul protejat de o manta de natură celulozică, prezentînd în copul lor, unele cînd sînt în stare embrionară, iar altele în tot timpul vieții, o baghetă cartilaginoasă, dispusă în aceeași poziție ca coarda dorsală dela amfioxus. Amfioxul stă în strîns raporturi, pe de o parte, cu ascidiile, iar pe de altă parte, cu vertebratele. Un vertebrat se caracterizează prin aceea că are o colonă vertebrală, marele suport interior al corpului. Amfioxus are și el această colonă dorsală, însă la el ea nu este decît o simplă baghetă-cartilaginoasă, fără consistență, o *coardă dorsală* ca la ascidii. Tubul nervos dela amfioxus, de asemenea nu se află în interiorul coloanei vertebrale, ca la vertebratele superioare, ci are forma unui tub de țesut nervos, situat deasupra coardei.

Partea anterioară a tubului digestiv, cași la ascidii și cași la *balanoglossus*, funcționează ca aparat respirator.

Vertebratele toate : peștii, amfibulele, reptilele, paserile și mamiferele parcurg în dezvoltarea lor embriologică o serie de stadii trecătoare, care sînt identice cu unele animale inferioare, în faza de complectă lor dezvoltare.

Fiecare din noi a trecut în timpul dezvoltării sale embriologice prin faza de zmoebă (ovul), moread (morulă), blastead (blastulă), gastrad (gastrulă).

Ceva mai tîrziu, gastrula se transformă într'o larvă, care prezintă o baghetă cartilaginoasă, fără consistență, și care are aceeași poziție și se află în aceleași raporturi cu tubul nervos și cu tubul digestiv, ca coarda dorsală dela ascidii și dela amfioxus.

Larva aceasta, prin care trece omul și toate celelalte vertebrate, a fost numită de Haeckel *cordula*. El îi dă o deosebită importanță, și, conform legii *biogenetice*, conchide că vertebratele împreună cu tunicatele descind din o formă comună filogenetică, pe care o numește *cordea*. În timpul vieții intra-uterine, embrionul uman trece din faza de *cordulă* într'o fază care se asemănă cu peștii inferiori, prezentînd arcuri branhiale, orificii branhiale și un fel de aripioare înnotătoare foarte rudimentare; a-

poi pierde acest caracter tranzitor, pentru a cîștiga unele particularități asemănătoare amfibilor, păsărilor, reptilelor, mamiferelor, momișelor antropomorfe, devenind în sfîrșit o ființă umană.

Clasa mamiferelor a fost împărțită de către *Blainvil* în trei grupe naturale : *monotremele*, care aparțin perioadei triasice, *marsupialele*—perioadei jurasice și *placentarele*—perioadei calcare.

Omul face parte din ultima grupare, fiindcă prezintă „*placentă*”, organ care servește la nutrițiunea embrionului cît timp se află în corpul mamei.

La monotreme produsele aparatului digestiv, a organelor de reproducțiune și a organelor urinare dau într'o cavitate comună, numită cloacă, pe cînd la marsupiale și placentare aceste canale sînt complet separate.

Embrionul uman în cursul dezvoltării sale trece printr'o fază, care prezintă o asemănare de cloacă și la care aparatul digestiv nu este separat de organele de reproducțiune și de cele urinare.

Placentarele și ele se subîmpart în mai multe legiuni, dintre care acea a *primatelor* cuprinde următoarele trei ordine : *prosimienii*, *simienii* și *oamenii*. Toți indivizii cuprinși în aceste trei ordine au în comun mai multe particularități, care le deosebesc de celelalte placentare ; au picioarele lungi, mînele și picioarele cu cinci degete conformate pentru apucat, majoritatea au degetele prevăzute cu unghii. Dentițiunea este completă, cu incisivi, canini, premolari și molari.

Primatele se mai disting de celelalte placentare prin constituția craniului și a crierului. *Prosimienii*, care sînt cele mai inferioare, au uterul dublu bicornat, ca la celelalte mamifere, pe cînd *simienii* au uterul piriform, format din fuzionarea cornului drept cu cel stîng, cași la om. *Simienii* se mai deosebesc de *prosimieni*, fiindcă la aceștia din urmă emisferile crierului sînt încă netede, lipsite de circonvoluțiuni, pe cînd la *simieni* cu cît se apropie mai mult de om, cu atîta suprafața crierului prezintă circonvoluțiuni mai profunde și sciziuni mai comune cu ale omului.

Ordinul *simienilor* a fost, în 1812, subdivizat de *Geoffroy* în două subordine naturale : 1.—momișe americane sau occidentale, caracterizate prin scurtimea conductului auditiv osos și lărgimea păretelui despărțitor nazal ; din această cauză se numesc momișe cu nasul plat (*platyrrhinae*), și 2 —momișe orientale, care trăiesc în Asia și Africa, caracterizate prin conductul auditiv osos cu mult mai lung, despărțitura nazală îngustă cași la om ; din această cauză aceste momișe se numesc cu nasul îngust (*catarrhinae*).

Din cauză că omul are în toată organizația sa multe caractere comune cu momișele orientale și se deosebește tot prin atîtea de momișele occidentale, mulți zoologi au clasificat pe om în grupa momișelor orientale.

Subordinul momișelor orientale (catarrhinienilor), atît de bogate în

forme variate, a fost divizat în două secțiuni naturale, în: momițe cu coadă (*cynopithecii*) și în momițe fără coadă (*anthropomorphe* sau *anthropoide*).

Momițele fără coadă se ridică la o perfecțiune organică atât de înaltă, încît trecerea la conformațiunea umană devine evidentă; ele au sacrum compus cași la om din cinci vertebre sudate, pe cînd la momițele cu coadă este numai din trei, rareori din patru. Dinții deasemenea mai lași decît lungi, pe cînd la momițele cu coadă sînt mai lungi decît lași.

Dispozițiunea cordonului ombilical, care altă dată se considera ca avînd o conformație specială speciei umane, s-a găsit că are aceeași conformațiune și la momițele antropoide.

Tubul digestiv ne oferă un nou argument în favoarea înrudirii momițelor antropoide cu omul. Cecul uman este prevăzut de un apendice vermiform, care este absolut identic cu apendicele vermiform al antropoidelor.

Momițele neantropoide sau sînt cu totul lipsite de acest organ, sau, dacă îl au, nu prezintă decît o analogie foarte îndepărtată cu acela al omului.

Robert Wiedersheim a reunit, într'o broșură intitulată: „*Der Bau des Menschen als Zeugnis für seine Vergangenheit*”, totalitatea organelor rudimentare, care intră în constituția corpului uman. Prezența acestor organe rămîne un mister pentru teoria creațiunii, în vreme ce teoria transformismului explică originea lor în mod mecanic prin uz și neuz. Ele sînt organe, care ne-au fost transmise prin ereditate dela strămoși.

Naturaliștii, care nu consideră specia umană de origină simiană, găseau argument puternic în *placenta discoidală*, care nu se cunoaște decît la om. În anul 1890, *Selenka*, studiînd în India ontogenia momițelor antropoide și avînd la înpămîină un mare număr de embrioni de urangutan și gibbon, a arătat că acest organ, care înaintea vreme se atribuia exclusiv omului, există și la momițele fără coadă și are absolut aceeași constituție.

Inrudirea această, atât de vădită, între om și momițele fără coadă, a făcut pe anatomistul *Robert Hartmann* să propue o nouă clasificație a primatelor: în *primare* (omul cu momițele antropoide) și în *simiene* (momițele propriu zise, orientale și occidentale).

Comparînd scheletele gibbonului, urangutanului, șimpanzeului și al gorilei cu scheletul omului, *Huxley* arată că este o asemănare cu mult mai mare decît între scheletele numitelor momițe și ale momițelor inferioare. Aceleași oase, în număr de 200, se dispun în aceeași ordine, păstrînd raporturi identice în alcătuirea acestor cinci schelete: aceeași mușchi, în număr de 300, servesc la mișcarea părților izolate ale acestor schelete; același păr acopere corpul nostru cași pe al lor; aceleași grupe de celule ganglionare alcătuesc crierul nostru; aceleași glande mamale servesc la alăptarea copiilor noștri; aceiași inimă cu patru ca-

vități servește de pompă centrală la circulațiunea singelui nostru ; aceiași dinți, în număr de 32, dispuși în aceeași ordine, compun din dantura noastră ; aceleași glande salivare, teptice și intestinale servesc la digestiunea noastră ; aceleași organe de reproducțiune servesc la conservațiunea speciei noastre.

* * *

Meditînd asupra faptelor expuse, nimeni nu se mai poate îndoi de originea noastră simiană. Organismul nostru s'a constituit în decursul secolelor, evoluînd în mod lent și îndelungat, după aceleași principii, după care astăzi evoluează—repede și în timp relativ scurt—fiecare individ, din momentul cînd a fost conceput pînă la complecta lui dezvoltare.

Dr. N. Leon.

In munții Neamțului

(urmare și sfârșit).

La Tazlău.

...Un pitic și doi giganți. Cam așa înfățișare, cel puțin, trebuie să fi avut eu între Sgribincea de o parte și Huțan de cealaltă, deoarece, cu tot prisosul de înălțime, ce s'ar fi convenit să-mi dea spatele Pisicuții, capetele noastre, a tustrei, nu se ridicau, totuși, în văzduh mai sus unele decit altele; ba, mă se pare, chiar, că fundul pălăriei mele, cu toate silințele ce-și dădea, nu izbutea nici într'un chip să se înnalțe dincolo de curmătura căciulelor vre-unuia din ei... Și până ce Sgribincea să-și deschidă odată lărgimea imensă a pasului său greoiu și rar pe întinderea de mușchiu verde a plaiului rourat, biata Pisicuță își cheltuia jumătate din gebeăua întregii sale vieți, ținându-și iute, la suiș, mersu-i harnic și mărunț; și până ce Huțan să-și iea suflet, sorbind văzduhurile dintr'o dată în pieptul său puternic, o întreagă vijalie s'ar fi putut alcătui din răsufările la un loc, ce izvorau zgomotoase și repezi pe nările sale inferbintate și larg deschise, sub truda opintirilor la deal...

Iar cind, pe muchea verde a opcinei, ne întlnirăm în față cu soarele, ce-și înălțase deplin, peste sprinceana răsăriteană a pământului, discul său înflăcărat, chipurile noastre de umbră se lungiră în aer, trecind pe deasupra stînii, și se deșirară, mistuindu-se pe zările depărtate ale munților din apus... Lumina răsăritului scaldă fețele noastre și, sub vâpaea curată a ei, cei doi uriași se înfățișară transfigurați privirilor mele! Cu atît de neînchipuit farmec se amestecau sclipirile de aur antic ale razelor soarelui în pletele lor negre, bogate și lungi, așa de fraged înflorite se arătau ochilor mei trăsăturile bărbătești și pline de viață ale chipului lor puternic în bătaea de flacări pezișe a răsăritului tranșafriu!...

Și, fiindcă Pisicuța, oridecteorii o lua prea repede din loc, obosea numai decit, apoi o oprii un minut pe zare spre a-și mai lua suflet. Huțan și Sgribincea se opriră și ei.

— Mai flăcăi,—le zisei eu, cind fu să plecăm din nou,—măi

flăcăi, ia căutați de mai răriți cel pas, că, cu mersul vostru, o să-mi oftigiți eapa până 'n Tazlău; ș'apoi socot că Turcii nu ne-or fi alungînd de la spate.

— Așa-i, cucoane, da' vezi neata, că de-om mere așa pe 'ndelete, apoi ne-apucă noaptea 'n pădure și n'om putea trece Tazlăul cu lumină, că-i departe și locurile-s tari.

— Noapte, nenoapte, tari, netari, voi să mergeți așa, ca să nu-mi oftigiți eapa; și vedeți, bre, de alegeți și voi un drum mai trăgănat, că, după ce văd eu înaintea mea, apoi avem de străbătut până 'n sat un tartar întreg de munți și mă tem să nu mă lese eapa 'n drum cu șeaua 'n spate.

-- Apoi dă, cucoane,—răspunse tot Huțan,—pân' om da din sus de Preluce, în dreptul Rotăriei, om tot urca ș'om tot scobori, că, până 'n sus de Preluce, n'om putea mere pe vale, că-i valea strîmtă și plină de stînci; da' de-acolo 'nainte, dac' a da D-zeu ș'om trece cu lumină peste Tazlău, apoi merem pînă 'n sat tot pe drum de hodină.

— Ș'o să suim multe dealuri, măi Huțane?

— Apoi urcăm numai pe Goșman și pe Negru; ș'apoi suim pe Geamăna, apucăm plaiu și dăm de vale 'n Preluce.

— Da' ce mincare-s Prelucele tale, bre?

— Ia niște poene ntre dealuri, măi jos de Durău.

— Da' dece Durău spui tu, măi Huțane? Eu știu că Durău-i la poalele Ceahlăului; ori poate-i fi umflat tu Ceahlăul în spate, cu Durău cu tot, și l-ai fi strămutat pe meleagurile tale.

— Apoi a hi Durău și pe-acolo, cucoane; da' la noi se cheamă Durău, unde curge apa 'n jos de pe stîncă, preț, așa, ca la două staturi de om înălțime.

— Da' ce ne-om face noi, mă Huțane,—băgă de samă Sgribincea,—dac' or hi răvârsate Prelucele?

— Ei, ce ne-om face!... la ce ne-am mai făcut, mă Sgribincio; ne-om viri și noi în apă pân' la briu ș'om eși de vale 'n sat.

— Noi.... da nealui?

— Ei!.... nealui li călare, și doar știu că nu s'a 'neca de călare tocma 'n Preluce; greu a hi pân' om trece Tazlău, că, vorba lui moș Căpățînă, a hi vinind cu schinare, ca un balaur.

— Bre,—ziseiu eu după un minut de gîndire,—da n'am putea noi să ținem, cumva, coama dealurilor pân' la Prelucele voastre, fără să mai tot urcăm și să tot scoborim la tihărai?

— Ba cum nu, cucoane, s'ar putea; numai, vezi neata, că lucru-i cu depărtare mare; din plaiu Gitioanei eșim în poenile Gușmanului, după aceia dăm pe la fundul Negrului în poenile Gemenii, apoi apucăm plaiu și scoborim devale 'n Preluce; numai, vezi neata, că asta-i treabă măcar de două zile și noi n'am putea, că mini trebuie să him înapoi la stîncă,—răspunse Huțan, care cetea ca pe carte geografia muntelui.

— Apoi, dacă-i așa, apucați și voi, măi flăcăi, pe unde

știți; numai cit vedeți de mă scoateți și pe mine și pe eapă teferi pân la Tazlău.

— Apoi dă, cucoane, așa chitim și noi, dac'a da D-zeu.

Și fiindcă ei amindoi chiteau tocmai așa, cum era să dea D-zeu, apoi, după un minut de odihnă pe zarea dealului, descălecai și începurăm a scobori la vale.

Cîrînd desimea codrilor ne sorbi în adîncurile sale nestrăbătute și, rareori numai, cite un strop de cer albastru, sau cite un fulg de lumină mai picurau răzlețe, din înălțimile încilcite ale bolților de crengi, peste umerii și peste capetele noastre. Ploaia măturase de pe coastele muntelui orice urmă de potecă, și numai hogașurile săpate de puhoae se mai țeseau iute între ele, ca niște tăeturi adînci în prundișul galben al povîrnișului repede; pe alocurea, arbori urieși, a căror bătrîneță șubredă nu se putuse împotrivi vijeliei de-acum citeva nopți, zăceau răsturnați la pămînt în toată nemăsurata lor lungime și, cu trunchiuri pentru veșnicie adormite și cu crengi hrentuite în prăpăstioasa lor cădere, ezeau scoborișurile încă umede și lunecoase ale muntelui... Om și cal trebuia, deci, să ne îndeletnicim cu sprintene mișcări de capre sălbatice, spre a sări sau pe deasupra sau spre a ne furișa pe dedesubtul neîndurat al stăvililor ce ne tăiau mersul.... Și de unde Sgribincea și Huțan treceau dintr'un singur pas gigantic peste rotunzimea înaltă a brazilor răsturnați, eu, dimpotrivă, întrebuițam toate meșteșugurile celei mai chibzuite cumpăneli, spre a trece teafăr și nevătămat peste greutatea de tot soiul, îngrămădite de vijelie în calea mea; cit despre Pisicuța, care se deprinsese a se ținea de mine ca un cîne credincios, o lăsasem slobodă, și ea, pentru a-mi dovedi, că încrederea mea în ea nu fusese zădarnică, apoi cu atita pricepere își alegea linia de scoborit, cu atita iscusință își înțepenea copita fină a piciorului său subțire în lunecușul viclean și repede al povîrnișului, cu atita agerime și ușurință trecea ca în zbor peste stăvilile înalte ale copacilor din calea sa, încit chiar Sgribincea, care, dintr'un singur pas, ar fi străbătut prăpăstiile dintre doi munți, nu-și putu păstra obișnuita nepăsare, înnăscută munteanului îndeobște și lui îndeosebi, și, minunîndu-se de o măeastră săritură a Pisicuții peste un arbore răsturnat :

— C'amarnică eapă mai ai, cucoane, drept țî-oiu spune,—zise el sub îmboldirea unei neprefăcute admirațiuni; ia uile, mă Huțane,—continuă el,—cum sare eapa naibii peste copaci, parcă are pe sarsailă 'n pîntece....

— Mai așa, mă!.... Parcă-i de cele dela comedii; da de unde, naiba, dăduși neata, cucoane, peste vita as' de cal? C'amarnică dihanie de eapă-i, drept țî-oiu spune.... Cu asta n'ai habar, că te scoate dela greu și dela nevoe....

— Apoi, măi flăcăi, asta-i eapă din soiul lui popa Gheorghe din Călugăreni,—răspunsei eu cu mindria cuvenită. Auzit-ați voi de popa Gheorghe din Călugăreni ce soiul de cai are?

— Din soiul lui popa Gheorghe!.... Ehe!.... apoi am auzit

și noi, cucoane, că popa aceala are un soiu amarnic de cai ; amu pricep eu dece zboară ca o ciută peste copaci.... Ii din soiul lui popa Gheorghe!.... halal vită de cal!....

— Amu, adăugă Sgribincea, om vedea noi, mă Huțane, dac'are să zboare și peste Tazlău, cum zboară peste copaci....

— Da' asta zboară, mă Sgribincea, și peste puhoiul Bistriții, cu nealui cu tot, că, doar, asta-i curat pajură, bre, nu-i eapă ca toate epele. Dacă-i de-a lui popa Gheorghe, ce-ți mai bați capu !.....

Dela sine se înțelege, că eu, prin imputernicire din partea Pisicuții, primeam în numele ei și mă îngîmfam de toate laudele, ce, cu drept cuvînt, se aduceau atit neamului strălucit, din care se trăgea, cit și marelor ei însușiri de pricepere, iscusință și agerime.

Tiriș, grăpiș, scoborirăm Gitioana și ne trezirăm în fundul strimt al unei văi, prin care curgea cracul de miazăzi al Tazlăului ; cu alte cuvinte, de pe înlinderile senine, largi și pline de lumină ale plaiului înalt, ne găsirăm, deodată, prăpăstuiți în tainele pline de umbră și întuneric ale fundului pămînturilor !.... Încă un pas, și am fi sosit, poate, la locașurile ticnite și de veci ale celor ce nu mai sint.... Atit de netulburată tăcere ne impresura de pretulideni, așa de asemănătoare cu zborul umbrelor din altă lume, fluturau prin aer închipuiri ușoare de întuneric și de lumină mută, așa de încruntat luneca înspre adincuri, cu ape posomorite, cracul negru al Tazlăului printre maluri putrede de frunziș înalt, zăstît de veacuri în acea nețarmurită și pașnică domnie a morții !....

Sgribincea și Huțan pășira ; eu, făcîndu mi vînt, sării, iar Pisicuța zbură peste lărgimea îngustă a apelor lui, care-și curgeau neoprit și repede drumul lor înspre adinc.... După un minut de odihnă, începurăm a urca spre plaiul Goșmanului, cu aceleași stavile cași la scoboritul Gitioanei, dar mările prin însăși împrejurarea suișului prea peptiș și lunecos ; și, cu toate acestea, Huțan și Sgribincea, în loc să urce, păreau că scoboară ; eu chemam în ajutor toate tufele, ce-mi cădeau la îndămină, spre a putea urca coastele frămîntate ale muntelui ; iar Pisicuța zbură pe deasupra stavilelor dealului ca un Grifon innaripat.... Doar nu degeaba se trăgea ea din soiul vestit al lui popa Gheorghe din Călugăreni !.... Cînd fu soarele la prînz, sosirăm și noi în lumina largă a coamelor Goșmanului, și foamea ne și călcă din urmă. Sgribincea își luă gluga din git, scoase din ea citeva dărăburi zdravene de mămăligă rece, un coșogea boț de urdă învălît în niște foi mari de brustur lat, ceva sare din nodul murdar al unei petici ; usturoiul, nelipsitul usturoiu, se arătă la iveală și el cu căpăținele zdrențeroase, pline de noduri și mustecioase ; apoi Sgribincea așternu iarba plaiului verde drept față de masă, ne făcurăm roată împrejur și, după citeva minute, eu, cel puțin, a lene și sătul, mă găseam răsturnat într'un cot pe mușchiul moale ca o saltea și, cu țigara 'n gură, priveam cu

mulțumire de artist la pitorescul, cu care surprătorile de mămăligă oacheșă, spăriete cu cîte un strop de urdă albă, se rostogoleau la răstimpuri de o potrivă de rari, cași spre fundul unor prăpăstii, înspre adincul gitlejurilor încă flămînde ale lui Sgribincea și Huțan!...

— Amu,—zise Huțan, sculindu-se de jos, frecîndu-și cu mulțumire palma de palmă și făcînd să curgă o ploaie de ciuciuțe negri în iarba verde a plaiului,—amu om putea mere, cucoaane; doar om apuca să trecem cu lumină peste Tazlău, că, de unde nu, apoi minem în pădure și noi n'om putea, c'avem grabă mare să ne întoarcem dimineață la stînă.

— Da' sfinșăște-odată, măi Huțane, cu cea grabă a ta,—zisei eu, prefăcîndu-mă cam supărat; ce tot grabă, grabă?... Cînd te-i întoarce, pune și tu din Tazlău un pas pe Geamăna, unul pe Goșman și altul pe Gitioana și, din trei pași, iată-te la stînă.... Ce tot grabă... grabă?... Ia mă rog slăbește-mă cu graba ta; cînd om ajunge, om ajunge și pace bună.... doar știu că n'am să-mi oftigesc eu eapa pentru gustul tău; doar asta-i eapă de soi, bre....

— Dă...—răspunse Huțan, înțelegînd gluma,—chiteam și noi... da' om face și cum zici neata.

Totuși Sgribincea strînse în glugă rămășițele prînzului, își anină gluga în gît și începurăm a scobori cu toții spre pîraul Negru, un fir subțire de apă, ce esă de sub cele din urmă poale ale răchitișului și și face loc printre Goșman și dealul Negru, până la vărsarea lui în Tazlău, mai sus de Duruitoare, la piciorul de meazănoapte al Goșmanului. Tăiarăm repede peste dealul Negru și, după un scurt popas dincolo de povirnișurile lui stîncoase și repezi, începurăm a urca spre plaiul Gemenei. Cînd începu soarele a cumpăni dincolo de-amează, eșirăm în largul plaiurilor acestui munte mai mărunț decît Goșmanul din stînga și mai răsărit decît Șoimul de pe dreapta sa.

— Uite, mă Huțane,—auzii deodată pe Sgribincea strigînd: uite, mă, ori aceia nu-i Călina lui Drăgan din Rotărie?

Cînd întorsei capul spre unde arăta Sgribincea, zării în depărtare o femeie venind repede și sprinten de-alungul plaiului, spre noi.

— Ba chiar ea,—răspunse Huțan, după un minut de cercetare cu privirea; da ori ce-a hi căutînd pe-aici, coțofana naibii?

— Dă, mă, știu eu?... Da ne-a spune ea amu, cînd om lua-o la cercetare.

Femeia sosi lîngă noi.

Și Călina lui Drăgan din Rotărie nu era tocmai o coțofană... subțirică și nălțuță, cu obrajii rumeni, rotunjiori și grăsulii; cu sinuri, ce te impungeau în ochi de sub cămeșa-i albă curată și deschisă la pept, dar innodată sub bărbie cu un șiret de arniciu roș, ale cărui capete cu canafuri atrîneau slobode în jos, cu o ademenitoare neregulă; cu părul ei negru răscolit, pe tîmple și pe fruntea-i netedă, cu o ispititoare neorinduială; cu cîrpa-i roșie

depe cap, întocmită cu măiestrie de mîna iscusită a întîmplării ; cu ochii ei căprii și mari, însufleșiți de vîpăea unui singe păstimaș ; cu gura ei mică și înflorită ; cu dinții ei albi și cu nasul ei fin, drept și cu nări neastimpărate... Călina lui Drăgan din Rotărie nu era tocmai o coșofană...

— Cale bună, fa Călino, — zise Sgribincea, tăinuindu-i drumul ; de unde, naiba, o plecași tu, fa, așa cu sloboda, de răsai tu din Rotărie tocmai pe Geamăna, parcă te-ai strămuta depe vatră pe cuptor ? Cum ai trecut tu peste Tazlău, fa Călino ?

— D'apoi că l-am trecut eu Tazlăul de-amu vr'o trei zile, după bureți, și m-o prins unda dincoace și n-am mai putut trece 'napoi.

— Și unde-ai stat tu, fa, zvirluga naibii, așa singurică trei zile și trei nopți de-arîndul ? De-am hi știut noi, am hi venit să-ți ținem de urit, — zice Huțan, turtindu-i ușor cu palma-i lată de uriaș cirpa roșie depe cap.

— Ei, unde... — răspunse ea, dîndu-i cu o lovitură mina jos și fără a-l privi ; unde ?... ia m'am aciuat și eu pe Bratu, la llinca lui Florea, ș'amu plecaser la voi, la stîna, după o țî' de urdă și de caș.

— D'apoi c'ai nimerit-o miercurea, fa Călino, — zise Sgribincea scurt.

Și amîndoi mi se păru, că se privesc în ochi cu înțeles.

— Da' du-te, — urmă el, după o pauză, — că moș Capătină i-acolo și țî-a da.

— Da voi un' vă duceți amu ?

— Ia cu nealui să-l scoatem de vale 'n sat.

Și numai atunci Călina își aruncă repede privirea spre mine. Călina lui Dragan din Rotărie nu era deloc coșofană.

— Da' cum o să treceți voi peste Tazlău, că vine din deal, minia lui D-zeu ; ai să te inneci ca un șoarece, mă Sgribincea.

— Da' nu te teme, fa Călino, că doar am mai trecut eu peste puhoiul Tazlăului și nu m-am mai innecat.

— Vezi, macar, — adăogă ea cu oarecare îngrijire, — de-l treceți și voi pela capătul dela deal a Prelucelor, din jos de Rotărie, c'acolo-i apa mai așazătă și n-a hi viind șivoi cu creastă.

— Ei, — zisei eu, amestecîndu-mă în vorbă, — și adică ce-i porți tu atita grijă lui Sgribincea, fa Călino ?... S'a 'neca, s'a 'neca... nu s'a 'neca, nu s'a 'neca, și pace bună ; cine ce are cu gustul omului ?... Cum i-a hi scris... Nu cumva ai să te-apuci tu cu D-zeu la harță de dragul lui Sgribincea ?

— Da neata ce ai ? — zise ea înțepat, cu un fel de minie drăgălașă în ochi și cu o roșăță și mai drăgălașă de vinovație în obraji.

— Eu ce am ?... Eu n-am nimica... Numai cit tu, fa Călino, fiindcă, dragă-liță-doamne, ești nevasta lui Drăgan, apoi ai prea multe drăgănele, încit ai de unde irosi și pe dealuri ; ce păcat că nu cresc drăgănele tale, fată hăi, prin cea earbă verde, cum cresc fragii și căpșunele... Ce mai de lume s-ar stringe la cules drăgănele pe urma ta !...

— Și-i hi avînd poate poftă și neata?...—zise ea, plecînd capul cam într'o parte și privindu-mă peziș drept in ochi.

— Dă, Călino, fată hăi, mai știi păcatele?...

— Ci, ia cată-ți de drum, fa Călino,— se auzi deodată strigînd Huțan cu glas posomorît; du-te'n treabă-ți, fa, și nu ne mai zăbovi 'n drum, că doar noi avem de mărș, nu de plimbat, ca tine.

Și aruncă spre Sgribincea o căutătură încruntată de minie.

— Apoi meri sănătoasă, fa Călino, și vezi de mai dă pela noi, ti zise Sgribincea cu glas domol și căutîndu-i galeș in ochi.

— Apoi să mereți sănătoși și cu bine,—răspunse ea, plecînd.

Și subțirică, și nălțuță, și sprintioară, cum era, se așternu drumului pe plaiu... zbură, nu mergea.

— Hm!... mă gîndeam eu, scoborînd valea trăgănată cu Pisicuța de dirlogi, lui bietu Drăgan i-o cîntat cucu'n spete cînd s-o'nsurat.

— Da' ce, naiba, ți s'o lăsat negurele pe față, măi Huțane,—ii zisei eu acestuia, cum mergea pe lîngă mine tăcut și posomorît.

— Dă, ia muerea asta... nu-i zi lăsată de Dumnezeu s'o 'ntîlnesc și să nu pat cite-o boroboată; parcă m-ași intîlni c'un popă ori c'un epure.

— Azvirle și tu c'o mină de pae ori de țarnă după dinsa, și mîntue vorba.

— Da' bat-o întunerecu de muere, că doar nu scapi de pocinocu ei cu una cu două... parcă-i un făcut cu muerea asta.

— Da' Sgribincea tot așa zice, măi Huțane?

— D'apoi că ce am eu cu Sgribincea?... Cine-și cu treaba lui.

Sgribincea rămăsese puțin îndărăt și nu ne auzea ce vorbim.

— Așa-i... da' parcă, decînd eu Călina, te uiți cam chiorș la el.

— Da' uite-se cine știe, că eu, doar, nu-i port socotelile lui.

— Socotelile nu i le-i hi purtînd, Huțane, da, mi-se p'are că-i porți simbetetele.

Cînd ne uitărăm, din întîmplare, îndărăt, Sgribincea, ca la o zvirlitură de băț, se pusese jos și-și lega tîrsinele dela opinci... Cum se făcuse, cum se dresese, că, tocmai atunci, i se deslegase tîrsinile și trebuia să zăbovească, ca să și-le lege; noi, însă, ne căutarăm de drum innainte și, dela o vreme, nici nu-l mai zărirăm.

— Da' ia s'așteptăm și pe Sgribincea, măi Huțane,—zisei eu peste puțin, voînd a mă opri din mers.

— Da' lasă-l, cucoane, că dacă și-a lega tîrsinele, ne-ajunge el din urmă; să ne căutăm noi de-a noastre și el de-a lui, doar n-a hi avînd numai tîrsine de legat.

— Bine zici tu, măi Huțane; ia să lăsăm pe Sgribincea să-și lege tîrsinele 'n răgaz.

Și ne urmarăm drumul la vale.

Intr'un trziu, ne călcă și Sgribincea din urmă... era cam obosit... venise, se vede, prea repede...

Formosus pastor Corydon ardebat Alexin...

— Bine, mă Sgribincea, — îi zisei eu, cînd fu lingă noi; bine, bre, ce, pîrdalnică, nu-ți legi și tu mai bine cele ațe?... Ai s'ajungi de risul lui moș Căpătină, ca bietul Cîrță...

— Ațele ca ațele, cucoane, da i s-a hi rupt și brechinariu, de-o 'ntîrziat atîta, — adăogă Huțan cu înțeleș.

Sgribincea îi aruncă o privire încruntată.

Hotărit, că între Sgribincea și Huțan era vr'o pricină mai din vechiu... și nu cred să nu fi fost amestecați la mijloc ochii căpriei ai Călinei lui Drăgan din Rotărie.

— Da' a mai hi mult pân'devale, mai flăcăi, — întrebăi eu, pentru a schimba vorba care începuse a mă cam îngrijii.

— D'apoi că n'a mai hi așa mult, — răspunse Huțan, — că, ia, s'aude cum vine Tazlău'n vale.

De prin văi ajungea, în adevăr, pînă la noi un vuet surd, nedeslușit și depărtat, asemenea vuetului plin de fiori, ce prevestește apropierea unui cutremur de pămînt.

Soarele căta cam dintr'o parte, cînd intrarăm, din luminșurile largi ale plaiului, în umbra deasă a codrilor, ce îmbracă văile de jos ale Gemenei; vuetul surd și nedeslușit al Tazlăului se schimbă în urlet clăcătitor de ape vijelioase, ce minau de dîndărăt, cu iușeală de vîfor, surpăturile de stînci zmulse din scoborișurile înalte ale drumului lor la vale, și frămîntau cu zgomot înădușit bolovanii grei și nestatornici depe fundul strîmt al albiei lor. Dela o vreme, sclipiri fugătoare și iuși începură ascinteia și a străbate pînă la noi prin spăturile de lumină îngustă ale rețelei de cîrengi umbroase, ce ne prejmuiau mersul... Era Tazlăul, care, scaldat în raze de soare, își frîngea strălucirea gălbie a undelor sale în curmezișul negru și incilcit al rariștei de brazi. Peste puțin, sosirăm în valea lui strîmtă și plină de lumină, dar rămăserăm tîstrei fîntuiți pe loc... Pisicuța, doar, singură, de mai îndrăzni să înfrunte cu suflet neturburat priveliștea înfiorătoare a vijeliei apelor, să se apropie cu o nepăsătoare obișnuință de marginea neastîmpărată a undelor și să-și ostoească setea, muindu-și botu-i negru și fin în apa liniștită dintre doi bolovani mărginași...

Huțan se scărpină cu nedumerire și pe sub căciulă în creștetul capului; Sgribincea, răzămat pe ghioagă și tăcut, se uita în sus și în jos pe cursul pîrăului, chibzuind cu ochiul un loc de trecere; eu, cu minile la spate, făceam același lucru; dar nici Huțan nu se dumerea, și nici eu și nici Sgribincea nu puteam hotări un vad de trecere, nu pentru picior, dar nici macar pentru ochiu!... Cu așa amețitoare repegiune, cu atîta iușală de vîfor se scobora din prăpăștiile depărtate ale munților și luneca la vale, pe povîrnișul înalt al albiei sale, Tazlăul încruntat!... În zădar te-ai fi silit să-ți razimi ochiul pe lunecarea sclipitoare a undelor... În fuga lor nebună, îți zmulgea privirea și, neoprit, îți oțira fără de voe pe cursul lor vijelios... Iar noianul vîforos, izbindu-și apele de amîndouă malurile înalte ale albiei, prea înguste pentru el, se răsfrîngea spre mijloc, spumegînd, și alcătua

o creastă sumeață, ce luneca grăbită spre largul văilor cu sclipiri iuți de raze de soare. Venea Tazlăul de printre dealuri, minia lui D-zeu; venea Tazlăul cu schinare, ca un balaur, vorba lui moș Căpățină...

— Cucoane, zise Huțan, scărpinindu-se în creștetul capului și pe sub căciulă, eu chitesc că n-am putea trece dincolo, că ne mătură Tazlăul ca pe-o așchie și te-i innea, pacatele noastre, cu cal cu tot.

— Da' tu, mă Sgribincea, tot așa chitești,—il întrebai eu pe acesta.

— Dă, cucoane, de noi ca de noi, că ne lăsăm pe apă la vale și eșim la mal, că doar îi știm noi moarea Tazlăului; da' neata n-ai să poți trece, că te prăpădești.

— Ei, și ce-i de făcut atuncea, măi flăcăi?

— Apoi dă, cucoane, noi chitim,—zise Huțan,—c'o hi mai ghine să te'ntorci neata înapoi la stână, și să mai zăbovești acolo, pân' s-a mai ostoi minia apei.

— Apoi asta nu se poate, măi Huțane, că doar eu nu-suveică de țăsut pinză, și s-o dau hiț incolo, hiț incolo... Să trecem cum a da D-zeu, și pace bună.

— Da' te 'nneci, cucoane,—răspunseră amindoi într'un glas.

— Măi flăcăi, ziceți mai degrabă că vă stringe frica'n spate, cînd vă uitați la schinarea Tazlăului, și că degeaba vă mai lăudați că-i cunoașteți moarea; iaca, dacă voi vă temeți, cătați-vă de drum înapoi la stână, că eu am să trec singur călare.

Această, bine înțeles, era din partea mea laudă goală și fără temei; căci, mai la urmă, uitîndu-mă numai la iuțala de fulger, cu care Tazlăul se părea că spintecă lumea în două, mă cuprindeau fiori de groază; decît stă în firea omului să-și îmbrace, cite odată, frica cu vitejie și curaj, după cum, odinioară un... bicisnic erou de fabulă s-a îmbrăcat în pele de leu, spre a îngrozi lumea.

Sgribincea zimbi cu neîncredere; Huțan își scărpină cu înțeles obișnuitul creștet al capului pe sub căciulă, și începură a se uita lung, cînd la mine, cînd unul la altul, fără să zică nimic.

— Ei, și adică, ce vă uitați voi așa, măi flăcăi, și nu ziceți nimic? Nu cumva credeți c'am să mă întorc înapoi la stână, după vorba voastră, și să horhăesc coclaurile? Asta să vă iasă din gînd, bre; hai, ori treceți cu mine, ori cătați-vă de drum înapoi; mă, voi sînteți mai fricoși decît niște epuri.

Vorbă să fie!... decît apucasem eu, așa, vitejia de coadă și mă țineam grăpă de ea, cu toate că spatile-mi țîțiau de frică; îndărătnicia, însă, e mare lucru la om: vezi că te duci de prăpastie și totuși socoți drept umilință de a te întoarce din drum înapoi. Dealtfel, îndărătnicia a fost, poate, singura boală, de care mi-amintesc să fi zăcut în zilele mele.

— Ei, măi și ce stați așa ca niște momli? Hai, ori trecem, ori nu trecem,—zisei eu ca încheere.

Fără să zică nimic, Sgribincea își scoase gluga din gît și

se duse în pădure de-o mistui undeva; apoi se întoarse, își desfăcu și el și Huțan ațele dela opinci și, de unde până acum erau aduse în jurul pulpei, de astădată își înfășurară cu ele, strîns și peste opincă, toată căputa piciorului, înnodîndu-le cu îngrijire la gleznă.

— Da ce faceți voi acolo, măi Huțane?

— Apoi înfășuram talpa cu tîrșnile, ca să nu lunecăm așa tare pe bolovani.

— Va să zică tot trecem.

— Apoi dă, să trecem dac'om putea.

Pecit mi-aduc aminte, tremuram de-al binelea; decit nu mai era chip de dat înapoi.

— Cum mi-a fi scris,—cugetai eu.

Cîte odată, e și fatalismul bun la ceva; căci, dacă nu tocmai curajul, dar, cel puțin, un soi de nepăsare vecină cu el se deșteptă în sufletul meu, pe socoteala credinții, că nu se poate înlătura ceia ce este să fie, și că, vorba Romînului ce e scris omului, în frunte-i pus.

Strînsei vălătuc mantaua și surtucul, legai vălătucul cu nojiile dîndărăt la șea, și mă făcui sprinten pentru orice împrejurare; strînsei zdravăn tafturul pe pîntecelul Pisicuții și încălecai. Huțan și Sgribincea își puseseră căciulile la adăpost în pădure, își suflecară minicile și își făcură cruce, spre a chema, parcă; până și pe D-zeu în ajutorul lor; Sgribincea apucă pe Pisicuța de dirlogi, Huțan se ținea dela vale spre a o sprijini, de cumva s'ar fi cumpănit în partea aceea, eu o lovii ușor cu varga peste gît, spre a o hotări să intre în apă. Deocamdată, fură zădarnice toate străduințele noastre, căci, în loc să pășască înainte, Pisicuța sforăia și se zmuncea înapoi.

— Măi Sgribincea, — zisei eu, — ia las-o de dirlogi, să vedem, n'a merge de bună-voe? Treci, mai bine, tu lingă Huțan, ș'o sprijiniți amîndoi dela vale.

De îndată ce se simți slobodă, ridică capul în sus, privi drept înapoi, sforăi puternic și începu să scurme cu copita în apă; părea că-și croește un plan, sau că se pregătește să intru-peze o hotărîre mai dînnainte luată. Făcu, apoi, în apă și pe pipăite, cîțiva pași mărunți, înțepenindu-și cu chibzuială copita în fină pe lunecușul bolovanilor nestatornici; Sgribincea și Huțan se țineau pe lingă mine în partea dela vale, gata să preîntîmpine vr'o cumpăneală din partea Pisicuții. Intrarăm în cele dintîi ape ale șivoiului... Simțiam cum repegiunea fulgerătoare a undelor surpa sub mine picioarele Pisicuții și, totuși, ea nu se dădea biruită de zbugiumul apelor, ce năzuiau s'o răstoarne. Pentru orice împrejurare, scosei picioarele din scări... Huțan și Sgribincea luptau din răspuțeri împotriva repegiunii, cu care șivoiul caută să-i măture; și de sprijinit pe Pisicuța nici nu mai putea fi vorba... Încă un pas, și intrăm în creasta viforoasă și spume-gătoare a apelor, ce zburau cu iuțală de fulger în bătaia sclipitoare a razelor de soare.

Această nemărginită rostogolire de ape, ce-mi zbura pe dinmăinte, îmi zmulgea privirea din ochi și, cu iuțală de vijălie, o țira la vale pe cursu-i neoprit... Virtejul amefelii mă cuprinsese... Închisei ochii... dar prin întunec rămasese încă viu și îngrozitor urletul clocotitor al apelor noianului.. Trecu, poate, o clipă... Trecu, poate, un veac... cine știe?... De-odată un strigăt de groază se ridică peste urletul clocotitor de pretutindeni.

— Innapoi, cucoane!

Zgduiuit, mă trezii, parcă, din somn... deschisei ochii... când privii spre dreapta, pe luciul apelor, un amestec de capete, deplete negre și lungi, de picioare și de mini și mai lungi încă; care se ridicau și băteau apa desnădăjduit, lunecau cu iuțală de săgeată pe creasta sclipitoare a undelor... Erau Sgribincea și Huțan, pe care șivoiul îi măturase ca pe două așchii...

Rămăsesem stîlp și singur în mijlocul potopului; primejdia, însă, are mîntea ei... Fără să-mi dau samă, arsei puternic pe Piscicuța cu varga peste gît, cu furia ce țî-o dă desnădejdea și groaza... Mă simții, de-odată, umflat pe sus, ceva păru că-mi sîvlite pe la urechi, șivoiul încremeni pentru o clipă, un zgomot surd de ape puternic frămîntate îmi izbi auzul, muntele din față păru că se nărue peste mine și, din cer, căzui, fără de veste, năprasnic pe pămînt... Cînd mă desmeticii, băgai de samă că mă aflu pe malul celălalt al Tazlăului.. Piscicuța, murată ca un șoarece, tremura cum îi varga și căta din cînd în cînd cu groază înnapoi... Descălecai, o frecai, pe ochi, o trăsei de urechi, iar ea, venindu-și în fire, își scutură cu putere de cutremur apa depe dînsa, improșcînd cu o ploaie măruntă pădurile pîn' în depărtare...

— C'apoi asta-i curat pajură, bre, nu-i eapă ca toate epele...

...Și Huțan avuse dreptate: Piscicuța zburase pe deasupra, și nu trecuse prin Tazlău...

Mă uitai în toate părțile... Singurătate și pustiu! Pusei la gură două degete și șuerai de amuți urletul clocotitor al apelor... Ascultai... nici un răspuns de nicăiri; pornit la vale cu Piscicuța de dirlogi... apoi șuerai din nou... Din depărtările văii îmi răspunse un alt șuerat puternic și lung; plecai într'acolo și, peste puțin, dădui peste Sgribincea și Huțan, cu apa ciuruind de pe dînsii, stînd jos, la umbră, pe marginea potecii și legîndu-și opincile desfăcute.

— Bun'ajunsa, măi flăcăi; ei, putut-ați trece apa?

— Noi ca noi, da neata cum, naiba, o trecuși, cucoane?

— Intrebară mirați amîndoi.

— Cum s-o trec?... ia calare, cum vedeți.

— Doar de-i hi zburat pe deasupra, — zise Huțan — înfășurîndu-și pulpa cu țîrsinile; că șivoiul, cum vine el, răstoarnă cită mi țî-i stîncă, da o gîzulie de cal?

— Așa-i măi Huțane; da, vezi tu, bre, că eapa mea nu-i stîncă, ci-i pajură de-a lui popa Gheorghe și zboară pe deasupra, nu merge prin apă ca toți caii.

— Măi așa... zău... Nu-ți face, c'a hi sărit eapa naibii pe

deasupra, că altfel nu-i de chip; amarnică vită de cal, drept și oiă spune.

— Zi-i pajură de-a lui popa Gheorghe, măi Huțane, și taci, — încheie Sgribincea, sfârșindu-și de legat opincile.

Plecarăm cu toții pe potecă, la vale; iar Pisicuța, slobodă, se ținea de noi cit colea. Treptat, valea se lărgea și, cind soarele fu la trei părți din drumul său pe ceruri, sosirăm la marginea Prelucelor sau, mai bine zis, la marginea unei mări întrecemite și netede ca fața unei oglinzi, ce se întindea strălucitoare sub băteaua razelor soarelui, până dincolo de hotarele ochiului.... Erau Prelucele revărsate.

Și în luciul acesta nemărginit, pe care nici o adiere de vânt nu-l însuflețea, munții răsturnați, cu codrii lor cu tot, își oglindeau neclintite chipurile lor, până spre fundurile cele mai de jos ale adîncului... mai jos spre fund, mai spre adîncuri, cași pe o stavilă a nesfirșitului, ochiul se răsăma pe albastrul răsturnat al bolților cerești... Aceiași nori răsleți și albi, același soare stralucitor însuflețea lumea nemărginirilor de jos, cași lumea nemărginirilor de sus... Cine știe?... cugetam eu... dar Huțan nu-mi dădu răgaz pentru nici un soiă de filozofie asupra aeevei celor două lumi din fața mea, de ași fi înclinat s-o iau drept aeeva mai degrabă pe cea de jos, decit pe cea de sus, după cum, de regulă, cam pe dos am luat eu lucrurile, mai totdeauna.

— Amu, cucoane, — zise el, — neata să ncaleci și noi om mere înainte, și neata să te ții de noi, că nu cunosti locul și pe unele locuri se fac steoalne adînci; nu că, doar, ai să te'neci, da se duce eapa pân' în urechi.

Încălecai.

Munții din adîncuri își clătinau piscurile lor cu codri cu tot, albastrul neted al cerului se frînse în mii de bucăți, norii răsleți și albi se izbiră unul în altul, soarele se sfărîmă, luciul apelor se încreți și cercuri largi cu creștete strălucitoare se mînau spre maluri, unele pe altele... Huțan și Sgribincea intraseră în apă... Așa mi'nchipui că urieșii vor fi străbătut mările cu apa până la glezne... Pisicuța, care zburase prin aer peste șivoașele vijelioase ale Tazlăului, acum se simțea umilită, oarecum, străbătînd întinderile moarte ale acestei mări fără viață... Și numai cînd apa îi venea până la git, cînd, adică, avea de luptat cu adîncul amăgitor de sub picioarele ei, numai atunci își încredința trupu-i mlădios și, potrivit plecărilor ei războinice, vinzolea cu picioarele-i fine de oțel și spinteca cu peptul său puternic undele, care, spumegînd de minie și neputință, se abăteau umilite din calea ei înlături... Cam tot după atita timp de mers pe sub umbra pădurilor sosirăm în Tazlău.

Trăsei la Eremia Honcu, primarul locului pe vremuri, pe care îl cunoșteam demult. — Sint nume sugestive, care, în cinci litere, îți sintetizează un portret întreg... Astfel e destul să zici Eremia Honcu, dar mai ales Honcu, pentru a îți se deșteptă-

în minte chipul unui fel de urieș, lung, dar nemăsurat de lung, cu încheeturile trupului puternic legate, cu niște mâini ce-ar fi fost în stare să umfle în brațe un munte și să-l așeze binisor peste-altul, cu un pept cit o față de arie îmbrăcat, pe cit se arăta de sub cămeșă întredeschisă, cu un codru sălbatec de păr negru și stufos, cu o barbă cum îi cătranul, rar sămănată printre ciupiturile rari de vărsat, cu niște ochi de taur, ce încremeneau pe om sub căutătura lor, și cu un glas l...

— Da bine, de unde căzuși la vremea asta, domnule,—mă întrebă el, văzându-mă intrind pe poartă și fără a aștepta macar vreun „bine-am găsit“ dela mine.

Și sub glasul-lui de tunet se zguduiră împrejurimile.

— Ia depe dealuri, Honcule, și uite-mă-s murat ca un șoa-rece... da'nsfirșit bine-am găsit!

— Bine-ai venit... cu bine și cu sănătate; mă Gavriile, ia vezi de cel cal,—strigă el cătră un argat.

Intrarăm în casă.

— Da'nsfirșit ce cauți pe dealuri, și de unde vii azi?

— Ce caut pe dealuri! Pe dracu; azi vin depe Gitioana.

— Tocmai depe Gitioana l... Și cum trecuși Taziul?

— Prin nouri Honcule; am o eapă care zboară pe sus.

— Se vede că glumești.

— Ba nici de loc; uite, întreabă pe flăcăuanii iștia.

— Așa-i, domnule Irimia, așa zău!...—întări deodată Sgrin-bincea și Huțan; are o eapă cu sarsailă 'n pintece... pe noi ne-o furat apa la vale, și nealul o zburat cu eapa pe deasura șivoiului.

— Mare ți-i minunea ta, Doamne!—închee Honcu, clătîndu-și rar și cu mirare capul plin de plete; da' dacă te 'necai, omu lui D-zeu?...

— Ei, dacă mă 'necam l... Dacă mă 'necam, nu era să poruncești azi, Honcule, nimăru-i să-mi frigă vr'un puiu, și nici nu era să-mi dai ceva să mă schimb, până s'or mai usca iste bu-lendre depe mine.

— Femece hăi,—strigă Honcu, de se cutremurără păreții casei; femece hăi, ia vezi de'nchipue mai iute de cea masă, că, uite, ne-a căzut la' gazdă musafiri flămînzi; și ia vezi de niște schimburi curate de primenit, pentru d-lui.

Și măcar că nevasta lui Honcu nu era în casă, totuși el vorbea cu dinsa, cași cum ar fi fost de față; doar Honcu, cînd vorbea la el de-acasă, glasul lui răspundea tocmai pe Măgura Mare, și, cînd ar fi avut nevoie de chemat vr'un vătăjăl dela comună, care era dela dînsul cale de jumătate de ceas, tot din cerdacul caselor lui l-ar fi strigat; asifel, se zice că el da poronci satului întreg, strigînd dela el de-acasă, și că tot satul revărsat pe vale auzca și-l asculta. Din mijlocul norodului strîns împrejurul lui, Honcu se rîdica, dela pept în sus, peste marea de capete a tuturor... Pe un astfel de om nu putea să-l cheme decît Honcu...

Iar cînd începui a încerca priminelile lui Honcu, băgăi de:

samă că, în pantalonii lui albi, ar fi putut intra de-al binelea doi brazi gemeni, iar în cămeșa lui cu bibiluri, o moară de vînt!... Totuși trebuia să mă pierd în imensitatea acestor haine, și, cînd fu să mă cheme la masă, cu greu mă putură descoperi cei de casă.

Stăturăm la masă sub un nuc din grădină.

— Da' ori d. Arsene, de ce n-a fi dat azi pe la noi— zise el către nevasta lui, după ce ne așezarăm la masă.

— Ei, d'apoi lui d. Arsene cine-i mai poate ținea socotelile? Cînd îl cauți, nu-l găsești, și-l găsești tocmai cînd nu-l cauți... nu-i știi obiceiul?

— Ai dreptate nevastă... Amu trebuie să fi stînd d-lui răsurnat cu fața'n sus, pe patul d-sale din pădure, c'un picior desculț și cu unul încălțat, și s-a fi uitînd prin rariște la stele ziua-meaza-mare.

Și risul homeric al lui Honcu zgudui casa întregă.

— Da' cine-i d. Arsene Honcule?— îl întrebai eu.

— Ei... ai să-l vezi d-ta, că doar trebuie să cadă el de undeva; d. Arsene îi dela Eși și vine la noi regulat în fiecare vară; trebuie să fi avînd el și alt nume, da' noi îl cunoaștem numai pe numele de botez; pentru cine nu-l știe, d. Arsene e o făptură de om pe dos; da' nu-i așa, că doar are doxă la cap și-i cu tilc la vorbă; numai cit are el, așa, țicnelile lui; almintrelea-i om de toată isprava.

Și nevasta lui Honcu, izbucnind într'un bohot năprasnic de ris, era cit pe ce să ne stropească pe toți cu borșul, ce era să soarbă din lingura aproape de gură.

— Da' ce te-apucă, măi femeie,— zise Honcu jumătate oțărit, jumătate de abia stăpinindu-și risul; ci, cată-ți de mîncare și iasă-ți din gînd d. Arsene... Iaca, și-le,— zise el, adresîndu-se mie,— decînd cu d. Arsene, nu mai este de chip cu muerea asta a mea; o năpădește risul și noaptea prin somn; tare mă tem să nu-i fi căzut d. Arsene tronț la inimă, că, doar, are chip frumos, bată-l pustia, măcar ca-i numai o chișcătură de om.... Dare-ar dracu, fa nevastă, să te zăpsesc, c'apoi sf. Neculai îți știe de știre,— închee Honcu, încruntîndu-se glumeț la femeia lui.

— Apoi bine, Honcule,— zisei eu,— frumos, cu doxă la cap, cu tilc la vorbă, apoi atunci ce fel de făptură de om pe dos îi d. Arsene al tău?

— Apoi nu-ți spusei că are el țicnelile lui, și cînd te uiți la el, așa, pe deasupra, parcă-i ca ne-alți oameni.... Dealtfel, îi om în toată firea și cu mare socoteală. Fa muere, să nu te'mpingă păcatele, că-ți sucesc gîtu ca la un puiu de găină; ia măi vezi de cea garafă, că, uite, și-o dat sufletu.

— Doamne, mă Irimia,— zise femeia lui, sculîndu-se și luînd garafa ca s'o umple din nou,— ai tu așa niște glume de-a tale, că, zău, faci pe lume să creadă că-i chiar așa cum spui tu.

— Ei, dă, nu te mai bosumfla și tu, fa nevastă; ce dracu, nu mă cunoști? Ia vezi de umple cea garafă.

Sfîrșirăm repede de mîncat, iar după masă eu mă retrăsei

într'o odae anume hotărîtă pentru mine; noaptea sosi repede și, deși cădeam de somn, gîndul meu, totuși, nu se putea despărți de d. Arsene al lui Honcu.

Dormii zdravăn în noaptea aceia și aproape fără de visuri; cel mult dacă d. Arsene mi se arată prin somn de două ori mai lung decît Goliat, primblîndu-se măreț, c'un picior desculț și altul încălțat, pe creasta vioroasă a undelor Tazlăului....

A douazi-dimineată, înainte de răsăritul soarelui, mă du-sei la pîrâu, care curgea pe-aproape, cu gîndul să mă scald, dac'ar fi fost cu puțință, dar cit pe ce să nu mai cunosc Tazlăul: într'o noapte așa scăzuse, că i se vedeau pietrele, și se limpezise așa, încît te prevedea printr'însul.

N'apucasem încă bine să mă vir în apă, cînd iată că, tot dincotro venisem eu, zăresc, din depărtare, că vine și se îndreaptă spre locul unde mă scăldam, cineva necunoscut, dar un soiu de cineva, care, după vorba cu țicnele a lui Honcu, nu putea fi decît d. Arsene.... Astfel, de după spate și prin dosul urechii stîngi îi eșea, se prelungea și se pierdea sus în văzduhuri ceva subțire și lung, dar ceva neslîrșit de lung și de subțire.... era o pușcă.... De unde găsisse d. Arsene o pușcă așa de lungă, ca să și-o anine în gît cu o curea adusă cruciș peste pept, n'ași putea spune; știu atîta că și astăzi mă împunge în creier lungimea puștii d-sale; sau, poate, mi se păru mie așa de lungă, numai din pricina nepotrivirii cu omul de o șchioapă, ce o purta, sau, mai bine zis, a chișcăturii de om, vorba lui Honcu... se poate!.... Ceva se tira după dînsul pe pămînt... era pardesiul său lung, îmbrăcat numai pe-o mîneacă, iar partea dreaptă a hainei rămăsese în voia întimplării, slobodă să măture prundișul, dacă ar fi avut gust, sau să fluture în bătaea vîntului, dacă numaidecît ar fi avut această fantazie... Sosi pe mal și, în chipul cel mai obișnuit din lume, se puse jos, chiar lingă straele mele, se descălță de botine și de colțuni, viri cite un colțun în fiecare botină, înghesui cite o botină în fiecare buzunar al pardesiului și, suflecîndu-și pantalonii numai pînă la glezne, intră în apă, cu gîndul, pe cit înțelesei, de a o trece dincolo... După cum se tirise pe pămînt, tot așa poala dreaptă a pardesiului se tira acum prin apă, și apa i-ajunsese pînă la genunchi, peste pantalonii aproape nesuflecați; iar după linia ce apucase pentru a trece curmezișul Tazlăului, prubuluiam că o să se impiedice de picioarele mele, lungite pe sub apă; și cu toate acestea, existența mea în mijlocul pîrăului trecea pentru d. Arsene tot așa de nebăgată în samă, cași aceia a unui netrebnic mormoloc... Aceasta mă revoltă; dar iute iarăși mă potolii.... Am și eu, ca toată lumea, slăbăciunile mele; iar pentru oamenii, care, sub forme neobișnuite, ascund alcătuirii temeinice sufletești, am avut întotdeauna o deosebită slăbăciune; și, poate că mai la urmă să am și dreptate.... Pentru ce, adică, mi-ași gîtui eu îmboldirile proprii mele firi, turnîndu-le în tiparul sucit și îngust al „conveniențelor” meștesugite, și ași trece în ochii... celor proști drept ceia ce nu sînt?...

Pe cit mi se păru mie, de-ocamdată, d. Arsene era un original; iată pentru ce prinsei numaidecît dragoste pentru el și libertai din tot sufletul că, pentru moment, mă așezase în mintea lui pe treapta netrebnică a celor mai de pe urmă mormoloci... Am însă și toanele mele de răutate; astfel, cînd fu numai la cîtiva pași depărtare de mine, mă lungii pe spate, scosei picioarele afară și începui a bate apa cu atîta furie, încît ridicai în calea d-lui Arsene o stavilă neștrăbătută de stropi de apă... Ți-ai găsit!... Cași cum nimic neobișnuit nu s'ar fi întîmplat, d. Arsene își urma drumul neturburat, pășind metodic prin apa repede ce-i trecuse peste genunchi; străbătu ploaia năprasnică scornită de mine, eși pe malul celalalt și se infundă în pădure...

Mă hotărîi să-l urmăresc.

Eșii îndată din apă, îmi umflai în brațe stracle depe mal, trecui Tazlăul de partea cealaltă, mă îmbrăcai iute și mă infundai în pădure pe urmele d-lui Arsene....

Întîmplarea mă duse repede și fără greș drept la... vestitul pat al d-sale.

Într'un desiș de brazi, înadins, parcă, întocmit pentru aceea, d. Arsene, cu degetele amînduror minilor încheștate după ceafă, drept căpătăiu, stătea lungit cu fața în sus pe o saltea groasă de cetină, străjuită pe margini de niște pari groși, bătuți șapăn în pămînt, și poate că, vorba lui Honcu, se uita la stele ziua-meaza-mare, prin bolta rară de frunziș... Într'o creangă își aninase pușca, iar în alta pardesiul cu buzunările dolidură de botinele înghesuite în ele. Nu știu ce s'ar fi întîmplat cu linia orizontalei contemplațiunii a d-lui Arsene, dacă vre-un urs s'ar fi apropiat de d-sa; știu, atîta, că această linie nu se turbură deloc, la apropierea mea, deși călcăm pe vreascuri destul de îndesat și deși vreascurile trosneau sub pașii mei îndeajuns, ca să trezească din autosugestiune și pe un fahir indian...

Mă oprii la cîtiva pași și privirile noastre se încrucișară...

Iar în clipa cît ne priveam, mă încredințai că Honcu avea dreptate să se gîndească puțin la Sf. Neculai, sau, măcar, la gîtul femeii lui... ca să-l sucească cît de cît ca la un puiu de găină... Un păr negru și plin, dela sine undulat și aruncat peste cap cu o ademenitoare neîngrijire, lăsa la iveală o frunte largă și de o sculpturală regularitate; ovalul feții, palid și blajin, străjuit împrejur de o barbă sărăcăcioasă și fantastică, nasul drept și statornic, musteața mică și în bună rîndueală, gura croită pe un veșnic zîmbet de fină ironie, privirea-i acum melancolică și visătoare, acum vie și tăioasă ca ascuțișul unui briciu,—ar fi alcătuit un model viu pentru o pinză, unde clasicismul să-și dea mîna cu decadența, Michel Angello cu Boticelli!...

Nu găsii însă cu cale să frîng linia orizontalei contemplațiunii a d-lui Arsene, precum n'am găsit niciodată cu cale să turbur eu însumi unele viziuni scumpe mie...

Și d. Arsene se ridicase în ochii mei la treapta înaltă a unei viziuni!...

Imi căutai înainte de drum și mă mistuii în pădure.....

Și cum s'au mai zguduit pereții casei!... Și cum s'a mai cutremurat pământul sub răgetul de leu al risului lui Honcu, când a aflat de isprăvile mele cu d. Arsene!...

A douazi, înainte de revărsatul zorilor, călare pe Piscuța, țineam, la Gebea, drumul spre Piatra.

Sara, pe înnoptate, sosii acasă.

Aici alt păcat.

Dădai peste o slujnică nouă, tocmită în lipsa mea și care, prin urmare, nu mă cunoștea.

— Da cine ești d-ta, — mă întrebă ea răstit, când dădai să descalec.

Mă uitai deaproape la dinsa prin întunec, și numai dect înțelesei cum stă treaba.

— Acasă-i boeru, duduca? — o întrebai.

— Da' ce poțtești d-ta cu boeru și cu duduca la vremea asta? Boeru-i dus și duduca nu-i acasă.

— Apoi am s'aștept pân' a veni ori boeru, ori duduca.

— Nu-ți spun că boeru-i dus și duduca nu-i acasă?... Hai, cară-te, că chem sergentu; ce cauți d-ta călare noaptea pe la casele oamenilor?

— Da' cum te cheamă, nevastă?

— Ei, cum mă cheamă!... Sanda... și ce poțtești?

— Uite, Sando, să mă lași să stau ascuns colea'n cerdac, pân'a veni duduca.

Fără să zică nimic, se repezi pe poartă ca un vîrtej.

— Sergent!... Sergent!

Sergentul eși ca din pământ și intră cu Sanda iute în ogradă.

— Ce-ți este, fa? Ce răcnești așa?

— Uite, d-lui — și arată spre mine, prin întunec — vra să s'ascundă 'n cerdac și să pîndească pe duduca când a veni.

Sergentul se apropie cu sfială de mine și, fără să mă aștept, aprinse un chibrit, de era cit pe ce să-mi pîrlească mustețele.

— Babă nebună ce ești!... da' doar aista-i stăpînă-to; ce dracu, nu-l cunoști?

Sanda rămase ca trăsniță.

— Aăăăra, cucoane, d'apoi ce, păcatele, nu-mi spuseși că ești d-ta, de mă faci să scol mahalaua?

— Ei bine, nu-i nimica, Sando; unde-i duduca?

— Peste drum, la d. căpitan; să mă duc s-o chem?

— Cata-ți treaba. Deschide ș'așterne, că mi-i somn.

Sanda deschise, îmi așternu, și, sfărîmat de oboseală, mă culcai. Dormii dus, iar a douazi când mă trezii... eram acasă la mine.

C. Hogaș.

Din al doilea jurnal de bord.

— In Creta —

De eri plutim incet, abia mișcându-ne, pe o mare ca de untdelemn. Zădarnic așteptăm din cotrova măcar o adiere de vînt răcoritor. E așa de cald, că marea doarne molesită, fără să mai respire parcă. Ne dor și ochii și capul de-atîta lumină orbitoare.

Razele soarelui de foc străpung țesătura pinzei sub care voim să ne umbrim; ard și moae smoala dintre scindurile punții inferbîntate.

Fumul, scăpat în răsîmpuri din gura coșului, se înalță drept în sus și rămîne mult așa, atîrnat în văzduh, plutind ca niște nourași alburii de spumă.

Vre-o cîțiva marsuini ne urmăresc, cerșindu-ne mîncarea; în salturi nebunești, se afundă și apar, făcînd mereu la tumbe, întocmai cum se iau copii de țigani în urma trăsurilor pe drum.

O pasăre de mare, ce ne urmărea demult în legănatul ei domol prin aer, se lasă obosită pe capătul unei vergi, filfiind ușor aripele albe desfăcute.

Uscatul trebuie să fie pe-aproape. Departe, spre miazăzi, printre nourii albi ca niște grămezi de scamă deslinată, începe a sclipi în bataea soarelui o pată cu strălucire de sidef.

Acolo, în zarea aceea, a crescut tunătorul Zeus, adunătorul de nouri, părintele zeilor și al oamenilor, care, torcînd destinele muritorilor, împărția tuturora și bunurile și relele.

E virful, veșnic albit de zapadă, al muntelui Ida.

Pămîntul Cretei începe a se zări.

Insula aceasta, cea mai mare din Archipelag, așezată aproape la aceeași depărtare de Europa, Asia și Africa, forma punctul de legătură între cele trei continente și centrul lumii vechi.

Istoria Cretei este încă necunoscută. Descoperirile de mare

preț, care se fac acum în insulă, la Festos și Knosos, dau mult de lucru arheologilor; se găsesc aici urmele unei civilizații foarte vechi, de aproape patru mii de ani.

De curînd s'au început lucrările pentru descoperirea palatelor înțeleptului Minos, eroul Cretei, care a trăit cu vre-o cîteva veacuri înaintea războiului troian; el este regele primului stat grecesc, despre care amintește istoria antică.

Insula Creta, așezată în mijlocul Mediteranei, în calea marilor migrații, la încrucișarea largilor drumuri de apă, între Egipt și Fenicia, care i-au înlesnit civilizația, trebuie socotită ca primul leagăn al Helenismului.

Tărurile prăpăstioase, cu stînci dințate, încep a se desfășura înaintea noastră. Un lanț de munți cu piscurile albite taie insula în lungime.

Prin limpezimea aerului se zăresc, pînă în fundul văilor adînci, livezile de maslini, ca niște pete verzi pe fundul cafeniilor al pămîntului pietros, sterp, ars de ferbințeala prea mare a soarelui. La poale se văd, în felurite chipuri, grămezi de pietre roșii, albe și vinete, — sfărămăturile stîncilor, rostogolite de vremuri în mare.

Ne îndreptăm încet în spre intrarea băii Suda.

Un port natural, sigur, aparat de vînturi și atît de larg, că ar putea adăposti o flotă uriașă în stîlul său.

Se mai recunosc și azi urmele puterii venețiene; pe o mică insulă ca un bloc de piatră, desprinsă din coasta muntelui și aruncată mai departe în apă, se vede ruina zidurilor crenelate ale unui fort, care păzea intrarea în baie.

Printre dărămături se mai deosebește încă placa de piatră, cu sculptura leului inaripat al mindrei Veneții, care stăpînea odată, ca regină a mării, insulele întregului Levant.

În fundul golfului strălucesc două bastimente de războiu: unul francez și altul italian. Ancorăm lingă cel francez, care își poartă numele scris la pupă cu litere aurite: *Condor*, — un mic crucișător.

De-acum cîteva ani, din timpul războiului greco-turc, marile puteri europene au debarcat trupe, ocupînd insula, avînd în totdeauna și cîteva bastimente staționare în apele cretane.

Marinarii se înșiră la front pe punte, corniștii sună *onorul*, și ne schimbăm salutarile, obișnuite la întîlnirea vaselor de războiu, reprezentantele statelor a căror culori le poartă.

Vizitele de ceremonie se țin lanț. Bărcile cele mai frumoase, balinierele albe, lustruite, sînt lăsate la apă; marinarii cei mai chipeși, aleși pe sprinceană, lopătează în cadență desăvîrșită; — e întotdeauna, în asemenea împrejurări, un prilej de întrecere între națiuni.

Comandantul francez, un bătrîn hazliu, ne întrebă, surizînd, dacă nu cumva am sosit și noi, ca să protejăm pe mindrii strănepoți ai vechilor Eleni, pentru a nu fi masacrați de barbarii Otomani? Și, la plecare, roagă pe comandantul nostru ca să feli-

cite pe profesorii de limba franceză din România, pentru modul strălucit cu care știu să învețe pe Romini să vorbească franțuzește.

Toți așteptăm cu nerăbdare ora de bae, ca să ne răcorim în apa mării care, în golful acesta, e calmă ca apa unui lac.

E atita limpézime, că se zărește fundul ca printr'o sticlă albastră-străvezie.

Abia ne aruncăm în apă, cițiva innotători mai îndrăzneți se indreaptă în spre larg și deodată izbucnesc o mulțime de strigăte desperate pe vasele străine.

Ne zăpăcește zgomotul, și nu putem pricepe ce s'a întâmplat deodată. Simțim că un pericol ne amenință, fără să știm din care parte vine. Cuprinși de groază, cei care se găsesc în apă, se grăbesc, innotind din răsuperi, să ajungă la vas, să prindă cu mina ceva, câtînd astfel scăparea.

Iar cei rămași la bord, crezînd că se înneacă vre-un om, sar repede în bărci, fără să știe în care parte să alerge în ajutor.

„Guardate!... Pesce-cane!... Guarda!... Le requin!... Le tigre de mer!... — strigătele acestea, repetate de-atitea glasuri, se desebesc din zgomotul care crește din ce în ce. Vre-o două bărci, minate la disperare, zboară ca să culeagă din apă pe cei rămași în urmă. O barcă a vasului francez ajunge cea dintâi și ia vre-o trei de-ai noștri.

Un ofițer francez ne lămurește că un requin, care se in-fruptase cu carne omenească, înghițind un marinar englez, stă de citeva zile la pîndă, așteptînd vinatul ce trebuia să-i pice de la vre-unul din vasele ancorate în bae.

Ne descrie groaza și dușmănia ce o au marinarii francezi împotriva acestei hrăpărețe dihanii de apă, care e așa de puternică, că numai cu o lovitură de coadă poate omori un om.

Cînd apare requinul în raza unde se află ancorată o escadră, se dă de știre la toate vasele și uneori se trage ca alarmă un foc de tun.

Cînd aripele nopții începură a innegri zarea, marinarii, obișnuiți a se culca devreme, începură să-și pregătească culcușurile afară pe punte, sub cerul liber. Innăuntru căldura era chinuitoare.

O noapte senină și caldă se lasă din ce în ce, adormind pe nesimțite golful acesta adînc și tăcut, cu apa lui leneșă, umbrită în spre țarm într'o culoare albastră închisă, ca siniala.

În bruma argintie, ce cade cu incetul peste pămînt și apă, nimic nu se mai mișcă; la mal, se simte numai un șopot tremurător de unde: e jocul înșelătoarei mări, care mingie și sărută luciul pietrei, rozînd fără încetare țarmul stîncos și prăbușit.

Depart, la intrare, se desemnează pe cer conturul fortului venețian; citeva stele, sclipind răslețe, par niște candelă aprinse pe zidirea ruinelor străvechi.

O pată neagră umbrește coasta sură a muntelui pleșuv; e o pădure de maslini, care se întinde până devale. Și dintr'acolo

vine până la noi o adiere slabă, un suflu de răcoare, ca alintarea blândă a unei mini ușoare, nevăzute.

În noaptea asta nu-i chip să adorm devreme. Mă plimb singur pe punte. Aud vorbă la prora:

Un grup de marinari, culcați, fără să doarmă, se află strinși în jurul lui Barba Gheorghe, bătrînul nostru pilot, ce pare că înșiră o poveste frumoasă de demult. Mă apropii, pe ascuns, și trag cu urechea să prind și eu un capăt din firul povestirii.

„...și plingea și se văita toată lumea din Atena, că iar venea rindul ca să plătească birul către regele din Creta.

„În fiecare an, pleca o corabie mare, regească, și ducea acolo șapte băeți și șapte fete, tot ce era mai frumos în Atena, și înapoi nu-i mai întorcea, că îi minca minotaurul, pe care regele din Creta îl ținea închis într'un palat și îl hrănea cu carne de om.

„Atunci s'a ridicat Tezeu, cel frumos și viteaz, zicînd că el are să meargă să ducă de data asta corabia la Creta. Părinții lui plingeau și nu-l lăsau să plece. Dar el n'a vrut să-i asculte. Și, cînd a fost să plece corabia regească, și-a ridicat pinzele negre, în semn că duce birul cel de moarte.

„Dar regele bătrîn, tatăl lui Tezeu, a zis: „Fiule, dacă vei izbuti să scapi și tu cu viață, să ridici de departe pinzele cele albe, ca să știi și eu și țara mea întreagă minunea ce s'a întimplat“.

„După o săptămînă de drum, corabia a ancorat aici, la Suda, unde ne aflăm noi. Tezeu, care era tot așa de voinic pe uscat cași pe apă, era și frumos ca un inger. Ce-a făcut, ce-a dres, că Ariena, fata regelui din Creta, s'a amoretat nebună de el. „Era acolo un palat, care se chema Labirint, cu mii și mii de odăi; așa de incurcat era, că cine apuca să intre se rătăcea și înapoi nu mai putea să iasă; soarele nu-l mai vedea și acolo îi putrezeau ciolanele. Dar Tezeu nu s'a rătăcit, că Ariana i-a dat pe ascuns un ghem de ață; și cu cit el mergea și s'afunda în palat, tot desfăcea firul în urma lui, ca să știe pe unde să se întoarcă. C'o singură tăetură de sabie a retezat capul Minotaurului, care era spaima Atenei. Apoi s'a imbarcat în corabia lui și a luat drumul spre Atena. Și, de bucurie mare, el a uitat ce i-a vorbit taică-său, ca să-și ridice pinzele albe la corabie. Și bătrînul sta pe mal la Pireea și se uita în zare; aștepta mereu corabia, care nu mai venea, și el plingea și ziua și noaptea. Numai iaca într'o zi răsare în larg o corabie frumoasă. Toată lumea a cunoscut-o că-i corabia regească, dar nimeni nu îndrăznește să zică ceva, de teamă că se vedeau bine pinzele cele negre, umflăte în vînt. Și regele bătrîn începu să se vaite că i-a murit feciorul cel mai viteaz din toți. Așa durere i-a venit la inimă, că și-a făcut seamă și s'a aruncat depe stîncă în mare“....

Așa povestea Barba Gheorghe legendele elenice, în nopțile cu lună, când ne-aflam ancorati în dreptul insulelor al căror istoric îl știa pe dinafară. Intreaga mitologie, care îmi chinuse tinerețea celor mai frumoși ani de liceu cu traducerea incurcatelelor texte grecești, o auzeam acum, sub forma unui basm naiv și plin de farmec, din gura acestui bătrîn corăbier, care nu învățase nici să se iscălească. O auzise și el, la rîndul lui, din gura celor mai bătrîni, la casa părintească, sau pe puntea corăbiei, la piciorul catargului, în nopți potolite și senine, pe cînd aștepta vîntul ca să umfle pînza, să-l ducă în drumul lui pe apă, printre insulele locuite, odată ca niciodată, de zei și de zeițe. Înainte de a sfîrși bătrînul povestirea, o parte dintre marinarii admise. Ii furase pe nesimțite somnul, căci multora li se părea povestea, care-o ascultaseră acum, asemenea cu cele care le știau din satul lor, de-acasă.

Nu se vorbea oare de același Făt-Irmos, viteaz și minunat, care se ducea să ucidă balaurul, închis într'un palat departe?... Cînd ascuți legendele mistice, astfel povestite, poți înțelege mai bine ca oricînd ce legătura strînsă au cu basmele, care au legănat pretutindeni copilăria nu numai a popoarelor de aceeași origină, ci a tuturor raselor omenești. Căci toate de aceeași rădăcină, și din unul și același izvor s'au adaptat.

Explicarea naivă a forțelor oarbe ale naturii, plămuirile unor minți copilărești, fapte împlinite odată, propagate din gură în gură, schimbîndu-se și împodobîndu-se în felurite chipuri în lunga curgere a vremii, au trecut dela un trib la altul, dela un popor la altul, dintr'o religie în alta.

Dincolo de istoria scrisă este istoria legendară; în formă primitivă, aceasta e adevărata *introducere* în istoria pe care o învățăm. Oricît de incilcită i-ar fi limba, trebuie să ajungem a o înțelege. Cu drept cuvînt s'a zis că senzul fiecărei legende este închis ca simburile în inima fructului.

Din acest grăunte prețios a incolțit istoria, teologia, filozofia și literatura.

Toate popoarele au istoria lor legendară; dar nici-una nu este mai bogată și mai luminoasă ca a Greciei. Fantazia elenică a împletit cu o măiestrie magică faptele omenești, eroice și divine, religia și patriotismul, zeii și oamenii, într'o țesătură, fermecător colorată, pe care nu o poți destrăma ca să-i prinzi capătul firului de adevăr dintru început.

Poporul acesta, care a învățat la vechea școală a orientului, a împrumutat aproape totul; chiar și religia a luat-o din același tezaur al lumii semite, de-acolo de unde s'au furnizat, întotdeauna, religii, pentru cea mai mare parte a omenirii.

Se știe bine azi că blonda Afrodita, pe care Grecii o cîntau, născută din spuma mării Egee, a fost adusă de cătră negustorii Fenicieni, odată cu marfa pe care o cărau cu bărcile lor negre, călăfătuite. Grecii, coborîndu-se din susul Europei barbare în jos spre Asia, demult civilizată, au avut darul de a

imbrăca într'o formă neperitoare *fondul*, imprumutat dela bătrînii lor vecini.

Și, dacă Semiților li se datorește ideea *religioasă*, Grecilor trebuie să le aparțină ideea *frumosului*.

În zadar mă încercam să dorm.

Luna îmi bătea drept în față. O lună albă, palidă, rătăcind stingheră de-asupra mării pustii. În nopți asemenea luminate, natura se înfățișează adesea în forme ciudate și plină de mistere. În jocul de umbre și lumini, întregul șir de oameni, culcați aici pe punte, pare un rînd de cadavre, întinse cu fața în spre lună; iar frîngiile de cînepă groasă, în pulberea care scîntee ca în povește, par împletite în sîrmă de argint.

Ași vrea să văd ruinele palatelor lui Minos sub magica lumină a lunei, ce dă fiori și aprinde inchipuirea. Ce limbă trebuie să-ți vorbească în taină acele sfărămături de pietre, țânduri rămase ca mărturie încă din splendoarea unei lumi, ce strălucea acum atîtea veacuri.

Mă gîndesc la o noapte în portul acesta acuma patru mii de ani în urmă.

Desigur, aceeași lună cași azi, cu lumina ei rece și albă, imbrățișa golful acesta tăcut; aceeași apă clară, albastră, ce roa de cu răbdare aceeași piatră lucie a țărmlui stîncos.

Muntele trebuie să fi fost puțin mai verde, ca în vremea tinereții; acum pe alocurea-i albit, sau e pleșuv de tot. Și cerul, și muntele și apa—aceleași au rămas; dar cite generații s'au perindat pe-aceia în scurgerea vremii de patruzeci de veacuri.

Aceiași decor, pe-aceiași scenă... numai artiștii s'au schimbat. Dar joacă aproape aceeași piesă... e *Drama omenirii*, ce se repetă mereu și pretutindeni, cu mici schimbări în text.

Foarte tirziu am adormit, furat de vraja lunei. Și în somn mi se părea că aud, ca un ecou, crîmpeile de versuri ce-mi da odată aripi inchipuirii în anii tinereței:

„Ne vom întoarce în Creta mîndră cu Tezeu,
„Vom mingia pe Neobea,
„Vom deslega pe Prometeu“....

Adouazi avem voie să debarcăm pe insulă. Mergem să vizităm portul Caneea.

La debarcader ne așteaptă o armată întregă de agenți și furnizori. Toate aceste paseri de pradă roiau de eri în jurul vasului nostru. Acum avea să se încingă lupta decizivă între dînșii... din care acei ieșiți victorioși trebuiau să ne apuce în ghiare.

Strigă, se injură, se imbrîncesc, ca să ne arate actele și recomandațiile dela celelalte vase de războiu, pe care le-au servit.

„*Mosio !... Amico !... Caronio !... Vieni !*“... — și lupta se mărginește în urmă la două tabere vrăjmase: birjarii de-oparte, stăpînii măgarilor de închiriat de cealaltă parte.

Unii căutau să ne arăte că este mai bine să mergem cu trăsura, iar alții că-i mai plăcut să mergem pe măgari. Tabăra birjarilor a ieșit victorioasă. Dar lupta nu s'a terminat aici; a continuat încă în stînul acestei taberi, căci fiecare își lauda trăsura, și toți se concureau în prețuri. Deodată, unul se hotărăște și, numai de ambiție, vrea să ne ducă fără să primească un ban. Același lucru îl repetă cu toții. Ne suim într'un landou imens, ca arca bătrînului Noe.

Cu toată ambiția însă, cînd am ajuns în Caneea, birjarul nu s'a mulțumit cu cei opt lei pe care i-am dat.

O șosea lungă de cîtiva kilometri, acoperită cu o saltea groasă de praf, leagă baea Suda cu portul Caneea. Trecem printre livezi de maslini palizi, cu frunzele albite de praf. Gărdurile sînt întocmite din cactoși pitici și țepoși.

E o căldură nesuferită. Iarba pe margini e pirlită ca depe urma unui foc. Barba Gheorghe, pe care l-am luat cu noi ca talmaciu, ne spune că a suflat *libasu*—vîntul ferbinte din Libia—care arde tot în drumul său.

Livezile de maslini erau pe aici mai dese, dar, cînd s'a început războiul, Grecii au tăiat maslinii din livezile Turcilor și Turcii au tăiat maslinii Grecilor. Acuma și unii și alții suferă la fel.

Ne oprim în centru. Case vechi de piatră și de lemn, mici și mari, de toată măsura, fără ordine și stil; un amestec de coșerisuri turtite; pe sus, cerdacuri largi turcești, pentru uscatul rufelor la soare. Cîteva străzi mai largi, încadrează portul vechi, încolo ulicioare întortochiate, pietruite cu bolovani colțuroși, înfierbîntați de arșița soarelui.

Același *orient* strălucitor și săracios în murdăria lui neperitoare, sub azurul transparent al cerului totdeauna albastru și luminos....

Decînd puterile europene au debarcat trupe în insulă și culorile celor cinci steaguri, înșirate pe zidurile cetății, se văd fluturînd în aer, orașul e ntr'o sărbătoare continuă, avînd înfățișarea unui bilciu permanent. Toate s'au însuflețit de-odată: prăvăliile, circumele, cafenelele gem de lume, negustorii fac afaceri bune; bande de lăutari, o capelă de dame de Galiția, o panoramă, distracție americană, un mic circ și felurite alte petreceri desfătează pe cele cîteva mii de soldați străini, care au soldele îndoite de mari, ca în colonii, sau în timp de campanie.

Sînt sigur că înainte de războiul Greco-Turc viața aici trebuie să fi fost cu mult mai tristă și monotună.

Venirea trupelor a fost ca o binefacere neașteptată—cădere a unei mane cerești în insula asta săracă și amorțită.

Armata aceasta combinată a ocupat insula pentru a împedea încăerările dintre Turci și Greci. E drept că în insulă este o liniște desăvirșită; încăerările, care se mai repetă zilnic, au loc numai între soldații diferitelor naționalități. Deacea, localurile de petreceri sînt împărțite pe națiuni; acolo unde intră Italianii

nu poate intra nici un Francez; de cîteori se întîlnesc în același loc; se iau la batae.

Invirtîndu-ne prin oraș, dăm de-o casă mai răsărită, albă, curată. E palatul prințului Gheorghe, guvernatorul Cretei. De parte de-a avea înfățișare de palat, samănă mai mult cu o casă a unui arendaș dela țară. E mai curată însă decît cele din jurul ei; pare văruiță proaspăt, ca înainte de sărbători.

Un domn cărunt, în haine cenușii, care ne pîndește de cîteva minute, se îndreaptă spre noi, cînd se incredințează că vorbim romînește. Ni se prezintă, scoțîndu-și o carte de vizită: I. G.... *introducător la curtea A. S. Prințului Gheorghe.*

Naționalitate nedefinită, tipul Levantinului; vorbește șapte limbi, știe romînește, căci a făcut comerț de grîne pe Dunăre.

Vizităm palatul. Foarte simplu: camere mici, văruițe, curate; gospodărie de țară. Divanuri joase, orientale; pe pereți—scoarțe și portretele libertății elene, înconjurate cu arme vechi; sușanele lungi, iartagane turcești și pistoale încrustate în sîdef și arșinat.

Cînd am ajuns în cea din urmă cameră, introducătorul a bătut într-o ușă: „Ema!... Ema!... vino, că au sosit niște domni din Romînia“.

O femeie brună, cu urme încă de frumuseță, apără. Părea foarte mișcată la vederea noastră; poate că-i redesteptase amintiri duioase, căci repeta aceleași cuvinte, cu ochii înnotînd în lacrimi: „Romînia!... Romînia!... săracă Romînia!... ce viață!... ce viață!...“

Prințul Gheorghe stă mai mult în străinătate decît în insulă. În fața palatului e corpul de gardă. La ieșire, admirăm un grup din jandarmeria cretană, care este instruită de ofițerii italieni în felul vestimentației carabinieri, spaima Italiei de Sud.

N'am văzut nicăeri o rasă de oameni mai frumoși ca în munții Cretei.

O înfățișare mîndră, impunătoare; oacheși, bronzăți, înalți și svelți în costumul lor pitoresc.

Jandarmii au uniformă apropiată de portul național: un ilic scurt, înflorit în cusături de arnicu și sutaș, cu nasturi mărunți de metal, șalvari scurți până de asupra genunchilor goi, jambi-ere de piele neagră. Peste mijloc se incing cu briu lat și în loc de chipiu sau cască au o căciuliță neagră, aplecată pe urechea dreaptă. Dealtfel, costumul național, chiar fustanela pe care Grecii o cîntă atît de mult, este împrumutată dela Albanezi și Turci.

Ne întorcem iar pe străzile împestrîțate de furnicarul multicolor al uniformelor militare. Peste tot o viață veselă, zgomotoasă: — sărbătoarea lată a marinarului pe uscat.

Prietenii se leagă repede aici. Din mers, în timpul cînd trecem pe lîngă o movilă uriașă de pepeni, aud într'un cerc de marinari italieni și romîni: „Haide... frate!i, să mangiamo uno pepene verde“....

Ne așezăm la masa unei cafenele turcești. În mijlocul acestui haos asurzitor, câțiva Turci stau la umbră, tăcuți și gravi, trăgând din când în când prin tuburile încolăcite fumul rece al narghilelelor.

Întru în vorbă cu 'n bătrîn, care îmi spune cu părere de rău că ceia ce vede acum în insulă nu-i place. Are de gînd să plece în Turcia. Dealtmîntrelea, cea mai mare parte din populația otomană vinde pămîntul și emigrează în Asia mică.

Nu pot suferi Turcii să se vadă stăpîniți de alții. E umilitor!... Popor de războinici, cuceritori, care în totdeauna au fost deprinși de a fi stăpînitori....

Ei se retrag de bună voe din toate țările pe care le pierd.

Îmi aduc aminte de ceia ce-mi spunea unul din prefectii iubiți, pe care i-a avut Dobrogea.

Pleca în județ cu pachete de cutii de tutun *bectimis*, ca să le dea Turcilor, cei mai buni cetățeni ai Dobrogiei. Cu toate acestea, cea mai mare parte au vîndut pămînturile pe nimic și au plecat. Unii, care au și până acum proprietăți, vin odată pe an în țară, își încasează arenda pămîntului și se întorc iarăși în Turcia.

Toate berăriile și cafenelele sînt pline; Grecii, dacă nu joacă, table, cărți, sau domino, cetesc jurnale și vorbesc, vorbesc fără să mai sîrșească. De dimineață și până seară stau toți la umbră, în jurul meselor, și discută politica grecească—această hrană zilnică le este servită pe un preț estin de cîtră gazetele ateniane, aduse cu vapoarele poștale dela Pireu.

Nu vezi pe nimeni muncind. Ce meserie vor fi avînd toți acești oameni, care se agită, vorbesc în gură mare, se ceartă, strigă, se amenință cu ochii tulburi de minie, cu buzele tremurătoare, apoi se potolesc, ca să înceapă adouazi, la aceiași cafea, în jurul aceiași mese, cu puteri noi, cu aceiași aprindere, discuția interuptă cu o zi mai înainte.

La fiecare pas întîlnești trăsăturile caracteristice ale acestor rase de sud: vie, nervoasă, uscată, geloasă, egoistă, nedisciplinată și explozibilă ca o torpilă de fulmicoton uscat.

Un ofițer francez, pe care îl cunoscusem cu o zi mai înainte la vaporul nostru, ne conduce la o berărie mai bună. Abia ne așezăm la umbra unui platan bătrîn, și o bandă de lăutari greci începe să ne încinte cu *Valurile Dunărei*; ne cunoscuse că sîntem Romîni.

Înnăuntru, pe un părete, văd portretul lui Byron, așezat între Canaris și Miacelis.

Patronul, un Grec vioiu și zvelt, cu o teribilă pereche de musteți cărunte, dar răsucite în sus, îmi lămurește într'o romînească stricată că acesta a fost un mare erou palicar al independenței elenice. Și, cînd îl întreb dacă a fost Grec, îmi răspunde că Byron a venit dela Englitera, dar că familia lui era originară din Grecia și stabilită de multă vreme la Londra,

unde făcuse avere mare. Când s'a început războiul, el a venit să lupte pentru patria strămoșilor săi.

Credința asta o au foarte mulți Greci.

Mă gândesc la viața plină de vijelii a nefericitului poet.

Bogat, nobil, dintr'o veche familie de pairi, descendenți din Stuarzi, după ce uimește Europa cu puterea geniului său și scandalizează Anglia cu nebunia aventurilor sale, vine în Grecia, ca să-și cucerească și gloria de războinic; pe care n'avea prilejul să o poată găsi în patria lui.

Inarmează un vas de războiu pe cheltuiala sa și debarcă în mijlocul celui viespar de intrigi și patimi omenești, care se desfășurau între șefii conducători ai instrucției grecești.

Moartea l-a surprins prea curind, încât n'a avut vreme să descrie, dar ne putem ușor închipui ce a simțit acest om, care văzuse de la distanță lupta eroilor eleni, prin prisma sa poetică, din celălalt capăt al Europei.

Cum s'o fi simțit oare acest nobil orgolios și rafinat în mijlocul bandelor armate, care făceau piraterii și jafuri, între oameni barbari, lacomi și cruzi, fără ordine și disciplină, conduși de șefi rivali și geloși, care se mîncau între ei!...

Ruinat, amăgit și desperat, moare la Missolonghi, bolnav de friguri de baltă.

În multe case din Grecia se găsește portretul său. Domnișoarele de pension și azi îl mai visează, desemnându-i chipul, care era, se zice, de-o frumusețe răpitoare.

Dar... vremurile romantice au apus și, demult, s'a stins rasa poezilor filoeleni, care se exaltau cîntînd lupta eroică a copiilor Heladei, sub ochii bătrinei Europe, electrizată o clipă numai. Lăutarii greci, voind să ne facă plăcere, încep un cîntec popular din Creta, în care se vorbește și despre România! Barba Cheorghe se năcăjește să mi-l traducă, și eu mă încerc să-l notez. E vorba de vitejiile unui Cretan, pe care îl cheamă *Nauos*, mai mult bandit decît haiduc:

„Veniți, voinicii mei copii,
„Veniți cu mine, scumpi copii,
„Ca să vă dau și aur,
„Și haine strălucite.

„Inimi de oțel să aveți în piept,
„Ca fierul picioarele țari să vă fie.
„Cît alții merg o săptămînă,
„Voi într'o zi să faceți drumul.
„Până la casa cea frumoasă
„A lui Barba Nicola cel bogat.

„Intrați fără de teamă
 „Și năvăliți de-odată,
 „Că abia acum s'a întors
 „Din țara Valahiei bogată,
 „De unde-și cară banii
 „Cei scumpi și sunători.

„Argint și aur rominesc,
 „Strălucitor și greu,
 „Luați și sinul vi-l umpleți,
 „Apoi în cinstea lui să bem,
 Voinicii mei copii....

Ofițerul francez de limbă mine, căruia îi traduc înțelesul cântecului, începe să-mi descrie populația insulei, căci el se află mai demult aici și cunoaște foarte bine chestia cretană.

„Starea politică, — începu el, — în care se găsește azi insula, având trupele străine debarcate, este singura stare fericită a Cretei.
 „Insula asta nu poate trăi formind singură un stat modern, independent; are nevoie de un epitrop, căci îi lipsesc și banii și mintea.

„E o țară săracă, cu puțină agricultură, de care Grecii au fugit întotdeauna, cu livezi de maslini și puțină vie. O populație, de felul ei leneșă, ajunsă din cauza frământărilor într'o stare de sărăcie și dezordine, încet a pierdut cu totul însușirile necesare pentru a se hrăni din propria sa muncă.

„Nimeni nu mai vrea să muncească.
 „Comitetele și Grecii bogați, răspinși prin toate porturile lumii și căror nu li se poate nega sentimentul patriotic, se îngrijesc de hrana Cretanilor.

„Meseria de revoluționar grec este încă destul de bună și îndeajuns plătită.

„Grecii întotdeauna au avut în cel mai înalt grad sentimentul libertății și o nespasă oroare de ascultare și disciplină. Cu drept cuvânt s'a spus că pe fața globului nu se găsește un popor mai nedisciplinat. Națiunea asta a fost totdeauna despărțită în stățișoare deosebite, care se certau între ele.

„Munții populați de bandiți și mărire de pirați.
 „Cu asemenea elemente este foarte greu a se constitui și menține azi un mic stat modern, independent.

„Unirea cu Grecia nu i-ar face pe Cretani mai fericiți și mai bogați.

„Ar însemna numai că și Cretanii să pue umărul, ca să împingă carul statului grecesc, care se mișcă așa de încet și cu atita greutate. S'ar folosi de unire numai o pătură mică de politicieni de meserie, care și-ar împărți slujbele, noi create.

„Unirea o cer toți aceștia, pe care îi vezi aici în jurul me-

„selor cafenelei și care, enervați de atita așteptare, se ceartă la jocul de table și devorează zilnic jurnalele dela Atena.

„Crede-mă, decid sint aici, m'am convins că acestei populații îi trebui numaidecît un stăpin.

„Cretanii ar trebui să-i intrebe pe Malteji, dece au părăsit lupta pentru unirea cu Italia, și cum s'a transformat într'o grădină bogată acea insulă stincoasă și stearpă....

„Singura soluție bună—cea mai de spirit și cea mai nimerită—a dat-o un scriitor francez, care a făcut o anchetă în insulă, după războiul greco-turc:

„Prințul Gheorghe, guvernatorul insulei, să se insoare cu zestrea fetei unui miliardar american. Atunci s'ar putea exploata resursele insulei, s'ar face bănci, credite, lucrări de utilitate. „.... Liniștea, progresul și fericirea Cretanilor ar fi asigurate, și aceeașă insulă s'ar transforma cu timpul într'un paradis terestru“.

Jean Bart.

ÎN CIMITIR.

Lui *B. P. H.*

Calătorind printre ruine,
Un uriaș am întâlnit;
El sămăna leit cu tine:
Îngindurat, bătrîn, cernit.

Nesimțitor în cale-i trece
Și-a cale-i are un mormint..
Îmbrătoșind lespedeza rece,
Li cad genunchii pe pămînt.

Durerea-i mută mă pătrunse
Și-l întrebai: „Cine ești tu?“
—Sînt Geniul, el îmi răspunse,
El îmi răspunse și tăcu.

Și-i zgudui toată ființa
Năluca jalnicului vis....
„Aice zace Suferința“
Din vremi pe lespede sta scris.

—Și o iubeai așa de tare?...
Pe fața lui curgea, curgea
Potop de lacrimi amare...
—Tată i-am fost, și-i mama mea!

Gh. din Moldova.

Cronica Literară.

(Profiluri feminine: Sibilla Abramo).

Reste soumise, ô femme, pour être obéie,
Puisque ta liberté c'est la mort de l'amour!...

Cetind polemicile pe tema feminisă, nu se poate să nu fii lovit de pornirea violentă, cu care ele se urmează de o parte și de alta. Omenirea viitoare va găsi, desigur, în aceste polemici și în cărțile, mai mult sau mai puțin filozofice, ce se ocupă cu această chestiune, un izvor nesfârșit de ilustrații, pentru a arăta cum se deformează rațiunea în serviciul unui interes, sub înfrigurarea unei pasiuni. În vremuri ca ale noastre, în care doctrinele morale și economice se preocupă de *utilizarea socială* a individului, în care pare a se fi ajuns la sinteza celor doi opuși: *interesul individului și interesul comunității*, prin transformarea spiritului primitiv de turmă, *gregar*, în spirit de *asociațiune*; în vremurile noastre, cînd tendința e să se formeze grupe sociale, bazate pe solidaritate, pe libera adeziune, și individul nu mai e cantonat cu neîndurare în cadre sociale, datorite unor cauze fatale, ca: trib, castă, elan, corporație, sectă etc.,—e curios de observat că, printr'o logică bizară, s'au păstrat numai pentru femei credințe și gesturi, dictate odinioară de spiritul primitiv gregar.

„*Reste soumise, ô femme!*“.... Pentru ea nu există „dreptul sfînt“ al lui Kant, de a nu fi privită ca *mijloc* pentru scopuri străine de existența ei, nici „datoria de a exista“ ca individ, cu fire proprie, „fie măcar pentru o clipă“, proclamată de Goethe; ea nu are dreptul să se solidarizeze, să se asocieze la un grup social, de bună voe, avînd sentimentul personalității ei.

„*Reste soumise, ô femme!*“.... Legea morală generală, după care trebuie să se facă integrarea individualității în comunitate, este că conștiința dependenței sale sociale să izvorască din sentimentul autonomiei ei individuale, iar conștiința aceasta luminată a limitelor libertății sale să fie disciplina și garanția dezvoltării ei individuale. Femeii nu i se cere însă această înaltă renunțare, despre care ne vorbește Goethe și care nu e alta decît adeziunea de bună voe la o întrebun-

înțare socială, supunerea conștiință a individului unor forțe mai presus de puterile lui, dar pe care el le stăpânește prin conștiință. Nu, femeii i se cere supunere oarbă și automată, i se impune activitatea grupului social, din care, *fatal*, face parte, fără să i se lase latitudinea liberă cercetării a aplecărilor ei individuale. Supunerea forțată a activității unui grup de indivizi, cu existență proprie, unei finalități exterioare, unor scopuri din afară, considerarea lor ca *mijloc* spre aceste scopuri, pe care n'au avut libertatea să și le aleagă,—este nu numai immoral, dar și împotriva scopului pentru care se jertfesc atâtea existenți individuale, împotriva interesului general. Inadevăr, autonomia individuală, învoind o activitate, care se produce în toate elementele dintr'o comunitate, provoacă *diferențierea* acestor elemente, iar liberul joc al acestei forțe diferențiate este condiția de viață și de propășire a totalității, pentru că e condiția oricărei vieți.

„*Reste soumise, ô femme, puisque ta liberté est la mort de l'amour!*”

„Moartea iubirii”—iață pedeapsa femeii de a fi gustat din pomul oprit al libertății. Și, desigur, amenințarea e gravă pentru ea, a cărei existență este supusă, toată, nevoei acesteia de a iubi și a fi iubită! Și să nu ne închipuim că această amenințare e o simplă fantazie de poet. Secolul al XVIII-lea, în care femeia are tot ce credem că poate face farmecul vieții: libertate, eleganță rafinată, înaltă viață intelectuală și estetică, nu e decît un vaet, lăsînd de lungă tînguire a urîtului, ce doboară pe regina adulată a saloanelor, numai pentru că inima ei e pustie, numai pentru că-i lipsește iubirea! Antifemeniștii cunosc partea vulnerabilă a adversarelor și argumentul poetului; arma aceasta frivolă ca un pistol de salon nu e disprețuială de luptătorii serioși.... o veți găsi aproape în toate polemicile, chiar în cele ce afectează iluzia cugetării obiective și filozofice, pentru că această mică jucărie lovește precis și sigur!...

Dar, pe lângă năzuința la iubire, atît de covârșitoare în sufletul femeii, este și năzuința de a fi, năzuință ce este în orice creatură omească și care o împinge cu putere la luptă pentru cucerirea „dreptului sfînt”, autonomia individuală. Femenismul îmi apare ca conflictul între aceste două năzuinți; din acest conflict își împrumută el violența, pornirea, inconherența, în genere, și nuanțarea particulară pe lângă influența țării, clasei și a altor împrejurări sociale și economice, în care se produce. Femeia italiană și, în genere, femeia dela sud, trăind, pe de o parte, o viață în condiții mai ușoare decît cea dela nord, iar pe de alta, influențele religioase și prejudecățile orientale fiind mai pubernice, și simțind mai covârșitor nevoea de a iubi și a fi iubită, *pasiunea* avînd o parte mai largă în destinul și sufletul ei,—se înfățișează, în genere, cu un caracter mai puțin pronunțat de individualism în revendicările ei, lupta nu se dă între cele două sexe, cu caracterul violent și pornit al feminismului dela nord. Preocuparea de căpetenie, cel puțin în lumea intelec-

tuală, acea care se răsrînge în literatură, nu e căpătarea unui loc în existență, năzuința tragică a creaturii omenești de a smulge tovarășului o parte din locul larg, pe care a pus stăpînire, mulțumită forței și împrejurărilor, la banchetul vieții. Ceia ce domină în scrierile lor, mai presus de orice, e grija de a împăca cerințele, pe care le-a pus evoluția modernă în sufletele lor, cu iubirea, tendința de a căpăta libertatea, fără să omoare această iubire. Și, pentru acest scop, caută ele să schimbe caracterul pasiunii, să micșoreze, dacă nu să înlătore cu totul, caracterul pur fizic al acestei pasiuni, să schimbe în sufletul tovarășului lor de viață idealul de femeie, ce pare încă a fi așa de aproape de acel exprimat în faimoasele versuri: „Que m'importe ton âme, je ne veux que ton corps!“

Dreptul sufletului îl cere d-na Neera, cînd se revoltă împotriva prea marelui preț ce se pune în iubire pe frumuseța femeii, și d-na Rosselli, cînd se ridică împotriva importanței covârșitoare ce dau bărbații fidelității fizice și fecioriei, împotriva precumpănirii exagerate ce o are fizicul asupra psihicului în iubire. Împotriva acestei precumpăniri sînt și romanele feministe catolice ale d-nei Jolando, mai ales în romanul „*Neuitate*“, considerat ca cel mai bun, în care idealul femeii este a fi o *neuitată* pentru „adevăratul ales“, ideal, pe care în acest roman caută să-l realizeze cîteva femei, hotărîte a nu fi niciodată ale „alesului“, ci a rămînea ca o iluzie, spre care veșnic să se îndrepte dorința neîmplinită, trăind ele înseși în Veneția o viață poetică și neprihănită, ca niște umbre simbolice într-o țară a visului....

Dar chiar în sufletele unor femei ca Paola Lombroso-Carrara și Gina Lombroso-Ferrero, fiicele ilustrului criminalog italian, femei a căror cultură serioasă și intelect viguros, cît și talentul de a evoca viața cu atîta putere, le-ar da dreptul să aspire la o egalitate perfectă cu bărbatul,—nu depășesc în aspirațiile lor feministe idealul acesta de a realiza în iubire, pe lângă legătura fizică, și o desăvîrșită camaraderie sufletească. o tovarășie complectă, în care însă femeia și bărbatul să-și păstreze fiecare rolul și atribuțiile actuale. Iată, înadevăr, ce zice d-na Paola Lombroso :

„Cele două sexuri nu se cunosc destul. Legătura între sufletele lor, care ar fi atît de prielnică ambelor părți, lipsește prea mult. Bărbatul și femeia nu se întîlnesc decît pentru a petrece : pentru a dansa, a minca, a sta de vorbă,—ceia ce nu poate decît să favorizeze dorința cuceririlor galante. Se întîlnesc pe un teren, unde nu poate fi decît o veșnică prefăcătorie, unde fiecare se arată altfel de cum e în realitate“.

Nicăeri nu apare, în literatura italiană, femeia ca adversară hotărîtă a bărbatului în chestia feministă, ca o rece partizană a celibatului, chiar acolo unde se simte mai mult jugul dominațiunii masculine, în țările cu clima arzătoare, în care Atotputernicul stăpîn lasă aproape toată sarcina

greutăților vieții pe umerii fragezi ai femeii. Astfel, d-na Luigi di San Giusto, sub un pseudonim masculin, după ce zugrăvește, în romanul său „*Reduce*“, neputința morală a bărbatului de sud, alături de energia, curajul și vrednicia femeii; după ce ni-l arată ca un vorbăreț și nefolositor visător, anarhist în idei, preocupat de fericirea ideală a omenirii, dar trăind în realitate pe spinarea femeelor, în amantul și fratele eroinei Luiza, care, săracă, muncește zi și noapte, ca din munca ei să-l ție, dimpreună cu cei trei copii,—în loc să se răzvrătească împotriva ordinii acesteia de lucruri, împotriva familiei astfel alcătuite și a soartei nedrepte ce se face femeii, împotriva acestor bărbați care nu fac nimic, ajunge la încheierea că mama, care face această dură experiență, trebuie să-și crească băieții altfel de cum au fost crescuți fratele și bărbatul ei!

Sibilla Abramo chiar, deși privită ca adevărata feministă a Italiei, după apariția cărții sale „*O femee*“ (1907), este foarte departe de revendicările radicale, de tonul aspru, violent și hotărît, dușmănos față de bărbat, al femeilor slave și germane. *Femeea*, care e eroina romanului, nu are nume, e născută și crescută în nordul Italiei și apoi dusă de împrejurări în sud. O copilărie chinută între un tată violent, ateu, și o mamă zdrobită de această personalitate brutală, neurastenică, sfârșind în casa de nebuni. Tineretea tot atât de chinută: la cincisprezece ani dusă în sud; din provincia de nord, unde a primit o educație relativ liberă, căci situația femeii e mult mai bună în nordul Italiei decât în sud, fata tinăra este rău privită și aspru judecată pentru apucăturile ei libere. Ea are de suferit, deci, din partea opiniei publice și apoi din însuși felul ei de a se purta în fabrica tatălui său, unde lucrează și unde libertatea ei, în mijlocul acestor oameni de sud, cu o natură și o concepție atât de deosebită despre femee decât a celor de nord, o duce la desnodămîntul fatal: e sedusă. Nefiind încă destul de emancipată spre a se gândi la „căsătoria liberă“, se logodește cu seducătorul ei, și, din primele momente, creatura liberă, eroina d-nei Abramo, simte jugul bărbatului, care-i cere supunere oarbă caprițiilor și apucăturilor lui de tiran gelos și o închide în lanțurile căsniciei lui de om nevoiaș, sub supravegherea so-crilor și a vecinilor. Exasperată, ea se răzvrătește și, ca să se răzbune împotriva unei infidelități, făcută de bărbatul ei înainte de căsătorie, se compromite cu un institutor,—fapt, pentru care primește dela bărbat o pedeapsă violentă; în urmă, se liberează și pleacă, să trăiască *prin ea* și *pentru ea*.

Dar ce departe e sufletul acestei răzvrătite de al Norei și de îndrăzneala femeelor emancipate din țările slave și germane! Abia s'a liberat de jugul urît al soțului, și sufletul ei, însetat de iubire, caută să găsească, în întunericul în care se zbate, puterea, care să o conducă spre lumină și adevăr. Această putere-i vine însă tot dela vechii ei tirani, pasiunea și credința, întrupate în ființa unui tînăr, „profetul“, spre care-și ridică ea ochii, tocmai pentru că acesta crede într'o „origine și un destin suprapămîntesc“.

S'ar părea că aspiră din tot sufletul la autonomia ei sufletească, că toată viața, toate puterile ei sînt îndreptate spre liberarea completă a inteligenței și personalității sale; nu se va sacrifica nici copilului, care e viața ei însăși, căci, nefiind divorț în Italia, ea va trebui să-l lase în mîni a tatălui său, care cere toate drepturile asupra lui. Cînd însă poate, înfine, să se dedee muncii intelectuale, pentru care se simte chemată; cînd are posibilitatea să-și cîștige singură existența, cum a dorit; cînd are și o iubire sufletească ideală,— se frămîntă cu aceeași nemulțumire înfrigurată, căci nu se simte mai fericită decît cînd ducea o viață fără rost, cu amărăciunea dezamăgită a unei dragoste fizice. Biografia acestei *femei*, care a voit să se libereze de orice legătură socială, spre a-și trăi viața completă, se sfîrșește în aceleași regrete dureroase cu care începe, într'un strigăt de iubire și de remușcare pentru copilul pe care l-a părăsit, cu conștiința că nu a îndeplinit decît o parte din menirea ei. Cartea e foarte frumos scrisă, cu un puternic avînt de pasiune și sinceritate, stăpînit de o formă meșteșugită și strălucitoare. Dar, pentru acel ce e deprins cu psihologia femeistelor din alte părți, e o surpriză și o nedumerire tipul acesta de emancipată, care are iluzia că se conduce de rațiune și reflexiune, pecind sufletul ei e mereu bătut de valurile patimii,— care aspiră la libertate și autonomie individuală, părăsește căsnicia și copilul, ca o răzvrătită, hotărîtă a trăi după „calitățile ei morale și intelectuale”, dar care nu-și poate cerceta inima și inteligența ei de femeie, conștiința ei de soție și mamă, fără lumina patimii, nu poate rezolvi criza din sufletul ei, fără sfatul și ajutorul barbatului; iar cînd ajunge liberă și stăpîină pe existența ei, suferă cu aceeași vehemență de lipsa bucuriilor și durerilor din viața ei de soție și mamă.

D-na Abramo atrage atenția opiniei publice asupra ei, pentru înțaiia oară, cu această carte, care la apariție a făcut mare zgomot în Italia. Ea nu ne-a spus, deci, ultimul său cuvînt, după cum nici feminismul italian nu ne-a arătat încă fața, pe care o va avea în faza lui definitivă. Cert e că acesta s'a născut și se dezvoltă în cu totul alte împrejurări decît în celelalte țări și că e foarte interesant de prins fizionomia lui încă dela început, în chiar „caetul doleanțelor”, în care femeia italiană scrie cu o sinceritate mult mai mare decît cea franceză.

Izabela Sadoveanu.

Cronica filologică

O carte a lui Albert Dauzat

La langue française d'aujourd'hui. Evolution. Problèmes actuels.

Limba franceză, în problemele ei actuale, este puțin cunoscută de Franceji. Publicul mare, care arată un interes relativ destul de viu pentru rezultatele generale obținute în alte domenii, ca de pildă în al chimiei, fizicii, medicinei, se arată cu totul indiferent față de rezultatele obținute în studiul limbii materne. Cauza acestei indiferențe este mai ales că filologii nu și-au dat osteneala de a se scobori în public și a-i atrage atenția asupra obiectului lor. Pe cînd în vremea noastră se tinde a se vulgariza toate științele, filologia, în special filologia franceză, a rămas apanajul unei elite restrînse și n-a pătruns măcar în învățămîntul secundar. Bacaloreați cu o bună instrucție generală ignorează cu totul istoria limbii lor. Se poate însă concepe studiul limbii franceze în liceu fără istoria științifică—elementară, firește—a limbii tot așa de necesară cași istoria evenimentelor și a literaturii? În starea actuală însă studiul științific al limbii franceze se predă numai în facultăți, și încă nu la toate universitățile, iar auditorii sînt puțin numeroși.

1. Principiile care stăpînesc astăzi știința limbajului sînt două: a. Rolul limbistului este de a constata faptele, nu de a le aprecia, cu atît mai puțin încă de a căuta a le influența;—b. o limbă este în veșnică evoluție; ea se schimbă neconținut și nu se fixează la niciun moment din istoria sa.

Toate fenomenele limbistice au rațiunea lor de a fi, și expresiunile numite vițioase își au explicațiile lor. Iată expresia populară *je m'en rappelle*. Un solecism, va exclama un literator sau un gramatic de școala veche! Totuș poporul n-a creat această expresie de florile mărlului: *je me le rappelle* a fost schimbat în *je m'en rappelle* supt influența evidentă a lui *je m'en souviens*. Un acelaș solecism (!) s-a comis și acum cîteva secole în urmă cînd *il m'en souvient* s-a schimbat în actualul *je m'en souviens*!

Pentru limbîștii de astăzi, în limbă nu există progres, ci numai e-

voluție continuă. Din punct de vedere *literar* firește limba franceză a progresat. Scriitorii au îmbunătățit-o ca uneltă de cugetare, deși nu se poate spune că limba lui Rostand este superioară limbii lui Corneille sau Racine. Dar, lăsînd la o parte chestiunea literară, limbiștii pun preț pe limba *vorbită*, limba scrisă nefiind în fond decît expresia, transcrierea mai mult sau mai puțin imperfectă a celei vorbite. Limbiștii sînt auditivi; literații sînt, și devin tot mai mult, vizuali. De aici cultul acestor din urmă pentru aspectul grafic al cuvintelor, uitînd că un vers, o frază frumoasă trebuie, înainte de toate, să sune frumos la ureche și că fizionomia scrisă ar trebui să ne fie complet indiferentă. Aici trebuie căutată și origina polemicilor vii care au izbucnit cu ocazia faimoasei reforme a ortografei (v. mai jos).

2. De unde se formează însă o limbă comună? Din dialecte, evident! (Limba dialectelor autorul o numește, din această cauză, *le français d'avant-garde*). Dialectul (*dialecte, patois, parler, argot, jargon*) este vorbirea unei clase sociale (țărani) ori a unei categorii sociale (avocați, profesori, actori, tâlhari, bețivi, comercianți, militari, etc.). O deosebire tranșantă însă între dialect și limba comună nu există. Chiar Academia a primit în limba comună termeni dialectali ca *roupiller* (încă din 1718!), care înseamnă la origină 'dormir dans sa roupille', — *la roupille* fiind 'une cape espagnole' (*ropilla*). Imprumuturi din dialecte limba franceză a făcut în tot timpul istoriei sale.

În afară de imprumuturi din dialecte, în franțuzește avem de semnalat imprumuturi din limbile popoarelor învecinate. Acelaș lucru și pentru dialecte. Limba populară face imprumuturi mai ales din dialectele germane și din limbile din sudul Franței, în special din provenșală și italiană. Astfel dialectalul *chlapin* 'soulîer' vine din german. *Schlappe* 'savate', *mariole* 'déluré' din ital. *marioulo* 'fripon', *cabot* 'chien' din prov. *cabo* 'tête', propriu zis 'chien à petite tête'.

Imprumuturile din dialectele de Nord sînt foarte limitate.

Pe lângă imprumuturi, cuvinte nouă se produc prin schimbarea înțelesului și a formei. Această schimbare se produce datorită sinecdoacăi, metonimiei, metaforei, analogiei. Autorul definește acești termen însoțindu-i de exemple interesante. Despre alte principii (cauze) de transformare a limbii nu ni se spune nimic, căci în general filologii francezi sînt, în această privință, mai puțin pretențioși decît colegii lor nemți.

3. În afară de marea majoritate de cuvinte produse inconștient, limba franceză posedă și cuvinte de formație conștientă, *neologismele*, — și prin neologism nu înțeleg numai termeni tehnici proprii limbii savantului și specialistului; înțeleg mai ales cuvintele nouă, înțelese de toți, care năvălesc zilnic în limbajul curent, și care sînt impuse de o necesitate socială sau intelectuală. Cauza invaziei neologismelor este evidentă: multiplicitatea obiectelor nouă, a instituțiilor nouă care ne dau zilnic

invenții, aplicațiunile științei și evoluția rapidă a moravurilor, este apoi tendința spiritului modern, prin excelență analist și iubitor de precizie, îngrijit de a cataloga și a eticheta prin cuvinte aspectele cele mai diverse ale lucrurilor și nuanțele cele mai delicate ale stărilor sufletești.

O samă de scriitori au declarat războiul neologismelor în special nomenclaturii științifice, ca jignind „estetica” limbii. Critica „esteților” era însă numai negativă. Ei s-au arătat incapabili de a denumi cu cuvinte „estetice” lucrurile noă pe care viața modernă le produce.

Neologismele se fabrică de obicei din cuvinte latine și grece. Crearea lor însă nu e scutită de orice critică. Intre alte exemple, autorul ne dă unul menit a ilustra intervenția la timp a unui filolog, este cuvântul *taximètre*: „Cînd s-a pus în circulație, la Paris, comptorii horo-kilometrici, închirierorii de trăsuri îi botează *taxamètres*, prin o contaminație așa de barbară între *taxation* și *mètre*. Printr-o scrisoare adresată ziarului *Temps*, filologul Salomon Reinach protestă îndată în-contra acestei denumiri, și demonștră cu ușurință că *taximètre* era mult mai corect. Cîteva zile după această aproape toți închirierorii, rușinați de a fi comis un barbarism, căutară să-l repare, și înlocuiră pe fiacrele lor pe *taxamètre* prin *taximètre*. La cîteva luni după aceia, poate cîteva săptămîni, ar fi fost prea tîrziu: publicul, obișnuit cu cuvîntul, n-ar fi primit înlocuirea”.

4. Autorul analizează apoi sunetele și scoate în evidență importanța metodei experimentale în fonetică inaugurată în Franța de Rous-selot și Marage. Studiul sunetelor prin aparate speciale a dat foneti-cii o față cu totul nouă.

În afară de importanța ei teoretică, fonetica experimentală are și o importanță practică: învață a pronunța corect limbi străine;—îndreaptă, în limba maternă, defecte de pronunțare, ca în cazul surdo-mușilor, bil-bușilor, gîngavilor, cepelegilor, fornăișilor, etc.

5. Ajungem înfine la arzătoarea chestie a ortografiei. Toți filolo-gii franceji sînt de acord în constatarea că ortografia limbii franceze este cu totul arbitrară, chiar burlescă. Pentru ce să se scrie *gageure* cîtă vre-me se pronunță *gajure*? Pentru ce pluralul grafic dela *clou* este *clous*, în vreme ce dela *chou* este *choux*? Astfel de exemple se întîlnesc la tot pasul în ortografia franceză și cauza existenței lor se datorește unei tradiții seculare.

O astfel de cacografie este însă cu totul vătămătoare. Mai întăi școlarii o învață foarte greu. Ei pierd ani de zile pentru a învăța nota-tarea grafică a cuvintelor, în timp ce, cu mult mai mult succes, ar pu-tea învăța lucruri utile vieții. Școlarii francezi sînt astfel într-o vădită inferioritate față de colegii lor romîni. Pe de altă parte se știe că o limbă se învață nu numai după auz, ci și după vîz. Proasta ortografie contribuie astfel a introduce în limbă și pronunțări necorecte. Astfel se întîmplă mai ales la Paris cu numele proprii *Destas* se pronunță *Dcs-*

stass. Grație ortografiei sale, cuvântul *août* se pronunță în patru feluri: *aoult*, *aou*, *oult*, *ou*.

Din această cauză încă de mult timp protestările erau unanime în contra unei astfel de ortografii. Prima lovitură de topor s-a dat însă la: 26 Februar 1901 de către Leygues, pe atunci ministru al instrucției publice, care institua „toleranțe“ la examene pentru un mare număr de „reguli“ recunoscute ca artificiale și fanteziste. Această reformă, primită pașnic în 1901, dădu naștere la protestări violente la 1904, când Chaumié, vroidnd să continue și să generalizeze opera precedentului, numi o comisiune pentru reforma ortografiei, comisiune în care intrau romaniști franceji din cei mai distinși, ca Paul Meyer și Antoine Thomas.

Proiectul foarte remarcabil, elaborat de Paul Meyer, raportor, fu atunci supus Academiei franceze. Foarte mare greșală de tact, căci Academia, care nu fusese consultată la 1901, se simți jignită și se răz-bună respingînd concluziile comisiunii, afară de cîteva concesii de amănunt. Este adevărat că Academia nu are astăzi competența suficientă pentru a rezolva ea singură chestiuni de filologie (Mă gîndesc la Academia romînă!), dar, oricum, ea reprezintă astăzi o putere morală și literară considerabilă, așa că, din partea reformiștilor, era o imprudență de a și-o înstrăina.

Pentru a face un acord între Academie și comisia ministerială, ministrul Briand însărcină pe un alt filolog, Brunot, pentru a elabora un proiect tranzacțional, care, în mintea tuturor, trebuia să aibă o sancțiune. Ministrul ceti raportul, felicita pe raportor, dar lucrul rămase baltă din cauza campaniei violente pe care acest raport îl stîrni în presă și Academie.

Reforma propunea simplificarea consoanelor duble, înlocuirea lui *x* plural și uneori final prin *s*, apoi, în cuvinte răzlețe, suprimarea unor litere absolut inutile, ca *g* din *doigt* (lat. **ditus* = *digitus*), *d* din *poids* (lat. *pensum*), înlocuirea lui *y* prin *i*, suprimarea lui *h* mut, și altele.

Publicul mare, care n-are nicio idee de filologie, și pentru care ortografia e lucru sfînt, s-a declarat contra acestor reforme, vai, destul de modește! Argumentul principal adus contra reformiștilor era că ei ar... deforma limba!

Incontra reformiștilor s-a declarat și *chimistul* Berthelot, care acuza pe filologi că ei ar vrea să grăbească evoluția limbii franceze și să facă să evolueze ortografia mai răpede decît limba!

Care sînt cauzele căderii reformei ortografice? Sînt mai întăi: greșeli de tactică din partea reformiștilor. Filologii s-au închis în turul lor de fildeși și au disprețuit a lămuri opinia publică, așa că toată presa a fost de partea tradiționaliștilor. Pe de altă parte reformiștii nu erau înțeleși asupra unui program unic de reformă,—erau mai multe sisteme (Thomas, Paul Meyer, Brunot, Clédal). Înfine înstrăinarea Academiei, care are un ascendent moral considerabil.

6. În limba franceză se deosebesc două mari grupuri de dialecte: dialectele de sud (*les patois du Midi*) și dialectele de nord (*les patois du Nord*). Cît s-a câștigat dintr-o parte în dauna celeilalte? La est este imposibil de răspuns; la vest însă blocul francez a câștigat teren din blocul provensal.

Dacă considerăm masa dialectelor franceze în raport cu dialectele vecine de origine diferită, și dacă se taie Franța în două părți, de la nord la sud, se va constata fenomenul următor: în tot vestul franceza a progresat pe toată linia, atât încontra limbii bască și cellice, cât și încontra flamandei; la est, dimpotrivă, franceza a dat înapoi în fața dialectelor germanice.

7. Dialectele franceze dispar. Totuș cunoașterea lor este de o importanță capitală. Autorul îndeamnă pe amatori de a strînge cît mai e vreme acest prețios tezaur al dialectelor, însă așa fel încît el să poată fi utilizat de filologi. Amatorii de produceri populare să renunțe la teoriile filologice și etnografice, să renunțe la aventuri etimologice și să ne dea numai materialul cules cu răbdare și atenție, și transcris în ortografia fonetică științifică.

8. În capitolul următor autorul arată că în limbistică sînt legi tot așa de riguroase cași în fizică sau chimie.

Limbistica, cași celelalte științe inductive, cunoaște legi de succesiune și de coexistență: cele dintîi sînt date de gramatica istorică, cele de al doilea de gramatica comparată. Adevăratele legi limbistice sînt însă cele de succesiune. Un exemplu: *ie* tonic francez corespunde lui *e* provensal, lui *ie* italian, lui *i* loren. Iată o lege de coexistență arătată de gramatica comparată. Această lege n-a putut fi însă stabilită decît după ce gramatica istorică a determinat în fiecare limbă un raport de filiație și de necesitate între fiecare din aceste vocale sau diftongi și *e* deschis liber accentuat din care ele derivă.

Legea fonetică este relativă în timp și în spațiu, însă, în domeniul său limitat, ea este absolută (constantă). Așadar excepții nu există. Cazurile care par a contrazice cutare lege fonetică se explică prin intrarea în joc a mai multor principii de schimbare. Legile fonetice se deosebesc totuș de legile logice prin faptul că, în limbistică, un acelaș efect poate rezulta din cauze diferite. Astfel *i* închis accentuat latin dă totdeauna *i* în franțuzește. Un astfel de *i* în franțuzește poate rezulta și dintr-un *e* latin deschis accentuat urmat de palatală.

În semasiologie nu s-a putut stabili încă legi. Sînt însă indicații că și pe acest teren se vor găsi, deși unii limbiști contestă acest lucru.

Evoluția continuă a limbilor a dat iarăș mult de gîndit. Unde începe o limbă și unde se sfîrșește pentru a face loc alteia? Limbiștii moderni recunosc că limbile nu se nasc și nu mor, ci evoluează neconținut. Această evoluție se face firește încet și insensibil.

Fenomenele limbice sînt inconștiente. De aici de o parte spontanitatea lor, de alta simultaneitatea producerii lor într-un mediu dat.

9. Analizînd programa limbii franceze în liceu, autorul arată că studiul științific—firește, elementar—al limbii franceze mai nu există. Totul se reduce la... observații ocazionale. Totuș, în penultima clasă liceală, programa prevede interpretări din vechea franceză, începînd chiar cu Chanson de Roland. Dar aceste interpretări sînt absolut imposibile fără un curs prealabil de istoria limbii franceze.

Este în fine un interes de prima ordine de a vulgariza în public, începînd prin liceu, principiile filologiei romane; șanțul care desparte pe filologi de literați, ar dispărea. Autorul scrie textual: „Oamenii de litere, care au lăudabila dorință de a forma gustul public, dau dovadă de o ignoranță supărătoare în ceea ce privește istoria limbii franceze munca enormă îndeplinită de șezeci de ani în filologia romanică nu există pentru dînșii; ba adeseori nici n-o bănuiesc măcar... Și ceea ce-i mai rău, este că ei se cred competenți și că pretind a discuta—în dreapta și în stînga, vai!—chestiunile filologice cele mai delicate“.

10. Ultimul capitol al cărții ne prezintă pe Renan ca „un precursor al reformei învățămîntului superior“. Deși supus unei educații oratorice și superficiale, Renan a recunoscut inconvenientele acestei culturi pe cît de strălucitoare pe alții de vane. În locul declamațiilor cursurilor publice, Renan propune învățămîntul raționat al științelor istorice și filologice. Metoda filologică dezvoltă spiritul de cercetări dînd posibilitatea de descoperiri viitoare; învățămîntul oratoric este steril, căci, dacă se pot forma savanți, nu se pot face poeți sau oratori. Învățămîntul superior trebuie îndreptat astfel, încît un elev, chiar secundar, să poată aduce servicii, să fie un om util, un om care să conteze în mișcarea științifică a timpului. Astfel a lucrat Germania, și învingerea dela 1870 este învingerea universităților germane.

Cartea lui D., scrisă foarte curgător, se citește cu ușurința și plăcerea unui roman interesant. Și dacă am slăruit așa de mult asupra ei, aceasta se datorește faptului că este și foarte sugestivă. Într-adevăr foarte multe din punctele pe care autorul le atinge cu privire la limba franceză și foarte multe din reproșurile pe care el le formulează la adresa poporului francez se potrivesc și la noi. Și la noi studiul științific al limbii române este cu totul neglijat; și la noi literații și Academia s-au dovedit de o ignoranță complectă în ce privește limba română. Pe de altă parte și la noi filologii nu-și prea dau silința de a iniția publicul mare în problemele actuale ale limbii române. Limba comună, limba literară, neologismele, dialectele, dicționarul, iată și la noi o sumă de probleme, despre care s-a vorbit mult în timpul din urmă, fără însă ca publicul să fi putut fi luminat pe deplin. O carte deci pentru limba română în felul acesteia a lui D. pentru limba franceză este de cea mai absolută necesitate. Dacă nu se va găsi un altul, voi fi eu și eu cîndva.

G. Pascu.

Cronica Științifică.

Apa de băut.

Apa de băut e cel mai de samă dintre toate alimentele cu care se nutrește omul. De obicei, o întrebuințăm așa cum vine ea prin sate și prin țiguri, adică și curată și, mai cu deosebire, infectată cu mii de microbi și cu otrăvurile lor. Tocmai din această pricină, apa infectă e cel mai lesnicios mijloc de propagare a bolilor epidemice.

Toți știm cum pe timpuri de epidemie, la noi de cîte 2 și 3 ori pe an, se iau fel de fel de măsuri, indemnind, mai ales, pe fiecare om în parte, să facă din apa infectă și primejdioasă o apă bună și sănătoasă, *fierbind-o*. Dar cine nu știe că nici măcar unul la o mie din cetățeni nu fac absolut nimic, și beau apa cum este, adică cu microbi și cu otrăvuri.

Cînd toate aceste sînt știute de toată lumea și cînd în cea mai mare parte din orașele mari din țară se fac instalațiuni de alimentare cu apă de băut, cred că e foarte nemerit să ridicăm chestiunea *sterilizării apei*,—chestiune hotărîtă azi în lumea civilizată.

*

Sînt multe mijloace de făcut dintr'o apă rea, adică infectată de microbi, o apă bună, potabilă; numai nu toate mijloacele sînt deopotrivă de bune.

În deobște, mijloacele practice pentru purificarea apei sînt: a) *distilarea și fierberea* b) *filtrarea pe cale chimică sau mecanică* și c) *ozonarea*.

Distilarea, se înțelege, e bună, dar nu se face decît în farmacii și laboratoare, precum și la vapoarele mari de războiu, *ca să dea oamenilor apă de spălat rufe* (apă de mare distilată).

Pe lângă faptul că apa distilată nu-i potabilă, apoi această ope-

rație cere instalațiuni speciale, precum și *oameni speciali*. Deci, deși apa e curată, mijlocul însă nu-i practic.

Fierberea, recomandată de serviciul sanitar în timp de epidemii, deosemena e bună, dar, cum am spus, nu se face. Și de ce nu se face?... Răspunsul e ușor: pentru că-i prea scumpă. Negustorului nu-i convine „să mai fiarbă și apa”; săracul n'are cum să mai facă și aceasta, „că doar n'o muri tocmai el”.

Bogatului nu-i place apa fiartă: are gust rău; ba câteodată miroase și a fum. Singurul care fierbe apa în împrejurările arătate e omul de știință; dar și el o bea tot cu desgust, sau o mai drege cu vin sau cu cogniac.

Filtrarea, adică trecerea apei printr'un fel de „ciur”, fie el chimic sau mecanic. Desigur, această operație e bună și chiar recomandabilă, din *punct de vedere estetic* cu deosebire. Oricît de des ar fi ciurul filtrului și oricum ar fi făcut el, se'nțelege că nu poate să ia din apă decît gunoazele, vietățile: *macrobi* și o mică parte din microbi; cea mai mare parte din microbi, însă, trec nesupărați de nimeni chiar prin *ciururile* cele mai dese. Și nu mai vorbim de otrăvurile microbilor!... La Galați, unde apa e foarte bună, într'o vară, am văzut trecînd peștișori, chiar prin filtru, până la robinetele din oraș!...

Filtrele chimice câteodată sînt chiar periculoase, căci se întimplă ca substanțele din ele să degajeze gaze, care infectează apa.

Și să nu uităm că un filtru murdar constituie cea mai mare primădie, și că apa în acest caz e mai bine să nu fie filtrată.

Piatra acră așa de mult întrebuintată, e tot un fel de *filtru estetic*, adică curăță apa de murdării, care se depun la fund, dar care se pot ridica iar. Oricum ar fi făcute filtrele, și orice suprafață ar avea, rămîn tot ciururi, adică nu fac decît jumătate de slujbă, așa că ele sînt necesare, cu deosebire pentru apa de rîu, cu, după ce aceasta a *decantat*, s'o curățe de *corpurile* în suspenziune, rămînînd ca *apoi*, după ce apa s'a filtrat, să se sterilizeze, adică să fie curățită de microbi și de otrăvurile lor,—operație, pe care filtrele nu pot s'o facă; și, pentru aceasta, știința a dat la iveală *ozonarea*.

Acest mijloc mai modern de sterilizare a apei de băut datează dela anul 1886 și pare datorit d-rului *Meritens*. Acesta însă nedispunînd de mijloace tehnice suficiente, studiul său a rămas pe jumătate părăsit.

În anul 1891, d-rul *Ohmüller* reușește să pue în practică sistemul de sterilizare a apei de băut prin ozonă, și în scurt timp această invențiune, odinioară teoretică, devine o industrie.

Să lămurim în ce constă *ozonarea*.

*

Teoreticește, *ozona* e o formă anormală a oxigenului. Molecula de oxigen e constituită din 2 atomi de oxigen (cel puțin în formulă),

iar molecula de *ozonă* e constituită din 3 atomi de oxigen, adică are o putere de ardere mult mai mare.

Gruparea acestor trei atomi de oxigen, pentru a forma *ozona*, se face în mod natural și, probabil, grație electricității, pe munții înalți și în largul mării, precum și după o ploaie cu manifestațiuni electrice abundente, chiar pe locuri mai joase. Prezența ozonului în aerul atmosferic se cunoaște printr'un miros caracteristic, care seamănă puțin cu mirosul de usturoi.

În mod artificial, *ozona* se produce tot prin electricitate, și anume sub acțiunea descărcărilor electrice obscure (efluviul electric). În practică, dobândim *ozona* în modul următor :

Într'un curent de aer rece și uscat facem să se descarce unul sau mai multe condensatoare electrice (un fel de butelii de Leyda), producând astfel un *efluviu electric*, adică o *scîntee de descărcare*, după ce condensatorii au fost încărcăți de un curent electric, la o tenziune de la 8—10.000 volți. Acești condensatori iau numele de *ozonatori*, pentru că aerul ce esă de la ei e *ozonat*, adică în fiecare metru cub de acest aer se găsesc 2—4 grame de *ozonă*.

Acest aer esit de la *ozonatori* e supt de o pompă și pompat într'un rezervor, unde odată cu el se pompează, sub formă de ploaie, și apa *filtrată*, așa că el se amestecă și curge chiar împreună cu apa într'un bazin de ciment, de unde, apoi, *ozona* esă singură din apă la suprafață, prin bulbuci, e suptă de o altă pompă și e dată afară.

Acesta este tot procedeul de ozonare a apei; cu ocazia acestui amestec, toți microbii și toate toxinele au ars și apa s'a sterilizat.

D-rul *Ohmüller* a dovedit că nici un bacteriu patogen (tifos, holeră, dezinterie, etc.) nu poate rezista la atingerea unui curent de aer uscor ozonat, cu deosebire dacă acești microbi sînt în apă. Și s'a văzut că o apă care conține 600.000 de microbi pe *cm. cub*, după ozonare nu mai avea decît 5—10 microbi (*bacillus subtilis*).

*

Se înțelege că, îndată ce acest mijloc de sterilizat apa de băut a devenit practic și bun, numai decît aplicația lui industrială a luat un avînt considerabil. Mai toate orașele mari din lume—cele mai expuse epidemiilor—s'au grăbit să facă instalațiuni de asemenea natură. Așa putem cita : Londra, Ondshoorn în Olanda, Bruxelles, Paris, Blankenberg, Schidam, Lille, Martinikenfeld, Panderborn, Charlottenburg, Nieuwerluis, Boleo în Mexic, Wisbaden, Nizza, etc., precum și portul nostru *Sulina*, singurul oraș din țară înzestrat cu o uzină de apă moțel, — și aceasta datorită epidemiei de acum cîțiva ani, precum și intervenției directe a d-lui dr. Cantacuzino.

Ca toate invențiunile noi, și ozonarea apei de băut a avut de

suportat destule critici nedrepte, mai cu samă din partea fabricanților de filtre și adepții lor. Se înțelege că întotdeauna esența acestor critici nu era altăceva decât interesul personal al acestor fabricanți, care, oricum, își vedeau aparatele și invențiunile lor căzute în planul al 2-lea, față cu ozonarea.

Totuși ineseși aceste critici, aceste lupte pentru „stăpînirea pieței”—au contribuit ca să ridice ozonarea la rangul în care se găsește azi, căci toate polemicile șubrede au fost combătute cu experiențe de laborator, făcute de oameni competenți și responsabili.

Intre alte vini, care se atribuiau ozonării de către d-rul *H. Chebal*, la congresul de igienă din Lion, era și aceea: „Că dece, după instalarea uzinelor de ozonare în orașul *Panderborn* și *Cosne*, nu a încetat epidemia de tifos?”. Orișice comentarii, s'înțelege, sint de prisos.

Acum doi ani, 1907, la congresul de igienă dela Berlin, s'a adus în discuțiune tocmai cazul epidemiilor dela *Panderborn* și dela *Cosne*, adică tocmai cele înscrinate de d-rul *Chebal*—*D. Elwin* din Berlin, între altele, a arătat că „uzinele de experiență de ozonare a apei de băut, din *Panderborn* și *Cosne*, funcționează în mod admirabil, alimentînd în mod regulat și excelent orașele cu o apă de o calitate desăvîrșit sterilizată, precum funcționează și uzinele dela *Nizza* și *Paris*. Deasemenea, cu deosebire la *Panderborn*, efectul profilactic contra epidemiei de tifos a fost dintre cele mai satisfăcătoare”.

Asupra aceluiași subiect au mai vorbit și d-rii *Courmont*, *Le Lacomme* din Lion, *Chlopin* din Petersburg, *Gartner* din Jena, și toți, bazați pe experiențele făcute și pe rezultatele lor au laudat acest metod așa de eficace și de practic, al sterilizării apei de băut.

D-rul *Bruère*, dela societatea de medicină publică și inginerie sanitară din Paris, deasemenea, a relevat importanța sterilizării apei de băut, afirmînd „că, prin ozonare, nu numai că se omor microbii din apă, dar că se distrug și toxinele, produsul vieții bacterice din apă, care trec libere prin orice fel de filtru, oricît de bun ar fi el.”

„Toate aceste,—zice el,—s'au putut dovedi de profesorul *von Ermen-gen*, în o serie de experiențe, făcute la *Institutul Pasteur* (!)”

Prinurmăre, cînd știința își dă avizul, orice alte critici, nedovedite, cad dela sine,—rămînînd perfect lămurit că, prin ozonare, apa se sterilizează, adică se distrug și microbii, și toxinele lor.

Rezultatele desbaterilor din congrese au făcut ca foarte multe orașe, și mai cu deosebire cele de prin locuri joase și malarice, să introducă sistemul de ozonare a apei de băut. Așa, la *Spezzia*, profesorii *M. Cingolani* și *H. Bajardi*, pentru a se convinge pe deplin, și în persoană, de efectele ozonării, au făcut o serie de experiențe cu noul sistem de epurație a apei prin ozonă. Ei au voit să știe și să vadă dacă.

1) în adevăr, microbii mor prin ozonare; 2) care sînt condițiunile ca să se realizeze aceasta; 3) dacă constituția chimică a apei de epurat influențează sau nu asupra tratamentului ei cu ozonă, și 4) dacă apa ozonată suferă sau nu vre-o schimbare, sau dacă capătă vre-un gust, care s'o facă să nu mai placă și, prin urmare, să nu mai fie potabilă.

În prima chestiune—dacă apa e sau nu sterilizată—au ajuns la aceleași rezultate cași d-rul Bruère, căci chiar acesta a arătat că nu e nevoie să fii nici bacteriolog, nici chimist, și nici măcar nu-i nevoie de laborator, ca să poți constata dacă, în adevăr, apa e sau nu sterilizată. E destul să vezi dacă în apa ce esă dela sterilizator este sau nu un exces de ozonă. Dacă e, apa e sterilizată, dacă nu, *nu e*. Acest exces de ozonă se poate constata, deasemenea, foarte ușor cu un *cristal de iodură de potasiu*, care se pune într'un pahar cu puțin amidon. Punem puțină apă din sterilizator în pahar și vedem numaidecît că, dacă apa e sterilizată și, prin urmare, dacă e un exces de ozonă în ea, atunci cristallul de iodură de potasiu se colorează în albastru. Dacă nu se colorează, asta însemnă că apa nu e sterilizată, adică că ozona nu-i suficientă; atunci, lucrătorul închide puțin robinetul, ca să mai micșoreze cantitatea de apă, echilibrînd-o cu cantitatea de ozonă, pînăce cristallul de iodură de potasiu se face albastru.

Această operație o poate face și un copil.

Convingerea d-rilor Cingolani și Bajardi asupra primelor două puncte a fost deplină.

Cît privește compoziția chimică a apei de sterilizat, autorii susțin, în urma experiențelor ce-au făcut cu diferite feluri de apă, că această compoziție diferind prea puțin, influența ei este așa de mică, încît aproape nu se poate deosebi. Atita doar că, la apele ce conțin *săruri feroase*, se consumă mai multă ozonă, deoarece aceste *săruri feroase* se transformă în *săruri ferice*, adică se oxidează. Așa că, în general, se poate zice că constituția chimică a apei este indiferentă procedului. Cît privește gustul, ei nu au putut găsi nici-un gust rău apei sterilizate prin ozonă. Subsemnatul, dimpotrivă, am putut vedea că aceluși care bea apă sterilizată nu-i mai place pe urmă alta. După ce-am băut apă ozonată dela Sulina, nu mi-a mai plăcut apa din Galați, care, totuși, e una din cele mai bune din țară; acest lucru l-am observat și la alte persoane.

Așa că, asupra tuturor punctelor ce și-au propus, d-rii Cingolani și Bajardi au rămas pe deplin mulțumiți și au fost așa de încîntați de sistemul de epurație a apei prin ozonă, încît au și făcut o uzină de ozonare la Spezzia.

Ei au mai dovedit că apa sterilizată prin ozonă costă numai 2½ bani de metru cub peste cheltuelile ce obișnuit se fac pentru uzină,—ceia ce e ridicol față de marile servicii ce neaduce.

*

Astăzi, industria de ozonificare a apei a făcut progrese mari, și

nu numai că s'au făcut pretutindeni uzine de ozonificare, dar chiar prin orașe, și chiar prin case particulare, unde este electricitate, s'au introdus aparate mici de sterilizat.

Aceste aparate se instalează direct la robinetele de prin case, sau depe străzi, și sînt amenajate așa, că numai la deschiderea robinetului intră automatic în funcțiune și micul aparat de sterilizat.

Nu mai e nevoie, cred, să insist asupra însemnătății acestor aparate ușor de transportat, ce, desigur, vor aduce servicii enorme și armatelor în mișcare, care, după cum știm, beau orice fel de apă. Mi s'a întâmplat să văd soldați bînd apă amestecată cu noroi și cu gîndaci, deosebit de alte infecții invizibile. Sistemul acesta de sterilizat apa în mic va fi o fericire și pentru marinari, care beau apă ținută cu lunile prin santine (fundul vaporului), în depozite de fer, ce nu se pot curăți decît foarte sumar, și în care de multeori își găsesc sfîrșitul fel de fel de animale, și mai ales *șoarecii*.

Cunosc un caz întîmplat pe vapor, cînd, timp de 2 luni de zile, s'a băut o apă, în care erau înecați șoareci, care au fost chiar trași (supți) de pompa cu care se scotea apă.

Desigur, numai mulțumită aerului plin de ozonă depe mare se datorește sănătatea marinarului, care, în general, mîncă, cel puțin, *dubios și bea, desigur, apă infectă*.

În urma aprigelor lupte dintre fabricanții de filtre și susținătorii sistemului de epurat apa prin ozonă, consiliul comunal din Paris, în scop de asanarea orașului prin alimentarea lui cu o apă potabilă de mîna întăi, prin hotărîrea din 28 Dec. 1904, a autorizat administrația să deschidă un concurs, ca să experimenteze și să studieze cel mai bun sistem de sterilizare.

La 10 Martie 1905, se numește o comisiune specială de sterilizare, care să examineze, din punct de vedere științific și practic, diversele sisteme ce se vor propune.

S'au propus 21 de proiecte de cătră diverse case.

La 30 Iunie 1905, o sub-comisie a ales, din cei 21 de concurenți, pe cei mai merițoși, stabilind că numai 6 proiecte sînt demne de luat în considerație și, în același timp, ca să se și facă instalațiuni pentru fiecare la uzina municipală *Saint-Maur*, așa după cum va propune fiecare proiect.

Aceste 6 proiecte au fost:

- 1). Societatea de epurație (brevet Desrumeaux).
- 2). Leo Gérard.
- 3). Societatea industrială de ozonă (procedeu Marmier și Abraham).
- 4). Societatea de sterilizare a apelor (procedeu Olto).

5). Jean și C-nie.

6). Societatea Sanudor (sistem de Frise), care proceda mai demult la experiențe în aceeași uzină. În urmă, s'a mai primit și „Societatea de asanare a apelor“, procedeu Howatson-Duyck.

Pentru aceste experiențe, consiliul comunal a deschis un credit de 85.000 lei; iar pentru cel din urmă sistem un altul de 4.500.

În urmă, comisiunea a stabilit că și din acești concurenți nu pot toți să participe la toate experiențele, așa că numai 3 au participat complet la toate experiențele științifice și practice.

Aceștia au fost:

1). Societatea industrială de ozonă, procedeu Marmier-Abraham, și Societatea de sterilizare a apelor, procedeu *Otto*, care au fuzionat în o societate singură, sub numele de: „Compania generală de ozonă“ (care a făcut instalațiunile și la noi și la Paris).

2). Societatea de epurat apele, sistem „Desrumeaux“.

3). Societatea anonimă de asanare a apelor, procedeu Duyck.

Experiențele s'au făcut la uzina comunală *Saint-Maur*, fiind conștute de serviciile chimice și micrografice ale observatorului din Montsouris, și de inginerul șef al serviciului tehnic al apelor și asanării lor, din Paris.

Premiul I la acest concurs l-a dobândit *Compania generală de ozonă*, care a făcut instalația de ozonă dela Sulina și dela Paris.

Experiențele ce s'au făcut au durat dela Iunie la Octombrie, anul acesta. Concurenții au fost supuși la 5 probe:

1). Aparatele trebuiau să funcționeze continuu, zi și noapte, 10 zile, cu apa ce era la uzină și cu o viteză și un debit de 2.400 m. c. de apă pe metru pătrat de suprafață de filtru.

2). Aceleași aparate să funcționeze, alte 10 zile, cu o viteză dublă, adică cu un debit de 4.800 m. c. pe metru pătrat de suprafață de filtru.

3). Aceiași funcționare de 10 zile, dar cu o apă adăugită cu 15% apă murdară (brută).

4). Aparatele trebuiau să funcționeze 2 sau 3 zile cu apă filtrată normal, dar infectată artificial cu culturi numeroase de microbi patogeni.

5). Funcționarea timp de 10 zile cu apă completamente murdară.

Cea mai interesantă analiză e. bine înțeles, analiza bacteriologică, asupra căreia voi da oarecare amănunte, reproduse după raportul oficial al observatorului din Montsouris.

Pe tot timpul funcționării aparatelor, se umpleau cu apă niște sticle (flacoane) sterilizate, care apoi se închideau la foc. S'au luat 750 cm. c. în fiecare flacon. Analiza se făcea imediat în laborator.

Pentru numărarea bacteriilor, s'a luat 5 cm. c. de apă ozonată și numai cîte 1 cm. c. din celelalte.

Pentru căutarea bacilului „coli“, s'a lucrat cu 400 cm. c. de apă, infectîndu-se apa filtrată normal cu culturi numeroase de bacterii patogene. Astfel, în ziua de 25 Septembrie, s'au introdus în apă, adică în bazinul de alimentare a aparatelor de experimentat, o însemnată cultură de *bacillus coli*, revenind cam 250 milioane de indivizi pe 1 cm. c. de apă. Această cultură s'a ținut o oră în bazin, pentruca să se amestece în toată apa, și în urmă s'au luat probe pentru analiză.

Presupunîndu-se că amestecul n'a fost perfect de omogen, s'a urmat a douazi, infectînd din nou apa din bazin, prin ajutorul unui tub de cositor, plin cu o cultură de *bacillus coli*. După o oră și jum. dela infectarea apei cu bacillus colon, s'au luat iarăși probe pentru analiză.

Prin calcul s'a dedus că erau cam 50.0000 de microbi pe litru de apă.

În urma analizei făcute în laborator s'a stabilit următoarele: numai la sistemul de ozonare a apei au dispărut bacteriile, și anume în modul următor :

„În 400 cm. c. de apă, analizați rînd pe rînd, la eșirea apei „infectate din galeriile de beton, n'au mai fost decît 2 (aproximativ) microbi pe centimetru cub, și *bacillus colon* n'a putut fi deloc deosebit,—aceasta în cazul cînd apa a mers cu o viteză de filtrare dublă; în „mersul normal de filtrare și sterilizare nu rămîne nici 1.5 microbi pe „cm. c.“

Aceste sînt datele oficiale ale observatorului, care nu se pot pune la îndoială; așa că ar fi de neeertat ca acest sistem de sterilizat apa, care costă, relativ, așa de puțin, să nu se introducă, cu deosebire unde apa e cel puțin dubioasă.

În urma acestor rezultate sigure și infailibile ale științei—oare ar mai putea cineva să stea la îndoială ?

Cum astăzi Comuna Iași introduce acest „nectar indispensabil“, și cum și eu fac parte din fiii acestui oraș, simt o datorie ca să aduc în discuție această chestiune, pentruca cei îndreptățiți să nu uite că în aceeași uzină de filtrare și distribuire a apei se poate instala cu puțin sacrificii și acest „purgatoriu“, așa de necesar oricărei ape, oricît de bună ar fi ea.

*

Acum cîțiva ani, cu ocazia unei considerabile epidemii la Sulina, s'a constatat că această epidemie era propagată prin apă, care, din cauza apelor scăzute ale Dunărei, se mai infecta încă cu sute de mii de microbi, prin scurgerea apelor de pe bălțile din jurul Sulinei.

Înțelegîndu-se de cătră toată lumea savantă acest fapt, imediat s'au luat măsuri, și chiar guvernul a construit o uzină de apă, introducîndu-se aproape la fiecare casă cîte-o instalație. Apa nu a costat și nici acum nu costă nimic, tocmai pentruca să nu ia nimeni apă din Dunăre.

Uzina, pentrucă terenul nu permitea altfel, era făcută cu niște decantoare destul de mari, metalice, și cu filtre mecanico-chimice, toate

deasupra solului. Cum apa la Sulina e murdară, adică are foarte mult nisip în suspenziune, deosebit de impurități, se 'nțelege ușor că filtrele n'au funcționat decît foarte puțin și că s'au astupat, așa că uzina, din cauză că zilnic se micșora debitul filtrelor, a fost nevoită în cele din urmă să nu mai filtreze apa, ci, din decantoare, o ridica deadreptul în turn, de unde se răsplinea în oraș tot cum venia din Dunăre.

Pentru acest cuvînt, pe timpul verei se și făceau publicațiuni ca să se fiarbă apa (?), așa că de drept uzina era iluzorie.

În urma intervenției directe a d-lui dr. Cantacuzino, s'a căutat să se remedieze acest lucru. Cum tocmai atunci era la ordinea zilei chestia ozonării apei (acum un an și jumătate), s'a hotărît ca aceiași societate—„Campania generală de ozonă”—care a făcut instalația la Paris, să facă una și aici. Zis și făcut. Uzina de ozonare s'a ridicat și a început funcționarea încă de acum un an și jumătate. Însă, dacă apa era ozonată, era totuși cu nisip, căci filtrele tot nu funcționau.

Chiar în aceste condițiuni, făcîndu-se analiza apei la microscop, la Sulina, de dr. Mezincescu, s'a văzut că apa nu mai avea decît 2—5 microbi pe cm. c., în vreme ce înainte avea zeci și chiar sute de mii (!)

Se simțea deci nevoie ca apa, ca să fie perfectă, să treacă mai întâi prin filtru, lucru care s'a recunoscut necesar și s'a și aprobat,—și s'au și făcut filtre.

Cum terenul era jos și nisipos, neputîndu-se săpa nici 1 m., fără ca să dai de apă, a fost nevoie să se facă filtre speciale.

Iată cum au fost întocmite aceste filtre: s'a făcut o zidărie (cetate) de beton armat, cu două etaje. Deasupra e *decantorul*, adică apa e trasă din Dunăre și lăsată acolo să se limpezească. De acolo, ea singură curge în filtru—de nisip—care-i dedesubt. Din filtru, apoi, se adună în niște depozite tot de beton armat, de unde e dusă la *ozonatori*, și anume la așa zisul *emulzor*.

Iată în scurt cum e făcută și uzina de ozonare :

O clădire relativ micuță, cu 3 etaje, conține uzina. Temelia și subsolul e de beton armat, care-i foarte avantajos și pentru terenul nisipos, precum și pentru că ține apa curată și rece.

În etajul de sus sînt propriu zis aparatele de ozonare, care sînt închise în un fel de cușcă de sticlă și sîrmă, ca să fie puse la adăpost de praf. Aparatele de produs ozonă sînt niște condensatoare, puse față în față, prin care trece un curent de aer rece și uscat, din care se scoate ozona.

O pompă specială strînge toată această ozonă și o trimite în așa zisul *emulzor*.

„*Emulzorul*” e un rezervor, în care, prin tubul mare, vine apa dela filtru, iar înăuntru, această apă e pulverizată de sus în jos. Apa, căzînd în jos ca ploae, se întîlnește cu *ozona* și merge cu ea în jos până în ba-

zinul mijlociu, făcut tot de beton, unde apa curge tot ca ploae, ca să poată lăsa să iasă ozona din apă. De aici, tot sub formă de ploae, apa trece, prin fundul falș al acestui bazin, pe fundul său adevărat, unde apa e sterilizată. De aici trece apoi în rezervorul din subsol, care-î tot de beton, de unde e luată și ridicată în turnul de distribuie, pentru a fi trimasă în oraș.

Cum vedem, orașul, care are azi apa cea mai bună din țara noastră, e tocmai Sulina, care odinioară avea apa cea mai murdară.

Căp. Nic. Ionescu
din
marina militară.

Scrisori din Basarabia.

====

**Tendențele episcopului Serafim în fața opoziției
hotărâtoare a preoțimii moldovene-naționaliste.—Primele simptome ale
activității „partidului basarabean de interese locale”.—Moartea lui
Pavel Crușevan.**

Avem și un Serafim! Cu această exclamație am sfârșit scrisoarea mea precedentă, după ce arătasem că ni se cer nouă, Romînilor din Basarabia, coruri întregi de Serafimi, pentru țrezirea noastră din apatie. Mai jos voi arăta, încă, cum îl avem deja pe unul, spre această țrezire. E vorba despre lucrurile noastre bisericești.

Pr. Sfinția-Sa Serafim al Basarabiei continuă politica lui de pastor militant rusificator, opunîndu-se la toate simptomele naturale de viață romînească ale preoțimii noastre. Văzînd însă, în general, că și turma lui și preoții nu prea urmăresc interese politice sau religioase—în sensul rusesc *sinodal-misionar*—încearcă prin toate mijloacele să trezească Basarabia din această apatie. Ajută și îndrumează toată activitatea locală a „ligii poporului rus”, al cărei președinte de onoare este; face mult zgomot patriotic și religios din cazuri convenite, ca, de pildă, moartea lui Crușevan, și excită din răspuțeri sentimente clericale în popor. Și, totuși, nu-i merge bine! Acum o lună, a adus în Chișinău o icoană nouă-nouță a Sfintei Ana Cașin (se știe cum Rusia reacționară se tot razămă pe noii sfinți), cu o părticică a moaștelor ei. Era, pur și simplu, un caraghioslic fanfaronada acestei aduceri, căci toată lumea știe că popii din catedrală demult stăruesc să aibă vr'o sfințenie atrăgătoare, fiindcă poporul religios ocolește catedrala și tinde la biserica arhierescă—mitropolia,—unde se găsește slăvita icoană a Maicei Domnului din Gârboveț, făcătoare de minuni...

În privința tendințelor noastre naționale, Serafim-ul acesta se arată tot mai ostil. Congresul preoțimii basarabene din anul trecut a decis ca cei mai competenți conducători ai corurilor bisericești din Chișinău—d-nii Hodorojă și Berezovschi—să alcătuiască și să strîngă de prin arhive toate notele de cîntări vechi moldovenești de aici,—și ei au poruncit, în acest scop,

să le gătească pentru tipărire semne muzicale italiene, întrebuințate mult în Basarabia. Lucrul acesta merge înainte, dar Serafim îi pune tot felul de piedici; nu se hotărăște însă să-l întrerupă în mod oficial, dar tot însărcinează pe amândoi acești cunoscători cu alte lucrări. Într'acestea, tot spune fiecăruia că, în locul motivelor moldovenești proaste, e mai bine să sune măreța cîntare rusească...

Preoții noștri sînt divizați în trei nuanțe, în privința acestui apostol: unii îi slujesc credincios interesele și tendințele, umblînd de-a bușele înainte-i; alții se țin mai mult într'o parte, căci știu bine că, cu toată demnitatea preotului de „slugă a înaltului Domn“, sînt domni și pe pămînt, care se arată mai tari,—deci: „până la Dumnezeu, te minîncă Sfinții“. Numai un număr destul de mare, și compus din părinți foarte însemnați, îi face lui Serafim o opoziție loială, dar neînduplecată. Sînt toți Romîni. Pr. Nicolae Lașco, protoereu, academist, profesor-teolog la gimnaziul I din Chișinău, care ocupă și alte multe demnități în lumea noastră duhovnicească, își cîștigase demult un renume față de autoritățile ruse; la începutul mișcării spiritelor moldovenești s'a arătat ca un dușman al neamului său și ca un amic fals. Dar, în răstimpul ultimilor 3 ani, văzînd cum alții lucrează sincer și cu folos neîndoios pe cîmpul național-religios, Saulul acesta s'a transformat deodată în Pavel. Într'o ședință secretă, la care au asistat cei mai însemnați preoți și arhimandriți din Basarabia, în număr de 12, Serafim a vrut să se refere, în proiectele sale rusificatoare, tocmai la experiența și vaza lui Lașco. Dar acesta, spre mirarea tuturor, inflăcărât, cu glasul sever, s'a năpusit deodată cu o critică arzătoare asupra ideilor de rusificație a Moldovenilor; a arătat cum toți episcopii, veniți din Rusia în cursul ultimului veac, aspiraseră mult la politica rusificării, dar că n'au reușit să facă pe Moldovan să înlocuiască limba lui părintească cu una străină, în rugile lui către Dumnezeu, ci, din contra, prin contra-slujba bisericească în limba slavonă, au înrădăcinat în sateanul basarabean o apatie ne mai văzută pentru cultul creștin. „E un pacat... Și să nu se mai ridice mîna noastră, a păstorilor, pe poporul acesta pașnic și moral! Destul că nu-i dăm încă nici școli, nici biserici moldovenești. Cum, să mai mărim sălbătăcirea actuală a poporului? La 70 și 80 ai veacului trecut, am avut un episcop, un energic luptător pentru cauzele rusești, Pr. S. S.-Pavel, dar și acesta, după ce a jertfit 15 ani de muncă rusificatoare, a recunoscut, în fața tuturor, că e biruit de rezistența pasivă, dar hotărîtoare, a 2 milioane de Moldoveni. A înțeles că a rusifica o zecime, o sutime, o mie—este un lucru ceva mai lesne ca prefacerea complectă a unei mase și al unui teritoriu, după modelul străin. Poporul nostru nu protestează cu zgomot, nu se revoltă, dar are inerția și rezistența lui. Se uită un lucru foarte simplu: pe cînd rusifici o mie de Moldoveni, se naște și crește o generație nouă, care în leagănul copilăriei nu aude nici-un cuvînt rusesc. Și știți cum generațiile tinere își cer acum plinătatea neatîrnării și a credințelor religioase, precum și a tuturor părților de viață sufletească și materială! ?“...

E lucru firesc că, după ce Pr. Lașco a rostit toate acestea, ședința a fost întreruptă și Serafim-ul a eșit indignat și uimit „în apartamentele lui interioare,” cum se zice obișnuit. Iar cei prezenți au putut ridica capul și ochii, până acuma plecați și supuși. Chestiunea a rămas deschisă, dar direcția ei între tagma noastră duhovnicească e bine definită. Serafim-ul nici nu cutează să dea atară pe Pr. Neagă, perpetuu secretar personal al episcopilor noștri, și e forțat să-l tolereze lângă sine. Protoereul Mih. Ceachir a editat decurînd un dicționar ruso-moldovenesc. Dar știți cine e Ceachir,—sau mai bine, cine a fost el? Reputația lui era mai rea ca cea a lui Lașco; afară de aceasta, e Găgănz (Bulgar *negru* din jud. Bender) după naștere; iar în ultimii ani s'a arătat ca organizator al „ligii poporului rus”, stînd alături cu Crușevan.... Mai vroiiți dovezi că și în sinul preoțimii noastre, cași în țărâtime, avem o puternică energie potențială, care e gata să se prefacă în una cinetică?... Nu mai vorbesc de cercul lumnat de preoți naționaliști, grupați în jurul „Luminătorului”. Făcîndu-se, cînd cer împrejurările, „broască pe pămînt”, preoții Parteniu, Popovici și alții își fac datoria neîntrerupt, spunînd 2—3 complimente Rușilor în pagina întâia, și, deasemenea, știind să umple celelalte pagini cu lucruri, deși confesionale, totuși folositoare pentru cauza noastră.

Desigur, toate acestea se ascund în subterane, și în viața Chișinăului și a Basarabiei domnește, la prima vedere, ba chiar și la a doua, duhul rusesc... Dar să așteptăm puțin și să ne vie cineva *la vreme* cu o activitate larg națională—și cum s'ar schimba atunci fața lucrurilor!...

Chestia zilei în sferile noastre preoțești este acuma atitudinea lui Gurie Grossu, ieromonah, misionar eparhial și cel mai însemnat dintre naționaliștii noștri. Cît se silește, Serafim-ul să-l înlăture din Basarabia!... Ii promite un vicariat (Pr. Gurie e academicist distins), dar acesta tot îi răspunde: „Voesc să rămîn în Basarabia, în calitatea mea de azi; am rădăcini în pămîntul meu natal, deci nu plec de aici“... Acesta e ultimul fapt din noutățile parohiale de aici.

*

La fiecare pas al analizării forțelor sociale din Basarabia contemporană, te dai la aceiași și aceiași constatară, că elementele noastre naționale, ale Moldovenilor, prezintă o mare rezervă de energie potențială; și atunci dela o constatare te dai, ferește, și la punerea problemei—cum dintr'o energie potențială să faci una cinetică....

În luna Iunie, Chișinăul fierbea de agitație locală, în vederea alegerilor comunale. Gospodăria orașului nostru se duce de cătră „Duma orășenească”, adică consiliul comunal, compusă din 40 consilieri, aleși din sinul de 520 alegători, recrutați din clasa proprietarilor de case, cu cenz foarte ridicat: trebuie să fii creștin și să ai un imobil în valoare reală de 10 mii de ruble. Cu 5 consilieri din Evreimea locală, nu-

miși de guvernator, și cu 5 reprezentanți din partea tagmei duhovnicești, armatei, etc., numărul total al consilierilor este 50. Duma aceasta are vr'o 50 ședinți într'un an, iar ca organ executiv își alege „Uprava orașenească“, adică primăria, care constă din „capul orașului“—primar și 4 „membri ai Upravei“; apoi consiliul își alege și mai multe comisii, diferiți reprezentanți ai orașului la oficiile locale, secretarul orașului, etc... Dar să ne întorcem la chestie.

Pentru alegerile din anul acesta s'au constituit și partide: progresiștii Ruși,—„oameni de afacere“,—grupa moldoveană,—conservatorii și liga poporului rus, adică Crușevaniștii-huligani.

Din toate peripețiile luptei electorale e interesantă pentru noi atitudinea grupării moldovene, care numără circa 100 alegători. Deși în rusește, totuși grupa aceasta ducea o vie campanie sub lozinca națională, numind-o numai „locală“. Vestitul Crușevan stăruise mult să denunțe că „Moldovenii cîntă deja: Allons enfants de la Patrie!“—dar, în realitate, acești „localnici“ au avut o conduită cit se poate de măsurată. Leaderul lor, d. N. Botezat, a vorbit cu mare băgare de seamă la două întruniri electorale, dovedind, totuși, în fond, că capitala unei țări, cu majoritate de Moldoveni, trebuie să fie tocmai în minele acestei majorități,—deci, jos toți „nelocalnicii“! Și măcar că se vorbea puțin în Chișinău cum „Moldovenii bat șeaua, ca să priceapă eapa“, totuși publicul, deprins cu vechea atitudine apatică a Moldovenilor, cu natura de camelion politic a boenilor noștri, nici decum nu vedea în această eșire a grupei „locale“ vr'o tendință serioasă națională. Se știe la noi că rusificării, în jumătate Moldoveni, nu sînt, desigur, nici mai răi, nici mai buni decît alți alegători și candidați: 50% din gruparea lor, cu o tendință crescînd reacționară, până la crușevanism,—și alți 50%, cu o tendință progresistă. Era greu să se creadă cu siguranță că toți aceștia, împreună, vor contribui la atingerea unui scop. Și, totuși au contribuit la ceva, deși cu mari greșeli și lipsuri.

Au fost aleși 40 consilieri: 12 progresiști Ruși, 7 „oameni de afacere“, 5 conservatori, 6 huligani și 10 Moldoveni: d-nii *Semigradov, Gheorghiu, Chiriacov, Negruș, Teodosiu, Botezat, Baltuga, Gheorghiu, Manole și Soroceanu*. Au căzut următorii membri ai partidului local, Moldoveni numai după numele lor: *Anghel, Arionescu, Botezat, Bantăș, Varzar, Volna, Vasiliu, Gafenco, Glavce, Grossu, Grițan, Gobjila, Gheorghiu, Dimitriu, Donica-Iordăchescu, Zaharia, Capmare, Crușevan, Chipra, Calderan, Cupcea, Leonard, Malai, Ojoga, Hinculov, Strătuțescu, Semigradov, Străjescu, Sirb, Ciolac, Jurescu*.

În special numesc aici numele tuturor, ca să arăt clar cîți Moldoveni de origină iau parte, la noi, la viața publică. Și, dacă ar fi toți naționaliști adevărați, Chișinăul și Basarabia ar fi fost demult în minile Romînimii noastre!... Dar numai atît că 90% din acești purtători de nume mol-

dovenești nu participă la toate afacerile locale, decît în calitate de „cetățeni ruși”, de rînd, și nici nu prea gîndesc la interesele adevărate ale acestei țări. Scrisesem odată („V. R.”—Iunie 1907), cum că, dacă s’ar putea admite o înțelegere stătornică între Moldoveni și progresiștii Ruși din Basarabia, am avea cele mai mari foloase din aceasta alianță. Acuma se vede bine cum inerția istorică împinge pe Moldoveni tocmai spre această alianță, —dar nu se fac decît primii pași. Neîncrederea reciprocă și înstrăinarea sînt piedici prea serioase. Mai întăi, printre Moldovenii mai însemnați domnește tendința reacționară a agrarienilor și a capitaliștilor; apoi și la progresiștii Ruși sînt mulți care nu recunosc chestia locală moldovenească.

În consiliul comunal avem acum 10 Moldoveni + 12 progresiști + 5 Evrei = 27; astfel, majoritatea absolută e garantată încontra 23 glăsuri de reacționari Ruși, deschiși sau tainici, ascunși sub numele de „oameni de afaceri”. Îndeobște, noul consiliu comunal are reputația unui consiliu cumsecade, deoarece toate partidele întră în el, în mod proporțional realității. Alianța „oamenilor de afacere” (partidul lui *Sinadino*, Grec, milionar, deputat, actualul primar și mare carierist și exploatator) cu conservatorii (partidul familiei Crupenschi, al dinastiei atotputernice din Basarabia) e zdrobită acum de progresiști + Moldoveni + huligani, —și *Sinadino* are să iasă din nou primar numai în cazul cînd îi vor da voturile unii din Moldoveni și din progresiști. Sînt iar semne serioase că, la alegerea primarului, se va continua aceeași politică de compromis, prin care Moldovenii + progresiștii n’au putut lua, împreună, gospodăria comunei noastre în mînele lor, ci au dobîndit numai o majoritate vizibilă. Totuși prezența în consiliul comunal a 10 Moldoveni e un fapt îmbucurător, iar prima încercare la alegerile generale, chiar cu cei căzuți dintre Moldoveni, înseamnă o izbîndă morală. Vom vedea ce va fi mai departe.

*

La 5 Iunie, a murit vestitul și mult talentatul Pavel Alexandrovici Crușevan,—dar pentru noi, Romîni conștienți, și pentru progresiștii Ruși el murise încă acum 8 ani. Numai că și după înmormîntarea de atunci ne făcea mult rău acest mort, aceasta forță colosală și prăpădită fără folos a Basarabiei. Țin bine minte cum se interesa el în 1890 de chestiile locale, de Romînimea „de peste graniță”; traducea pentru coloanele ziarului său „Bessarabeț” opere de Vlahuță, Carmen-Silva, etc; scriea și el însuși nuvele frumoase din viața basarabeană, cu tipuri și tonuri originale de țară. Îl știam din copilărie și-l admiram mult, și mult vroiam să-l imitez. Am în vedere acum să alcătuesc cîndva o monografie osebăită asupra acestui om, cu care a fost legată, în ultimii 15 ani, toată viața intelectuală și obștească a Basarabiei, și care a avut atîta influență asupra noastră, generația tinărală... Dar chiar și personal, repet—âge de fleurs.

et de soleil—am trăit sub farmecul poeziei basarabene, *a noastre*, a lui Crușevan. O jertfă nevinovată, jertfă de sără a acestei nopți mintale și morale, care ne învăluise pe noi, venind dela miază-noapte! Toți cîți sîntem aci—treisprezece-paisprezece „Romîni conștienți”—cunoaște bine cu ce marazm al sufletului ne cuprinde înstrăinarea încă din copilărie. La toate serbările naționale din Romînia, Basarabeni asistă numai ca o iluzie, o semi-umbră. Țara noastră nu produce nici scriitori naționali, nici artiști, sau cîntăreți,—totul e înțepenit, ascuns și suprimat. Sîntem numai o *posibilitate*. A fost și Crușevan o mare posibilitate nerealizată, sau realizată în mod denaturat. Natura lui vie și fierbinte își căutase aplicare, dar, prin prizma blăstămată a rusificării pasive și stupide, și-a găsit o adormire infamă. Să zboare acum în pace acolo unde spațiul nu se întinde asupra Basarabiei, Romîniei sau Rusiei, ci asupra unei țări din necunoscutul negru....

Chișinău, 20 August, 1909

Alexis Nour.

Scrisori din Ardeal.

Memoriul medicilor romini.—Criza guvernului și deschiderea parlamentului.—Atitudinea Românilor.—Izbînda dela Caransebeș.— Dela temniță.

Intreaga presă națională din Transilvania și Ungaria salută în termenii cei mai călduroși hotărîrea „Asociației medicilor romini” de a nu participa la congresul medical internațional, ce se va ține în Budapesta. Cu același entuziasm și sentiment de grațitudine este, apoi, primit și „memoriul” medicilor romini. Într’adevăr, din anul 1891, decînd studențimea universitară din București redactase un memoriu, protestînd în fața Europei contra prigonîrilor din Transilvania și, îndeosebi, împotriva legii Kişdedovonilor, și dela 1893, cînd însăși Academia Romînă protesta printr’un memoriu în contra dării în judecată a comitetului național,— nu s’a scris în Romînia vre-un memoriu, ori vre-o carte, cu mai multă căldură, în favoarea noastră. Presa și fruntașii noștri politici apreciază la dreaptă măsură acțiunea celei mai culte corporațiuni romîne. Constatînd stilul cald și înălțător, precum și sobrietatea și demnitatea memoriului, noi toți ne bucurăm, îndeosebi, de efectul mare ce s’a produs în presa străină. Ziarele maghiare continuă să se ocupe și acum de memoriul medicilor romini și amenință că medicii maghiari vor scrie un răspuns și vor respinge cu ultima energie calomniile (?) medicilor romini.

Nu prea vedem, însă, ce ar putea să răspundă asociația medicilor maghiari, pentrucă memoriul medicilor romini cuprinde numai fapte absolut exacte.

Cît îi doare pe Unguri acest memoriu—aceasta rezultă nu numai din articolele violente ale presei maghiare, ci și din articolele publicate în ziarele romînești ale guvernului maghiar. Îndeosebi, Moldovan Gergely, renegatul din Cluj, caută să se illustreze, publicînd și acum cele mai detestabile și mai triviale insulte la adresa medicilor romini.

Primul efect al memoriului medicilor romini este că cei mai distinși medici și scriitori cehi au publicat în marele ziar din Praga—„Narodni Novini”—un apel, în care îndeamnă ca *nici medicii slavi să nu meargă la congresul din Budapesta...* Desigur, așa se va și întîmpla.

*

În ziua de 27 Iunie st. v. s'a redeschis parlamentul maghiar, pentru că în ziua de 29 să se închidă iarăși.

Guvernul s'a prezentat tot în vechea formațiune, deoarece criza ministerială nu s'a putut rezolva, și Majestatea Sa a însărcinat cu conducerea afacerilor tot pe Wekerle și pe colegii săi. Natural, partidele din coaliție au primit cu încredere, pecind socialistul Mezöfi și dr. T. Mihali au exprimat, în numele partidului, neîncredere în guvern.

Între altele, dr. Teodor Mihali a spus următoarele :

„Nu pot avea încredere în noul guvern, pentru că acesta n'are nici un program. În fața partidului naționalităților stă numai activitatea de până aici a guvernului, alta nimica. Partidul meu, deja înaintea cu trei ani, și-a spus îngrijorările sale față de politica guvernului, care n'a satisfăcut obligamentelor luate asupra sa, în pact, de a realiza sufragiul universal egal și secret; deasemenea, au dat expresie mai departe și acele îngrijorări, că guvernul nu a rezolvat chestiile sociale și de naționalitate, conform intereselor țării. Îngrijorările acestea s'au dovedit, durere, ca întemeiate, deoarece în curs de 3 ani guvernul coaliției n'a fost în stare să realizeze dreptul electoral secret și egal, ci a căutat ca, cu introducerea votului plural, să-și mențină și mai departe domnia de clasă. Cu chestiile sociale și de naționalitate guvernul nu și-a bătut capul. Cât pentru gravamentele administrative, poporul a fost expus celor mai mari prigoniri, cași când scopul guvernului ar fi fost săcănarea și sărăcirea păturilor de jos. Căci milioane fac sumele, cu care au fost pedepsiți țărani în ținuturile locuite de naționalități. Pe terenul justițiar, aceleași prigoniri“.

[Oratorul constată că pedepsele cu închisoare, dictate de judecători în procesele de presă, se urcă sumar la 200 de ani, iar amenziile dau suma de 200 mii coroane. (Mare zgomot)].

„Pot dovedi că toate aceste prigoniri au urmat din îndemnul guvernului.—(Zgomot continuu și întreruperi).

Președ. (sună) : Liniște, d-lor !

Dr. T. Mihali : „Răul, după părerea mea, rezidă în aceea că în Ungaria nu se află guvern, care să fie capabil a rezolva aceste chestiuni. Pofțiți și realizați sufragiul universal și secret, și veți obține baza, pe care sfînd, se vor putea apăra interesele însemnate ale țării“.—(Zgomot continuu).

Ședința aceasta a început, dealtfel, cu discuția asupra afacerii de imunitate a deputatului croat Novosel. Numele deputat a fost anume deținut de poliție și apoi condamnat, pentru că a strigat „Abzug Rauch“ !

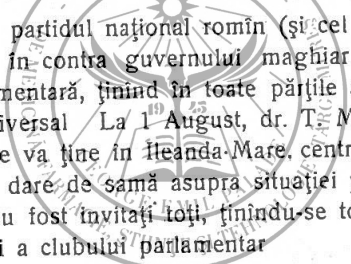
Raportorul comisiei de imunitate a propus ca afacerea să se discute numai deocînd.

Invocînd legea și pilde din trecut, dr. Aurel Vlad ține o filipică la adresa poliției și a jandarmilor, arătînd cum, mai ales, imunitatea de-

putaților opozanți este mereu violată. Demonstrează că, și în cazul prezent, avem a face cu o violare flagrantă, propunând deci pedepsirea celor vinovați. Făcându-se la vot, propunerea se votează, ceia ce dă prilej la mare tumult și la scene violente, fiindcă partidul poporanist, care votase contra, precum și o parte dintre aderenții lui Andrassy, acuzau pe Just că a fost pațial și că a enunțat votul neexact; cereau contra-probă, spunind că propunerea lui Vlad n'a întrunit majoritatea.

Just a refuzat însă a face contra-probă, deoarece o enunțare a președintelui nu poate fi pusă la îndoială. Ziarele clericale și ale lui Andrassy l-au atacat însă, continuând să-l bănuiască de parțialitate în favorul naționalităților. Kossuthiștii îl apără cu mare devotament.

La 28 Septembrie, când se va redeschide parlamentul, animozitatea—ba, putem zice, chiar dușmănia—dintre cele trei partide din majoritate va izbucni din nou. De astădată, însă, spărgându-se definitiv coaliția, care acum viețuiește numai în virtutea faptului că șefii stau la aceeași masă ministerială.

Până la toamnă partidul național român (și cel slovac) își va fi făcut planul de luptă în contra guvernului maghiar. Ba, va fi pornit chiar lupta extraparlamentară, ținând în toate părțile adunări populare în favorul sufragiului universal. La 1 August, dr. T. Mihali va da semnalul prin adunarea ce va ține în Itanda-Mare, centrul cercului său electoral, unde va face o dare de seamă asupra situației politice. Vor asista mulți deputați, căci au fost invitați toți, făcându-se tot atunci și ședința comitetului național și a clubului parlamentar.

Luni, în 29 Iunie st. v., naționaliștii din Banat au repurtat un strălucit succes: au ales episcop pe dr. Traian Bădescu, cu 32 voturi, pecind candidatul guvernului, protosinghelul dr. Iosif Olariu, a rămas în minoritate cu 4 voturi. S'au abținut dela votare patru deputați, iar candidații, membri și ei ai Sinodului electoral, au dat buletin alb.

E adevărat că de astă toamnă, când a fost ales Filaret Musta, voturile guvernamentale au sporit dela 13 (atâtea avusese dr. Olariu) la 22. Cunoscute fiind însă mișeliile dela alegerile sinodale și cele comise acum, în ajunul alegerii de episcop, se poate susține cu drept cuvânt că guvernul a fost înfrânt strașnic și că naționaliștii s'au purtat brav. D. se întimpla să cadă, la viitoarele alegeri parlamentare pățeam, cu siguranță, rușinea în Banatul întreg,—atît de mare ar fi fost descurajarea noastră, pecind uneltele guvernului ar fi prins putere și o nemaipozență îndrăzneală.

Nu avem însă deloc siguranța că ministrul Apponyi va recomanda Majestății Sale aprobarea noului ales.

Doar, pentru înlăturarea lui dr. Bădescu, guvernul înscenase cele mai mizerabile denunțări, așa că, abia înainte de alegere cu 3 săptămîni, candidatul naționaliștilor a fost achitat de toate în conzistorul metropolitan (dela Sibiu), forul nostru bisericesc suprem.

La un moment dat, înainte de sentința adusă de conzistorul metropolitan, se și credea că dr. Tr. Bădescu nu va putea să candideze. După ce nu mai plana însă asupra sa nici măcar bănuiala că, din punct de vedere bisericesc și național, n'ar corespunde tuturor exigențelor, naționaliștii s'au grupat cu atît mai mult în jurul său, cu cît este fiu al Banatului și că servise ca secretar al defunctului episcop N. Popea.

Pe de altă parte, asupra unui *singur* candidat, *înafară de hotarele diecesei*, n'au putut cădea de acord, căci unii ar fi dorit să aleagă pe V. Mangra, alții pe dr. M. Cristea. Dacă dr. Bădescu nu va fi întărit, e aproape sigur că se va alege unul din cei doi sus-amintiți.

În tot cazul, s'a dat o prețioasă învățătură: în biserica noastră națională nu e cu puțință să ajungă episcop decît un bărbat cu bună conduită națională, și care nu se face unealtă în mîinile guvernului unguresc. Ca pildă, cele petrecute la Caransebeș, unde dr. Olariu, deși are întinse legături și amici naționaliști, nu s'a putut alege episcop, pentru că, îndată ce s'a dat pe partea guvernului, în credință că altfel nu poate ajunge episcop, toate elementele de valoare l-au părăsit și dezaprobat.

Atitudinea presei maghiare în chestia vizitei arhiducei Francisc Ferdinand la Sinaia este îndeajuns cunoscută din rezumatele telegrafice; publicate în ziarele din România.—Ungurii și-au pierdut cu desevîrșire mințile.

Adevărul e că arhiducele *până acum* n'a dat o singură dată dovadă că-i agreează pe Unguri. N'a petrecut între ei măcar o singură oră; miniștrii actuali trei ani s'au tot înscris să fie primiți în audiență omagială până să fie primiți doi dintre dîșii, cite zece minute!...

Pe Romîni însă îi cunoaște bine și-i apreciază, măcar că 'nainte cu zece ani, cînd au fost manevrele în jurul Lipovei, cu populațiune rominească, stăpînirea umpluse gările cu jandarmi, care, sub pretext că păzesc pe arhiduce, opriau țărănimea noastră să se apropie de gări... Așa s'a procedat și'n anul acesta: gările, pe unde trecea arhiducele spre România, erau strașnic păzite, ca nu cumva Romîni să se poată apropia de viitorul împărat...

Cu atît mai mare impresie a produs primirea la Sinaia a delegațiunii Transilvănenilor (dr. D. Popovici, dr. I. Scurtu și A. Mircea). Presa noastră întreagă a jubilat și a scris cu mare căldură despre această faptă a moștenitorului de tron.

*

În ziua de 29 Iunie, a scăpat din temnița ordinară a Clujului redactorul „Libertății”, Iuliu Ioanovici, care a stat acolo, cu întrerupere de 2 luni, *trei ani întregi*, osîndit în două procese de presă.

La 9 August s. n., își împlinește *osînda de un an și jumătate* Gheorghe Stoica, redactor la „Lupta”.

Iar mai zilele trecute au intrat în temniță, osîndiți la cite 6 luni, V. Branîște, redactor la „Gazeta Transilvaniei” și Silvestru Moldovanu, redactor la „Foaia Poporului”, pentru care a stat închis 6 luni și scriitorul acestor șire.

I. Russu Șirianu.

Scrisori din Bucovina.

Noua lege de salarizare a învățătorimii din Bucovina.

Între legile votate în ultima perioadă legislativă de camera provincială a Bucovinei și sancționate de împărat, *legea pentru salarizarea învățătorilor* are o deosebită importanță, atât pentru dezvoltarea viitoare a învățământului primar și, în legătură cu aceasta, și a progresului cultural al țării, cit și din punct de vedere național, înlesnind învățătorimii, apăsate de grijile existenței zilnice, munca în interesul instituțiilor naționale, încredințate, în mare parte, conducerii ei. Interesantă e această lege și pentru lupta grea ce s'a dat în jurul înfăptuirii ei. O scurtă privire retrospectivă va încerca să arăte fazele prin care a trecut această luptă, pînă în momentul reușitei.

Școala primară datează în Austria din timpurile împărătesii Maria Teresa. Prima legislație școlară e cuprinsă în legea din 1805, care a fost, ulterior, de mai multeori modificată, iar în 1855 radical reformată. Prin legea din 1855, se creiază așa numita *școală a concordatului*, cu alte cuvinte, în baza unei învoeli intervenite între Statul Austriac și Papa dela Roma, întregul învățămînt primar este trecut sub conducerea bisericii.

Supraveghiarea școlii, a cursurilor, a învățătorilor și a cărților didactice este trecută dela stat la preoțime. Învățătorul este, în primul rînd, cîntărețul bisericii și, numai în linia a doua, învățătorul școlii. Școala satului e sub ascultarea preotului; școlile unui district sub ascultarea protopopului (dechantului) și cele ale diecesei—școlile erau grupate după diecese, nu după provinciile politice—sub ascultarea episcopului și a consistoriului.

Învățătorul, care putea să poarte uniforma funcționarului de stat, era plătit de comună cu 130—150 florini anual—ajutorul de învățător cu 70 florini anual—pe lîngă care mai primea și o bucățică de pămînt și ceva victualii dela părinții copiilor. Învățătorii se recrutau din școala de cîntăreji, sau din preparandia cu cursuri de 2 ani.

Legea școlară imperială, votată de parlamentul central în 14 Mai 1869—tocmai s'a serbat în anul acesta, în toată Austria, jubileul de patruzeci de ani al acestei legi școlare fundamentale—reformează radical structura întregii școli primare.

Una din dispozițiunile principale ale acestei legi e aceea, prin care se scoate școala primară de sub jurisdicțiunea bisericii, creindu-se, pentru administrarea și conducerea ei, organe proprii, ca : consiliul școlar local cu inspectorul școlar local, consiliul școlar districtual cu inspectorul școlar districtual și consiliul școlar al țării cu inspectorul școlar al țării.

În privința salarizării, pe care statul o pune în sama provinciilor, se stabilește următorul principiu : Plata învățătorului are să fie astfel fixată, ca el, liber de orice grijă, să-și poată împlini misiunea sa. De aici înainte, fiecare provincie avînd să poarte separat grijă de școală și de învățătorii ei, legile de salarizare diferă dela o țară la alta. Noi ne vom ocupa în cele ce urmează cu legile de salarizare din Bucovina.

După legea din 1869, salariile învățătorilor se fixează cu 200 florini pentru învățătorii cu titlul provizor, și cu 300 florini pentru cei definitiv.

În 1885, se modifică această lege, acordîndu-se tuturor învățătorilor de gradul întâiu 400 florini la țară, 500 florini la țirguri și 600 florini celor din orașele Rădăuți, Suceava, Siret și Cimpulung ; învățătorii de gradul al doilea primesc 450 florini. Diriginții școlilor primesc un adaus de funcțiune dela 30—150 florini, după numărul claselor din școala pe care o conduc. Toți învățătorii definitivii primesc până la 6 cvincvenii a 50 florini ; învățătorii provizorii au aceleași retribuții cași cei definitivii, n'au însă cvincvenii ; absolvenții școlii normale au 300 florini, iar auxiliarii (suplinitorii) tot atîta.

În anul 1891, primîră toți învățătorii *un adaus de salar* în sumă de 70 florini.

Legea din 1898 regulă din nou salariile învățătorilor bucovineni. Noua lege creiază pentru învățătorii definitivii 3 categorii :

Categoria I, cu două subdiviziuni :

a) cu 900 florini, precum și toate celelalte cheltueli ale învățămîntului primar.

b) cu 800 florini.

În fiecare subdiviziune intră cîte $\frac{5}{10}$ din total.

Categoria II, cu 3 subdiviziuni :

a) cu 700 florini

b) „ 600 „

c) „ 500 „

În fiecare subdiviziune intră cîte $\frac{1}{3}$ din totalul celor trecuți în această categorie.

Categoria III, cu două subdiviziuni :

a) cu 450 florini

b) „ 400 „

Învățătorii cu titlul provizor, dar cu examenul de capacitate, primesc 400 florini; cei cu examenul de maturitate 360 florini. Sînt 6-cvînveni; în categoria I cite 80, în a II cite 50 și în a III cite 30 florini. Adăusul de funcțiune pentru diriginți era dela 30—170 florini, după numărul claselor dela școala ce conduceau. Diriginții provizori primesc 50% din acest adăus, ca remunerație. Un diriginte mai are dreptul la o locuință de cel puțin două camere, o bucătărie și celelalte dependente. În caz cînd dirigințele nu capătă locuință, despăgubirea este fixată, pentru localități cu peste 2.000 locuitori, cu 40% din salariul minimal al categoriei; din care face parte dirigințele; în localități cu mai puțin de 2.000 locuitori, cu 30%.

Cam din anul 1900 începe învățătoria bucovineană o luptă nouă în vederea îmbunătățirii stării sale materiale și sociale. Învățătoria bucovineană nu era deloc mulțumită cu starea sa materială, care nu-i dă nicidecum libertatea cerută de legea școlară fundamentală din 1869, ca, liberă de alte griji, să se dedice exclusiv școlii, și nu era mai ales înțeleasă cu poziția ei în societate. Pe terenul politic, era lipsită de orice drept și pusă la discrețiunea autorităților; în privința națională, era oprită dela orice inițiativă în folosul poporului său.

În fruntea mișcării de emancipare, care la început era foarte sfioasă, se pune un tînăr învățător român, *Mihai Chisanovici*, bine instruit, foarte energic și expeditiv, vorbitor și scriitor excelent, care a avut satisfacția de a duce la izbîndă deplină lupta începută.

Nici-o piedică din cite a înfrînt în cale: nici disciplinările, nici transferările dese, nici chiar îndepărtarea din serviciu,—nu l-au putut abate dela ținta urmărită. El a înțeles dela început că, pentru atingerea scopului ce și l-a propus, are nevoie mai ales de două lucruri: o organizațiune unitară a întregii învățătorimii și un organ de publicitate, bine scris și cu pricepere condus. Cu puterea sa de muncă și cu stăruința sa de fer, aflînd sprijin eficace la colegii săi, el le-a creat în scurt timp pe amîndouă. Ziarul, apărut atunci—la 1901—sub titlul de: *Bukovinaer Lehrerzeitung*, trăește, cu unele modificări de titlu, pînă astăzi și a adus, prin ținuta sa energică, servicii neprețuite învățătorimii bucovinene. În acest jurnal au fost apărute cu căldură toate interesele școlii și ale învățătorimii, și multe din îmbunătățirile, realizate în ultimii ani, sînt de pus în contul activității acestui jurnal. Și organizația unitară a fost creată; astăzi, după ce și-a împlinit aproape deplin misiunea ei, ea mai mult vegetează, căci dezvoltarea învățătorimii și a școlii se îndreaptă în direcția națională, unica dezvoltare naturală.

Prima manifestare a învățătorimii în era nouă a fost o mare adunare la Cernăuți, în 1902, în care s'au fixat cererile învățătorilor. Cu redactarea unui memoriu, care să cuprindă aceste cereri, a fost însărcinat un comitet. Memoriul redactat se ocupă cu două postulate urgente ale învățătorimii: cu *starea materială*, cerînd urcarea salariilor, și cu *dis-*

pozițiile disciplinare, cerînd o lege disciplinară modernă, care să fie un scut contra arbitrajului legii în vigoare. Numai una din aceste cereri s'a împlinit, după o luptă încordată de 7 ani: starea materială a învățătorimii a fost îmbunătățită, și, deși nu în măsura dorită de învățătorime, totuși într'asa măsură, că învățătorimea poate fi mulțumită.

O lege disciplinară modernă e însă și azi încă un pium desiderium și va forma, desigur, platforma de luptă pentru anii viitori.

Memoriul din 1902 al învățătorimii arată că un învățător nu poate trăi nici singur cu salariul ce i se plătește, necum să mai susție și o familie de cîteva suflete, îngrijind de întreținerea și educațiunea lor și avînd să să lupte și cu boale și alte mizerii. Comparînd munca grea școlară și extra-școală a învățătorului cu plata mizerabilă ce i se servește, formulează pretențiunea ca salariile învățătorilor să fie egalizate cu salariile celor patru categorii inferioare ale funcționarilor de stat. Camera provincială de atunci, în marea ei majoritate conservatoare, nu favoriza pretențiunile învățătorimii. Finanțele țării erau rele, și politicienii de atunci necunoscînd alte izvoare de venit decît urcarea impozitelor, camera provincială respinse pretențiunile învățătorilor, cuprinse în memoriu. Recunoscînd însă juste cereri ale învățătorimii, ei votară în 1903 un adaus de salariu de 60 florini pentru fiecare învățător; acest adaus de salariu fu ridicat în 1904 până la 25% din salariul fundamental pentru fiecare învățător.

La 8 Octombrie 1904, se votă o lege de salarizare, care în principiu egaliza pe învățători cu cele patru categorii inferioare ale funcționarilor de stat. Legea această, nefiind sancționată, a fost modificată la 13 Noiembrie 1905, creîndu-se 5 categorii de învățători: patru egale cu cele 4 clase inferioare ale funcționarilor de stat și a cincia cu 1.200 coroane anual. Învățătorii aveau să fie repartizați în cele cinci categorii, precum urmează: 3 învățători în categoria I (rangul VIII la funcționarii de stat), 10% în categoria II (rangul IX), 20% în categoria III (rangul X), 50% în categoria IV (rangul XI) și 20% în categoria V.—Salariul ar fi fost: pentru categ. I: 2.800 cor., a II: 2.400, a III: 2.000, a IV: 1.600 și a V: 1.200. La acest salariu fundamental urma să se calculeze un adaus de activitate de 200 cor. pentru fiecare învățător, iar pentru dirigenții școlilor adausul de funcțiune să fie de 200 cor. pentru o școală de o clasă și cîte de 50 cor. în plus pentru fiecare altă clasă, pe lîngă care și locuință gratuită. Un exemplu ne va lămuri mai bine care ar fi fost situația învățătorului, după această lege. Un învățător, care ar fi avut fericirea să ajungă între cei 3 din categoria I—categorie mai mult ideală—ar fi avut 2.800 salariu fundamental+200 cor. ca adaus de activitate,—la un loc 3.000 cor., sau 250 cor. lunar. Un diriginte al unei școli de 6 clase în aceeași categorie ar fi avut 2.800 cor. salariu fundamental +450 cor. adausul de funcțiune+480 cor. pentru locuință,—la un loc: 3.730 cor., sau cam 310 cor. pe lună. Nici această lege n'a fost sancționată. În 1907, s'a votat învățătorilor un nou adaus de salariu, de 37% din

salarul fundamental, iar în 1908 s'a votat noua lege de salarizare. până la sancționarea căreia s'a încuviințat un adaus de salar în mărirea salariilor fixate în noua lege din 1908.

Noua lege, care, după o luptă îndârjită cu adversarii ei ascunși—căci pe față erau toți prieteni și sprijinitori—a fost sancționată și a intrat în vigoare la 1 Ianuarie 1909, are următoarele dispoziții mai de samă.

Dotațiunea unui învățător se compune :

- a) din salar,
- b) din adausul de funcțiune,
- c) din adausul de activitate,

Pentru fixarea salariului se creiază 3 categorii, cu subdiviziuni: categoria I cu 2.800, 2.600, 2.400, și 2.200 cor. ;

categoria a II cu 2.200, 2.000, 1.800 și 1.600 cor. ; și categoria a III cu 1.200 coroane.

Toți învățătorii și învățătoarele definitive din Bucovina, cu excepția orașului Cernăuți, ai cărui învățători au un stat propriu, formează un corp (status), aranjat după categorii și subdiviziuni, și anume 30% în categoria întâi, 50% în categoria a doua și 20% în categoria a treia. Învățătoarele pot fi repartizate în cele două categorii superioare, într'un număr egal cu numărul bărbaților. Învățătorii provizori, cu examenul de capacitate, primesc, fără a fi trecuți în vre-o categorie, salarul categoriei a treia; acei, care au numai examenul de maturitate, primesc o remunerație de 900 coroane, iar suplinitorii 750 coroane. Trecerea dela un salar mai mic la altul mai mare, în aceeași categorie, se face după un serviciu de 3 ani; dacă activitatea școlară a învățătorului e cel puțin suficientă, trecerea dintr-o categorie în alta se face pe cale de numire de către consiliul școlar al țării, după etate și capacitate în serviciu. Pentru înaintare, se cere o purtare corectă și rezultate suficiente în serviciu.

Fiecare diriginte sau dirigintă a unei școli primare are dreptul la un *adaus de funcțiune*, care trece și în pensiuine. Adausul de funcțiune este, pentru o școală de o clasă, 100 coroane, pentru fiecare clasă mai mult, 50 cor. Dirigințele școlare are dreptul la o locuință de cel puțin: două camere și celelalte dependențe, sau la desdăunare de 480 cor. în localități cu cel mult 5000 locuitori, și de 600 cor. în localități cu mai mulți locuitori. Diriginții provizori primesc ca remunerație acelaș adaus de funcțiune cași cei definitivi, cu deosebirea că acest adaus nu li se calculează în pensiuine, și mai au și dreptul la locuință.

Toți învățătorii definitivi, care n'au dreptul la locuință, sau desdăunare pentru locuință, primesc un *adaus de activitate*, care nu se calculează în pensiuine, și anume pentru :

Categoria I, de 480 coroane ;

Categoria II, de 360 „

Categoria III, de 200 „

O dispozițiune foarte bună a acestei legi e aceia, care hotărăște că în categoria I și II pot fi înaintați numai învățătorii, care au examenul de absolvire la o școală normală și examenul de capacitate. Această dispozițiune se îndreaptă contra așa numiților suplinitori (auxiliari), care fără nici-o pregătire solidă, erau, după trei ani de practică, admiși la examenul de capacitate, pe care trecându-l, aveau aceleași drepturi cași absolvenții școlii normale, luînd cîteodată chiar înaintea celor mai buni colegi ai lor.

Acești suplinitori sînt condamnați după legea asta nouă să rămîie, dacă nu trec examenul de maturitate, vecinic în categoria a treia. Și aceasta e prea mult; ei trebuiau definitiv desființați.

Nedreptățiți de noua lege se cred diriginții, care nu primesc adausul de activitate, și învățătoarele, care n'au adausul de activitate și pot înainta în categoriile superioare numai proporțional. Totuși, așa cum se prezintă legea, ea e una din cele mai bune, dacă nu cea mai bună—n'am statistica comparativă la îndămînă, ca să pot controla—lege de salarizare din toată monarchia. Un învățător cu 32 ani de serviciu a ajuns la ultima treaptă din categoria I și are 2800+480 cor. adaus de activitate, la un loc=3280 cor. anual, sau cam 274 coroane lunar; un dirigințe al unei școli de 6 clase, în aceleași condiții, are 2800+350=3150 coroane, plus locuință, sau în bani: 480 coroane, ceia ce face 3630 coroane anual, sau 302,5 coroane lunar.

Învățătorii din orașul Cernăuți sînt plătiți de comuna Cernăuți dintr'un fond special școlar, administrat de dinsa după următoarele norme: Învățătorii de categoria I primesc 2000 cor. salar fundamental și 6 cvinvenii, primele 4 a 200 cor. cele două din urmă a 300 cor. Diriginții școlari primesc un adaus de funcțiune de cîte 100 cor. pentru fiecare clasă, învățătorii 400 cor. pentru cvartir. Învățătorii de categoria II primesc salar fundamental 1200 cor. și cvinvenii cași cei de categoria întâia.

Această regulare a salariilor învățătorilor din Cernăuți s'a votat sub presiunea legii, votate de camera provincială pentru cealaltă învățătorime din țară. S'a fost ajuns la anomalia, ca învățătorii din Cernăuți, unde traiul e mult mai greu, să fie mai rău salariați decît cei dela țară.

Gt.

Miscellanea.

PSIHOLOGIE DE... CONTRAMARCĂ.

Cine în viața lui n'a fost de față la prinderea unui tânăr filfison cu o încercare de înșelăciune—chiar de ar fi fost numai încercarea de-a intra la teatru cu ajutorul unei *contramărci*?... Tinerelul se prezintă mîndru, sigur de sine, și așa de absorbit de preocupări foarte însemnate, încît abia dacă aruncă o privire distrată asupra ușierilor, care se dau la o parte salutînd cu sfială; și *rastaquouèrul* nostru, s'ar folosi pe deplin de naivitatea pe care cerberii galonați o ascund sub impunătoarele lor livrele, dacă ochiul ascuțit al casierului, n'ar descoperi în ținuta noului venit, un *prisos* de mindrie, siguranță și preocupare,—ca un început de putreziciune într-un fruct prea copt...

Luat la cercetare, elegantul tânăr e cuprins de o nobilă și generoasă indignare; sufocat aproape, de nedemna bănuială, el aruncă priviri fulgerătoare, pline de minie și dispreț:

— Domnule, să nu fii obraznic! Știi d-ta cu cine vorbești?!... Sînt vicepreședintele societății „Unirea“! Sînt nepotul președintelui camerei! O rudă a mea este în comitetul teatral!... etc., etc. !...

Cum însă toate aceste titluri nu pot prefăce o *contramarcă* într-un bilet veritabil, iar casierul, departe de a se lăsa intimidat de sfi-dătoarea insolență, întinde o mîină sacrilejă spre gulerul ireproșabil,—*fasonelul* se moae ca prin farmec, plătește biletul, și devine glumeț, familiar, cinic: de sub corectitudinea artificială a formei, apare frivolitatea și slăbiciunea sufletului...

— Ce depărtată comparație!...—va gîndi cetitorul.

Poate mai puțin depărtată de cum s'ar crede.

Un suflet slab este un suflet slab—de s'ar ascunde sub fracul simplu, cu nasturi de metal, ori sub fracul brodat cu fir de aur...

1. *Cineva*, care a fost prins cu 71 de falșuri, ar fi spus în această împrejurare: „Domnule, mai întăi gîndește-te cine ești și cu cine vorbești,—și apoi năzuește... la bilet!“.

„Unul se petrifică 'n sclav, altu 'n împărat“, dar „mereu sub alte forme, e 'n veci același om“...

*

În cuvîntarea d-sale academică, d. Zamfirescu s'a înfățișat ca un geniu universal, care, stăpîn pe o imensă erudițiune, se plimbă pe cele mai înalte culmi ale Istoriei, Literaturii, Filozofiei, Folklorului... și disprețuitor de lămuriri dezvoltate, aruncă profeții laconice, sinteze geniale, priviri de vultur, sarcazme sumbre,—cași cum ar binevoi să împărtășască și altora, *pe scurt*, rezultatele generale la care a ajuns după o viață întreagă de muncă și gîndire....

Dacă ceva da de bănuît în faimoasa cuvîntare, apoi era desigur un *prisos* de gravitate, profetism și genialitate!... Oratorul se ridicase așa de sus, încît îți amintea de *supraomul* lui Nietzsche, sau de acel *om superior*, care, după Ibsen, trebuie să rămîie singur și neînțeleles pe vîrf de munte...

Nepăsători de admirația entusiastă a naturilor servile, unii și alții luară în cercetare opera „genială“ și—rămaseră înmărmuriți de sublima ei absurditate, sau, dacă vrei, de absurda ei sublimitate... Profetul fu pus la locul său,—dar tratat politicos, întocmai cum se tratează la teatru un tînăr bine îmbrăcat, bănuît că vrea să întrecă cu contramarcă împrumutată.

Însă în loc de a prețui această polifetă, noul academician o privi drept sifială... și încredințat că va putea înțimida, luă un ton de o extremă violență și trivialitate—aproape necunoscut astăzi în polemici literare, dar foarte obișnuit acum treizeci de ani. Injosind cît mai mult pe adversari, și bagatelizînd argumentele lor solide, d. Zamfirescu se ridica pe sine la înălțimi amețitoare, lăudîndu-se cu „voiajurile“ (făcute *anume*, pentru a admira cutare arc de triumf, pe Wagner la Beyreuth, balonul lui Zeppelin, ruleta dela Montecarlo, etc., etc—ah, snobismul!...), cu slujbele pe care le-a ocupat, dar mai ales cu familia d-sale, plină de nume nemțești, franțuzești și grecești, și isvorînd la origine dintr'un împărat bizantin!...

Răspunsul, foarte drastic, nu se lăsă așteptat. Se recunosc că situațiunea socială, cași haina îngrijită, nu arată numai decît, că cineva merită să fie cruțat... Se desmormintă trecutul, și se găsi că scriitorul care intră acum la academie, risipind un fel de monedă falșă, a intrat odinioară în literatură cu o contramarcă filozofică purtînd ștampila Burdeau... O adevărată revoltă se deslănțui contra aceluia, care în numele unui aristocratism apocrif, jignea întreaga opinie publică—și din toate părțile, mîini nelegiuite se întinseră spre gulerul brodat cu fir...

*

... Atunci,—după prima surprindere pe care o avusese lumea lite-

rară văzînd pe un supraom, pe un geniu universal, pe un aristocrat de naștere și talent, că insultă ca un desperat gazetar de provincie,—veni a doua surprindere, cu mult mai mare: profetul svîrli masca de gravitate solemnă și genialitate neînțeleasă, lepădă și poza de nobilă și mîndră indignare,—și de sub corectitudinea silită a formei, apăru în toată goliiciunea ei: frivolitatea, slăbiciunea și nelogica sufletului...

În articolul din „Convorbiri literare“ intitulat *Nicanor et Co.*, d. Zamfirescu ia pe toată linia un ton echivoc: retractează ofense și pornografii, *glumind*; recunoaște absurditatea teoriilor d-sale, *glumind*; expune noi teorii, *glumind*,—și în genere are grija de a amesteca în așa mod gluma și seriosul, încît să dezorienteze cu desăvîrșire pe cei care ar vrea să-i ia socotelile; este încercarea de a scăpa de răspundere, a omului care nefiind pe deplin responsabil, nu poate da socoteală...

Tonul acesta îndoelnic, are într'însul ceva morbid; e un amestec de neseriozitate, nemodestie, și lipsă de curaj; este tonul *blagueur*, în care se face curte unei frumuseți cam trecute, dar în care în nici-un caz nu se poate vorbi publicului cetitor, fără a-i aduce o gravă ofensă...

Glumeț, familiar, cinic, d. Zamfirescu pare a spune publicului și adversarilor:

— „Ați luat în serios teoriile mele savante?!... V'am păcălit. Am glumit. Am vrut să fiu de spirit. Imi bat joc de argumentele d-tră și de întreaga polemică.

În deosebi e caracteristic următorul neinteligent artificiu întrebuințat de d-sa: fiindcă pe de o parte nu se poate dezbara cu nici-un chip de patima pe care o are de a clădi teorii *aeriane*, iar pe de altă parte, polemica de acum l-a făcut să-și cam piardă încrederea în propriile d-sale fantasmagorii, de aceia găsește nimerit să, atîrne fiecareia din teoriile ce expune, cite-o comicărie, pentruca în cazul cînd va fi din nou strîns cu ușa, să poată spune: „am glumit!...“

Cum ar zicea d-sa: „filozof de Macerată!...“

Sau cum am spune noi: „aristocrație de Mizil!...“.

*

D. Zamfirescu vrea să retracteze necuviința de care s'a făcut vinovat, cînd s'a servit de cuvintele *Serao* și *Cocagne* pentru a asocia de numele unei femei expresiunea elegantă de *țara lui Hübsch*.

Intenția e laudabilă, intrucît dovedește, că fiind încă în stare să se rușineze de greșelile făptuite, simte nevoia de a se justifica.

Însă în loc de a cere pur și simplu scuze, sau în loc de a avea măcar bunul simț de a tăcea, d-sa caută dimpotrivă să-și învâluie retractările stîngace într'o aroganță bufonă.

„Domnul care se ascunde sub firma *Nicanor et Co.* este un om care știe cele mai extraordinare lucruri și ignorează pe cele mai elementare... Un asemenea tip n'a auzit cine e *Candide* și mai cu seamă (?) *Fortescue*...

Dacă-i citezi o expresiune cunoscută, ca, spre exemplu, *pays du tendre* sau *pays de Cocagne*, pe cea dintâi o traduce cu „țara fragedului“ (?), prin urmare te consideră ca pe un corupător de minori (?), iar pe cea de a doua nu o înțelege de loc, deci o consideră ca pe o injurie. Bine, onorate domn, cu un asemenea „mod dezinteresat de a privi firmamentul“ o să vezi numai luna. (Iar o pornografie franțuzească... Altfel nu are nici un înțeles...)

Pays de Cocagne este un lucru foarte decent: însămnează țaru norocului orb. (Noi, firește, am crezut altfel!...) Dacă d-ta n'ai fi un ignorant, ai ști că d-na Matilde Seroa a scris un roman care se cheamă *Paese di Cocagna*. Prin urmare, d-ta trebuie să aibi (?) o imaginație foarte depravată ca să găsești un joc de cuvinte scabros între *Seroa* și *Cocagne*. Deasemenea, dacă ți-ai cunoaște clasicii (ghidușie...) ar trebui să știi că în veacul al 19-lea („cu cifre arabe, ca să-l poți citi“...) a trăit un mare muzicant. Ernesto Hübisch, care a zis că o țară, în care înfloresc bărbații ca d-ta (și oameni care în literatură, în diplomație și în academie, intră cu contramarcă...) *est un pays de Cocagne*. Eu mi-am permis a cita numele d-nei Izabella Sadoveanu, numai fiindcă mi s'a părut că d-sa știe italie-nește....

D. Zamfirescu se face... *italian*; n'are habar de nimic: Hübisch n'a vorbit decît de *pays de Cocagne*; perifriza *țara lui Hübisch*, are un înțeles foarte nevinovat; bietul d. Zamfirescu, nu s'a gîndit la nimic rău, cînd a aruncat acest cuvînt inaripat, unei scriitoare care „i se părea că știe italie-nește“; necuviința am născocit-o noi, cu imaginația noastră depravată!...

E înduioșătoare *inocența* d-lui Zamfirescu — inocență care ne amintește de aceia a țiganului din anecdota d-lui Speranță: „Eu din pîteni dam să stea, eapa tot mai mult fugea“...

...„De altfel, mă grăbesc a-i prezenta D-nei Sadoveanu scuzele și o „magiile mele, după cum se cuvine să facă un coborîtor din Bizanț față „cu o doamnă“.

Hic jacet lepus!...

Și d. Zamfirescu rîde (ca să nu zicem altfel...) de propria d-sale gasconadă! „*A glumit!*“

Ce departe sîntem de morga d-sale princiară de acum o lună!...

*

„Fortescue“ ?...

Nu-i, cum ar putea crede cetitorul, o anagramă pornografică, luată de acest academician al nostru *sui generis*, din gazetele pornografice franceze, — pe care le-a studiat mulți ani „la picioarele columnei lui Traian“ — și adusă, așa din senin, în discuție, pentru a împoșca lumea cu noroi (Fortescue — t' est fort... — ușor de complectat).

Nu.

„Este un personagiu important la curtea Regelui Eduard al Angliei; un alt Fortescue a fost un mare jurisconsult englez în veacul al 15-lea; un al treilea Fortescue (aici începe ghidușia) a fost profesor de Dioptrică la Universitatea din Macerata („ca să nu avem vorbă mai pe urmă, „Dioptrica este știința de a freca sticlele până devin ochelari“).

Că Fortescue este secretarul Regelui Eduard al Angliei, a putut afla ori care cetitor de gazete, cu prilejul audienții acordate primului nostru ministru de suveranul britanic; dar dator să-l cunoască pe acest „personaj important“ nu e nimeni; iar d. Zamfirescu, care a găsit baroc că am citat pe Blasco Ibanez, — scriitor destul de cunoscut și la noi, și mai ales în Franța, și foarte apreciat, cum am arătat, de istoricii literaturii spaniole, — ne impută acum că nu cunoaștem pe Fortescue!... Firește: pentru un *snob*, ce nume poate fi mai celebru, decât al unui secretar regal...

Dar, înșfîșit, oricine ar fi el, ce rost are acest Fortescue în discuția noastră? E poporanist? E contra poporanismului? Nici una, nici alta. E un nume care se pretează la pornografie.

„Blasco Ibanez“? — întreabă d. Zamfirescu. „Da: Blasco Ibanez, Macerata, Buffalo-Bill, Fortescue... Ah, Fortescue, tu est fort...“ Probabil că gazeta de bulevard, pentru care d. Zamfirescu se va fi dus *anume* la Paris ca să se aboneze, a făcut cîndva oarecari glume pornografice, referitoare la acest Fortescue, amestecat în cine știe ce chestiune politică europeană; iar d. Zamfirescu colecționează pornografiile, pentru a străluci în societate, și ocazional le plasează și'n polemici, — se'nțelege, fără nici un *à propos*, ca cel „care ride de ce-și aduce aminte“...

Fortescue? !... E un nume foarte inocent!... — Și eroul d-lui Speranță „se ține de ceapă ca să-l nu ia vîntul“...

Am arătat într'un articol trecut că d. Zamfirescu confundă pe *homo mediterraneus* cu *homo alpinus*, afirmînd că amîndouă aceste rase au „capul scurt și fața pielii brună“. De fapt, *homo alpinus* (de pildă Francezul) e brachicefal, pecind *homo mediterraneus* (cum ar fi Spaniolul) e dolicocefal — adevăr tot așa de elementar și *neîndoelnic* în Antropologie, cum este în Astronomie, adevărul că stelele au lumină proprie, pecind planetele o primesc dela soare.

Vrînd să răspundă, și avînd tocmai atîtea cunoștinți antropologice cîte avem noi de limba anamită, d. Zamfirescu ride, zburdă, se dă peste cap :

„Mă acuzi că confund pe *homo alpinus* cu *homo mediterraneus*. Da, firește că-l confund. (Uimiți de atîta curaj, urmărim cu încordare cele ce urmează). De nu trece peste puterile d-tale și crezi că o să poți înțelege, iată despre ce e vorba (stupefacția noastră crește): *dolichos* însemnează *lung*, iar *brachus* însemnează *scurt*. Dacă ne închipuim că ți-ai măsura capul, începînd deasupra sprincenelor, trecînd pe la urechi și întorcîndu-te iar la sprincene, și ai găsi, să zicem: 56 c. m.; dacă apoi, după moartea d-tale (va să zică, trebuie să moară omul, ca să-i poți afla indicele??!!... Intâi îi măsori cit e viu, și pe urmă aștepți să moară?!...) un frenolog (frenolog?! Pe frenologi îi interesează indicele cefalic?!...) ți-ar găsi scăfirlia, și, impresionat de forma ei ciudată (ghidușie...) ar măsura-o pe partea pe unde azi porți cărarea, trecînd prin partea pe unde azi porți ceafa, și apoi, prin cerul gurii (ce?! cum?!) s'ar urca iar la punctul de unde-ți pleacă cărarea, și ar găsi, să zicem: 36 c.m.—atunci s'ar statornici, fără șovăială,

că d-ta ești brachicefalic, adică un tip cu puține facultăți ideative, sau, cu alte cuvinte, un bărbat, care, fără să fi prost, n'ai fi în stare să inven-
tezi nimic, nici un briceag cu furculița, nici o poezie cu acrostih. Ei bine,
așa este și *homo alpinus* și *homo mediterraneus*. Deși Helveții și Latini
erau două expresiuni etnice deosebite, din punct de vedere *somatologic* erau
identici, cel puțin la cap.

Cine ar crede că d. Zamfirescu glumește, s'ar înșela cumplit; ne-
fiind sigur de cele ce spune, d-sa râde *de frică*; adică intercalează în-
tr'adins ghidușii, pentruca la cazul când cetitorul va da peste vre-o nouă...
lascariadă, să o pună pe socoteala „spiritului“, a jocurilor inextricabile
de *bonsmots* (!), și nu pe socoteala nepriceperii și necunoștinții autorului.

De fapt, indicele cefalic — o spunem pentru aceia care n'o știu, dar
nici nu se amestecă în chestiuni de Antropologie — se află, împărțind cel
mai mare *diametru* transversal (care, să zicem, ar străpunge capul dea-
supra urechilor) cu cel mai mare diametru antero-posterior (dela frunte
la ceafă). Cîțul, dela 80 în sus arată brachicefalie, dela 75 în jos, dolico-
cefalie, între amîndouă, mesaticefalie. Dacă de pildă, lățimea capului este
de 9 c. m., iar lungimea de 12 c. m., avem :

$$9 : 12 = 0,75 \text{ — adică } 75\%$$

90

84

60

Dacă diametrele sînt de 10 și 13 c. m., avem :

$$10 : 12 = 0,83\overline{3} \text{ — adică } 83\frac{3}{10}\%$$

100

96

40

Capul nu poate fi decît *relativ* lat, adică *niciodată* — la oameni
sănătoși, normali — lățimea nu poate fi egală cu lungimea, (indicele ar fi
atunci 100 !) necum s'o întrecă. Prin urmare d. Zamfirescu este din cale-
afară burlesc, cînd afirmă :

1) că se măsoară *circonferințele* capului (una, firește, nu s'ar putea
măsura decît după moarte !...):

2) că un cap omenesc poate avea lățimea mai mare decît lungimea.

Regretăm că desenatorul nostru lipsește din oraș, ca să ne dese-
neze un cap după măsurile d-lui Zamfirescu; dar cetitorul își poate în-
chipui acest cap, după luna cu față de om de prin gazetele umoristice..
Un cap cu indicele 155 — iată ce trebuie comunicat Academiei din Paris !...
zic, din Paris, fiindcă nemuritorii noștri știu acum cu cine au de-aface —
prea tîrziu ! — și s'ar putea deda la obstrucționism.

Dealtfel, și teoria că *homo alpinus* (Franța !...) n'are spirit creator

...e absurdă; din contra, s'a dovedit că cei mai geniali oameni ai timpurilor moderne, au fost hiperbrachicefali (indice aproape de 90). N'avem acum date la îndemână, dar ne amintim de Kant, Leibnitz și Cuvier.

„Deși Helveții și Latinii erau două expresiuni etnice deosebite,—zice d. Zamfirescu,—totuși din punct de vedere somatologic erau identici, cel puțin la cap“.

E clar! adică: fiindcă în sinul aceluiași *popor* indicele variază (s'ar putea altfel?...) și fiindcă două *popoare* deosebite pot avea același indice mijlociu, (nimic mai firesc!), *deaceia* (??) *rasa* mediteraniană *trebuie să fie* brachicefală! Și totuși această rasă este prin *definiție* dolicocefală (Arabi, Spanioli, Italiani de sud, etc.).

Dacă am putea găsi un fel de indice moral, care să stabilească o medie, între neștiința, nepriceperea și nemodestia individului,—atunci am desfide să se găsească în toată țara românească un asemenea indice mai mare decât al d-lui Duiliu Zamfirescu, literat, academician și membru în comisiunea dunăreană.

A spus d. Duiliu Zamfirescu, că ceia ce deosebește pe oameni este

„modul cum senzațiile se prefac în reprezentațiuni, și modul cum legătura reprezentațiunilor în timp și spațiu, dă naștere la sentimente estetice. Aceasta spune ce este omul. Senzațiunile auzului deșteaptă timpul, cele ale văzului spațiul.“

Ori:

- 1) Reprezentările sînt un ecou, o reproducere a senzațiunilor, *nu o prefacere*;
- 2) Ceia ce deosebește pe oameni este, între altele, calitatea senzației, iar *nu* modul cum senzațiile se prefac (?) în reprezentări;
- 3) Legătura reprezentărilor *nu* dă naștere la sentimente estetice;
- 4) „Aceasta *nu* spune ce este omul“.
- 5) Senzațiunile auzului *nu* deșteaptă timpul;
- 6) Cele ale văzului *nu* deșteaptă spațiul. (Spațiul și timpul sînt noțiuni abstrase mai ales din simțul muscular).

Cunoaște cineva, dela Dorohoi la Severin, pe vre-un locuitor al pămîntului românesc, care să se bucure de un astfel de talent (*talent*, e puțin zis) de a împlети absurdități?...

Și fiindcă am declarat că nu pricepem filozofia d-sale, iată ce ne răspunde d. Zamfirescu:

„Și, mai departe, scumpul meu domn Nicanor și compania dumatilă, tot așa se întimplă cu Iranii și cu Indo-Europeii, tot așa cu frazele (in adevăr!) de psihologie pe care declari că nu le înțelegi... Cîm nu înțelege, are o senzație covârșitoare: nu-l ajută puterile. Un om tîrziu la minte este un fenomen regretabil, dar zilnic. D-ta nu ești obligat să fii *deștept*, dar ești obligat să nu te ocupi cu lucruri rezervate oamenilor *deștepți*“.

E curios cum d. Zamfirescu nu se sfieste să pronunțe cuvintul fatal.... Ce indice teribil!..

Dacă d-ta ai fi făcut un curs complet de psihologie fiziologică (!) ai fi aflat și lucrul asta, că ochiul, dind rapoarte între lucruri (!) deșteaptă noțiunea kantiană a spațiului (cum kantiană?! Înainte de Kant nu exista în mintea omului această noțiune?!!) pe cind auzul, înregistrind sunete, care sînt nemateriale (?) și succesive, dă rapoarte de evenimente, prin urmare deșteaptă noțiunea timpului. Dacă dorești să te instruești, îți pot indica lucrarea. (Știm: Armand Silvestre în „*Dioptrica lui Fortescue*“).

Nu putem intra aici în discuțiuni filozofice—ar fi să mergem la infinit—dar atîta l-am întreba pe d. Zamfirescu: oare senzațiunile vizuale, pe care ni le dă cinematograful, sînt mai materiale și mai puțin succesive decît cele ale auzului? Și putem noi clasa senzațiunile în materiale și nemateriale?

*

„Propagăm idei răsvrătitoare pe calea literaturii... Am adus țara la „marginea prăpăstiei... Antiteze condamnabile între țărani și boeri“...

Dar nici unul din scriitorii noștri nu s'a pus mai franc pe terenul luptei de clasă, ca d. Zamfirescu, în *Viața la țară* și în *Tănase Scatiu*. *Clasa* boerească este zugrăvită în *Viața la țară* ca blindă, nobilă, generoasă, iar *clasa* burgheză, în *Tănase Scatiu*, ca ridicolă, și mai adesea *criminală*. Relațiile patriarhale dintre boeri și țărani n'ar lăsa nimic de dorit, dacă nu s'ar interpune arendași hrăparei, și administrația coruptă și incapabilă. Autorul descrie cu entuziasm răscoala țăranilor în contra lui Scatiu, și uciderea acestuia. *Burghezia* este aceia care a adus țara la marginea prăpăstiei, și pe țăran la sapă de lemn—iată teza d-lui Zamfirescu; d-sa face apologia răscoalei singeroase și ațîță ura dintre clase. Vechiul cîntec: „Ori literatura să exprime tendințele noastre—ori de nu, atunci să nu aibă nici-un fel de tendințe“... D. Zamfirescu a mers și mai departe, și eșind oarecum din cadrul literaturii, a scris romanul *Lume nouă și lume veche*, un pamflet plin de calomnii urite la adresa multor persoane din partidul socialist de odinioară... Astfel de tendințe nu se cunosc în Europa, și nu le putem admite nici noi.

*

Se povestește următoarea anecdotă: Un oarecare burtă-verde, aflînd că un cunoscut al lui îl vorbește de rău, îl găsește într'o zi pe drum și se rastește la dînsul furios:

— I-ascultă, domnule, ai spus de mine cutare și cutare lucru? !...

Domnul (gata de... conflict):

— Ei și ce poțtești d-ta?! Am spus!...

Filistinul, împăciuitor:

— Stai, domnule, ce te superi—*poate* că n'ai spus !!...

„A propos de puncte, zice și d. Zamfirescu: în tipografia d-tale poți face ce vrei, dar dacă în gîndul d-tale ele țin locul unor expresiuni ce nu se pot tipări, *chestiunea devine gravă*.”

Poate că țin locul unor astfel de expresiuni; dar un lucru e sigur: „*Tara noastră*” l-a dovedit pe d. Zamfirescu de plagiator, punîndu-l pe două coloane. *Chestiunea aceasta nu e destul de gravă?*

De asemenea, șade rău să recurgi la calomnii, afirmînd că vinurile mele sînt sulemenite. Proba este făcută demult și se poate reinnoi în orice moment, contradictoriu. Amesteci într'o discuțiune literară chestiuni străine cu totul literaturii și ești atît de exasperat, încît afirmi inexactități intenționate, care pot atrage după ele un proces de daune. D-ta ca orice proletar care se respectă, nu ai probabil nimic de pierdut. (Cine a muncit din greu, are...).

Parcă autorul ar fi mai mult negustor decît aristocrat !..

În adevăr: o invinuire gravă, sprijinită pe dovezi, se aduce *persoanei sale, onoarei sale*—și-l lasă rece. În schimb, o glumă asupra vinurilor, îl turbură așa de mult, încît se indignează de „calomnie”, propune probe contradictorii și ne amenință cu proces de daune !.. Polemică, plagiat—flecure !.. Dar să nu-l atingi la vinuri, că procesul e gata. Ce-ar fi un duel, pentru a spăla în sînge onoarea vinului roș vopsit ?

Ioan al IV ar fi fost mai ertător despre vinuri și mai dificil în chestia plagiatului.

Notă. „Am terorizat pe d. Basarabescu” care o dată în viața d-sale demult, a scris o nuvelă umoristică bunișoară: *Pe drezină*. — Ce-i drept, s'au întîmplat cazuri să fie cineva asasinat pentru un leu.

„La urma urmei, eu admit și pe d. Goga, și chiar pe d-ta, onor. „d-le Nicanor; prin faptul că *sînteți*, trebuia să fiți”. — Sîntem adînc recunoscători Măriei Sale *Vasilevs...*

Foarte interesante, din punctul de vedere psihologic, sînt cusururile pe care ni le găsește d. Zamfirescu: n'avem sare; sîntem geloși (de Goga și Slavici); sîntem suciți; n'avem cultură metodică; ne-am aruncat cu furie între rafturile de cărți; știm lucruri extraordinare și ignorăm lucruri elementare; întrebuițăm citații pompoase și autori mari; ținem prăvălie (de vinuri); îl amuzăm pe d-sa; vrea să ne indice cărți să ne instruiem; nu înțelegem nimic; nu sîntem obligați să fim *deștepți* (cuvîntul fatal); n'avem urbanitate; rămînem băeți ignoranți dar buni; contribuim la merusul umoristic al patriei noastre; și—adăugăm noi—am plagiat pe Burdeau.

ILUSTRUL PLAGIATOR.

În chestiunea plagiatului d-lui Zamfirescu, *Țara noastră* ne dă, sub titlul de mai sus, interesante lămuriri în următorul articol pe care ne grăbim să-l reproducem.

„Mă veți ierta deci, dacă nu voi intra în lămuriri asupra vieții și lucrărilor amicului meu Ollănescu“.

D. Zamfirescu, în „Discursul de recepție“.

Cele ce urmează aici sînt cuvîntul nostru de încheiere într'o discuție la care am fost provocați. Cerem iertare cetitorilor că stăruim asupra chestiunii. Dar ea este de interes obștesc. Căci nu poate fi nimăruî indiferent, cum se judecă în sînul Academiei noastre în materie de cultură națională, și cine sînt aceia care pronunță judecățile. Și nu este un fenomen, ce s'ar putea trece cu vederea, să vezi un plagiator, primit în rîndul atitor scriitorilor de omenie.

Să recapitulăm.

După discursul de recepție, roșit de d. Duiliu Zamfirescu în Academie, noi ne-am arătat credința, că rău a făcut înaltul areopag cultural, aducînd în mijlocul său un scriitor cu merite îndoielnice și un fanfaron literar cunoscut. Am spus că însuși discursul ținut este o probă convingătoare pentru oricine, că d. Zamfirescu este o figură de arivist superficial. Galimațias-ul teoretic din discursul său, nenorocita apreciere a poeziei populare, aroganța în judecarea poezilor de astăzi, megalomania aristocratică în concepțiunea artei, toate îl desvăliau drept un tip caricatural și ne dădeau prilejul de a-l prezenta cetitorilor în adevărata-i lumină.

Că s'a supărat în urmă, era foarte firesc, căci nimic nu ustură mai mult ca readucerea celui ce trăește în închipuire la simțul realității. Că în răspunsul său din „Convorbirile“ d-lui Mehedinți (=balta, în care d-sa are voie să dea cu bita!) a reluat tonul ce se cuvine unui vrednic descendent al sedimentelor levantine, era iarăși firesc. A rîs însă lumea noastră de aci, au rîs ziarele și revistele umoristice din Capitală de aerul de cavalier de la Mancha ce-și dădea acest ilustru personaj în iscodirea genealogiei sale. Dar am rîs mai ales noi, aceștia, care privim și fața serioasă a chestiunii. Și, pentru a arăta toată greutatea morală și intelectuală a scriselor lui, am citat o singură dovadă,—ce e drept un giuvaer de dovadă, căci era un plagiat. Și nimic -nu vorbește mai elocvent despre cultura, talentul și cinstea personală a unui scriitor ca o pagină plagiată, ca acele două coloane puse alături, care confirmă slăbiciunea omului de a nu ști face deosebire între avutul său intelectual și al altuia.

*

Terminam articolul nostru, cel cu dovada plagiatului, în acest chip :
 „Și acuma, dacă d. Duiliu Zamfirescu o dorește, putem să-i dăm și numele celui ce l-a descoperit cu acest nerușinat plagiat. Dar stîntem siguri că nu va îndrăzni să-l ceară“.

Și ceia ce am prevăzut, s'a întîmplat în adevăr. Ultimul număr al „Convorbirilor Literare“ ne aduce răspunsul d-lui Zoiliu. Cu un aer de Suveran de Carnaval, d-sa înșiră verzi și uscate despre Newton și Vlasco Ibanez, despre Caesar și Cicerone; fantazează despre „senzațiunile văzului“ și „noțiunile de spațiu“; își caută sămîntă de vorbă cu revista „Viața Romînească“; și pentru cele scrise de noi are abia un cuvînt de dispreț la adresa egumenului grec din poezia lui Goga. Cît pentru plagiat însă, tăccrea cea mai desăvîrșită! Era și natural. Poate să fi uitat omul că s'au mai ocupat și alții de acest plagiat. Sau poate să-i fi fost greu să-și reamintească propriile sale fărădelegi literare...

Să venim în ajutorul memoriei și al adevărului.

Acela, care pentru prima oară a pus pe d. Zoiliu Zamfirescu pe două coloane, a fost însuși... Ollănescu-Ascanio, răposatul academician, căruia Zamfirescu, prin un joc al împrejurărilor, i a luat locul în Academie. În articole vesele din „Voința Națională“ pe anul 1884, Ollănescu scoțea la iveală plagiatul lui Zamfirescu, spunindu-i aceste severe cuvinte :

„E lesne să filosofezi în modul acesta (adică plagînd! Red.) E și mai lesne încă, să-ți pui iscălitura prin urmare personalitatea ta deplină de om și scriitor, în fosul unor asemenea lucruri, cînd, pentru a le găsi, nu-ți trebuie nici studii pîregătitoare, nici credințe filozofice, nici devotament artistic, ci o simplă îndeminare de a strămăta pe romînește ideile și cugetările unui străin“.

Și după ce prin plagiat dovedia „fățărnicia și deșărtăciunea lui Zamfirescu“, Ollănescu îl sfătua să nu mai scrie și continua astfel :

„Pentru a scrie un roman trebuie să fii convins de adevărul acelora ce ai să scrii și să fi deslegat singur, (nu prin plagiate! Red.) fie prin studiu, fie prin experiența ta proprie problema vieții, pe care te cerci a o arunca în lume. Altfel vei fi un croitar de fraze umflate, spoite și goale (îl cunoștea și Ollănescu! Red.) și vei fi nevoit a-ți vedea odrasla eroilor prefăcută în păpuși de hîrtie, ale căror mișcări fără viață și fără direcțiune vor cerca înzădar a maimuțări lupta omenească“...

Aceasta era osînda pe care Ollănescu o aducea asupra lui Zamfirescu din pricina plagiatului și a slăbiciunii lucrărilor sale. Ținem să împrispătăm noi incidentul, dacă d-lui Zamfirescu îi este rușine. Și-l împrispătăm nu numai pentru că ne arată cum apucăturile d-lui Zamfirescu erau de mult cunoscute, dar și pentru că astfel se explică pricina

pentru care d-sa cerea iertare „dacă nu va intra în lămuriri asupra vieții și lucrărilor amicului Olănescu“...

*

Și acum morala cazului.

Ea se rezumă în două puncte.

Omul obișnuit „a-și pune iscălitura și personalitatea în josul unor lucruri“, împrumutate dela alții; scriitorul, înzestrat „cu o simplă îndeminare de a strămuta pe românește ideile și cugetările unui străin“,— poate el să aibă vre-un rost serios în viața noastră literară? Societatea, sau instituțiunea care-l numără printre membrii ei, are ea cuvint de a se mândri cu asemenea reputațiuni *de contrabandă*?

D. N. IORGA ȘI FAMILIA ORSINI.

În „Neamul Românesc Literar“ dela 1 August, d. Iorga... dă lămuriri în chestia C. Trandafirescu—Brăteanu—Orsini:

„Cu privire la extrasul de scrisoare a lui C. Trandafirescu, tipărit în nr. pe Maiu, o persoană inițiată pe cale particulară în biografia lui Ion Brătianu, care nu s'a tipărit până acum de pioșii săi următori, și mai ales succesori, explică în limbajul rîndășesc care deosebește „Viața Românească“:

„1. că Brătianu n'a fost amestecat în conspirația lui Orsini, ci a fost întemnițat pentru alt delict politic și 2. că C. Trandafirescu e pseudonimul lui C. A. Rosetti.

„Luăm act, ca și de moșicia preopinentului. După acest om de rea credință și fără modestie eu sînt dator pentru a serie un rînd și jumătate de introducere la un pasagiu de cinci rînduri să-mi aduc „Gazeta Tribunalelor“ dela Paris și să fu inițiat în toate intimitățile de familie.

„E ciudat numai cum asemenea cabalțeturi nu trezesc o reacțiune în publicul căruiua i se servesc cu violență“.

În adevăr, d. Iorga n'are de unde ști că atentatul lui Orsini s'a întîmplat la 1858, căci... nu e inițiat în toate intimitățile familiei Orsini...

„MIORIȚA“ ȘI „SUFLETUL IRANIC“

După cele arătate mai sus, cititorul va fi desigur surprins, văzînd că urmăm cu discuția teoriilor expuse de d. Zamfirescu în discursul d-sale academic. „Pe cine vrei să mai convingeți? Neștiința, nemodestia și rara slăbiciune de judecată a noului academician, sînt vădite pentru toată lumea“.

E adevărat; și totuși, neobicinuita slăbiciune de judecată nu l-a împedecat pe D. Zamfirescu să ajungă la cele mai înnaite demnități în stat: secretar general la ministerul de externe, membru în comisia dunăreană, academician—d-sa s'ar putea cu drept cuvint lăuda, ca în această țară, doară cu majestatea sa regele nu-i deopotrivă... D. Zamfirescu e un produs tipic al acelei stări sociale pe care un scriitor francez a descris-o în mod strălucit sub numele de *regim comunitar*¹⁾: regimul în care nu darurile firești ci legăturile de familie și cele de prie-

1. *Ed. Desmolin.* De la superiorité des Anglo-Saxons.

tenie hotărâsc situațiunea socială a individului ; regimul în care anumite însușiri de sociabilitate,—cu totul exterioare,—sînt cu mult mai bine prețuite decît adevăratele calități de fond ; regimul în care se cere să a-juți oligarhiei *a trăi*, iar nu *a munci*.

În felul său de a gîndi și simți, noul academician reprezintă ceia ce se numește în sociologie *o supraviețuire*—de pe vremea cînd d. Maiorescu înfiera fără milă *beția de cuvinte*, iar Caragiale crea pe un Cațavencu și pe-un Rică Ventureanu. Pe atunci, negustorii cu greutate, își neglijau comerțul lor util, pentru a merge să asculte la tribunale pe negustorii de vorbe bombastice; și adesea-i auziai delectîndu-se între ei, cu fraza cutare pe care.... Blarenberg „*a zis-o*“ ; de pildă: „*fară de vînzare, nu-ți mai lipsește decît un cumpărător !.*“ Erau timpurile eroice ale retoricei deșarte, cînd anumite celebrități, în care noi astăzi recunoaștem cu mirare fructe seci, erau copii răsfațați ai publicului mare; cînd un profesor putea legăna multe generații c'o dulceagă vorbărie, împetrișată de trucuri copilărești ; cînd luptele parlamentare erau asimilate de ascultătorii luptelor de cocosi ; cînd însfirșit, *verbul*, avea nu știu ce magică putere intrinsecă...

Recitiți tot ce a scris d. Zamfirescu, și veți găsi aproape pretutindeni nume ilustre și vorbe rare, amestecate într'o frazeologie banală, ca niște mari sticle lustruite, prinse în cercei și inele de tinichea : „Shelley în „*Epipsychidion*, realizează o idee platoniceană“ ; „diploma pe care Traian o trimite lui Publius Accius Aquila, centurion din a șeasa cohortă călăreață“ ; „concepția iranică a unui genial din Carpați“ ; „del minor sforzo e del magior guadagna“ ; „Platon pune în gura Diotimei din Mantinea condiționarea amorului prin frumos“ ; „paleografia, semantica, morfologia, lexografia, frenologia, somatologia, galos-ologia“ etc.—tot vorbe sub care, cum am arătat, nu se ascunde, pentru autor, nici un înțeles...

Și, lucru foarte interesant, d. Zamfirescu își dă foarte bine seamă c'a strîns de prin cărți vorbe și dictoane în loc de idei ; fiindcă în polemică, *aceasta* este prima imputare pe care o aruncă altora, în virtutea unui proces psihologic care-i mai degrabă normal decît pervers. Și, în momentele d-sale de exuitație, nu are decît să forțeze puțin procedeul, pentru ca efectul umoristic să fie apreciabil... Așa, în articolul *Nicanor et Co.*, după o pagină întreagă de gravă erudiție (!), autorul, devenit deodată, într'un brusc acces de luciditate, conștient de neputința sa intelectuală, continuă în *pizzicato* :

filologul italian Trompeta dovedește că nu numai toate rasele europene, dar toate rasele de pe pămînt au și au avut un grai comun. Nu cunosc părărerea lui Vlasco Ibanez, dar Fortescue, în *Dioptrica graiului*, se ocupă de refracțiunea luminii în gînd, de unde identitatea verbelor la toate noroadele de pe glob“....

După care, d. Zamfirescu se pune iar pe picioare, salută, ridică micul covoraș, și întinde pălăria...

Șarlatanismul intelectual este o plantă foarte vivace, deși acuma în descreștere și în țara noastră; de aceea, când dăm de o buruiună care a crescut așa de sus, e bine s'o smulgem din rădăcină...

Ori cite dovezi vom aduce despre nelogica d-lui Zamfirescu, și ori cit i-am diseca elucubrațiile, credem că nu va fi fără folos.

*

Iată de pildă *sufletul indoeuropean*, căruia d. Zamfirescu îi zice *iranic*, pentru a da o culoare mai originală erudițiunii d-sale.

Teoria aceasta a fost făurită odinioară de filologi, care dela comunitatea de limbă au conchis la comunitatea de origine, uifnd că de pildă în Spania, rasa a rămas aceeași din timpurile preistorice, pe când limba s'a schimbat de multe ori.

În urma cercetărilor Antropologiei și Etnografiei, cei mai mari filologi au ajuns să se lepede de „indoeuropenism” ca de satana, declarând că „arianismul e șarlatanie”. Și în adevăr, dacă nu te adîncești ca filologii în studiul limbilor uitînd că ele cer niinți omenești care să le vorbească, ci te lași călăuzit numai de bunul simț, e firesc să te întrebi: e cu puțință oare ca un țigan de sațră să fie de aceeași rasă cu Suedezul, sau cu Rusul din părțile nordice? Și putem noi despărți până n-tr'atîta sufletul de trup, ca să admitem, la deosebiri fizice, asemănări psihice—și contrarul?!...

Desigur, aici nu e locul să intrăm în discuțiunea acestor grave probleme. Ar fi și de prisos. Nimeni n'a luat vreodată în serios, erudițiunea „fantastică”,—cum o numește așa de bine d. Radu Rosetti²⁾,—a noului academician; nimeni nu-i pretinde ca în problemele atinse de d-sa, să fie în curent cu cercetările științii; i s'ar putea chiar erta că vorbește cu o siguranță absolută—parc'ar zidi pe granit!...—de lucruri pe care numai din auzite le cunoaște.... dar atîta cel puțin se poate cere unui om cuminte: să păstreze un șir în cele ce spune, să nu se contrazică el însuși!...

Ei bine, discursul d-lui Zamfirescu furnică de contraziceri—în așa grad, că n'urmărirea lor te cuprinde amețeala...

*

„Valoarea literară a Mioriței stă în incomparabila frumusețe a imaginilor. Alegoria morții este, fără îndoială, una din cele mai fericite transpu-

2) Cerem voe cetitorilor de a ne exprima aici adîncă noastră admirație pentru strînsa argumentare și logica de oțel a savantului nostru istoric, însușiri cărora le corespunde în mod firesc un stil cu adevărat lapidar... O!... ce departe suntem de D. Iorga!...

„neri ale sufletului iranic, atât de imaginativ, suflet care s'a păstrat la toate popoarele indoeuropene, dînd loc la un substrat comun de legendo și la o năzuință egală de forme poetice.

Am putea observa că valoarea „Mioriței“ slă, nu atât în frumusețea imaginilor, cît în sentimentul adînc și întunecat pe care aceste imagini îl exprimă; și că lirismul,—adică tocmai adîncimea simțirii,—nu e considerat nici de Renan ca un caracter deosebitor al rasei iranice*.

Dar trecem.

„Ce este mai curios și mai extravagant decît a găsi o versiune „pehlevică (noi știm: pehlvică) a unor scene din *Divina Commedia* „care se raportează la Avesta!“

Ca de obicei, vertiginos de profund și erudit, dar cam neclar...

„Scenele din *Infernul* lui Dante. Și cu toate acestea, nici bănuială „nu poate fi de imitație, de oarece aceasta a fost cunoscută în Europa „de abia în veacul al XVIII-lea, cînd Dante era mort de 400 de ani.

„Tot așa de ciudat este a găsi comandamentul al doilea al bu-dhismului în pesimismul intelectual al lui Leopardi, iar conceptul „fatalității grecești în toate dramele scrise și în toate actele solemne ale popoarelor indoeuropene“.

Că fatalismul ar fi o însușire deosebitoare a rasei „indoeuropene“, ne pare greu de crezut, fiindcă-l găsim dezvoltat în gradul cel mai înalt la popoarele orientale.

„Mai mult decît alt: se găsesc pagini întregi de proză și de „versuri în Leopardi care par copiate din Sophocle—ceia ce nu este „admisibil, fiind dată înalta probitate a poetului dela Recanati“.

Ca să nu copiezi din Sophocle, nu e nevoie de înalta probitate a poetului dela Recanati, ci e destul să nu fii chiar de tot „necerebral“; înțeleg să plagieze cineva pe un Burdeau oarecare, dacă n'are probitate, dar pe Sophocle, ori pe Shakespeare!... Ar fi ca și cum te-ai apuca să furi din vagoanele Căilor Ferate Romine...

„Căci (??) în asta și stă superioritatea incomparabilă a raselor iranice asupra celorlalte rase: în perfectul echilibru dintre aspirațiunile intelectuale și puterile fizice. Pentru a întrebuița fericita expresiune a lui Schopenhauer, de reprezentățiune și voință, ele sînt pesimiste în reprezentățiune și optimiste în voință; cu alte cuvinte critice și impulsive“.

Pe cînd—nu-i așa?—popoarele „orientale“ (întrebuițăm într'adins acest termen vag pentru a nu intra în discuțiuni de rase) sînt nu numai în reprezentățiune pesimiste (foarte pesimiste chiar, cum ne arată religiunea feniciană, literatura chaldeană, etc. etc.), dar pesimiste și în voință.

Ce ne facem însă cu indienii, care sînt nu se poate mai „indoeuropeni“, și care au fost „pesimiști în voință“ ca nici-un alt popor de pe suprafața pămîntului?!...

„Admirabilă e viața grecilor vechi. Incredințați că Destinul cel orb și Zeii cei cruzi se joacă cu existența lor, ei luptă înaintea. A ști că nu ai sorti de izbândă, că mergi la moarte sigură, și totuși a merge, e dovadă de cel mai mare eroism. În asta și constă optimismul grecesc, în aplicarea lor zilnică de a ținea piept fatalității, iar nu în conceptul ce aveau despre viață“.

*

Așa dar trăsătura distinctivă a „sufletului iranic“, este pesimismul în reprezentare și optimismul în voință. Se întâmplă însă, că tocmai popoarele iranice propriu zise—perșii, parții, mezii—care vor fiavind doară și ele suflet „iranic“, sînt din contra, *optimiste* în reprezentăriune, fiindcă religia lor se întemeiază, cum știm (tocmai din *Avestu*) pe credința în triumful final al binelui asupra răului!... Nu-i așa că ne încurcam chiar delă început?... Dar să zicem că așa ar fi, cum zice d. Zamfirescu. Inșă chiar după teoria d-sale, nu pesimismul în reprezentăriune este caracteristica „iranului“, ci—alături de acest pesimism, pe care-l are comun cu semitul—optimismul în voință,—pe care semitul nu-l are. E-lenul adică, ar fi fost fatalist numai în teorie, pe cînd arabul este fatalist și în viață. Dar atunci intrucit e „curioasă, extravagantă, ciudată“, asemănarea dintre pesimismul lui Leopardi și pesimismul budic?... Și intrucit e caracteristică această asemănare?... Ne-am putea tot așa de ține mira că în Mexic, Columb a găsit feudalism, religie, teatru, și celelalte,—deși pieile roșii nu sînt nici măcar de rasă albă...

Ce tainică și măreață apare la prima vedere teoria d-lui Zamfirescu!... Dar cum o cercetezi mai de aproape, și o desbraci de po-doabele ei meșteșugite, misterul se evaporază ca prin farmec, și te pomenești cu o țesătură de absurdități: asifel un fluture scuturat de solzii multicolori ai aripilor sale, ne apare ca un vierme prozaic...

Teoriile acestea, d. Zamfirescu le cunoaște vag din auzite; și în zadar se încearcă să le dea o aparență de precizieune, prin amănunte zădarnice ca „pehlevică“, „Avesta“, „Recanati“, și cite alea toate... Persarul nu-i „iran“,—fiind optimist în reprezentăriune; indianul nu-i „indoeuropean“,—fiind pesimist în voință; Dante n'are nimic cu *Avesta*; în Leopardi nu vorbește Sophocle, și nici Budha în Schopenhauer—și toată teoria nu-i decit un... sfîrșiac.

Cum zice d. Radu Rosetti: „graiu frumos și elegant“ dar „teme-juri absolut fantastice“...

*

Dar înșfîrșit, să admitem că iranul se caracterizează prin imagi-nativitate, prin năzuința către forme poetice, și prin pesimism în repre-zentare și optimism în voință. Și să mai admitem, că atit de mult a ră-mas asemenea cu sine însuși sufletul iranic la toate popoarele indoeu-

ropene, încît pagini întregi de „proză și versuri“ din Leopardi par copiate din Sophocle“.

Dăm atunci de alte contraziceri.

Din articolul d-lui Zamfirescu, publicat în *Revista Idealistă* din Septembrie 1903, aflăm că rasa indoeuropeană sau iranică se împarte în alte două: una e blondă, înaltă, dolicocefală (și n'are nume, după cit pare), iar „cealaltă e numită de antropologie „*homo alpinus*“ și „*homo mediterraneus*“ — cu alte cuvinte, *brachycefalia occipitală unită cu „fața pielii brune“*.

Trebue să ne oprim numaidecît. În două trei rînduri, d. Zamfirescu a și așternut cîteva enormități.

1) Nu două sînt rasele Europei ci trei 2) *Homo alpinus* e altă rasă decît *homo mediterraneus* 3) *Homo mediterraneus* nu e brachicefal ci dolicocefal cași blondul; 4) *Brachicefalia* nu-i decît de un singur fel; „occipitală“ e adăugat de d. Zamfirescu pentru a masca necunoștința printr'o aparență de precizie 5) În Antropologie nu se consideră niciodată *dosul pielii* ci numai „fața“, de aceea se vorbește de „piele“ pur și simplu. 6) Diviziunile acestea se referă la rasa albă în general și nu la rasa „indoeuropeană“, care după teoriile moderne nu există.

Șease enorme greșeli în cîteva rînduri!...

Mai aflăm dela d. Zamfirescu că omul brun e practic, iar blondul idealist.

„Oricît de puțin dovedită să fie inferioritatea creatoare a oamenilor cu capul scurt și oricît de greu să fie a se proba astăzi că rominii aveau un asemenea cap—un lucru rămîne știut, anume că marele popor dela Tibru, care cucerise lumea, fusese incapabil de a da un geniu creator în artele plastice, iar în poezie, deși mai înaintat, rămăsese imitator al grecilor. Atît merge de departe incapacitatea lor artistică încît, chiar mai tirziu, cînd adică invaziunile germane sădiseră însușirea idealității în organizarea sufletească a latinului, latinii dela Roma rămîn refractari artelor și nu iau nici-o parte la renașterea italiană“.

Cum vom vedea mai departe, rezerva e numai aparentă; tot articolul d-lui Zamfirescu se întemeiază pe dogma „brunului-practic și a blondului-idealist“.

D-sa nu știe că concepțiunea antropologică a raselor e incompatibilă cu vechea concepțiune filologică, pe ruinele căreia s'a și ridicat.

Aceasta nu ne miră; multe nu știe d. Zamfirescu. Ne mirăm însă că nu s'a întreat: prin ce miracol s'a diferențiat „iranul“, în brunii cu capul scurt și blonzi cu capul lung? Și cum de a pierdut brunul, sufletul său iranic, „atît de imaginativ, suflet care s'a păstrat la toate popoarele indoeuropene, dînd loc la un substrat cîm de legende și la o năzuință egală de forme poetice?...“

Vorba d-sale: „contradicții și nedomirire!...“

Sau cum am zice noi : „contradicții și loquacitate!“¹⁾

*

„Cum se leagă“, se va 'ntreba desigur cetitorul, „sufletul iranic“ cu poporanismul“ ?

Iată cum :

D. Zamfirescu vrea să ne demonstre că de oarece iranul este pesimist în reprezentățiune, dar optimist în voință, „Miorița“ culeasă de Alexandri nu poate fi autentică.

După ce vorbește de *fatalismul* teoretic al elenilor, urmează:

„Cam așa ceva se petrece cu poporul nostru: naiv și fatalist în alcăturile superioare ale minții, el este vinjos în viață“.

Și aiurea :

„Miorița“ lui Alexandri, ca născocire populară este o imposibilitate. Iată un flăcău voinic, trăind pe corhane cu turma sa, căruia oia birsană îi spune că au să-l omoare baciul Ungurean și cu cel Vrincean, și care, în loc să pună mîna pe bită și să se apere, pune mîinile pe piept și face poezii.... De aceia și găsim în replica a 2-a („verstune“, se zice parcă) *acțiunea completă a baladei*, adică lupta piept la piept a baciului Moldovean cu Vrinceanul și cu Ungureanul, pe care îi birnesește și-i omoară, dar de care este el însuși rănit de moarte.

Această versiune a fost publicată în „Luceafărul“ din 15 Iulie 1905, de cătră d. G. Cătană, care a cules-o dela un lăutar din comuna Brebul, anume Todor Lăutașu.

„Dacă admitem că „Miorița“ a fost creată în Ardeal, și o găsim pe Ceahlău, în Teleorman și la Brăila, este evident că ea a venit cu turmele migratorii. Dar cu cît s'a depărtat de autorul său, cu atît forma populară

1) În articolul d-sale intitulat *Nicanor et Co.*, d. Zamfirescu retractează teoria *iranică*, recunoscînd că „este o erozie pentru stadiul în care se află astăzi Istoria“, dar că e fatal să întrebuițezi acest cuvînt consacrat „într'un curs elementar de Istorie universală“ (ținut la Academie pentru uzul nemuritorilor. Ferice de ei!...). „Și apoi, un om fin și cult se păzește de a face afirmațiuni categorice în materie de Istorie, ci numai ipoteze, care a-desca pot fi geniale“ (astfel de speranțe hrănia d-sa despre faimoasa cuvîntare!) „Istoria nu este o știință ci o opinie. Ea are la îndămină *paleografia, semantica, morfologia* etc., după cum filozofia are la îndămină (ce credeți?) *matematicile, statistica* etc.“.—Urmează o pagină de erudițiune teribilă, despre Caesar, Mommsen, Cicerone, Schliemann, Boni, *lapis niger* etc., după care d. Zamfirescu e cuprins de teamă și se grăbește să adauge obicinuita supapă de siguranță: filologul Trömpeta, Vlasco Ibanez, Fortescue și alte asemenea comicării. D. Zamfirescu se sperie de propriile d-sale „ipoteze geniale“, ca Wagner de *Homunculus* pe care însuși l-a creat...

Seninătatea cu care renunță la „concepția iranică“ de care, în articolul d-sale trecut, se arătase așa de mîndru, e admirabilă... Adio *Avesta, Divina Commedia, fatalitatea, Leopardi, Sophocle, Recanati, Schopenhauer* și *Grecii vechi!*... Cine zvîrle multe peste bord, devine mai ușor, și se înalță mai sus...

a înlăturat ceia-ce era prea înalt și mistic în concepția finală, și a păstrat mai cu seamă onomatopoea.... „Miorița“ este o concepțiune iranică, eșită din capul genial al unui locuitor din Carpați, care reunea în sine toate calitățile tipice ale unei rase. Dar acesta este unul singur. Din punctul de vedere al mulțimii, el este un aristocrat în toată puterea cuvîntului, *aristos*, cel mai bun. Atît este de *cel mai bun*, încît, pe lingă dînsul, ceilalți nu mai sînt nici *buni*. În adevăr, cu cît ne depărtăm de autor, adică, cu cît coborîm dela munte la șes, cu atît replicile Mioriței devin imposibile. Și, ce e mai curios! ele înlătură cu desăvîrșire alegoria morții, ca un lucru de prisos, pe care nu-l înțeleg și nu-l gustă, pînă ce ajung la această innominabilă variantă (varianta d-lui Vasiliu din Suceava).

*

Atîtea rînduri citate din cuvîntarea noului academician, cite contraziceri trebuie să cuprindă!... Și în adevăr, nu știm de unde s'o luăm...

„Miorița“ este creațiunea unui locuitor genial din Carpați, care reunea în sine toate calitățile tipice ale unei rase.“

Dar tot d. Zamfirescu ne-a spus mai înainte :

„Materialul folkloristic al poporului român poate fi considerat chiar ca produs estetic, dar de îndată ce se ridică la această onoare, încetează de a fi anonim și deci nu mai are caracterul unei dovezi stăruitoare a sufletului mulțimii.“

Și tot d. Zamfirescu ne-a spus mai pe urmă :

„Este știut că toate poeziile populare de oarecare consistență nu sînt opera mulțimii anonime, ci a unor anumiți indivizi, poeți de curte boerească sau cîntăreți pribegi, *Menestrel, Trubadur, Lăutar* care firește personifică timpul și aspirațiile mulțimii, după temperamentele lor.

Pe care s'o alegem din aceste trei versiuni? Nu alegem nici-una, deși toate se contrazic între ele.

Dacă d. Zamfirescu ar fi cercetat *prin cărți* cum se elaborează poezia populară, în loc de a prinde în zbor, ca de obicei, vre-o frază cine știe de unde, ar fi aflat că la toate popoarele vechi și moderne, poezia anonimă este în adevăr anonimă, indiferent dacă este populară sau aristocratică. Chiar în acest din urmă caz, legendele sînt mai întăi elaborate de poporul întreg,—sau mai bine prelucrate, căci origina lor se pierde în noaptea timpurilor,—și numai apoi, redactate și combinate de o clasă de cîntăreți, care perfecționează poemele odată create și le măresc mereu prin interpolații, adaptîndu-le firește concepțiunii despre viață a clasei aristocratice. Poezia anonimă populară însă—aceia e și mai nestabilă decît cea aristocratică: păstrată fiind prin tradiție orală, rămîne fluidă ca apa, și schimbătoare ca norul... La întrebarea: Cine e autorul ei?—trebuie să răspundem, cu hotărîre: *nimenia și toată lumea*. Chiar d. Zamfirescu citează în întregime, patru variante, cu totul deose-

bite, ale „Mioriței“. Teoria că această poemă e relativ modernă, fiindcă una din variante vorbește de pistol, a fost ascultată la Academie fără a provoca un rîs homeric... ceia ce dovedește că domnii academicieni, au fost mai indulgenți cu noul lor coleg, decît a fost acesta cu țara întreagă... N'a auzit d. Zamfirescu că în unele variante din *Nibelungen* se vorbește de biserică, iar în altele de Zeul Odin?...

*

Și cum: dintr'un întreg popor iranic („atît de imaginativ, creator de legende și năzuitor la forme poetice“), s'a găsit numai un singur om cu adevărat iran, iar toți ceilalți sînt așa de puțin irani, încît nu numai că nu sînt în stare să creadă și ei ceva, dar nu pot măcar să guste poema creată, și cum scapă—prin depărtare—de sub influența directă a „genialului din Carpați“, ajung la „innominabila“ variantă a d-lui Vasiliu din Suceava:

Numa un-i mai străin
Mai străin și mai bogat
C'o mnii di oi
Și'm pung'o mnii di lei.

Îi s'o sfătuit
Și îi s'o vorbîit
C'au să ti omori
La apus di soari;
Oîli si-ti ier
Banii si-ti bet.

etc. ? !.....

Alți „locuitori geniali“, dincoace și dincolo de Carpați, nu s'au mai născut ? !... Este „Miorița“ singura creațiune estetică a poporului român ? !... „Contradicții și nedomirire!“

Mai mult decît de teoria istorică a d-lui Radu Rosetti asupra originii poporului român, patriotismul d-lui Maiorescu avea motiv să se alarmeze de această teorie, a d-lui Zamfirescu, după care nu „Miorița“ măsoară însușirile poetice și valoarea sufletească a poporului român, ci varianta d-lui Vasiliu din Suceava,—căci zice d. Zamfirescu:

„cu cît ne depărtăm de autor, adică, cu cît coborîm dela munte la șes, cu atît replicile „Mioriței“ devin imposibile. Și, ce e mai curios ! ele înlătură cu desăvîrșire alegoria morții, ca un lucru de prisos, pe care nu-l înțeleg și nu-l gustă, etc.“ !...

Și cărei pricini datorește poporul român—după d. Zamfirescu—inferioritatea sufletească incontestabilă care se exprimă prin varianta dela Suceava?...

Originii sale latine!!...

E o fericire atunci, că istoricii noștri dau precumpănire elementului dacic, și d. Radu Rosetti, celui tragic....

*

Dacă „Miorița“ lui Alexandri autoriză pe acesta să afirme că *Românul e născut poet*, „Miorița“ d-lui Alexandru Vasiliu, învățător în Suceava, ne autoriză pe noi să zicem contrarul. Inșă nici afirmativa, nici negativa nu sînt exacte. *Românul, ca popor, nu e nici mai mult, nici mai puțin poet, decît alt popor.*“

Iată o afirmare care nu e sinceră, cum vom dovedi îndată, fără a lăsa cetitorului vre-o îndoială.

În articolul d-sale din *Revista idealistă*, d. Zamfirescu dezvoltă următoarea teorie:

„Luați în grupări mari, Romînii din Transilvania se aseamănă cu Romînii din Oltenia, și sînt și unii și alții superiori Moldovenilor în organizarea vieții practice, dar le sunt inferiori în atribuțiile vieții ideale.

Urmează exemple: Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, cronicarii, Unirea, Cuza-Vodă, Kogălniceanu și Ioan Brăteanu—adică Istoria Romînilor colorată ici și colo de fantazia d-lui Zamfirescu. În literatură, zice d-sa, dacă excludem pe Bălcescu și Odobescu, care n'au fost creatori, și pe Slavici și pe Coșbuc—ale căror cusururi le cunoaștem—rămînem cu următorii moldoveni: Eminescu, Alecsandri, Hașdeu, Conta, Grigorescu, Xenopol, Vlăhaușă, Iorga, Căza, compozitorul Enescu, etc.

„Oltenia, Banatul și Ardealul sînt provinciile din vechea Dacie prin care s'au perindat Romînii mai mult“... „Ardelenii și Oltenii sînt Latini și nu sînt altceva, sînt Romani dela Roma crescuți în munții Carpați.“

„Pe cînd moldoveanul, bucovineanul și basarabeanul e mai mult blond. El a rămas ce-a fost, dac, cu o urmă de sînge roman, cu altă urmă de sînge slavon“...

„Iar noi știm despre poporul latin, că el era, mai cu seamă în epoca lui Traian, compus din elemente italiene, în care *băștinașii blonzi* ai Lațului dispăruseră cu totul.

Urmează considerații „antropologice“: „capul scurt“, „brachicefalia occipitală“, „fața pielii brună“, etc., și considerații asupra „încapacității artistice a Romanilor“, care s'a manifestat și în timpul Renașterii italiene, „deși invaziunile germane sădiseră însușirea idealității în organizarea sufletescă a Latinului“.

Cum vedem, incapacitatea artistică a omului cu capul scurt e o însușire statornică, deoarece s'a menținut timp de vre-o două mii de ani... Nu mai întrebăm, cum se împacă această teorie cu „sufletul iranic“, care s'a păstrat așa de asemenea cu sine însuși la toate popoarele indo-europene, încît pagini întregi de „proză și versuri“, din Leopardi, par copiate din Sophocle... Aceia-i din alt articol..

Aici, brunul e ultra-practic și blondul ultra-idealist. Dincolo, iranii seamănă între ei ca două picături de apă, sînt imaginativi, crează legende, năzuesc la forme poetice,—: „Avesta“, „Divina Commedia“, Fatalitatea“, „Leopardi“, „Sophocle“, „Recanati“, „Schopenhauer“ și „Grecii vechi“...

*

Să mergem mai departe.

Dacii și Slavii, din care s'au format Moldovenii, erau „probabil „blonzi și idealști sufletește, cum este și azi poporul Scлавinilor depe „malurile Vistulei“.

„Dar dacă nu se poate proba în mod matematic că în general poporul dac și poporul slavon au semnele fizice și însușirile sufletești ale tipului dolicocefalic (*perseverare diabolicum*... d. Zamfirescu e ferm convins că numai blonzi sînt dolicocefali... Și Spaniolii și Chinezii și Negrii din Africa?!)—se poate totuși afirma că Mocanii din Vrancea și de pe Ceahlău, Moldovenii de prin văi și de pe șesuri sînt în parte blonzi; că nu au spiritul întreprinderilor comerciale; că răzeșii moldoveni sînt fini și spirituali parcă ar avea sînge florentin în vine—ceia ce, în popor, nu sînt de loc frații noștri de peste munți; că în Vrancea și pe Ceahlău e leagănul poeziei poporane romînești; că în fine, „Miorița“, diamantul literaturii noastre, s'a cristalizat în suflet moldovenesc.

„Balada „Dolcâi“, precum și aceia a „Mioriței“ (zice Alecsandri) „le-am cules din gura unui băciu, anume Udrea, dela stîna depe muntele Ceahlău. Acel păstor suna din buciom cu o putere extraordinară, „etc., etc.“

Aici, pentru dovedirea doctrinei că Moldoveanul e blond, idealist, și a creat Miorița, Alecsandri e citat ca mărturie; dincolo, în cuvîntarea academică, se contestă autenticitatea variantei marelui poet, iar povestea baladelor despre împăratul Aurelian, e citată ironic și însoțită de cuvintele: „cam extraordinar!“.

Aici, „Miorița“, diamantul literaturii noastre, s'a cristalizat în suflet moldovenesc“, în mijlocul unui popor care în întregimea lui e „fin, spiritual“ și „a creat poezia poporană romînească;“ dincolo, Miorița a fost creată de un singur locuitor genial — *aristos* — din Carpați (și tocmai de un Ardelean, adică de un „Roman dela Roma“, „cu capul scurt“, suferind de „incapacitate artistică“ ! !...), iar ceilalți locuitori romîni, din Carpați și de aiurea, au stricat-o cu desăvîrșire, și cel mai mult au stricat-o Moldovenii dela Suceava,—blonzi, idealști, „Florentinii“ dela Suceava ! !...

*

Foarte interesant e *mobilul* teoriei brunului-practic și a blondului-idealist...

Ardeleanul fiind „Roman dela Roma“ n'are simț artistic (e de văzut dacă are „capul scurt“).

Trei sînt însușirile sale de căpetenie: patriotismul, îndemnarea în ale comerțului și „puterea cu care se înmulțește“.

„Cîte trele aceste caracteristice: entuziasmul sufletesc, alergarea după bunul trai și puterea reproducerei fizice, sînt calități de impulsivitate... „Însă în literatură *impulsivitatea*, prin urmare *voința*, cînd nu este moderată de *autocritică* dă loc la note eroice ridicole, la o sîbrniitură continuă în care *lipsa de invențiune* ostenește și pe cel mai răbdător patriot“

Ne aducem aminte că „în asta stă superioritatea incomparabilă a raselor iranice asupra celorlalte rase... că sînt *critice și impulsive*“.

Ardeleanul însă nu-i „pesimist în reprezentare“, adică nu-i „critic“, ci numai *impulsiv*: o impulsivitate nemoderată de autocritică — *prin urmare nu-i iran!*... Firește: iranul e artist...

Astfel fiind ardeleanul în genere,

să trecem dela gen la specie, și să examinăm lucrarea din urmă a d-lui Slavici. Printr'o simplă întimplare nenorocită, am concurat amîndoi la același premiu al Academiei, ce mi s'a refuzat mie și i s'a acordat d-sale, pun discuțiunea cu hotărîre asupra acestui punct: raportul dintre valoarea literară a romanului d-lui Slavici *Din Bătrîni* și a romanului meu *În războiu*—amîndouă narațiuni istorice“.

D. Zamfirescu îi impută d-lui Slavici „inexactități istorice“, „greșeli de limbă“, „perfectul compus în locul perfectului simplu“, ciobani prea „rumeori“ și ciobănițe prea sălbatece: „răsturnarea legilor plasticei“ „fața călare pe armăsar, cu picioarele bătănăind, care fură pe un flăcău și strigă „Vuc!“ — „Vuc! Vuc! că ne-apucă noaptea“.

În schimb „cît e de *gentilă* imaginea unui călăreț furînd o fetică acoperită toată în mătase“, etc.

„Romanul de față ca valoare psihologică este tot așa de nul ca nuvelele de mai înainte. El nu are nici o valoare literară și urmează să fie îndepărtat din minele tinereții, căreia îi strică gustul. (Pauzi!...) Are însă toate celelalte calități ale autorului său: patriotismul, sensul orientățiunii politice și îngrijirea intereselor personale. Din punct de vedere al intereselor *personale*, a fost pregătită lucrarea „*Din Bătrîni*“ ca să producă autorului 5000 de lei.

„Așa că d. Slavici poate zice cu zicătoarea italienească: *Male comune, mezzo gaudio* (toate se încheie la d. Zamfirescu cu zicători italienești... Dacă noi cetitorii nu știm italienește!—ce folos! Doar așa, o *floricea!*...).

Va să zică d. Slavici fiind ardelean, trebuie să se mulțumească să facă patriotism, negustorie și copii.

E cazul de a aplica *miragiul* lui Loria.

Miragiu: „cap scurt cu fața pielii brună“=„incapacitate artistică“; „latinul=cap scurt“; „ardeleanul=latin“; „Slavici-Ardelean“; și... „premiu=Slavici“ (sorit Goclenian).

„Cauză economică evidentă“: 5.000 de lei.

*

Prin urmare e limpede, nu-i așa, că după concepția d-lui Zamfirescu, origina latină presupune o *excepțională incapacitate artistică*; Romanul a manifestat-o pînă și în timpul Renașterii, iar ardelenii și oltenii o arată azi. În așa fel că „mai toate talentele creatoare ne vin din Moldova (dela blonzii daci și slavi, „superiori în atributele vieții ideale“).— în toate cazurile „nu din Oltenia și nu din Transilvania“. Cînd dar acum d. Zamfirescu atribuie acea incapacitate artistică latină. *intregului popor român*, atunci îl pune evident mai pre jos de alte popoare, de cele blonde, de pildă— și nu mai are dreptul să spue că „rominul nu e nici „mai mult nici mai puțin poet decît alt popor““. „El poate fi nobil, „cuminte, eroic, dar poetic, nu!“— zice d-sa. Dece ar putea fi nobil și nu poetic, — cuminte și nu poetic, — eroic și nu poetic. — nu vedem, dacă excludem originea latină, sau punem toate popoarele pe aceeași treaptă în toate privințele.

Și în ori ce caz, „variantele dela Suceava“, care singură, după d. Zamfirescu, măsoară valoarea sufletească a poporului român, nu manifestă nici-una din aceste însușiri.

„Ca popor indoeuropean el poate aspira la o poezie națională, la o artă națională (arabii, chinezii, japonezii evident că nu pot aspira la o literatură și artă națională!) dar nu la o poezie și o artă poporanistă. *Expresia „poezie și artă poporanistă“ este un non sens.*“

În aceste cîteva cuvinte, se cuprind iar nenumărate contradicții— atîtea contradicții și absurdități, cîte frunze se află în mod virtual în simburile unui fruct; dar pentru a le scoate la iveală pe toate, se cer multe alte dezvoltări.

„O piatră în baltă“—numește d. Zamfirescu discursul d saie academic.

Da, este piatra aceea pe care zece înțelepți nu pot s'o scoată.

P. Nicanor & Co.

1) „Nu m'am contrazis cu articolul meu din *Revista idealistă*, zice d. Zamfirescu în *Nicanor et Co.*, ci l-am dezvoltat cu toată consecvența logică (în logică o tare)“.

Bine, dar acolo erau două feluri de români; unii blonzi, (basarabeni, bucovinenii, moldovenii) coborîtori din Daci, n'aveau „cap scurt“ și „incapacitatea artistică“, ei erau „fini și spirituali“, „superiori în atributele vieții ideale“ etc? De ce i-a jertfit d. Zamfirescu pe altarul idealului conservator? „Istoria este o opinie“. „Ți-e permis să te îndoești de tot“.—De tot, numai nu de dogma: nepoet=cap scurt=latin=romin=jos poporanismul!

Recenzii

Ioan Agirbiceanu. *In Clasa cultă.* Vălenii de Munte. Tipografia „Neamul Românesc”,—Societate Cooperativă.

D-l Agirbiceanu este un scriitor de o rară putere, un adevărat creator de viață, ce știe să zgudue și să stăpânească sufletele cu mijloace puține, căci formă, în care se produce, face adeseori impresia operei acelor primitivi, cu înfățișarea stingacă, simplă și nemlădioasă, dar palpând de viață arzătoare. D-sa n'a fost niciodată indiferent publicului cetitor; a impresionat puternic atenția și a trezit interesul din cele întâi scrieri ale sale. Se simte în zugrăvirea vieții de țară o adincă simpatie și înțelegere pentru sateanul nostru, atât din înfățișarea lui trupească, cât și din atitudinea lui sufletească. Nicăiri nu te simți mai pătruns de respectul muncii lui uriașe, de măreția mizerii lui infinite, decît în scrierile sale. Sint bucați, pe care nu le mai uiți, te urmăresc chinuitoare, atât de puternic te-au impresionat (între altele: „Fefe-leagă”). Pare că chiar faptul de a fi scris într'o limbă ce are un pronunțat colorit dialectal nu le strică; place graiul acesta aspru și franc și, de multeori, întorsătura neobișnuită a frazei dă un deosebit relief povestirii. Dacă uneori regretăm culoarea prea locală a unor ziceri sau întorsături de

fracă, e pentrucă ni se pare că le-am gusta mai bine scrise într'o limbă literară mai pură.

În volumul de față însă, foarte arareori regăsim pe d. Agirbiceanu așa cum îl cunoaștem. Pare că d-sa nu mai „vede” pe fii de săteni ce au pătruns în „pătura cultă”, pare că s'a rupt legătura de simpatie dintre ei și scriitorul, ce știa să-i zugrăvească așa de bine la coarnele plugului, sub înfățișarea lor aspră, cu trupul și sufletul așa de bine și de puternic caracterizat, cu o viață așa de stăruitoare în munca neobosită și în lupta cu nevoia neîndurată.

Fiii de săteni din „pătura cultă” ai d-lui Agirbiceanu sint zugrăviți cu o mină nesigură, au un suflet tulbure, sint nedumeriți în noile condiții de viață în care se găsesc, și autorul pare singur nedumerit, nu știe singur cum să-și îndrumeze eroii, căci parcă singur nu prea cunoaște rostul cărarilor încalcite din viața de țirg.

*

Ion Ciocîrlan. *Vis de primăvară.* Biblioteca Minervei. București.

Citeva din povestirile aceste sint cunoscut publicului cetitor. Toate, în genere, sint scrise în genul special al d-lui Ciocîrlan, adică sub formă de tablouri și de scene răzlețe din viața dela țară.

Despre nuvelele d-lui Ciocîrlan am

vorbit de curind, cu prilejul apariției unui volum mai mare—„Pe Plaiu”; nu am nimic nou de adăugat, decit doar imi voi exprima dorința de a vedea scenele și tablourile acestea, pe care d. Ciocirlan le redă cu destul talent, legate într'o povestire, în care să se oglindească viața săteanului, așa de bine cunoscută d-lui Ciocirlan. Atunci poate și forma va fi mai desăvirșită și frazele mai largi, mai cadențate, căci, uneori, forma d-lui Ciocirlan e prea discordantă, fiind frântă în propoziții scurte, ce parcă fragmentează povestirea sau tabloul, ca, de pildă, în bucata destul de drăgălașă: „Un prinz” și care, din această cauză, are un ritm monoton și supărător. Sînt deasemenea prea multe detalii, legate uneori foarte stingaciu în propoziții relative, stingind adesea coloritul viu și pitoresc, obișnuit descrierilor d-lui Ciocirlan. Autorul va ști, desigur, în curind să scape de toate aceste mici neajunsuri și să ne dea opera pe care simțim în drept să o așteptăm.

*

N. N. Beldiceanu: *Taina*. Minerva, București.

Cînd a apărut primul volum a lui N. N. Beldiceanu „Chipuri de mahalală”, volum de încercări slabe, nereușite, am fost singura care am cerut criticii să nu-și dea sentiința definitivă asupra tinărului scriitor, decit după ce se va prezenta publicului cu un nou volum, în care să se producă în povestiri mai potrivite firii și talentului său. De atunci, am avut prilejul să mă incredințez, la fiecare nou volum apărut, că nu mă înșelasem.

Beldiceanu are un puternic suflu de lirism, care-l face să nu fie banal niciodată; are și măsură în elanurile sale lirice și în romantismul său, destul de pronunțat, așa că nu jighește gustul nicăeri, pricepe și redă foarte bine poezia naturii, iubește și înțelege viața și are acea cinste literară, destul de

rară în moravurile noastre, de a căuta cu stăruință să fie sincer și conștiințios în scrierile sale. E un lucrător, care caută să se realizeze într'o formă proprie, formă, care nu e încă destul de originală, care se resimte uneori de influența lui Mihai Sadoveanu, dar pe care o caută mereu, și, dacă o găsește, greu încă, atunci cînd izbuște să o stăpînească, are fraze muzicale, descripții colorate și văzute, scene trairite. Aceasta ne dă nădejdea unei desăvirșiri complete în operile de mai tirziu. E un fiu cunoscător al limbii, nu e barbarul ce bîntue de cităva vreme literatura noastră curentă, schingiuind vorbele, neștiind să alcătuiască o frază, tropăind prin sintaxă și mereu în harță cu gramatica. E un scriitor acul ce știe a face o descriere ca aceasta: „În cerdacul alb al schitului dela Slătioara, în ceața albastrie a asfioțitului, în ceața aceea fină a inserării de primăvară, care pare o pulbere cernută de deasupra, din văzduhurile limpezi, se vedea toată valea Șomuzului, cu scripirea depărtată a fulgerului de argint al apei,—se zărea perdută, topită, ușoară ca făurita dintr'un fum luminos, gata să se risipească la cea dintâi adiere de vînt”. E un artist al formei uneori, dar, mai ales, un povestitor fără pereche, care știe a te vrăji cu darul lui în povestirea celor mai simple fapte și întimplări. Bucata însăși cu care începe e o pildă a acestui minunat dar de a povesti și a alege lumina în care trebuie puse unele fapte, întimplările și oamenii, pentru a plăcea și a ferma.

Acasta face frumuseța și poezia bucății „Maica Melania”, a cărei romanțism nu jighește gustul nostru de realitate, nu stingherește nevoia de cumpătare, așa de adesea siluită de acei care n'au măsură și gust literar, fiindcă are acel parfum al lucrurilor vechi, aer lumină stinsă a amintirilor îndep-

tate, acel vag și plutitor al unei lumi răsfrînte în sufletul unui copil. Sint multe bucăți plăcute, gingașe, ușor induoșate, ca „Clipe“, „Cea din urmă iubire“ și altele, de un realism riguros, puternice și pline de o simpatie caldă și vie pentru suferință, dintre care „La Garda Pieții“ e o mică capodoperă.

Volumul întreg e alcătuit din povestiri ce sint „bucăți întregi“, unele mai slabe, altele mai bune, ca putere de expresie, dar „producții literare“ ale unui talent real, nu compoziții voite, cu stingăcii și afecției de școlar ce se strădanuește să compue o temă.

*

Iosif Pușcariu. *Povestiri de ale lui Moș Barbă-Albă.* Brașov. Tip. Mureșianu.

D. Iosif Pușcariu vestește pe celtitor, în prefață, că aceste povestiri sint scrise numai pentru a lăsa urmașilor o iconă din traiul patriarhal, în care și-a trăit copilăria și tinerețai și care se stinge, pe zi ce merge, și că autorul nu are pretenția de a fi un scriitor. Desigur că cei mai buni scriitori sint acei care scriu, nu pentru a fi scriitori, ci pentru că sint nevoia de a da o formă reală și vie impresiilor lor. Aceste impresii se nasc, se organizează și trăesc așa de viu și intens în sufletul artistului, în cit sufletul pare că se liberează de obsesiunea lor, intrupindu-le într'o operă de artă. Nu e nevoie ca artistul să posede o cultură literară anumită, pentru că să găsească forma cea mai nimerită și, deci, cea mai frumoasă. Avem pildă, acum de curind, în „Istoria vieții mele“ a negustorului Virnav, dată la iveală de A. Gorovei. Ce poate fi de un interes mai viu, decit viața aceasta, redată zi cu zi, în care palpita sufletul unui om și se oglindește o epocă. Dar moș Barbă-Albă e departe de a poseda simplitatea

atingătoare a lui Virnav și, mai ales, darul său de a povesti cu imagini așa de vii și de sugestive, într'o limbă așa de firească și de bogată, așa de neștiutor de valoarea lui proprie și atât de preocupat de a-și revărsa sufletul în cele ce scrie. Moș Barbă-Albă, oricare-ar spune, își amintește de regulile de retorică, învățate la școală și e foarte conștient de efectul ce vrea să producă; deaceia prevestirile sale nefiind nici o operă literară, nici istorisirea vie și plastică a unui om fără pretenție de cultură, nu pot să aibă valoarea de document omenesc, pe care ar vrea să le-o dea autorul.

*

Caton Theodorian. *Calea Sufletului.* Miunerva, București.

Cea ce face anevoiasă, în genere, recenziunea cărților, noui aparute, este faptul că scriitorii noștri, în cea mai mare parte, nu sint nici vizionari puternici, care ar putea să pue, într'o formă primitivă, o viață destul de viu colorată, înit să le arătăm brutalitatea, lipsa de gust, lipsa de perspectivă în care, ca niște primitivi adevărați, ne-ar prezenta figuri pe planul întâi, stingace și grotesci, dar *vii*, nici nu au avantajul literaților din țările cu o cultură veche, de a avea la îndemina o formă desăvirșită, meștoșugită, în care să strecoare păpuși și paiețe, care ar reuși, sub strălucirea acestei haine, să ne dea, o clipă, iluzia frumosului, care ar putea mulțumi intrucitva o parte din exigențele sufletului nostru.

Iată, de pildă, pe d. Caton Theodorian, care ar putea fi în alte împrejurări un scriitor onorabil. D-sa nu are viziunea puternică a realității, dar nu e lipsit cu totul de spirit de observație.

Are mici calități de scriitor plăcut, intuiția unor subtilități sufletești, care l-ar fi putut face să fie un povestitor, a cărui artificialitate ar fi putut trece sub o formă prețioasă, îngrijită, care,

dacă n'ar fi găsit mai niciodată nota sentimentală justă, ar fi putut totuși să ne placă prin virtuozitatea cu care ar fi învins dificultățile ridicate de el însuși; cu un cuvint, ar fi putut să ne reprezinte un joc de păpuși destul de amuzant, dacă ar fi avut destulă cultură literară pentru a poseda gust și eleganță, destulă putere de judecată pentru a da perspectiva convenită teatrului său de păpuși, ca să poată face iluzii.

Ne putem ușor închipui ce poate produce acest talent făcut numai din artificialitate, acest suflet atit de orășnesc, lipsit de simpatie și de înțelegere pentru natură, în starea ei salbatică și pitorească, pentru viața firească și puternică a oamenilor ce trăiesc în sinul ei, cind vrea să nere-dee viața dela țară. O anecdotă foarte cunoscută e subiectul celei dintâi nuvele—„Calea Sufletului”, o anecdotă, care, povestită scurt și riguros, ar fi avut în însăși înălțuirea faptelor destul motiv pentru a fi interesantă și vie. Un popă dela țară pleacă să stringă bani pentru biserica din sat. E atacat la întoarcere de un hoț, care-l jăfuește. Popa se roagă să i se găurească autereul spre a fi crezut că a fost în adevăr atacat și, cind se convinge că hoțul nu mai are gloanțe, îl silește, sub amenințarea revolverului său încărcat, să-l urmeze până la primăria din sat.

Dar d. Theodorian amplifică și, vrind să dea popii o personalitate romantică și sentimentală, îi mai dă și un fecior, fără nici un fel de realitate, care ne facură în dragostele lui fără nici-o noimă și nici-un înțeles; adăugă un episod care nu intră în logica faptelor, care nu se poate lega, cu nici-un preț, de realitate și sfirșește lamentabil și copilărește. E în genere slin-găci și lipsit, în cel mai înalt grad, de simț critic și de gust. Să nu cităm decit începutul nuvelei și va fi de a-

juns, pentru a ne face o idee de greșelele în care aceste lipsuri pot face să cadă pe un om, care are oarecare talent, cum e d. Theodorian: „Cea din urmă sărutare a soarelui murind se răsfringea a galeșă deasupra Dragoslavelor”. Această lipsă de gust și de simț critic îl face mereu să cadă în exagerări sentimentale, într'un romantism fals și afectat, și să scrie nuvele ca „Dincolo de mormânt”, „Crucea mișelului”, etc. Totuși sint licăriri de un adevărat talent, unele scene de un dramatism simplu și puternic, observații ce dovedesc fineță în observații, ca, de ex. în nuvela „Împăcare”, foarte neegală și aceasta, și cu aceeași exagerare romantică, care strică totul, mai ales în deznodămint. „Fie ertați” și „De închiriat” ar fi destul de bune, dacă s'ar vedea ironia autorului, dacă am simți bataia de joc a omului subțire, indulgența luătoare în ris a cogătorului, ce stă deasupra acestor mici întâmplări și știe să ne facă să simțim deșertăciunea și neantul dureros, cu care se framintă omenirea în umbrele grotești sau tragice, ce se perindeaza în lume și în operele de artă.

I. S.

Tudor Pamfile. *Jocuri de Copii.* București. Academia Română, 1901. 1 broș. în 8 de 98 p., fără preț.

Noua broșură este urmarea celor două precedente.—Glosarul e încomplet. Nu găsec în el cuvinte ca *furtunache* (p. 50), *tocător* (p. 80). Și doar glosarele sint menite a ușura facerea dicționarului!—Greșelile de tipar abundă. Iată un exemplu din glosar, în care un acelaș cuvint apare supt trei forme grafice diferite: „*tiliute* s. pl. a-și lua *tiliutele* = a porni cit mai degrabă dintr-un loc: hai, ia-ți *tiliutele*”. Așa dar: *tiliute*, *tiliute* și *tiliute!* Și cind te gindești că bietii

filologi își bat capul cu etimologia cuvintelor...

G. P.

C. Cernăianu. *Biserica și Românismul.* Studiu istoric. Un volum de 168 p., București, Tipografia Profesională: Dimitrie C. Ionescu. 1909. Prețul 2 lei.

Volumul acesta este datorit premiului Hillel, propus de facultatea de teologie pentru subiectul: „Rolul bisericii în trecutul neamului românesc, din punct de vedere cultural și național”; respins însă, autorul l-a publicat sub titlul de mai sus, îndemnat fiind, cum ne spune, de prieteni și de unii din foștii săi profesori. Subiectul este, desigur, de un înalt interes pentru toți, căci fiecare dorește să cunoască cum și-a împlinit menirea ei culturală această instituție și care a fost rezultatul activității sale. Răspunsul ce se degajează din paginile acestei cărți e că biserica noastră n'a știut să fie, afară dor de foarte rare clipe, la înălțimea sarcinii ce și-a luat-o. Foarte de timpuriu, abia formată, a devenit un instrument, de care s'au servit cînd Slavii, cînd Grecii, cînd ambele popoare, spre a desnaționaliza poporul român, a-l menține într'o ignoranță profundă și a-i stoarce imense averi, fără să-i dea nimic în schimb, căci cultura lor, străină de sufletul neamului nostru, a exercitat o influență deprimantă. Nici cînd biserica a devenit autonomă, scuturîndu-se de elementele străine, nici atunci, ea nu și-a înțeles menirea, ci, condusă de mobile egoiste, a căutat să se pună de-a curmezisul oricărui progres cultural și național. Opera d-lui Cernăianu este un aspru rechizitoriu, făcut întregului trecut al bisericii noastre.

Cum se vede însă din tratarea subiectului, d-sa n'a căutat să ne redea trecutul în legătura cauzală a eveni-

mentelor, n'a stabilit un contact între el și faptele istorice, ci s'a mărginit la o expunere, care, în linii generale, nu-i decît un rezumat a lucrărilor d-lor Iorga, Dobrescu și ale părintelui dr. Augustin Bunea, rezumat însoțit de comentarii pasionate și violente. D. Cernăianu poate să aibă dreptate în judecățile formulate de d-sa asupra bisericii noastre; din modul însă cum privește această instituție, reesă că nu și-a dat silința a o cunoaște prin el însuși și nici de a înțelege de ce n'a fost și n'a putut să fie așa cum am fi dorit-o toți. Autorul, lipsit de o serioasă cultură istorică, n'a cercetat cu nepărtinire cauzele adînci ale evenimentelor, ci, atîngînd ușor numai suprafața lucrurilor, n'a putut păstra tonul științific, a căzut în declamații retorice, și sentințele date de el, oricît de sincere ar fi, nu ne pot convinge. Așa cum ni se prezintă lucrarea sa, care aproape nu ne aduce nimic nou, nu e decît o compoziție, scrisă într'un stil atrăgător uneori, dar care nu satisface condițiile ce se pun unei opere de istorie serioasă. Regretăm sincer că sîntem siliți să spunem aceasta, căci d. Cernăianu, după cit se pare, un om siacer, neîncătușat de spiritul de corp și îndrăzneț, ar fi putut să dea altceva decît o operă, care samănă mai mult a pamflet și a cărei utilitate este minimă.

M. J.

V. Anestin. *Stelele.* Noțiuni populare de astronomie. Bibl. Minervei, No. 40. Prețul 30 bani.

Cărțile de popularizare au o netăgaduită valoare pedagogică; ele reprezintă tendința sănătoasă de a scoate învațămîntul științific din cadrul rigid al manualelor și programelor oficiale, pentru a-l reda sub o formă mai vie, și deci mai interesantă. Ivirea unor încercări meritoase pe acest tărîm ar

fi, la noi, cu atât mai îmbucurătoare, cu cât, după cum ştim cu toţii, tineretul nostru a fost îndopat până mai dăunăzi cu manualele didactice ale unor respectabili autori, la care geografia, botanica sau geologia sînt tot atitea nesfîrşite cataloage de nume, care de care mai bizare...

În principiu deci, d. Anestin ar merita cele mai entuziaste felicitări, spre ruşinea multor reprezentanţi oficiali ai ştiinţii noastre.

Din nefericire, aceste felicitări trebuie prezentate cu multă rezervă. Căci, pentruca o carte de vulgarizare să corespundă menirii ei, trebuie să îndeplinească şi oarecare condiţiuni.

Mai întâi de toate, trebuie să fie limpede scrisă, iar cele ne învăţă să fie adevărate. Autorul volumului însă păcătuieşte tocmai printr'o dezordine completă în tratarea subiectului, prin lipsă de claritate şi, în fine, prin afirmaţii gratuite. Astfel, după ce în citirea rînduri are accente entuziaste pentru spectroscopie, „temelia astronomiei moderne“, afirmînd că lumina stelelor, analizată la spectroscop, ne spune „cele mai minunate poveşti din cite se pot închipui“ şi că rezultatele obţinute de spectroscopie constituiesc „un adevărat roman senzaţional“; după ce ne înşiră, cu multe detalii de prisos, o mulţime din aceste rezultate—, îşi aduce aminte, tocmai la pag. 67 (din 90 pagini), că nu ne-a învăţat încă ce e un spectroscop, şi se execută :

„Ştiţi ce e spectrul solar? Aţi văzut, nu este aşa, cureubul pe care îl produce o prizmă pe care laşi să cadă o rază de soare? Cureubul acela, lumina descompusă în elementele ce o compun, e spectrul solar. Orice corp ceresc, oricît stea dă un asemenea spectru cu ajutorul căruia se poate şti din ce elemente chimice e compusă o stea“. Şi gata!

În schimb, ca să fie popular, ne

vorbeşte din primele pagini de *vita* din Lira, *ita* din Argus, *pi* şi *mi* din Hercule, fără să ne explice, de unde aceste nume comice, deşi la pag. 23 ne pomenim deodată cu nişte litere greceşti. Se grăbeşte însă să afirme că Sirius (greceşte strălucitor) şi Arcturus (coada ursului) sînt nume arăbeşti.

În altă parte, autorul caută să ne explice cum s'a calculat distanţa până la stele. După ce ne arată, destul de lămurit, cum se află pe pămînt depărtarea până la un punct inaccesibil, d-sa face opinie separată de învechitul Flamarion,—pe care îl citează în pagina următoare,—învăţîndu-ne că baza aleasă nu este linia care uneşte două poziţii ale pămîntului la şase luni interval—adică dublul distanţei de la pămînt la soare—ci *însăşi aceeaşi distanţă*; lasînd, bine înţeles, cetitorului să-şi lămurească singur cum nenorocitul astronom a făcut observaţia ughiului cu virful în soare!

Dar deosebirea între ascensiunea dreaptă şi longitudine, ştiţi care este? Că una să măsoară în ore, minute şi secunde, pe cînd cealaltă se măsoară în grade!

Şi aşa mai departe, căci am putea înşira o sumă de alte exemple.

D. Anestin pare a avea credinţa că meritul principal al unei cărţi de popularizare a astronomiei este să ne vorbească decît mai multe descoperiri, din cele mai recente; aceasta reiese atît din criticele ce aduce vechilor lucrări ale lui Flamarion şi Guillemarn, cit şi din faptul că însuşi d-sa se pierde în descrierile de stele variabile şi de sisteme de stele duble sau multiple.

Partea istorică e cu totul neglijată. Nicăeri cetitorul nu va găsi tratate problemele care au preocupat pe astronomi în trecut, arătînd greutăţile ce prezenta rezolvirea lor şi chipul în care aceste greutăţi au fost învin-

se; și totuși studiul acestor chestiuni este mai în măsură să contribuie la dezvoltarea în tinerețe a iubirii de știință și a dorinței de a cerceta, decît cel mai modern *reportaj* astronomic,—căci așa trebuie numit ceia ce face d. Anestin.

Ca să citez un exemplu: deși pomeniște incidentul de Bradley și explică ce este paralaxa unei stele, nu spune nici o vorbă despre aberația astronomică și despre rolul ei în istoria astronomiei.

În schimb, d-sa ne epatează „servindu-ne” niște rețete, pentru transformarea milioanelor de kilometri, care exprimă distanța până la stele, în anii necesari luminii spre a sosi de acolo,—niște înmulțiri și împărțiri cu anumite numere cabalistice.

Ar mai ramînea, pentru a compensa defectele de mai sus, ca autorul să fie mai interesant în partea filozofică a subiectului. Dar, vai...

„D. I. Corbu din Bistrița (Transilvania) a scris o broșură intitulată „Noua teorie cosmogonică”, în care, între altele, spune că menirea stelelor e să se strîngă în clustere și d-sa prevede o vreme cînd corpurile ce formează un cluster cad unele într-altele formînd un soare imens.

„I s'ar putea răspunde cu concluziunile la care ajunsese Herschel, după ce studiasse toate clusterurile ce se văd în emisfera boreală.

„El dovedise că mai toate grămadurile de stele au forma mai mult sau mai puțin globulară și că stelele unei îngrămădirii se string spre centru, dar (?) au toate aproape aceeași mărime. Lucrul acesta nu se datorește simplei întimplări, ci atracțiunii celui centru și mai dovedește apoi că stelele ce compun îngrămădirile au aceeași origine”.

E cazul să ne întrebăm: ce zice Corbu și ce zice Herschel?

Aiurea d. Anestin vorbește de teoriile lui Laplace și Kant.

„Decînd s'a descoperit, că mai toate nebuloasele au această formă, s'a ivit o teorie nouă cu privire la nașterea lumilor.

„Înaintea vreme, după teoriile lui Laplace, Kant și alții, se credea că un sistem solar se formează din îngrămădirea masei la un loc.

„Simburele acestei materii îngrămădite dă naștere soarelui, iar materia lăaturalnică dă naștere planetelor, care, la rîndul lor, își formează sateliții, adică lunile lor. În cer nu s'au descoperit însă asemenea formațiuni, ci mai toate par'că se datoresc altor împrejurări. Materia îngrămădită la un loc pare că a primit izbitura unei mase mari, care s'a învîrtit în jurul ei în spirală, dînd naștere, în drumul străbătut, la neînumărate îngrămădiri, din care, mai tîrziu, se formează soari și plante”.

Foarte instructiv. Cum s'ar zice, mai clar: „Din fandaxie dai în ipohondrie, și pe urmă și nimica mișcă”...

Toți propovăduitorii învățămîntului astronomiei, pentru a învedera rolul acestei științe în educație, ne vorbesc de modestia și înălțarea sufletească, produse de conștiința imensității universului față de micimea noastră și a patimilor noastre.

Luîndu-ne rolul de adversar al astronomiei, vom răspunde cu următoarele exemple, care arată influența ce a avut studiul astronomiei asupra d-lui Anestin:

La pagina 32: „Sînt mulți care cred că, dacă ai lunetă mai mare, poți să vezi stelele mai bine; cu alte cuvinte, s'ar putea observa discul stelelor. Aceasta nu o cred numai cei lipsiți, cu totul de cultură, dar și mulți dintre aceia care, sau nu posedă o cultură generală solidă, sau nu și-au îndreptat activitatea decît asupra unei ramuri de cunoștinți omenești”.

Voi, cei cu musca pe căciulă, plecați capul de rușine, în fața d-lui Anestin!

Alta;

„Voi da aici o listă mai lungă despre scrierile, ce se ocupă numai de stele, și voi arăta pe scurt ce conține fiecare.

„Celitorii nu vor găsi o simplă înșirare de cărți, ci observațiuni juste „asupra lor, făcute de cel care a întocmit această broșură și care le-a consultat și le va consulta atita timp, „cât îi va fi îngăduit să se b. cure de „splendorile cerului instelat“.

Nu găsiți că era mai bine, dacă lupta pentru existență l-a împiedecat să le consulte ziua, s-o fi făcut cel puțin seara, în casă, la lumina lămpii, mai cu atenție, decit în vremea ce contempla cerul?

**

Edouard Driault. *Vue générale de l'histoire de la civilisation.* Paris, 1909. Félix Alcan, 2 vol., 7 fr.

Inercarea de a da în o mie și ceva de pagini nu un simplu rezumat al principalelor întâmplări istorice, ci o privire generală asupra istoriei omeniei, o sinteză a întregii civilizațiuni omeniești, este desigur un act de curaj. Căci, pe lângă însușirile de stil ce se cer pentru o astfel de lucrare; pe lângă cunoștințele aprofunde și lătinse pe care ea le reclaină,—apoi e absolut necesar ca autorul să aibă puterea de a îmbrățișa într'o privire mare toată mișcarea în timp și în spațiu a omeniei, să aibă un simț adinc de orientare, pentru a nu se rătăci în haosul de fenomene ce are a cerceta, să aibă un puternic spirit de discernămint și un deosebit simț al proporției, pentru a putea alege din mulțimea și varietatea faptelor ce-i trec pe dinaintea pe cele mai însemnate și mai caracteristice, dindu-le totodată

și o dezvoltare proporțională cu însemnătatea lor.

D. Edouard Driault a întreprins o astfel de lucrare, și Academia nu a greșit cind i-a acordat o recompensă pentru ea; fiindcă, în general și cu mici rezerve, lucrarea e foarte bine alcătuită.

În general—o repetăm—faptele sînt ingenios grupate și expuse, mai ales acolo unde autorul are a ne arăta concepții și modalități nouă de viață, ce apar în istoria omenirii, fenomene mari istorice, schimbări adinci în credințe, obiceiuri, organizare socială.

Iată, de pildă, cum grupează autorul toată civilizația Evului Mediu—cea mai bună parte a lucrării, după părerea noastră—in 7 capitole mari, pe care le intitulează: *Creștinismul și barbarii.*—*Civilizația bizantină și arabă.*—*Carol cel mare și civilizația carolingiană.*—*Societatea feudală (secolul X și XI).*—*Cruciadele.*—*Orașele, Regalitatea în Franța, Parlamentul în Anglia*—și *Societatea franceză în secolul XIII.*—capitole în care autorul ne dă în linii mari tot ce aduce nou în evoluția omenirii această epocă a istoriei.

Și tot astfel autorul caută să grupeze cu mai mult sau mai puțin succes faptele pentru celelalte epoce istorice.

Bine înțeles, lucrarea nu este fără pată.

I se poate imputa autorului oarecare lipsă de proporție. Așa *Evul Mediu* singur, cu evenimentele și cu civilizația lui restrinsă, ocupă 173 de pagini, pe cind toată *Istoria Veche*, cu multiplele popoare ce trebuiesc studiate, cu mulțimea împrejurărilor, cu varietatea și bogăția civilizației sale, e tratată de-abia în 277 de pagini. Apoi, ca să luăm lucrurile mai în amănunțime, *Civilizația Asiro-Chaldeo-Persană* e tratată în 16 pagini, adică cam tot într'atita incît e expusă dom-

nia lui *Carol cel mare*; iar loată *Istoria Egiptului* e redată în 25 de pagini, pe cînd numai *Cruciadele* ocupă 17 pagini.

Și dacă această lipsă de proporție o găsim chiar în volumul I al lucrării, ea devine și mai mare, dacă comparăm unele capitole din acest volum cu diferite capitole din volumul al II-a. Astfel, pe cînd în volumul I pentru întreaga *Istorie a Grecilor împreună cu a Macedonenilor* i-au fost deajuns autorului 75 de pagini, în volumul al II-a numai pentru *Revoluția franceză* are nevoie de 65 de pagini; și tot astfel numai pentru „vechiul regim” dinaintea de revoluția franceză a întrebunțat 25 de pagini în volumul al II-a, pe cînd, dupăcum am văzut, toată *Istoria Egiptului* e redată în volumul I în 25 de pagini.

Dar, ca să ne mărginim la aceste câteva exemple, trebuie să mai spunem că, în legătură cu această lipsă de proporție, mai găsim și altă greșală în lucrarea lui Edouard Driault: o schimbare în modul de expunere.

În adevăr, în expunerea civilizației Egiptului, autorul, avînd în vedere mai mult mersul general al culturii, nu ne dă decît foarte puține fapte istorice; dar deja în expunerea civilizației Grecilor el ne dă ceva mai multe. Iar cînd e vorba de *Istoria Modernă*, apoi faptele istorice devin foarte abundente în expunere, autorul oprindu-se adesea chiar asupra unor împrejurări de minimă importanță.

Din pricina aceasta ai impresia că autorul, cu cit înaintea în lucrarea sa, își schimbă sistemul de tratare, în sensul că expunerea devine mai amănunțită,—mai ales în al doilea volum.

De aceea, cartea I și a II-a din volumul al II-a, acele care tratează despre „*Timpurile moderne (XV—XVII sec.)*”, și „*Revoluție (XIX sec.)*”, ne par mai slabe. Și aceasta din pricină că însuși materialul ce intră în aceste

cărți, istoria secolilor XV—XIX, e prea complicat ca să poată fi redat cu amănunțime în spațiul pe care i-l consacră autorul. Și cum el nu are puterea să renunțe la unele fapte, să se oprească numai la considerațiuni generale, partea aceasta a lucrării devine o ingramădire de fapte și de amănunte, care o fac să fie obositoare și puțin profitabilă. Nu voim să fim paradoxali, dar putem spune că autorul e mai puțin clar aici, tocmai pentru că ne dă prea mult.

În sfîrșit, o altă imputare ce se poate face lucrării acesteia este că autorul ei lasă prea mult să se vadă că e Francez. Nu voim să spunem prin aceasta că i-ar lipsi autorului într'un grad înalt una din cele mai fundamentale calități ce se cer unui istoric—imparțialitatea; dar nu e mai puțin adevărat că o oarecare plăcere de a se opri mai mult asupra istoriei Franței, de a scoate mai mult în relief rolul acesteia în istoria civilizației omenești, va observa oricine la citirea cărții lui Driault. Să notăm aici, numai ca un exemplu, în treacăt, faptul că autorul stăruie mai mult asupra obiecturilor dela curtea lui Ludovic XIV, pentru a ne arăta caracterele monarhiei absolute, ajunse la apogeu,—deci, de pildă, asupra Renașterii, care, deși se datorește mai ales Italiei, are totuși mai mare însemnătate pentru istoria civilizației.

Această ușoară plecare a balanței în folosul Franței o va găsi adesea adesea celitorul, și o va găsi nu numai în lucruri mari, cum e mișcarea culturală și artistică, dar chiar și în lucrări mai mici, cum de pildă în expunerea expansiunii coloniale a puterilor europene. Bine înțeles, preferința pentru Franța e așa de puțin marcată, încît nu se poate face autorului învinuirea de imparțialitate, și nu putem spune că el face nedreptate vreunei alte națiuni.

Cu toate aceste noi, Romîni, am avea dreptul să fim jigniți pentru puținul rol pe care-l avem într'o lucrare, care-i o *vedere generală asupra istoriei civilizației*, cum e această carte a lui Driault,—în care despre noi se pomenește într'un singur loc că „tratatul de Paris din 1856 organizează autonomia principatelor Moldovei și Valahiei, care în curînd își dădură același principe și formară Romînia“.

E drept că noi nu am contribuit până acum cu nimic însemnat la civilizația lumii,—dar oare din vina noastră? Și, dacă nu am fi stat în curs de secol, ea santinelă a Europei aice în orient, ce ar fi astăzi însă și această civilizație a Europei?

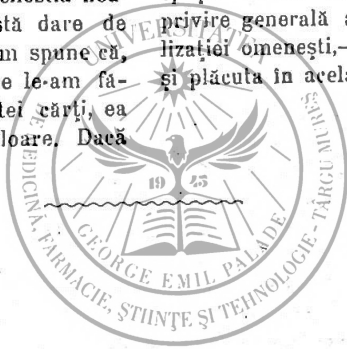
Dar aceasta e numai o digresiune.

Ca să ne întoarcem la chestia noastră și să încheiem această dare de seamă deja prea lungă, vom spune că, cu toate micile rezerve ce le-am făcut mai sus asupra acestei cărți, ea rămîne o lucrare de valoare. Dacă

sînt părți și capitole care ni se par mai slabe, apoi găsim în schimb altele—și cele mai multe—foarte bune. Am spus deja că Evul Mediu e foarte bine redat, cel mai bine din toată partea istorică. Mai adăugăm aice că a III-a carte din volul II,—*Lumea actuală*—e o admirabilă expunere în scurt a situației științelor, industriei comerțului, a chestiunii coloniale și de rasă, a mișcării literare și artistice, cum și a chestiunii sociale din timpul nostru.

Și dacă vom mai spune că autorul e un om cu vederi largi, cu frumoase idealuri de dreptate și de unire socială, credem că putem termina, recomandînd această lucrarea tuturor celor care doresc să aibă într'un spațiu relativ restrîns o adevărată privire generală asupra istoriei civilizației omenești,—o carte instructivă și plăcută în același timp.

M. C.

Revista Revistelor.

Convorbiri literare, (Iulie).

Cetăm răspunsul d-lui Maiorescu la discursul d-lui D. Zamfirescu. Acest răspuns a fost publicat întâiu în Analele Academiei, republicat într'o broșură, rerepublicat în „Epoca“ și rererepublicat în „Convorbiri literare“.

Publicarea acestui răspuns în „Convorbiri“, după ce a mai fost publicat aiurea de trei ori, și fără să se publice și discursul d-lui D. Zamfirescu, ni se pare că cuprinde nițică filozofie... Va să zică până și „Convorbirile“ s'au simțit datoare să dezavueze pe d. Duiliu? Cu alte cuvinte, d. Maiorescu a trimis cuvint d-lui Kebias să pună puțină ordine în vechea casă... Tot bătrînii mai cumînți!...

D. I. Răducanu publică o *Cronică economică* despre „Donă gospodării țărănești“. Analiza acestor gospodării îl duce la următoarele concluziuni interesante:

„Adevărurile ce decurg din statornicirea averei în cele două gospodării țărănești sînt:

1. Averea nu e în stare să satisfacă nici nevoile de primul grad, în chip mulțumitor, pentru întreținerea, necum dezvoltarea vieții acelor care trăesc în gospodării;

2. Lipsa în mijloacele pentru îndesutularea nevoilor naște schimbul care se înfățișază în cea mai mare parte în natură, cu alte unități economice:

gospodăriile țărănești dau „munca“ și primesc mai ales „hrana“ și „îmbrăcăminte“. *Țăranii sînt mai mult proletari decît proprietari;*

3. Legăturile cu celelalte gospodării sînt reduse aproape numai la schimbul acestor mărfuri: „brațe“, „obiecte de hrană“ și „îmbrăcăminte“ și se manifestează în cea mai mare parte în cadrul statului;

4. Gospodăriile produc, fie direct, fie indirect, numai pentru satisfacerea celor mai simple nevoi și ele se află astăzi aproape într'o stare egală cu aceea de acum 4 decenii, în stadiul de dezvoltare al economiei naturale;

5. Astfel se explică de ce țăranii nu sînt înzestrați cu spiritul de întreprindere, copil al unei economii de schimb înaintat. Numai plata „avalelor“ prea grele îi izbesc de adevăratul rol al banului, îi bagă într'o stare nouă de lucruri:

6. Și nefindu-le cu puțință să găsească un preț conform cu partea produsă de munca lor schimbată în gospodăria altuia (a proprietarului), țăranii își vînd marfa lor, „brațele“ pe un preț de nimic, nuși îmbunătățesc soarta, duc o viață animalică, turburată numai și în totul de grija codrului de mine.

Fără scutul legilor drepte, atît de des încălcate, lipsiți de un razim material, ce asigură adevărata libertate,

și mai cu seamă fără cunoștințele necesare, prin care să și apere interesele, ei rătăcesc în întuneric și sînt sacrificați mizeriei”.

Bine înțeles aceste concluzii nu vor împiedica pe un d. Mehedinți și *tutti quanti* de a denunța „propaganda răzvrătitoare” și socialismul celor ce caută vr'o eșire din această ticăloșie cu ajutorul „legilor drepte”...

Lucafărul. (Sibiu, 15 August—1 Sept).—*Vrabia și rînduneaua*, impresii și reflecțiuni de Ion Gorun; *Reverie*, poezie de E. Savu; *Căsuța mea*, poezie de Maria Cunțan—amîndouă exprimă frumos simțiri adevărate; *Pe Valea Cerbului*, o plăcută povestire de Al. Ciura; *Ochi cu luciul catifelii*, poezii de Simina Bran; biografia noilor membri ai Academiei Romîne și portretele lor; *Aici mă sînt acasă*, poezie în formă populară, de Maria Cunțan; *Tîrziu*, poezie plină de simțire de A. S. după F. E.; *Glume țărănești* (frica de Dumnezeu), plăcut povestite de Ioan Adam; *Decepție*, poezie de S. G.; *Vizita arhiducei Francisce Ferdinand la Sinaia*, cu ilustrații; *Veî plînge mult?...* poezie de Teodor Mureșan; *Cîntec* (după Hafls) de E. S.; *Rîndunel*, poveste de A. O. Maior; *Nocturnă*, poezie de D. Crainic; *Lui Eminescu*, poezie de D. A. T.; *Selma Lagerlöf*, note de D. N. Ciotori, și *Prihorul* (Gură roșie), poveste morală de Selma Lagerlöf, traducere de D. N. Ciotori; *Mărul*, dramă în două acte de Z. Birsan (actul întâi). Piesa nu-i lipsită de putere dramatică, așteptăm sfîrșitul; dări de seamă, cronici, etc.

La Revue du Mois. (Iulie, 1909).

Asupra raporturilor dintre Austria și Serbia publică Ernest Denis un lung și judicios articol. Autorul, foarte cunoscător al stării de lucruri din Austro-Ungaria, expune politica de persecuțiuni și vexațiuni pe care Austriacii pe de-o parte și Ungurii pe

de alta o duc față de naționalități, și dă multe exemple de mijloacele brutale și sălbatice prin care mai ales Ungurii caută să desnaționalizeze pe Slavi, Romîni și pe celelalte populațiuni din imperiul Habsburgilor. Iată, în linii mari, ideile pe care le expune autorul și; ordinea lor. Cu prilejul chestiunii recente a anexării Bosniei și Herzegovinei, ziarele din Viena nu se sfiau să arate, că singura soluție rațională pentru Serbii liberi ar fi să intre în monarhia dualistă pentru a realiza unitatea Serbilor sub dinastia Habsburgilor. Aceasta e, în fond, o simplă amenințare pentru Serbia, pentru că nimeni n'ar putea să propusese o astfel de soluție, cînd se știe că a fost întotdeauna atitudinea și politica austriacă față de Slavi. Prin asta însă, Austriacii voiau să silească pe Serbia să recunoască și să consacre anexarea. Dar totodată ei arată că nu și dau samă că fac jocul Germaniei și că nu înțeleg rolul pe care Austria ar trebui să-l aibă în Europa de stat tampon, o coaliție de popoare, care să ție echilibrul între germanismul ce tinde spre sud și între imperiul Țarilor. Dar o astfel de coaliție nu ar fi cu putință decît dacă se garantează tuturor populațiilor din ea respectarea intereselor lor naționale. Ce a făcut însă Austria, ce politică au avut întotdeauna Germanii față de celelalte naționalități? Înainte de 1867, într'o țară de 47 milioane de suflete, din care 11 milioane Germani, 8 milioane Unguri, 4 milioane Romîni și Italieni și 23 milioane de Slavi, cei 11 milioane de Germani au căutat să guverneze și să germanizeze pe toate celelalte populațiuni. Iar cînd au văzut că aceasta nu numai că e cu neputință, dar e și o primejdie pentru imperiu, au făcut compromisul din 1867, dualismul. Ungurii și Austriacii și-au împărțit prada, rămîind ea să fie stăpîni în Austria 9 milioane

de Germani peste 19 milioane de Slavi, și Italiani, iar în Ungaria 8 milioane de Maghiari peste 11 milioane de Slavi, Romini și Germani. (Și încă cifrele acestea sînt exagerate în folosul Germanilor pentru Austria și a Maghiarilor pentru Ungaria). De aici toate greutățile de guvernare, crizele și convulsunile din imperiul vecin; de aici nevoia de persecuții contra celorlalte naționalități; de aici aranjarea aceluia sistem de vot și de alegeri, care asigură aproape unanimități în parlamentele Austriacilor și Ungurilor. Și autorul analizează sistemele electorale din cele două părți ale monarhiei dualiste, și dă cîteva din cele mai cunoscute acte de persecuție contra naționalităților. Intr-o astfel de situație, închee Ernest Denis, poate fi vre-o garanție pentru Serbi de a se sprijini pe Unguri? Asta ar însemna că consimt să se maghiarizeze; iar de la Austria iarăși nu se pot aștepta la nimic bun. Dar din faptul că un grup compact de 12 milioane de Serbi, un grup de peste 3 milioane de Romini, alte grupuri de milioane de Poloni, Cehi, Ruteni, etc. nu pot să fie decît dușmani ireductibili ai Imperiului Habsburgic în actuala lui formațiune, va rezulta pentru Austro-Ungaria pedeapsa justiției immanente, și autorul își termină articolul cu următoarea citație din istoricul ceh Palatsky: „Dacă Austria e incorigibilă, o vom părăsi; Cehii au existat înainte de Austria; ei vor exista deasemenea și după ea“.

La rubrica „Cronicilor“, *Félicien Challaye* dă o scurtă expunere a Chestiunii Persiei. Articolul, fiind scris înainte de detronarea șahului și de triumful revoluției, are numai interesul istoric de a arăta în scurt care-i înțelesul frământărilor din ultimii ani în Persia. Chestiunea persană e nu numai o problemă a politicii interne, ci o problemă de politică internațională, chestiunea luptelor dintre Ru-

sia și Anglia în Asia. Înainte de revoluția din Iulie 1906, șahul era un autocrat cu puteri nelimitate; el guverna prin înaltul cler, care avea mare influență asupra poporului; numea satrapii, care jefuiau țara în folosul său și trăia incunjurat de curtezani, de guvernatori, de femei și de servitori, în cel mai mare lux. Revoluția a lipsit de-o dată de privilegiile lor pe toți aceștia. De aici contra-revoluția din Iunie 1908. Dar revoluționarii nu se lasă. Oamenii aceștia, formați prin contactul cu Europa, întăriți prin exemplul Japoniei, zguduți de revoluția rusască, continuă lupta cu dorința și în speranța de a scăpa țara de amestecul străinilor, și de a introna în ea o viață mai liberă, mai modernă. De rivalitățile interne s'au folosit Anglia și Rusia pentru a-și apropia mai înțai părți din teritoriul Persiei, pentru a-și asigura mai apoi influența politică și economică în această țară, ajungînd, după multe lupte surde, la înțelegerea din 31 August 1907, prin care Rusia rămînea economicște stăpînă în regiunile de nord și Anglia în golful persic și în regiunile de sud. Dar cu tot acest acord agenții celor două puteri tot continuă lupta pentru stăpînirea politică, și Rusia e cu reacționarii și cu șahul, iar Anglia e cu revoluționarii și reformiștii,—așa că revoluția din 1906 e considerată ca un succes al Angliei, contra-revoluția din 1908 ca un succes al Rusiei, iar ultimile evenimente arată vicisitudinile succesului nehotărît al rivalității (distanța egală) dintre cele două mari puteri europene.

Nuova Antologia (Iulie 1909). *Cesare Lombroso*: Forme nouă de crime. Cași arta, politica și moda, zice marele criminolog, tot așa s-a transformat în ultimele timpuri și criminalitatea. Caracterul ei cel mai modern e de a fi adoptat acel spirit de asociație și cooperatie, căruia se datoresc

progresele industriei moderne. Astfel în Germania, nu demult, se formase o adevărată societate pe acțiuni, pentru a fabrica bancnote false, care număra 120 de membri. Totul se făcea cu cea mai mare regulă; procese-verbale, condicii de conturi, statute. Se prevedea, în primul articol al statutelor, că primul câștig să servească la cumpărarea unei tipografii; în alte articole se prevedea ca membrii să nu se însoare și să nu aibă amante; un articol excludea pe Evrei din societate, ceea ce, observă Lombroso, nu e o dezonoare pentru Evrei. Tot mulțumită asociației capitalurilor, au reușit spărgătorii de case să poseadă cele mai perfecționate instrumente. Aceste instrumente se fabrică în Anglia, mai cu seamă la Sheffield, de către case speciale și sînt apoi puse în circulație de către foști țilhari, deveniți negustori ambulănți. Cu asemenea instrumente, bandiții nu mai operează izolat, ci în bande bine organizate, avînd un „inspector”, adevăratul șef, și un „inginer”, tehnicianul bandei. Tot în rîndul crimelor, trebuie puse și multe procedee de-ale frustrurilor, formate de miliardarii Americii, pentru a-și menține înălțimea sau a nimici un concurent. Asigurările pe viață și contra accidentelor dau loc la numeroase exerocherii. În New-York, opt companii de asigurare au fost exerochate cu peste cinci milioane de către o bandă de hoți italieni, care făceau asigurări pe numele unor persoane bătrîne și infirme și prezentau în locul lor persoane viguroase la vizita medicală. De multe ori nici nu așteptau ca titularii asigurării să moară, ci au ajuns să însceneze și înmormintări false, cu un mort de ceară, în urma căruia venea și persoana ce ar fi trebuit să fie în sicriu, în mijlocul veseliei complicelor. În Anglia, niște armatori cumpărau vase avariate, destinate unui naufragiu sigur, le echi-

pau cu cei mai proști marinari și le trimeteau pe ocean, asigurîndu-le pentru sume enorme. Frauda s-a descoperit numai după ce unul din marinari, scăpat ca prin minune, și-a format convingerea că și alte naufragii au fost de același fel și a început prin intruniri publice să denunțe lucrul. Americanul Holmes adaugă pe lângă frauda asigurării și otrava, cu care ucidea și făcea să dispară, în băi de acid sulfuric sau nitric, duzini de impiegați și secretari, pe care-i asigura, supt nume false, la diferite societăți, înainte de a-i ucide. Un mijloc dat de știința modernă e și asasinarea prin ajutorul măștilor cu cloroform, introdusă de criminalii din Londra. În general, se poate spune că hoții au știut să se folosească de toate invențiile și progresele științei moderne: automobile, telegraf, telefon etc.; toate le-au făcut servicii.

Revista d'Italia (Iulie 1909). I. Vising; Stil și cercetări stilistice. Este lecția de deschidere, cu care cunoscutul romanist suedez și-a inaugurat, acum de curînd, cursurile de vară dela școala superioară din Göteborg. În această primă lecție, Vising dă numai o privire generală asupra dezvoltării studiilor stilistice în timpurile moderne și expune, pe scurt, diferitele tendinți și concepții manifestate în această direcție, fară a se pronunța hotărît căreia din ele se alipește și el. Primele scrieri de stilistică: Condillac (*L'Art d'écrire*, 1770), La Harpe (*Cours de littérature*, 1799), Blair (*Lecții de retorică*, 1783), nu fac altceva decît expun, cu oarecare metodă, cunoștințele stilistice care ne-au rămas dela scriitorii antici, în special greci. O nouă metodă de a trata chestiile stilistice inaugurează prof. Sherman de Nebraska, care prin procedee mecanice încearcă să determine anumite caractere ale stilului, în ultimul deceniu al sec. al 18 lea. El calcula, d. p. proporția

dintre substantive și alte părți de cuvânt, din diferiți autori, ori măsură lungimea perioadelor. Pe la începutul secolului nostru însă, vederile asupra stilisticii se schimbă radical și o bogată literatură se naște asupra diferitelor chestii. Operile apărute se pot diviza în două categorii: teoretice și practice. Cele dintăiu la rindul lor sînt de două feluri: analitico-descriptive și filozofico-speculative. Dintre cele de felul întâi, importantă este lucrarea lui Ewald Boucke; „Cuvint și înțeles în limba lui Goethe (1909)“. Autorul definind stilul ca „împregnarea unui conținut psihologic în corpul limbii și modificarea valorilor lingvistice date, conform cu individualitatea scriitorului“, caută să arăte cum Goethe a dat unor cuvinte de întrebuintare zilnică un conținut psihic mai înalt. Tot în această direcție au mai făcut cercetări și Suedezii: Josva Mjöberg, Ruben Berg și Olof Ostergren, asupra operilor literare ale lui Ryoberg, Almqvist și Törneros. Istoria analitică a stilului francez a încercat să o facă Gustave Zanon într'o serie de articole publicate în: „Annales politiques et littéraires“ (1907). Printre operile de caracter speculativ, ocupă un loc însemnat „Estetica“ lui B. Croce. Pentru el, stil și stilistică sînt non-sensuri; nu pot exista, căci intră în noțiunea de „expresie“ care e tot una cu „intenția“, adică o sinteză de impresii, care în mod necesar au o formă, și formează prin urmare subiectul esteticeii. Ideile lui Croce au găsit mulți partizani, dar și mai mulți adversari. Printre cei dintăiu sînt Trabalza: „Stilistica și învățămîntul ei la universitate (1903)“, Mario Rossi: „Contra stilisticii (1906)“, Karl Vossler: „(Idealism și patriotism în Linguistică 1904)“. Printre cei de-al doilea, cel, care a făcut cea mai temeinică critică sistemului lui Croce, este prof. Manfredi Porena. Ca scrieri de natură practică, mai importante pot fi citate; Stilistica germană“ a lui R. Meyer (1908); rierea lui G. Lanson: „Conseils sur

l'art d'écrire si operile lui A. Albalat: „L'art d'écrire enseigné en viugt leçons“ (1899), „La formation du style par l'assimilation des auteurs“ (1902), „Le travail du style enseigné par les corrections manuscrites des grands écrivains“ (1903).

Deutsche Revue (Iulie, 1909). Sir Alfred Turner într'un articol intitulat: „Angsokrämmer“ (panic-mongers = negustori de frică), se ridică cu indignare contra acelora, care caută să întetească poporul englez contra Germaniei, răspindind tot felul de zvonuri false, prin care să facă ca chibzuitul și recele popor englez să-și piardă în ochii lumii civilizate reputația de popor cu bun simț. Și această campanie, dusă de așa numita presă galbană și de oameni fără scrupule, este sprijinită de cătră opozitie, a cărei șef Mr. Balfour „cu aceea lipsă de cinste politică, care este proprie partidului tory“ caută să o utilizeze pentru a răsturna guvernul.

Nu e nevoie de relevat că Marea Britanie, tocmai pentru a putea rămîne Marea Britanie, trebuie să-și păstreze supremația pe mare. Pentru ea aceasta e o chestie de viață și de moarte: patru cincimi din mijloacele de hrană se importează pe drumul mării, așa că, dacă s'ar nimici flota, nici-o armată de uscat, ori cit de numeroasă și organizată, n-ar putea-o scăpa de peire. Această supremație pe mare însă, este până acum asigurată, și nimic nu poate face să se prevadă că ar fi amenințată. Lupta contra guvernului, care se opune de a mai mări apăsarea impozitelor prin construcții de vase nouă, este absolut nejustificată, după cum se poate vedea ușor din următorul tablou:

	Cuirasate	Inercușitoare	Distrugători
Anglia. . .	57	35	190
Germania . .	22	8	83
Statele Unite	25	13	25
Franța. . .	21	19	75
Japonia. . .	11	11	58

Numărul ofițerilor și soldaților flotei

engleze se ridică la 128.000; nici-o altă putere nu are măcar jumătate: flota germană are 48.000. Dacă se compară numărul de tone, se vede același lucru. În ultimii zece ani, Anglia a cheltuit pentru flota sa 300 milioane pfunzi sterling; Germania 108. În anul viitor Anglia va cheltui 35 mil., Germania mai puțin de 20 mil. Trece prin urmare peste puterile minții ome-nești de a-și închipi că Germania va ajunge să întrecă Anglia în privința flotei. Nici deacum într-o generație n-ar putea Germania egala flota engleză și pentru această efortare ar trebui să-și împue jertfe, care ar primejdiu buna stare a imperiului. Nici-o primejdie dar nu există din partea imperiului german, căci nici-un motiv plauzibil nu se poate găsi pentru a îndreptăți un războiu, care ar fi cel mai grozav din cîte au fost vreodată și care ar aduce după sine, dacă nu nimicirea, cel puțin nenorocirea și mizeria amîndouă țării lor și popoarelor.

The North American Review.

(Iulie 1909).—Marina Comercială Japoneză, studiu datorit d-ului *Edwin Maxey*, în care arată că Japonia, după răstăciri de veacuri, și-a înțeles menirea ei istorică. Fără îndoială, afirmă autorul, că chestiunea controlului Pacificului e una din cele mai importante pentru veacul nostru: lupta pentru echilibrul Puterilor în Asia, de fapt, nu-i decît o altă față a aceleași chestii. Cu toată frica de războiu, se poate afirma că încă pentru mulți ani lupta pentru dominarea Pacificului va fi numai comercială, și că predominarea în politică și victoria în un eventual războiu le va avea poporul, care va avea întâiitatea în lupta comercială. Că în lupta pentru supremația comercială, Japonia va fi un factor important, acesta e un fapt evident; mai mult, se poate prevedea depe acum, că Japonia va fi cel mai însemnat concurent al Statelor-Unite

în această luptă. Dezvoltarea marinei comerciale japoneze nu e un fapt întimplător, datorit numai împrejurărilor naturale; ea se datorește unor efortări conștiente și metodice ale poporului japonez. Istoria dezvoltării marinei comerciale japoneze pune în evidență multe din caracteristicile acestui extraordinar popor. Prin situația geografică—identică cu a Angliei—Japonia era menită să joace un rol important pe mare. În secolul al XIII-lea, Japonia avea, pentru acel timp, o foarte însemnată flotă comercială, care tăia mările în toate direcțiile, ajungînd a stabili comunicații regulate cu Anglia, Olanda și alte țări din Europa.

În veacul al XVI-lea, guvernul japonez, cedînd sentimentului național de izolare a poporului japonez, nimicește această marină înfloritoare prin diferite măsuri, care opreau construirea de corăbii noi și dispuneau chiar distrugerea corăbiilor deja în ființă. În scurt timp, marina comercială japoneză fu distrusă. O politică mai vrăjmașă interesului unui popor nu se poate imagina: sentimentul exclusivist naționalist atența la însăși viața organică a poporului. Nevoile reale ale unui popor însă trebuiesc totdeauna satisfăcute, dacă acel popor trebuie să trăiască. Din pricină că rețeaua drumurilor interne nu se dezvoltase pe uscat, comunicația între diferitele părți ale aceleași insule trebuia să se facă pe coaste cu corăbii, care erau cerute și de nevoia comunicării între diferitele insule. Distrugerea totală a marinei ar fi dus la distrugerea unității politice și administrative a țării. Adversarii prejudecăților dăunătoare poporului își găsesc în această flotă de coaste punctul de sprijin. Incetul cu incetul, cîte una din aceste corăbii, sub protecția veunui om cu influență politică, se depărtează de coaste, reluînd firul tra-

diției vechei marinei japoneze, lumea începe să se convingă de foloasele comerțului pe mare și, la urmă, legile prohibitive sînt desființate. Greutatea la început consta mai ales în lipsa de marinari experimentați : înlăturarea grabnică a acestui neajuns arată aptitudinile acestui popor. În curînd tratatele comerciale cu Statele-Unite dau un nou impuls dezvoltării marinei comerciale. În 1890, Japonia avea în total, 251 vase comerciale cu un tonaj de 151.000 tone ; iar în 1906, adică în timp de 15 ani numai, Japonia a ajuns să aibă 1906 vase cu un tonaj de 1,129,677 tone. Această creștere vertiginoasă n-a fost oprită nici de războiul cu Rusia : în urma războiului Japonia își are încă crescută marina comercială. Sacrificiile care se fac pentru creșterea acestei marine sînt admise de tot poporul : nimeni nu i contra.

În mai puțin de un secol tot popo-
rul și-a schimbat convingerea în a-

ceastă privință. Avîntul mare al creșterii a început după războiul cu China. Guvernul a făcut să se voteze legi speciale pentru încurajarea acestei creșteri și intervine direct prin subvenții și prin premii la mărirea flotei comerciale. Înmulțirea liniilor permanente de comunicații pe mare s'a făcut cu aceiași iuțeală : încă dela 1903 tot traficul între Japonia și Korea e în mina Japonezilor. Ca să se vadă lupta înverșunată și victorioasă ce o poartă Japonia cu Puterile concurente, e de ajuns să cităm următorul exemplu : în 1902 Germania avea pe linia Kobe-Tsingtan un tonaj de 8.000 tone ; iar Japonia de 7.500. În 1903—adică în un an—Germania ajunge la un tonaj de 20.000 tone, iar Japonia crește la 28.115 tone. E de ajuns acest exemplu, ca să se poată prevedea unde se va desfășura viitoarea mare dramă istorică.

Lupta pentru stăpînirea Pacificului va tulbura, desigur, pacea lumii.

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE

AL

SOCIETĂȚII ANONIME

PENTRU

EXPLOATARE DE PADURI

și Cherastrae cu Vapor

Mai înainte: P. & G. GOETZ & C-ia

CAPITAL 10.000.000 fr. din care 8.000.000 Vărsați.

PREȘEDINTE:

VICE-PREȘEDINTE:

Decedat **DI. MORITZ PFLAUM**

Șeful Casei Dutschka & C-ie
Membru al Consiliului
Bursel, etc. Viena

CONSILIERI DE ADMINISTRAȚIE :

Domnul Alex. Băicoianu, Director al Creditului Fon-
ciar Urban.

M. Blank, asociat al Casei Marmorosch-Blank &
C-ie, București.

August Dall'Orso, bancher în Galați.

Georges Hersent, inginer în Paris.

Th. Nica, avocat.

Iuliu Seculici, director general al Societății de
Asigurare „Dacia-Romina”, București.

Principe Barbu Al. Stirbey, mare proprietar.

Domnul Alfred Strasser, rentier în Viena.

Dr. Ludwig Westermayer, șeful de Ad-
ministrație al Băncii Centrale Austriece de Cre-
dit Funciar, în Viena.

Em. A. Ziffer, inginer civil, Președinte al Soci-
etății Căilor Ferate Imperiale Regale Privilegiate
Lemberg-Cernăuți-Iași și al Căilor locale din Bu-
covina, etc., în Viena.

DIRECȚIUNEA ..

Domnul Otto Maubach, Director Central, Viena.

Ludovic Horch, Director și Secretar General,
Viena

DIRECȚIUNEA DE MANIPULARE

DI. Robert Neuhaus, Galați.—**DI. George Frank**,
Cernăuți.—**DI. W. Renelt**, Buzeu.—Director forestier

DI. Henri Peival, Viena.

SEDIUL SOCIETĂȚII:

București—Alea Carmen Sylva, No. 3—București.

"CREDIT PETROLIFER"

Soc. pentru favorizarea dezvoltării Industriei Petrolifere din România

CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT: Lei 6,000,000:

CAPITAL EFECTIV: Lei 5,000,000.

○ ○ ○ ○ Reprezentant General al Societății ○ ○ ○ ○

" V E G A "

Societatea anonimă Română pentru Rafinarea Petrolului

RECOMANDĂ:

Renunitele uleiuri de uis "Vacum"
Ulei special pentru motoare Diesel: Vegolina.
Păcură pentru ars.
Păcura specială subțire pentru ars.
Benzină pentru automobile (marca Motricina).
Benzină pentru lămpi, motoare, etc.
Petroi lampant I. reglementar.

Pentru orice informațiune a se adresa Direcțiunii Generale,
BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI No. 10.

Furnizorul Curții Regale

Casă fondată în Anul 1865

W. ST A D E C K E R

BUCUREȘTI

SUCURSALE

20, STRADA SMARDAN, 20

BRAILA, CRAIOVA, BOTOSANI

PLUGURI UNIVERSALE

SA DE OMBEL CURSANTO R

Originale „RUD. SACK” cu 1, 2 și 3 brazde

Singurele aprobate de guvern și premiate la toate concursurile oficiale

Refuzați imitațiunile cu totul inferioare oferite sub denumirea

„SISTEM SACK”

GARNITURI DE TREERAT, ENGLEZESTI

RUSTON, PROCTOR & Comp. L-td Lincoln

Cele mai răspândite în țară, recunoscute că treeră fără risipă, mai curat ca oricare alt sistem. Speciale pentru o producțiune extra-mare. Prevăzute cu noile lagăre mobile cu cercuri unghătoare. Locomobile de 9 atmosfere presiune, cu aparat de ars paele, cu mare presiune, extra-întărite.

BATOZE DE BATUT PORUMB CU ABUR „RUSTON”

PRODUCTIUNE: 180 SI 380 CHILE PE ZI

Grape, Semănătoare, Secerătoare Cormick, Vinturătoare,

○ ○ ○ ○ ○ Trioare Mayer, Etc. Etc. ○ ○ ○ ○ ○

FURNIZOR AL

CURTII REGALE

7.—STRADA COLTEI—7 (Casa proprie)
CEL MAI VECHIU ȘI MAI MARE MAGAZIN DE
NOTE ȘI INSTRUMENTE MUZICALE

Reprezentant general pentru România a celor
mai mari Fabrici din lume.

PIANE ȘI PIANINE

Steinway, New-York; Pleyel, Paris; Iulius Feurich; Blüthner,
Leipzig; Erard, Paris; Foerster; Schiedmayer et Sohne.

Piane originale Schiedmayer sint cel
cu marca Schiedmayer et Sohne, (adică bă
triul și fi), Casa fondată la 1781 fapt apro-
bat și recunoscut de toate societățile mu-
zicale din întreaga lume.

Nu le confundați cu fabrica f. P. Schied-
mayer Pianoforte Fabrik care le oferă
concurența drept renumitele Schiedmayer bă-
triul, pentru ca astfel să inducă publi-
cul în eroare.

Prețuri și condițiuni foarte
avantajoase.

Reprezentant general pentru
România al veritabilelor

GRAMOFONE Marca „INGER“

Cele mai perfecționate din lume, nelintrecute în claritate și sonoritate
Revinzătorilor se acordă prețurile și condițiunile fabricei.

PREȚURI MAI EFTINE CA ORI UNDE

CATALOGUL ILLUSTRAT SE TRIMITE GRATIS ȘI FRANCO LA CERERE.

se realizează numai prin celebrele :

SOBE CALORIFERE

Garantate Belgiane veritabile

Godin MODEL 1907
Cele mai ingenioase, ele-
gante și solide.

Cele mai igienice prin construcțiunea lor
se găsesc numai la :

Mare Economie
de Cărbuni

Marele Magazin de Lămpi, Sobe și Articole de Menaj:
M. LITTMANN: S^{SOR} I. WAPPNER

BUCUREȘTI,—Calea Victoriei—No. 61—63—BUCUREȘTI

Vis-a-vis de Café Hig-Life.—(Telefon)

Cea mai frumoasă expoziție de Lămpi și Candelabre
pentru electricitate și gaz.

PENTRU PROVINCIE se efectuează orice comenzi conștiincios și prompt.

N. MISCHONZIKY

FURNIZOR AL

CURTII REGALE

7.—STRADA COLȚEI—7 (Casa proprie)

CEL MAI VECHIU ȘI MAI MARE MAGAZIN DE

NOTE ȘI INSTRUMENTE MUZICALE

Reprezentant general pentru România, a celor
mai mari Fabrici din lume.

PIANE ȘI PIANINE

Steinway, New-York; Pleyel, Paris; Julius Feurich; Blüthner,
Leipzig; Erard, Paris; Foerster; Schiedmayer et Sohne.

Piane originale Schiedmayer sînt cel
cu marca Schiedmayer et Sohne, (adică bă
trîrul și fi), Casa fondată la 1781 fapt apro-
bat și recunoscut de toate societățile mu-
zicale din întreaga lume.

Nu le confundăți cu fabrica J. P. Schied-
mayer Pianoforte Fabrik care le oferă con-
curența drept renumitele Schiedmayer bă-
trîrîrîr, pentru ca astfel să inducă publi-
cul în eroare.

Prețuri și condițiuni foarte
avantajoase.

Reprezentant general pentru
România al veritabilelor

GRAMOFONE Marca „INGER“

Cele mai perfecționate din lume, neîntrecute în claritate și sonoritate
Revînzătorilor se acordă prețurile și condițiunile fabricii.

PREȚURI MAI EFTINE CA ORIUNDE

CATALOGUL ILUSTRAT SE TRIMITE GRATIS ȘI FRANCO LA CERERE.

se realizează numai prin celebrele :

SOBE CALORIFERE

Garantate Belgiane veritabile

Godin MODEL 1907
Cele mai ingenioase, ele-
gante și solide.

Cele mai igienice prin construcțiunea lor
se găsesc numai la :

Mare Economie
de Cărbuni

Marele Magazin de Lămpi, Sobe și Articole de Menaj:
M. LITTMANN: S^{SOR} I. WAPPNER

BUCUREȘTI,—Calea Victoriei—No. 61—63—BUCUREȘTI

Vis-a-vis de Café Hig-Life.—(Telefon)

Cea mai frumoasă expoziție de Lămpi și Candelabre
pentru electricitate și gaz.

PENTRU PROVINCIE se efectuează orice comenzi conștiincios și prompt.

„NAȚIONALĂ“

Societate Generală de Asigurare în București.

Capital de acțiuni deplin vărsat Lei 2,000,000.00
Fonduri de rezervă Lei 18,160,435.46

Total Lei 20,160,435.46

Daunele plătite în ramurile elementare peste Lei 83,000,000.00

PRESEDINTE:
A. BAICOIANU

VICE-PRESEDINTE:
P. GRADIȘTEANU

CONSILIERI:

DR. I. COSTINESCU

C. NACU

I. M. ELIAS

J. NEGRUZZI

O. GENTILOMO

EM. M. PORUMBARU

D. MARINESCU-BRAGADIRU

G. de ORMODY

PRINȚUL BARBU STIRBEY

DIRECTOR-GENERAL:
B. POPOVICI

SUB-DIRECTOR:
I. A. BERENDEI

„Naționala“

asigură în contra incendiului, grindinei, contra daunelor de transport pe apă și pe uscat. Asigură asupra vieții omului în toate condițiunile usitate:

Caz de moarte, Supravețuire, Zestre și Rente

Sediul social: Palatul societății str. Doamnei No. 12.

AGENȚII ÎN TOATE ORAȘELE ȚĂRII

Representanța generală pentru București se află în palatul Societății.

Se recomandă fiecăruia firma:

A. BRAUNSTEIN

Cu centrala IAȘI str. Golia 87 și sucursalele

București

Pitești

Craiova

Str. Carol No. 62

Str. Serban-Vodă No. 30

Str. Unirei No. 62

T. Măgurele

Calarăși

Str. Independenței No. 31

Str. Principală No. 34

cu cele mai mari depozite de HAINE GATA pentru Barbați băeți și copii,
Blăni de oraș, voiaj, blănuțe, cort vinat, Pelerine și Mantale impermeabile, etc.

Cu Deviza:

Confecțiuni din stofele cele mai bune, Ultimul

Jurnal și prețuri reduse

Asemenea la Centrala Mare depozit de stofe pentru comande.

„Steaua Română“

Societate anonimă pentru industria petrolului

Capital social: lei 30.000.000 pe deplin vărsați

Fabrică de petrol și a derivatelor sale, la
BUCUREȘTI, CONSTANȚA, CÂMPINA, MONTEORU.

Fabrică de bidoane de tinichea, la CONSTANȚA.

Produsele Fabricilor

Petrol reglementar, Gazolină, Benzină
farmaceutică, Benzină pentru motoare, Rezidui de petrol
pentru ars și unsul căruțelor, Parafină, Ulei
pentru motoarele „Diesel“.

Uleiuri minerale de calitate superioară. Valvolină
pentru cilindre și mașini.

Ne avînd nici un reprezentant în țară,
orice comandă de **ULEIURI MINERALE** sau alte produse trebuie
să se adreseze numai către:

Direcțiunea Generală, BUCUREȘTI, Bulevardul Carol No. 5

„Dacia-România“

Societate generală de asigurare în București

Cu un capital în acțiuni de 4.000.000 lei aur și cu rezerve
în sumă de lei 16.000.000.

Se recomandă Onor. Public pentru efectuarea de asigurări contra
daunelor de incendii, grindină, transport fluvial și maritim, precum și pen-
tru asigurări de viață în toate combinațiunile.

Este cea mai veche societate românească de asigurare. — „Dacia-Ro-
mânia“ a plătit dela 1871—1907, despăgubiri în toate ramurile de

Lei 186,669,731

Informațiuni și prospecte se dau atît la Direcțiunea generală din Bu-
curești, strada Vienei (Vămei) No. 3, cit și la toți agenții din țară.

Tapete

Linoleum

Covoare

Cele mai bogate asortimente din țară la

●●●● **Wiedeman** ●●●●

BUCUREȘTI: Bul. Elisabeta (telefon) Palatul Băilor Eforiei

OOOO SOCIETATEA DE GAZ ȘI ELECTRICITATE OOOO

A V I Z

Pentru a evita evenuale întâzieri de predare de cok, pricinuite din prea mare aglomerare de comenzi de la începutul toamnei, și din timpul fernei.

SOCIETATEA DE GAZ ȘI ELECTRICITATE

se crede datorare a invita pe onor. Public ca să se aprovizioneze de pe acum cu cok

Cokul fiind actualmente foarte uscat, este un adevărat avantaj, și un simțitor folos pentru cumpărători dacă să grăbesc se adreseze Societății de Gaz și Electricitate comenzile lor e în timp frumos.

Prețurile sunt următoarele:

Cokul mare zis „Tout Venant” și Cokul mărunț No. 2, Lei 52 Tona. Cokul mărunț special No. 3, Lei 55 Tona.

Aceste prețuri se înțeleg loco Uzina de Gaz.—Pentru transportul la domiciliu în saci plumbuiți conținând 40 kgr. de cok net, precum și pentru depozitul la locul de destinațiune, se percepe o taxă de Lei 3 de tona întreagă.

Comenzile adresate fie Uzinei de Gaz, fie biuroului din Calea Victoriei No. 60, se efectuează în timp de 24 ore.

Societatea de Gaz și Electricitate nu are nici o succursală: toate publicațiunile contrarii sunt menite a induce Publicul în eroare.

DIRECȚIUNEA

OOOO SOCIETATEA DE GAZ ȘI ELECTRICITATE OOOO

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

BUCUREȘTI, BRAILA, GALAȚI, CONSTANȚA

LOCATION DE COFFRES-FORTS

SERVICE DES COFFRES-FORTS

Ce service est pourvu de tous les perfectionnements et entouré de toutes les conditions de sécurité que comporte ce genre d'installation.

Une clé spéciale est remise au locataire: il s'en sert au moyen d'une combinaison, connue de lui seul, qu'il établit et varie à son gré.

Il est mis à la disposition de la clientèle un grand choix de compartiments dont les prix varient suivant les dimensions.

BAUCHÉ. CONSTRUCTEUR

REIMS, PARIS, LYON, BORDEAUX, MARSEILLE, NANCY, ALGER, GENÈVE

„Generala”

Societate Română de Asigurări Generale

Capital social, deplin vărsat Lei 3.000.000

FONDURI DE GARANȚII CIRCA LEI 24.000.000

SEDIUL : BUCUREȘTI,

În edificiul propriu : Piața Universității
(Strada Smîrdan prelungită.)

AGENȚII : ÎN TOATE ORAȘELE ȚĂRII

ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR DE :

Incendiu, Grindina și Transport

(FLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE :

Viata

Asigurări după combinațiuni foarte favorabile și în condițiuni cele mai avantajoase.

Asigurări cu bonificare de 3% (trei la sută) asupra tuturor primelor plătite etc.

Rente imediate și aminate.

Accidente

Accidente individuale cu și fără restituirea primelor.

Asigurări colective pentru lucrătorii industriali și agricoli.

Asigurarea responsabilității civile.

Prospecte și orice lămuriri la cerere.

MINISTERUL AGRICULTUREI ȘI DOMENIILOR.
DIRECȚIUNEA AGRICULTUREI ȘI VITICULTUREI

PUBLICAȚIUNE

No. 57743, 10 August 1909.

Se publică spre cunoștința generală că, în ziua de 10 Septembrie 1909, orele 10 de dimineață, se va ține licitațiune cu oferte închise în localul pepinierii Petroasa din județul Buzeu, pentru vânzarea instrumentelor și obiectelor scoase din uz dela pepiniera Petroasa din județul Buzeu și anume:

2 hamuri pentru cai mari, 2 chei diverse, 1 furcoi de fier, 1 lopată de fier, 11 sape de fier, 4 coase de fier, 2 casmale de fier, 3 greble de fier, 22 bricege de altoit, 8 foarfeci mici de tăiat via, 1 perie pentru cai, 2 găleți de fier, 3 dalți de fier mici, 2 burghie cu centru, 2 pile mici pentru ascuțit ferăstrae, 1 pilă mică semicerc și 1 biciu pentru trăsura.

Aceste instrumente și obiecte se pot vedea în toate zilele de lucru la pepiniera de la orele 9—12 de dimineață și 3—6 după amiază.

Concurenții pentru a putea fi admiși la licitațiune, trebuie să depună o garanție de 10 la sută din prețul oferit, în numerar sau în efecte publice garantate de Stat și să se conformeze art. 72—83 din legea contabilității generale a statului, publicată în Monitorul Oficial No. 282 din 21 Martie 1903, al căror coprius textual îl vor găsi afișat în sala de licitațiune.

În termen de 10 zile dela comunicarea aprobării rezultatului licitațiunei adjudecatarul va depune întreaga sumă oferită la licitație în minele d-lui șef al pepinierii, după care i se vor preda instrumentele și obiectele sub luare de dovadă din partea de primirea lor și prin încheiere de proces-verbal.

În caz de necomformare va perde garanția provizorie în folosul statului, iar instrumentele și obiectele se vor scoate din nou în vânzare pe comptul său.

MINISTERUL FINANTELOR

Direcțiunea Comptabilității Generale a Statului și a Datoriei Publice.

DATORIA PUBLICĂ

PUBLICAȚIUNE

No. 65135, din 4 August 1909.

A 31-a tragere la sorți a titlurilor de rentă 50/0 internă din 1894, împrumutul de 6.500.000 lei se va efectua în ziua de 1 (14) Septembrie 1909, ora 10 a. m. în sala specială a Ministerului de Finanțe, conform dispozițiilor stabilite prin regulamentul publicat în Monitorul Oficial No. 245 din 7 Februarie 1906.

La această tragere se vor amortiza titluri în valoare nominală de lei 44.000 în proporția următoare:

4	titluri a 5.000 Lei	20.000
48	" " 500 "	24.000
52	titl. în val. de lei	44.000

Publicul este rugat a asista la tragere.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acest se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu strada Golia 52, Iași.**

Numai articolele științifice (științi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București.**

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Românească” strada Golia, 52, Iași.**

D-l I. Botez va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a încasa sumele ce ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunțurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Românească*, sînt rugate să se adreseze **Administrației** prin mandat postal.

Au apărut în editura revistei „Viata Rominească” și se afla de vnzare la principalele librării din țară, precum și la administrația revistei :

- I. Al. Brătescu-Voinesti. *In lumea dreptății*. Nuvele. Un volum, în 80, de 290 pagini.—Prețul 2 Lei.
- A. Philippide. *Specialistul Român*. Contribuție la istoria culturii rominești din sec. al XIX-lea. Un volum, în format mare, de 96 pagini.—Prețul 1 Leu 50 Bani.
- M. Lermontov. *Demonul*. Poemă tradusă de Ioan R. Rădulescu, precedată de o notiță privitoare la „Poetul Caucazului”. O plachetă elegantă, pe hirtie velină, format special, de 64 pagini.—Prețul 1 Leu.
- St. O. Iosif și D. Anghel. *Legenda Funiștilor*. Poem dramatic, în trei acte. O plachetă elegantă, pe hirtie velină, format special, de 60 pagini.—Prețul 1 Leu.
- G. Ibrăileanu. *Spiritul critic în cultura rominească*. Un volum, în 80, de 267 pagini.—Prețul 2 Lei.

UNIVERSITATEA
DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE — TÂRGU MURĚȘ
PREȚUL 2 LEI

A apărut :

În editura revistei „VIATA ROMINEASCĂ” din Iași

G. IBRĂILEANU

Scriitori și Curente

PREȚUL 2 LEI